

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

**TÜRK YÖNETİM KÜLTÜRÜNDE SİYASETNAMELERDE ETİK
DEĞERLER VE 2000 YILI SONRASI TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE ETİK
ANLAYIŞ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Zeynep DUYAR

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi Vasfiye ÇELİK

Nisan/ 2019

KIRIKKALE

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

**TÜRK YÖNETİM KÜLTÜRÜNDE SİYASETNAMELERDE ETİK
DEĞERLER VE 2000 YILI SONRASI TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE ETİK
ANLAYIŞ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Zeynep DUYAR

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi Vasfiye ÇELİK

Nisan/2019

KIRIKKALE

KABUL-ONAY SAYFASI

Dr. Öğretim Üyesi Vasfiye Çelik danışmanlığında, Zeynep Duyar tarafından hazırlanan “ Türk Yönetim Kültüründe Siyasetnamelerde Etik Değerler ve 2000 Yılı Sonrası Türk Kamu Yönetiminde Etik Anlayış Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz” adlı bu çalışmanın jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç.Dr. Sefer USTA

(İmza)

Doç.Dr. Fikret Çelik

(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Vasfiye Çelik

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

../ ../ 2019

(Enstitü Müdürü, unvan, adı, soyadı)

KİŞİSEL KABUL SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum Türk Yönetim Kültüründe Siyasetnamelerde Etik Değerler ve 2000 Yılı Sonrası Türk Kamu Yönetiminde Etik Anlayış Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz adlı çalışmam, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yaparak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

../././2019

Zeynep DUYAR

İmza

ÖNSÖZ

Türk Kamu Yönetimi'nin son 15 yıldır gündeminde yer alan etik konusu hakkında, 2000'li yıllardan itibaren pek çok çalışma yapılmıştır. Ancak bu çalışmaların mevzuat incelemesi, Kamu Görevlileri Etik Kurulu, uluslararası kuruluş ve sözleşmelere ilişkin olarak yapıldığı görülmektedir. Bahsi geçen çalışmaların çoğunda etik konusu yeni bir olgu olarak görülmüş ve bu yöndeki bakış açısı ile çalışmalar olgunlaştırılmıştır. Nitekim baktığımızda etik olgusu 1980'li yıllardaki politikalar ve 2000'li yıllardan itibaren yapılan hızlı ve aktif çalışmalarla Türk kamu yönetiminde yer edinmiştir. Ancak daha ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde etik kavramının kökeninin ve etiğe ilişkin ortaya atılan öğretilerin çok eski zamanlara dayandığı görülmektedir. Zira düşünürlerin görüşleri ve Türk devlet yapısına ilişkin bilgiler içeren siyasetnamelerde bu açıkça görülmektedir.

Çalışmanın amacı özellikle yukarıda belirtildiği gibi yeni bir olgu olarak görülen etik konusunun Türk Kamu Yönetimi'nde çok eski zamanlardan beri yer aldığına dair bilgiler sunmak ve değerlendirmeye tabi tutulan Türk yönetim kültürüne ait dört siyasetnamedeki (Erdemli Şehir, Kutadgu Bilig, Siyasetname, Koçi Bey Risalesi) etik anlayış ile 2000 yılı sonrası Türk kamu yönetimi etik anlayışı üzerine bir değerlendirme yapmaktır. Dahası bu çalışma ile çağdaş etik ilke ve değerler ile yüzyıllar öncesinde yönetim ilkeleri olarak ele alınan etik değer ve ilkeler arasında bir karşılaştırma yaparak etik çalışmalara katkı sağlamaktır.

Bu çalışmanın hazırlanması aşamasında sadece Türk Yönetim Kültürüne ait Siyasetnameler (Erdemli Şehir, Kutadgu Bilig, Siyasetname, Koçi Bey Risalesi) irdelenmemiştir. Türk Kamu Yönetiminde etik anlayışın şekillenmesine yardımcı olan yönetim yaklaşımları ile 2000 yılı sonrası yasal mevzuat, uluslararası kuruluşlar ve uluslararası sözleşme ve raporlar ile Kamu Görevlileri Etik Kurulu ayrıntılı bir şekilde incelenmemiştir. Bu nedenle çalışma ile Türk kamu yönetimi literatürüne katkı sağlanmasının hedeflendiği söylenilebilir. Özellikle Türk Yönetim Kültüründe yer almış 8.yüzyıldan itibaren kaleme alınan siyasetnamelerden başlayarak, 21. yüzyıla ait etik anlayış üzerine bir karşılaştırmanın etik anlayış üzerine yeni bir bakış açısı sağlayacağı çalışmanın temel iddiasıdır.

Diğer yandan bu çalışmanın meydana gelmesinde başından sonuna kadar yardımları olan değerli insanlara teşekkürlerimi belirtmek istiyorum. Öncelikle bu

Çalışma konusunun belirlenmesinde istek ve dūřüncelerimi dikkate alarak konu bulunmasına yardımcı olan, hazırlanma süreci boyunca kıymetli zamanını bana ayırıp sabırla, ilgiyle, güler yüz ve samimiyetle bana faydalı olabilmek için elinden geleni esirgemeyen ve bir anne şefkatiyle verdiği bilgi ve öğütlerden hem sivil hayatımda hem de akademik kariyerimde faydalanacağımı dūřündüđüm çok kıymetli danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Vasfiye Çelik'e teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca tez önerisi verilme sürecinde ve tez konusunun belirlenmesi aşamasında fikir ve tavsiyeleri ile yardımcı olan çok değerli hocam Doç. Dr. Sefa Usta'ya ve güler yüzünü esirgemeyen, bunaldığım bir dönemde yol gösterip başarıya ulaşmamı sağlayan çok kıymetli hocam Doç. Dr. Fikret Çelik'e teşekkürü bir borç bilirim. Bununla birlikte bana karşı olan inançlarını kaybetmeyen, başaracağıma inanan, umudumu kaybettiğim anlarda umutla bakmamı sağlayan ve her daim yanımda olan isimlerini sayamayacağım tüm arkadaşlarıma ve değerli ablama şükranlarımı sunuyorum. Son olarak tüm eğitim ve sivil hayatımda olduğu gibi bu zorlu ve iki yıllık bir süreçte daima yanımda olan, güvenen, başaracağıma inanan, düştüğümde kaldıran, maddi ve manevi desteklerini bir an olsun esirgemeyen değerli Anne ve Babama teşekkür ediyor, minnetimi özellikle belirtmek istiyorum.

Bilime ve akademik çalışmalara katkı sağlaması dileklerimle...

Zeynep Duyar

Ankara, 2019

ÖZET

İyi yönetimin temel unsurlarından birisi olan ve 1980’li yıllardan itibaren gerek kamu yönetimini etkin, saydam ve verimli bir yapıya kavuşturmak için gerekse halkın hizmet alma noktasında devlete ve kamu görevlilerine karşı olan güvenlerini yeniden tesis edebilmek için gündemde yer almaya başlayan etik, yeni bir olgu olarak görülmesine rağmen kökeni çok eskiye dayanmaktadır. Zira Türk yönetim kültürü ve devlet geleneğinin oluşturulma sürecine bakıldığında ahlaki değer ve ilkeler ile birlikte etik değer ve ilkelerin önemli bir konumda yer aldığı açıkça görülmektedir. Özellikle adalet, liyakat, iyilik gibi temel etik değerler iyi yönetiminin gerekli şartları arasında sıralanmaktadır. Ayrıca Türk yönetim kültürünün temel yapı taşlarından olan siyasetnamelerde de etik değer ve ilkeler üzerinde durulmaktadır. Bu etik değer ve ilkelerden çoğu zaman yönetim ilkeleri olarak bahsedilmekte ve yönetim/ yöneticinin istikrarı ve devletin bekası açısından önemine dikkat çekilmektedir.

Bu çerçevede teorik olarak yürütülen çalışmada, kökeni çok eskiye dayanan etik olgusunun belirlenen dört siyasetnamede (Farabi-El-Medinetü’l Fazıla, Yusuf Has Hacip-Kutadgu Bilig, Nizamülmülk- Siyer’ul Mülk ve Koçi Bey-Koçi Bey Risalesi) nasıl ele alındığına dair bir değerlendirme yapılmakta, 2000’li yılların başında belirlenen etik değer ve ilkelerin bu siyasetnamelerde nasıl ele alındığı incelenmektedir. Bu sayede ele alınan bu dört siyasetnamenin yazıldıkları dönemin ve yazarların etik anlayışı da ortaya konulmaktadır. Bu doğrultuda öncelikle etik kavramının tanımı ve kökeninden yola çıkılarak, etiğe ilişkin kavramlar üzerinde durulmakta, düşünürlerin öğretileri, etik değer ve ilkeler ile yolsuzluk ve türleri irdelenmektedir. Devamında ise Türk yönetim kültüründe siyasetten yönetime, edebiyattan felsefeye birçok alanda önemli bir konumda bulunan dört siyasetnamede 2000 yılı sonrası belirlenen etik değer ve ilkelerin varlığı ile bu siyasetnamelerin yazıldıkları dönemin etik anlayışı ortaya konulmaktadır. Son olarak Türkiye’de 2000’li yılların başında itibaren hızlanan etik konusu ile ilişkili olarak politikalara etkisi olan uluslararası kuruluşlar, etik altyapıyı oluşturan ve kurumsal çerçeve olarak yasal mevzuat ve Kamu Görevlileri Etik Kurulu üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Etik, Siyasetnameler, Etik Değerler, Türk Yönetim Kültürü, Kamu Yönetiminde Etik.

ABSTRACT

Ethics, which is one of the main elements of good governance and which has started to be on the agenda since the 1980s in order to ensure effective, transparent and efficient structure of Public Administration, as well as to restore the trust of the public against the state and public officials at the point of Service, although is a new phenomenon, its origin is old. When we look at the process of establishing a culture of Turkish governance and state tradition, it is clear that ethical values and principles together with moral values and principles are in an important position. Basic ethical values, especially justice, merit and goodness, are be counted among the necessary conditions of good management. In addition, it focuses on ethical values and principles in politics, one of the main building block of Turkish management culture. These ethical values and principles are often referred to as management principles and attention is paid to the stability of the management/ manager and the importance of the state for the sake of the state.

In this context, the theoretical study is conducted on four siyasetname (Farabi-El-Medinetü'l Fazıla, Yusuf Hacıp-Kutadgu Bilig, Nizamulmülk – Siyer'ul Mülk and Koçi Bey-Koçi Bey Risalesi) which are based on a very old ethical phenomenon, and it is examined how ethical values and principles determined in the early 2000s are dealt with in these policy papers. In this way, the era of writing of these four siyasetnames and the ethical understanding of the authors are also revealed. In this context, firstly, the definition and origin of the concept of ethics is based on the concepts related to ethics, the teachings of thinkers, ethical values and principles, and corruption and types are examined. In the continuation of this course, the existence of ethical values and principles determined after 2000, and the ethical approach of the period in which these policies were written, are emphasized in the four siyasetnames which have an important place in the Turkish administrative culture from politics to management, from literature to philosophy. Finally, international organizations, which have an impact on politics and studies in Turkey as a matter of ethics accelerated since the beginning of 2000, are focused on legal regulations and the Ethics Committee as an institutional framework.

Keywords: Ethics, Siyasetnames, Ethical Values, Turkish Management Culture, Ethics In Public Administration.

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AY	: Anayasa
b	: Beyit
bkz	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
CÜ	: Cumhuriyet Üniversitesi
çev	: Çeviren
der	: Derleyen
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DMK	: Devlet Memurları Kanunu
GRECO	: Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu
haz	: Hazırlayan
KB	: Kutadgu Bilig
KGEK	: Kamu Görevlileri Etik Kurulu
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İİBF	: İktisadi ve İdari bilimler Fakültesi
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi
md	: madde
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OLAF	: Avrupa Yolsuzlukla Mücadele Bürosu
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü

sad : Sadeleştiren

SIGMA : Support for Improvement in Governance and Management- Yönetişim ve Yönetimi Geliştirmek için Destek Programı

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

TCK : Türk Ceza Kanunu

TDK : Türk Dil Kurumu

TDVİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

TESEV : Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdüler Vakfı

TODAİE : Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü

TÜBAV : Türk Bilim Araştırma Vakfı

TÜSİAD : Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği

ZKÜ : Zonguldak Karaelmas Üniversitesi

TABLÖLAR

Tablo 1: Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International) Yolsuzluk Algılama Endeksi- Türkiye (1995-2018).....	132
Tablo 2: Siyasetnameler ve Etik Değer ve İlkeler İle İlgili Kısımlar.....	149

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
TÜRKÇE ÖZET SAYFASI	III
İNGİLİZCE ÖZET (ABSTRACT) SAYFASI	IV
KISALTMALAR	V
TABLOLAR	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU YÖNETİMİNDE ETİK ANLAYIŞ: TANIMLAR, KAVRAMLAR, İLKELER

1.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVEDE ETİK	6
1.1.1. Etiğin Kökeni ve Tanımı	6
1.1.2. Etik ile İlgili Felsefi Görüşler	10
1.1.2.1. Sokrates ve Etik.....	10
1.1.2.2. Platon ve Etik	11
1.1.2.3. Aristoteles ve Etik	12
1.1.2.4. Makyavelizm: Machiavelli ve Etik	13
1.1.2.5. Teleoloji (Faydacı) ve Etik.....	14
1.1.2.6. Deontoloji (Ödev) ve Etik	15
1.1.3. Etiğin Unsurları	16
1.1.3.1. Görev ve Sorumluluk	16
1.1.3.2. Vicdan ve İyi niyet	17
1.1.3.3. Eylemlere Yön Veren Öğeler.....	17
1.1.4. Etik Düzeyler	18

1.2. ETİK VE İLİŞKİLİ OLDUĞU KAVRAMLAR.....	19
1.2.1. Etik- Ahlak İlişkisi.....	20
1.2.3. Etik- Hukuk İlişkisi	21
1.2.2. Etik- Siyaset- Yönetim İlişkisi.....	23
1.2.4. Etik- Kültür İlişkisi	24
1.3. ETİK TÜRLERİ	25
1.3.1. Betimleyici Etik	25
1.3.2. Normatif Etik	25
1.3.3. Meta Etik	26
1.3.4. Yönetimsel Etik	26
1.3.5. Kamu Etiği.....	28
1.3.6. Küresel Etik	30
1.4. ETİK DEĞER VE ETİK DAVRANIŞ İLKELERİ.....	31
1.4.1. Hesap Verebilirlik.....	32
1.4.2. Şeffaflık	33
1.4.3. Sorumluluk	34
1.4.4. Adalet.....	34
1.4.5. Hukukilik	35
1.4.6. Dürüstlük ve Tarafsızlık	35
1.4.7. Eşitlik.....	35
1.4.8. Açıklık	36
1.4.9. Liderlik	36
1.4.10. Liyakat ve Profesyonellik	37
1.4.11. Nesnellik.....	37
1.4.12. Sadakat.....	37
1.4.13. Nezaket ve Saygı	38

1.4.14. Saygınlık ve Güven.....	38
1.5. KAMU YÖNETİMİNDE YOZLAŞMA VE ETİK DIŞI DAVRANIŞLAR	39
1.5.1. Yozlaşma-Yolsuzluk ve Türleri.....	39
1.5.1.1. Siyasal Yolsuzluk.....	41
1.5.1.2. Yönetimsel Yolsuzluk	43
1.5.2. Maddi Çıkar Karşılığı Yapılan Yolsuzluk Türleri.....	43
1.5.2.1. Rüşvet.....	44
1.5.2.2. Zimmet	44
1.5.2.3. İrtikâp (Haraç).....	45
1.5.2.4. Rant Kollama.....	46
1.5.3. Maddi Olmayan Çıkar Karşılığı Yapılan Yolsuzluk Türleri.....	46
1.5.3.1. Kayırmacılık.....	46
1.5.3.2. Lobicilik	48
1.5.3.3. Oy Ticareti(Logrolling).....	48

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK YÖNETİM KÜLTÜRÜNDE SİYASETNAMELERDE ETİK İLKE VE DEĞERLER

2.1. TÜRK YÖNETİM KÜLTÜRÜNDE SİYASETNAMELER.....	49
2.1.1. Türk Yönetim Kültürünün Unsurları	50
2.1.2. Türk Yönetim Kültüründe Siyasetnamelerin Yeri.....	55
2.1.2.1. Siyasetnamelerin Tanımı ve İçerikleri Hakkında.....	56
2.1.2.2. Siyasetnamelerin Ortaya Çıkış Amaçları	59
2.1.3. Siyasetnamelerdeki Etik ve Ahlak Anlayışı	59
2.2. FARABİ’NİN EL MEDİNETÜ’L FAZILASI(ERDEMLİ ŞEHİR)’NDA ETİK ANLAYIŞ.....	61
2.2.1. Farabi ve El Medinetü’l Fazıla (Erdemli Şehir)	61

2.2.2. Farabi'nin Etik anlayışı ve Erdemli Şehir'deki Etik Değerler.....	62
2.2.2.1. Mutluluk.....	62
2.2.2.2. İyilik ve Erdem.....	62
2.2.2.3. Adalet.....	64
2.2.2.4. Liyakat.....	65
2.2.2.5. Liderlik.....	65
2.2.2.6. Bilgi.....	68
2.3. YUSUF HAS HACİB'İN KUTADGU BİLİĞ'İNDE ETİK ANLAYIŞ.....	70
2.3.1. Yusuf Has Hacıp ve Kutadgu Bilig.....	70
2.3.2. Yusuf Has Hacıp'in Etik Anlayışı ve Kutadgu Bilig'deki Etik Değerler.....	72
2.3.2.1. Adalet.....	72
2.3.2.2. Zulüm Etmemek.....	76
2.3.2.3. Akıl ve Bilgi.....	77
2.3.2.4. Liyakat.....	81
2.3.2.5. İyilik ve İyiniyet.....	83
2.3.2.6. Doğruluk ve Dürüstlük.....	86
2.3.2.7. Sevgi, Saygı, Sadakat ve Güven.....	89
2.3.2.8. Görev ve Sorumluluk Bilinci ve Amaç ve Misyona Bağlılık....	90
2.3.2.9. Açıklık ve Nezaket.....	91
2.4. NİZAMÜLMÜLK'ÜN SİYERU'L MÜLK (SİYASETNAME)İNDE ETİK ANLAYIŞ.....	92
2.4.1. Nizamülmülk ve Siyasetname (Siyeru'l Mülk).....	92
2.4.2. Nizamülmülk'ün Etik Anlayışı ve Siyasetname'deki Etik Değerler.....	94
2.4.2.1. Adalet.....	95
2.4.2.2. Kamu Hizmet Bilinci.....	96
2.4.2.3. İyilik ve İyiniyet.....	97

2.4.2.4. Doğruluk ve Dürüstlük.....	97
2.4.2.5. Akıl ve Bilgi	98
2.4.2.6. Liyakat.....	99
2.4.2.7.Sorumluluk	101
2.4.2.8. Nezaket.....	102
2.5. KOÇI BEY'İN RİSALESİNDE ETİK ANLAYIŞ	102
2.5.1. Koçi Bey ve Koçi Bey Risalesi	102
2.5.2. Koçi Bey'in Etik Anlayışı ve Koçi Bey Risalesi'ndeki Etik Değerler. 104	
2.5.2.1. Adalet	104
2.5.2.2. Zulümden Kaçınma	104
2.5.2.3. Doğruluk.....	106
2.5.2.4. Bilgi.....	107
2.5.2.1. Liyakat.....	108
2.5.2.6. İyilik	108

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE 2000 YILI SONRASI DÖNEMDE KAMU YÖNETİMİNDE ETİK ANLAYIŞ

3.1. ULUSLARARASI KURULUŞLARIN ETİK POLİTİKALARI VE TÜRKİYE	115
3.1.1.Avrupa Birliği Uyum Sürecinin Etik Politikalara Etkisi	115
3.1.2. Avrupa Konseyi'nin Etik Politikalara Etkisi	126
3.1.3. OECD Raporlarının Etik Politikalara Etkisi.....	128
3.1.4. Uluslararası Şeffaflık Örgütünün Etik Politikalara Etkisi	130
3.2. ETİK ALT YAPININ OLUŞUMU VE YASAL ÇERÇEVE	133
3.2.1. 5176 Sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	136

3.2.2. Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik.....	137
3.3. KAMU GÖREVLİLERİ ETİK KURULU	139
3.3.1. Kurulun Örgütsel Yapısı.....	141
3.3.2. Kurulun Görev ve Yetkileri	143
3.3.3. Kurulun İşleyişi ve İşlevselliği	144
3.3.4. Kurula Yönelik Eleştiriler.....	147
3.4. 2000 SONRASI DÖNEMDE TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE ETİK ANLAYIŞ VE SİYASETNAMELER İLE KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ	148
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	158
KAYNAKÇA	168
ÖZGEÇMİŞ.....	185

GİRİŞ

1980’li yıllardan itibaren tüm dünyanın ilgilendiği temel hususlardan birisi, kamu yönetimini saydam, hesap verebilir, etkin ve verimli bir yapıya kavuşturmak. Bu durumun nihai sebebi ise, etik dışı davranışların artması devlete ve kurumlarına olan güvenin zayıflamasıydı. Bu doğrultuda tüm dünyada hızlı ve aktif bir şekilde etik kavramının ne ifade ettiği, kamu etiği, etik norm ve standartlar, ilkeler ve kurallar belirlenmeye ve öğretiler geliştirilmeye başlanmıştır. Türkiye’de de uluslararası kuruluş ve bu kuruluşlara uyum süreçlerinin etkisi, yeni yönetim yaklaşımlarının benimsenmesi ile medyadan siyasete, hukuktan yönetime kadar hemen hemen tüm alanları kapsayacak etik değer ve ilkelerin belirlenmesi, etik dışı davranışların söz konusu olması halinde cezaların öngörülmesi, etik yasal alt yapıyı oluşturacak bir kanunun kabul edilmesi, etik ile ilgili tüm süreç ve politikaları yürütecek bir kurulun kurulması ile de etik yapılanma adına önemli çalışmalar yapılmış ve halen de yapılmaktadır.

Aslında etik kavramı her ne kadar yeni bir olgu ve kavram olarak gündemde yer edinse de kökeni ve bu doğrultuda ortaya konan anlayışlar çok eskiye dayanmaktadır. Nitekim tarihteki pek çok filozofun etik anlayışı ve yine tarihte hüküm sürmüş devletlerde görev olan devlet adamlarının etik konusundaki görüş ve düşünceleri bu duruma örnek gösterilebilir.

Türk yönetim kültürü ve tarihi de çok eskiye dayanmaktadır ve etik olgusu ve etik dışı davranışlar ile ilgili geçmişte pek çok düzenleme yapılmıştır. Zira köklü ve sürekli bir yapıya sahip olan Türk yönetim kültürünün devamlılığını sağlayan en önemli ana öge etik ve ahlak olmuştur. Dahası etik, kişinin davranışlarına temel olan ahlak ilkelerinin tümü olarak görülmüştür. Türkiye’de ise etik bilincin yerleştirilmesi 1980’li yıllardan itibaren Yeni Kamu İşletmeciliği anlayışının getirdiği şeffaflık, hesap verebilirlik, tarafsızlık vb. temel kavramlar neticesinde oluşturulmaya çalışılmıştır. 4E’ye (etkinlik, etkililik, ekonomiklik, etik) giden yoldan biri olan etik için çeşitli politikalar üretilmiş ve bu sayede etik dışı davranışlar engellenmeye çalışılmıştır. Ancak temelinde insan ve insan davranışları olduğu için hemen hemen her dönemde ve kurumda her etik dışı davranışı ve bu etik dışı davranışların devletin içinde birtakım sorunlara neden olduğunu görmek mümkündür. Uygulamaya bakıldığında ise merkezinde insan ve insan davranışları olan bu sorunu aşmak hiçbir

zaman kolay olmamıştır ve maalesef yüzyıllar öncesinde bir sorun haline gelen iyi ve etik yönetim-yönetici sorunu günümüzde de önemli bir sorundur. Ortaya çıkışı ve yazılışı yüzyıllar öncesine dayanan siyasetnameler de, bu etik dışı davranışları engellemek, iyi bir yönetim ve yöneticinin nasıl olacağını belirtmek, yöneticiye (hükümdara) öğütler vermek için kaleme alınmışlardır. Özellikle İlk Müslüman Türk devletlerinden ilki olan Karahanlı devleti, Selçuklu devleti ve Osmanlı devleti devlet adamları, siyasetnamelerinde bu sorunu ele almışlar ve çözüm önerileri üretmişlerdir.

Türk Yönetim Kültüründe siyasetnameler, 8. yüzyılın ortalarından itibaren yönetim sanatını tüm yönleri ile ele almaya çalışan bir eser türü olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Genel itibariyle, yönetim ve yöneticiyi doğrudan ya da dolaylı olarak ele alıp inceleyen eserler olan siyasetnameler, yönetimin nasıl olması gerektiğini, yöneticide bulunması gereken özellikleri ve var olanları eleştiren yapıtlardır. Nitekim iyi bir yönetimin olmazsa olmazı olan etik kavramına, etik değer ve ilkelerine (erdem, liyakat, adalet vb.) de yer vermişlerdir. Günümüzdeki çalışmalara da ışık tutan siyasetnameler, etik ve iyi bir yönetim için yol gösterici önemli kaynaklardır.

Bu noktada çalışmada siyasetten felsefeye, edebiyattan tarihe kadar pek çok alanda önemli bir konumda bulunan siyasetnamelerin tümü ele alınmayacaktır. Çalışmada Türk yönetim kültürü ve tarihinde herkes tarafından bilinen ve her biri farklı yüzyılda kaleme alınmış siyasetnameler üzerinde durularak bir sınırlama yapılmaktadır. Bu bağlamda seçilen siyasetnameler 8. Yüzyılda Farabi tarafından Türk-İslam senteziyle kaleme alınan El Medinetü'l Fazıla (Erdemli Şehir), 11. Yüzyılda Yusuf Has Hacıp tarafından Karahanlı Devleti döneminde kaleme alınan ve siyasetname türünün ilk örneği sayılan Kutadgu Bilig, yine 11. Yüzyılda Büyük Selçuklu Devleti döneminde Nizamülmülk tarafından kaleme alınan Siyer'ul Mülk(Siyasetname) ve son olarak 17. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin belli bir dönemini aydınlatan Koçi Bey tarafından kaleme alınan Koçi Bey Risalesi'dir. Bu siyasetnamelerin seçilme nedeni ise hem herkes tarafından bilinen siyasetname örnekleri olmaları hem de içeriklerinde daha fazla etik ve ahlaki değer ve ilkelere yer vermeleridir.

Çalışma belirlenen dört siyasetname (El-Medinetü'l Fazıla, Kutadgu Bilig, Siyer'ul Mülk ve Koçi Bey Risalesi) üzerinden hazırlansa da kapsam olarak geniş bir

çerçevesindedir. Zira etik olgusunu ve etik değer ve ilkeleri siyasetname içeriğinde inceleyen çalışmaların sayısı oldukça azdır. Dahası yapılan çalışmalar ya tek bir siyasetname üzerinden ya da ahlaki değer ve ilkeler üzerinde durularak hazırlanmıştır. Ayrıca etik ile ilişkili diğer çalışmalar da genel olarak etik konusunun yeni bir olgu olarak görülmesi ile hazırlanan ve 2000 yılından sonraki gelişmeler ile ilgili olmuştur. Bununla birlikte Türk kamu yönetiminde yürütülen çalışmalar ile yüksek lisans ve doktora tezleri incelendiğinde “Türk Yönetim Kültüründe Siyasetnamelerde Etik Değerler ve 2000 Yılı Sonrası Türk Kamu Yönetiminde Etik Anlayış Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz” başlığı ile bir çalışma yapılmamıştır. Bu doğrultuda çalışma, hem etik değer ve ilkelerinin kökenini çok eskiye dayandırıp yeni bir olgu olarak görmemesi dolayısıyla hem de tek bir siyasetname üzerinden değil dört temel siyasetnamenin derinlemesine incelenmesi ve 2000 yılı sonrası gelişmeler ve kamu yönetimi etiği ile de bir karşılaştırmanın yapılması hasebiyle önemlidir. Bu yönüyle çalışma kamu yönetimi disiplinine ve akademik çalışmalara katkı sağlama iddiası taşımaktadır.

Bu doğrultuda hazırlanan çalışmanın temel sorunsalı Türk yönetim kültürü ve tarihinin temel yapı taşlarından olan siyasetnamelerde ve daha özelde Farabi'nin El-Medinetü'l Fazıla, Yusuf Has Hacıp'in Kutadgu Bilig, Nizamülmülk'ün Siyer'ul Mülk(Siyasetname) ve Koçi Bey'in Koçi Bey Risalesi adlı eserlerin içeriklerinde önemle durulan yönetim ilkelerinin, yönetici ve diğer devlet görevlilerinde bulunan özelliklerin, iyi yönetim için gerekli olan değerlerin, kamu yönetiminde etik değer ve ilkeler açısından irdelenmesidir. Bu sorunsal çerçevesinde hazırlanan çalışmanın temel amacı, Türk yönetim kültüründe öne çıkan siyasetnamelerde (El-Medinetü'l Fazıla, Kutadgu Bilig, Siyer'ul Mülk, Koçi Bey Risalesi) etik değer ve ilkelerin (adalet, iyilik, doğruluk, liyakat vb.) nasıl ele alındığı, yazıldıkları dönemde bireysel ve yönetsel etiğin ne anlam ifade ettiği ve siyasetnameleri kaleme alan kimselerin etik anlayışlarının irdelenmesidir. Ayrıca 2000 yılından sonra Türkiye'de kamu görevlilerinin uyması gereken etik değer ve ilkelere ilişkin özel düzenlemelerin yapılması, etik altyapının oluşturulması için çalışmaların artması, uluslararası kuruluş ve onların politikaları ile nelerin değiştiğini ya da benzerliklerini gözlemlemektir. Kısaca geleneksel etikten-modern etiğe, ilkelerin, kavramların varlığını ve önemini araştırmak çalışmanın asıl gayesidir. Zira Türk kamu yönetiminde etik değer ve ilkelerin temeli tarihsel bir geçmişe dayanmaktadır. Eski

Türk kültürü ve devlet geleneğinden bu yana Türk yönetim geleneğinin dayandığı yönetim ilkeleri ve unsurları incelendiğinde adalet, liyakat, liderlik, doğruluk, iyilik gibi etik değer ve ilkelerin varlığı göze çarpmaktadır. Ayrıca Türk devlet ve yönetim geleneğinin oluşumunda önemli rol oynayan siyasetnamelerde etik değer ve ilkelere önemle vurgu yapıldığı görülmektedir.

Bu amaç doğrultusunda yürütülen çalışmada etik kavramının ne anlam ifade ettiği ve öneminden hareketle kamu yönetimi için neden önemli olduğu, yönetim ilkeleri olarak sıralanan ve Türk yönetim kültürünün oluşmasına kaynaklık eden ahlaki ve etik değer ve ilkelerin neler olduğu, iyi yönetim/ yönetici(lik) sorunsalı ile etik olgusu arasındaki ilişkinin ne olduğu, siyasetnamelerin kaleme alındıkları dönemde etik ve ahlak anlayışın nasıl olduğu ve siyasetnamelerin kaleme alınmasında etik ve ahlaki değer ve ilkelerin nasıl rol oynadığı gibi sorulara cevap aranmaktadır.

Yürütülen bu çalışma birçok yöntem kullanılarak hazırlanmaktadır. Seçilen siyasetnamelerin birincil kaynaklarına ulaşılarak onlardan yararlanılması ve tarihsel bir sıralama ile incelenmesinde ilk olarak tarihsel yöntem kullanılmaktadır. Dahası eleştirel literatür taraması yönteminden yararlanılarak, çalışmada faydalanılan ikincil kaynaklara (kitap, makale, bildiri, ansiklopedi, elektronik kaynak, yüksek lisans ve doktora tezi, rapor) ulaşılmış ve incelemeye tabi tutulmuştur. Ayrıca diğer bir yöntem olarak içerik analizi kullanılmaktadır. Bu yöntem ile El-Medinet'ül Fazıla(Erdemli Şehir), Kutadgu Bilig, Siyer'ul Mülk (Siyasetname) ve Koçi Bey Risalesi'nin içerikleri nesnel ve sistematik bir biçimde incelenmekte, tek tek etik değer ve ilkelerin varlığı irdelenmektedir. Dahası belirlenen siyasetnamelerdeki etik değer ve ilkeler ve etik anlayışı ile 2000 yılı sonrası Türk kamu yönetimindeki etik anlayış arasında yapılan karşılaştırmada nedensel-karşılaştırma yöntemi kullanılmaktadır. Bu yöntem sayesinde farklı dönemlerde ve farklı kişilerce yazılan ve belli bir etik anlayışla meydana getirilen siyasetnameler ile 2000 yılı sonrası Türkiye'de geliştirilmeye çalışan etik anlayış arasındaki benzerlikler, farklılıklar, birbirleri ile bağlantıları ortaya konmaktadır.

Çalışma, üç bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. İlk bölümde kavramsal çerçevede etik ana başlığı altında etik kavramının tanımı, kökeni ve sosyal bilimlerde önemli birkaç kavram arasındaki ilişkisi, etik değer ve ilkeler, etik normlar, etik dışı

davranışlar tek tek ve kapsamlı bir şekilde ele alınmaktadır. Dahası bu bölüm, ikinci ve üçüncü bölümde ele alınacak konuların temeli olup, çalışmanın ilerleyişinde yol haritası sunmaktadır.

İkinci bölümde, Türk yönetim kültürünün unsurları nelerdir? Siyasetname nedir? Siyasetnamelerin ortaya çıkış amaçları nelerdir? Siyasetnamelerin içeriklerindeki etik ve ahlak anlayışı nasıldır? gibi birtakım sorulara cevap aranmakta ve devamında çalışmanın ana eksenini oluşturacak dört temel siyasetnamede (Farabi'nin El Medinetü'l Fazıla, Yusuf Has Hacip'in Kutadgu Bilig, Nizamülmülk'ün Siyer'ul Mülk, Koçi Bey'in Koçi Bey Risalesi) etik kavramı ve etik değer ve ilkelerin varlığı irdelenmektedir. Ayrıca bu bölümde siyasetnamelerde etik değer ve ilkelerin varlığı irdelenmekle kalmayıp, siyasetnameleri kaleme alan düşünür ve devlet adamlarının etik anlayışları ve etik konusuna verdikleri önem ortaya konmaya çalışılmaktadır.

Son bölümde ise, Türk kamu yönetiminin yeniden yapılanması adına reformların başlangıcı olan ve 1980'li yıllarla birlikte yönetimde yeni bir yaklaşım olan Yeni Kamu İşletmeciliği anlayışının etik politikalara etkisinden bahsedilerek devamında, Avrupa Birliği'ne (AB) uyum süreci ve bu uyum süreci içerisinde AB Komisyonun Türkiye adına yayımladığı düzenli ilerleme raporlarının etik politikalara etkisi, Avrupa Konseyi, Avrupa Konseyi Uluslararası Yolsuzlukla Mücadele Grubu (GRECO)'na üyelik ve OECD raporların Türk Kamu Yönetimindeki etik politikalara etkisi incelenmektedir. Ayrıca 2000 yılı sonrası çıkarılan etik konusuna ilişkin yasal mevzuat ve Kamu Görevlileri Etik Kurulu ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmektedir. Dahası bu bölümde siyasetnamelerdeki etik anlayış ile günümüz etik anlayışı arasında bir karşılaştırma yapılarak çalışma sonlandırılmaktadır. Sonuç ve öneriler kısmında ise bu üç bölümde ele alınan konular ve etik konusunda değerlendirmeye tabi tutulan alanlar genel olarak değerlendirilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMU YÖNETİMİNDE ETİK ANLAYIŞ: TANIMLAR, KAVRAMLAR, İLKELER

1.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVEDE ETİK

“Etik” kavramı, yeni bir kavram ve olgu olarak gündemde yer almasına rağmen kökeni çok daha eskiye dayanmaktadır. Dahası birçok kavramla ilintili olarak tanımlanmakla birlikte, toplum biliminde önemli olan bazı kavramlarla da iç içedir. Ayrıca literatürde etik davranış ilkeleri, etik normlar ve etik dışı davranışlar başlıkları altında geniş bir çerçevede değerlendirilmektedir. Bu açıdan bu bölümde, etik kavramını kökeni ve tanımı irdelenmekte ve etik normlar, etik davranış ilkeler ve yolsuzluk zemininde etik dışı davranışlar incelenmektedir.

1.1.1. Etiğin Kökeni ve Tanımı

Sosyal bir varlık olan birey, hayatı boyunca aldığı kararlar ve davranışlarında, hem kendine hem de içinde bulunduğu topluma karşı sorumludur ve bu sorumluluk yükü ile hareket etmek zorundadır. Bu açıdan bireyin nasıl davranacağı, hangi değerler doğrultusunda kararlar alacağına ilişkin sorular etik kavramını ve olası tartışmaları ortaya çıkarmıştır. Etik kavramı için yapılan tanımlamalara bakıldığında, sosyal bilimlerde diğer kavramlarda olduğu gibi bu kavram için de tek ve geçerli bir tanım yapılmamıştır. Araştırma ve çalışmalar doğrultusunda birçok bilim insanı tarafından yapılan tanımlamalar mevcuttur. Etik olgusunu daha iyi anlayabilmek için kavramın kökenini ve yapılan tanımlamaları irdelemekte yarar vardır.

Kökeni itibari ile etik kavramı Yunanca, karakter veya davranış anlamında kullanılan “*ethos*” sözcüğünden türetilmiştir. Ethos sözcüğünden türetilen “*ethics*” kavramı da, toplumda hâkim olan değerlerin, fikirlerin ve ideallerin bütünüdür. İdeal ve soyut olana işaret eden “*ethics*” kavramı, değerlerin ve ahlâk kurallarının incelenerek ilkeler halinde ortaya konulması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan etik, toplumda benimsenmiş olan ahlak kurallarından daha özel ve felsefidir (Fromm, 1994: XXXVII). Etik kavramı, aynı zamanda felsefenin, ahlaki değerleri inceleyen bir dalıdır. Felsefenin bir dalı olarak etik, değerlerin özünü ve temellerini araştıran, insanın bireysel ve toplumsal yaşamındaki değer ilişkileri ile ilgili sorunları ve de tutumların, davranışların, düşüncelerin, inançların, eylemlerin

vb. ahlaki vasıfların, insani değerler açısından iyi, doğru ve kabul edilebilir olup olmadıklarına ilişkin çalışmaları içermektedir (Akarsu, 2010: 62; Yatkın, 2008: 213).

Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlüğü'nde, ahlak, *“bir toplum içinde kişilerin benimsedikleri, uymak zorunda oldukları davranış biçimleri”* olarak; etik, ise *“ahlak bilimi”, “törebilim, ahlakla ilgili”* olarak açıklanmaktadır. Aynı sözlüğün devamında *“ahlak felsefesi”, “felsefenin “ödev”, “yükümlülük”, “sorumluluk” ve “erdem”* gibi kavramları analiz eden, *“doğruluk”* veya *“yanlışlık”* ile *“iyi”* veya *“kötü”*yle ilgili ahlaki yargıları ele alan, *“ahlaki eylem”*in doğasını soruşturan ve iyi bir hayatın nasıl olması gerektiğini açıklamaya çalışan dalı”, şeklinde yer almaktadır (tdk.gov.tr, 2019).

Başka bir tanımla, *“Etik, tarihte sıkışıp kalmış bir disiplin değil, insanlığın yaşayan, organik bir incelenmesi; doğruluk, iyilik ve adaletin gelişen bir muhakemesidir”*(Yüksel, 2010: 28). Bu muhakeme, esas itibarıyla kişinin vicdanen doğru, iyi, adil kararlar almasını sağlamaktadır.

Cevizci (2002:1) ise, etik kavramını, geniş bir biçimde ve şu şekilde tanımlamaktadır:

“Etik, belirli bir ahlaklılık idesine sahip, belli bir yaşama idealini hayata geçirmek için mücadele eden bireyin yaşayışı açısından, ikinci olarak da çağının gidişatını, üyesi olduğu toplumun yaşayışını ya eleştiren, hatta mahkûm eden ve dolayısıyla, mevcut değerler silsilesi yerine alternatif değerler, yaşama kuralları veya ilkeler vazetmeye kalkışan ya da onu açık seçik olarak tanımlamayıp, içerimlerini gözler önüne sererek meşrulaştırmaya veya haklılandırmaya kalkışan filozofun tavrı bakımından ve nihayet ahlaklılığın dilini analiz eden, ahlaki kavram ve yargıların niteliğini tartışan, kısacası tıpkı olgusal dünyayı konu alan fizikçi gibi, kendisine değer dünyasını konu edinen teorik bir araştırma içine giren felsefecinin çalışması açısından, en azından şimdilik ve uzlaşım sal olarak, değeri konu alan kapsamında insanın değer biçici deneyimi, kısaca hayata anlam katan her şey bulan düşünüş tarzı, ahlaki ilkeler teorisi veya felsefe disiplini diye tanımlanabilir.”

Son olarak Eryılmaz (2013a: 251), yaptığı çalışmalar doğrultusunda etik kavramının önemini şu şekilde dile getirmektedir:

“Bir toplumun gelişmesi ve kalkınması için gerekli olan maddi sermaye, borç olarak alınabilir, ancak kurumsal yapının ve sosyal dokunun temel harcı olan etik, borç olarak alınamaz, başka bir şeyle ikame edilemez ve dışarıdan ithal edilemez. Etik, bir toplumun sosyal sermayesidir, ancak toplumun ve kurumların içinde geliştirilir. Önce sivil toplum içinde geliştirilen etik değer ve ilkeler, daha sonra uyulması gereken genel kurallar haline dönüşür. Bu kurallar günümüzde ‘etik davranış kodları’ adı altında, hukuk kuralları gibi yazılı hale getirilmekte ve çoğu hallerde bunları ihlal edenlere maddi yaptırımlar uygulanmaktadır. Bir bakıma hukuk, etik değerlere dayanmaktadır.”

1980’li yıllardan itibaren hem ülkemizde hem dünya ülkelerinde etik, kamu yönetimlerinde uyulması gereken temel bir öge olarak görülmüş, etik uygulamalara verilen önem ve çalışmalar artmıştır. Bu sayede ülkemizde etik altyapı ve etik bilincin oluşması amacıyla kurulan Kamu Görevlileri Etik Kurulu tarafından çıkarılan Etik Rehberi’nde ise etik; kişinin davranışlarına temel olan ahlak ilkelerinin tümü ve de insanlara *“işlerin nasıl yapılması gerektiğini”* belirlemede yardımcı olan kılavuz (rehber) değerler, ilkeler ve standartlar olarak açıklanmaktadır. Aynı zamanda rehberde etik, bir süreç olarak görülmektedir. Bu süreçte karar alırken ve uygularken belirli değerlere bağlı kalınarak hareket edildiği belirtilmektedir (Şen, 2012: 11).

Aynı zamanda sosyal bilimlerde bir disiplin olarak etik, insanların toplumca kabul edip devam ettirdikleri kuralları sadece uygulamakla yetinmeyip, davranışın kabulleniş kurallarına akılcı sebepler aradıkları zaman başlamaktadır. Davranışına akılcı sebep arayan birey de “etiysen” olarak adlandırılmaktadır. Etik, bir iyi eylem yargısına varmaya çalışırken, bireyi düşünmeye yönlendirir, adeta bireyi düşünme aracılığıyla eğitir (Usta, 2011: 41). Etik, ahlak üretmez ancak ahlak üzerine konuşur (Pieper, 2012: 29). Etik, her şeyden önce istenilecek bir yaşamın araştırılması ve anlaşılmasıdır. Daha geniş bakış açısı ile bütün etkinlik ve amaçların olması gereken yerlere konulması; neyin yapılacağı ya da yapılamayacağını; neyin isteneceği ya da

istenemeyeceğinin; neye sahip olunup olunamayacağını bilmesidir (Aydın, 2016: 8).

Etik, günümüzde yalnızca felsefede ya da siyaset biliminde değil, aynı zamanda çeşitli akademik disiplinlerde (kamu yönetimi, işletme yönetimi, tıp, hukuk, sosyoloji vb.) incelenen ve birçok meslek dalında uyulması gereken ahlaki ilkeler bütünü olarak geniş bir alanı kapsayan bir kavramdır. Etiğin; bilim etiği, siyaset etiği, yargı etiği, sanat etiği, yönetim etiği, medya etiği, spor etiği ve tıp etiği gibi yaşamın içinde hemen hemen her alanda önem arz eden, devamlılık gösteren ve gelişen bir olgu olduğunu söylemek mümkündür (Eryılmaz ve Biricikoğlu, 2011: 35).

Etiğin konusu ise, yönetim ve insanlık tarihinde çok eski bir olgu olup yalnızca son yıllarda dile getirilen ve gündemde olan kamu yönetimindeki yeni yaklaşımlarla sınırlandırılmamalıdır. Düşünce, yönetim ve dinler tarihinde ortaya çıkan akımlar ve düşünürler incelendiğinde; Antik Yunan düşüncesinden Uzak Doğu yönetim felsefesine, Orta Doğu kökenli dinlerde aydınlanma çağına kadar etik olgusunun uygarlık tarihi boyunca işlendiği görülmektedir (Arap ve Yılmaz, 2006: 51). Bundan dolayı etiğin konusu, insanın eylemleri ve bu eylemlerle ilgili tüm faktörlerdir. Bu faktörler; eylemin gerçekleştirildiği koşullar, eylemin yöneldiği amaç, eylemin sonuçları, eylemin doğruluğu ve yanlışlığı, eylemin doğruluğunun temellendirilmesi gibi konuları kapsamakla birlikte bu faktörlerin daha da genişletilmesi mümkündür. Etiğin amacı ise, akılcı mutluluğu aramak, mutlu yaşama sanatını yaratmak ve benimsemektir (Usta, 2010: 164-165).

Tüm bu tanımlamalar doğrultusunda etik için, temelinde insan ve insan davranışları olduğu için tüm insanlık tarihi boyunca devam edecek bir olgu olduğu söylenebilir. Etik, hem bireysel ve toplumsal yaşamın en önemli parçası hem de yönetsel kültürün devamlılığını sağlayan en önemli öğedir. Nitekim etik, bireyin tüm hayatı boyunca içselleştirip benimsemesi ve hayatını buna göre idame ettirmesi gereken temel kavramdır. Ayrıca devlet yapılarında da gerek kamuya istihdamda gerekse yönetsel siyasette uyulması ve denetim içinde tutulması gereken temel kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.1.2. Etik ile İlgili Felsefi Görüşler

Felsefenin bir dalı olan etiğin tarihine bakıldığında, düşünürlerin kendi etik sistemlerini oluşturmak için ortaya koydukları, birbirleriyle benzeşen veya birbirlerinden bütünüyle ayrılan çok çeşitli etik yaklaşımların olduğu görülmektedir. Ancak net bir ayırım yapmak, benzerdir ya da farklıdır diyerek sınıflandırmak da çok güç görünmektedir.

Düşünürlerin etik görüşleri, kimi zaman normatif etik, anlatsal etik, meta etik, determinist etik, duygucu etik, formel etik, metafizik etik, söylem etiği, ontolojik etik, çevre etiği olarak ayrılırken; kimi zamansa niyet etiği, ödev etiği, teleolojik etik, feminist etik, erdem etiği, toplumcu etik, haklar etiği, deontolojik etik, teleolojik etik olarak sınıflandırılabilir (Özateş, 2010: 86-87).

Etik ile ilgili bu görüşler, düşünürlerin olası eylemlerin arasında nasıl seçim yapılabileceğine ilişkin felsefi düşüncelerinin ürünüdür. Düşünürler, kişinin istemlerinde neyin belirleyici olduğunu, doğrunun, iyinin ve olması gerekenin ne olduğu, nasıl eylemde bulunulacağına ya da bir eylemde bulunmak için nasıl karar alınacağına ilişkin sorulara yanıt aramışlardır (Özateş, 2010: 87). Bu bağlamda daha ayrıntılı bir şekilde belli başlı düşünürlerin etik anlayışlarını ele almakta fayda vardır.

1.1.2.1. Sokrates ve Etik

“En faziletli (erdemli) insan, ruhen yükselmeye çalışan, en mutlu insan da yükseldiğini duyardır.” Sokrates

Sokrates, Batı düşünce tarihinde bir etik öğretisi ortaya koyan ilk filozoftur. Aynı zamanda Sokrates, etik tarihinde relativizm-mutlakçılık/evrenselcilik ayrışmasında mutlakçılık/evrenselcilik tarafında yer alan ilk düşünürdür. Onun etik anlayışı, “mutlulukçu” bir öğretiler ve ona göre, mutluluk, insan eylemlerinin en son hedefi “ en yüksek iyi”dir. En yüksek iyi olarak mutluluk, aynı zamanda en yüksek değerdir (Özlem, 2010: 49-50). Sokrates’in etik anlayışı, ahlaki hayatın nihai amacını mutluluk olarak belirlediği için aynı zamanda *teleolojik* bir etik’dir. Söz konusu etik anlayış, bilgiyi eylemin temeline yerleştirir ve insanın kendine neyin doğru ve yararlı olacağını bildiğini öne süren rasyonalist hatta entellektüelist etik görüşüdür (Cevizci, 2002: 38). Bu doğrultuda Sokrates’e göre, insanların en iyi hayatı yaşamaları ve mutlu olabilecekleri yaşama ulaşabilmeleri için yaşadıkları hayatı sorgulamaları

gerekmektedir. Ona göre, sorgulanmamış bir hayat, yaşanmaya değer olmayan bir hayattır.

Başka bir deyişle Sokrates, insanın nihai amacının sadece yaşamak değil, “iyi yaşamak” olduğunu savunur. O, iyi bir hayat sürebilmek için insanın kendisi için gerçek iyiliğin ne olduğunu ve beşeri yetkinliğin gerçekte neden meydana geldiğini bilmesini bir zorunluluk olarak görür. Onun, “sorgulanmamış bir hayat, yaşanmaya değer olmayan bir hayattır” demesinin nedeni tam olarak budur (Cevizci, 2015:139). Dahası Sokrates, ahlaksal yaşamı, doğal yaşamın bir uzantısı olarak görür. Ona göre, tıpkı evrensel doğa yasaları gibi evrensel ahlak yasaları da mevcuttur. Bireylerin ahlaksal eylemlerini her durumda tartışabileceğimiz, yargılayabileceğimiz evrensel ölçütler, nesnel, değişmez, mutlak özler mevcuttur. Zaten Sokrates bu görüşleri dolayısıyla, etik mutlaklığın olduğu kadar *etik özcülüğün* de ilk temsilcisi olmaktadır (Özlem, 2010: 50-51).

1.1.2.2. Platon ve Etik

“Doğru düşünce, bilgidir. Mutluluk ise bilgi ile kazanılır.” Platon

Sokrates’in öğrencisi ve Aristo’nun hocası olan Platon, eserlerinin çoğunu etik idealler üzerine yazmıştır. Platon, düşünce tarihinde ideal olanın aynı zamanda gerçek olduğunu söyleyen ilk düşünürdür. Erdem, bilgi sorunları, iyi yaşam, adalet gibi kavramların üzerinde duran Platon, toplum içindeki problemleri ele alan ve çözümler getiren önemli bir düşünürdür.

Hocası Sokrates gibi Platon’a göre, insanın ahlaki açıdan nihai ve en yüksek hedefi olan *mutluluk*, insan doğasının uygun ve doğru etkinliğinin sonucu olmak durumundadır (Cevizci, 2002: 61). Platon, işte bu noktada insanın doğasına ilişkin açıklamalarını idealar öğretisi (insan ideası, mutluluk ideası gibi) üzerinden yapmaktadır. Platon’un idealar öğretisi, onun felsefi düşüncelerinin bir ürünüdür. Platon, evreni duyularla kavranan “nesnel evreni” ve akılla kavranabilen “idealar evreni” olarak ikiye ayırmaktadır. O, gerçek olanın idealar evreni olduğuna, nesnel evrenin ise idealar evrenin yansıması olduğuna değinir. İdealar evrenindeki yetkinliğe, değişmezliğe, mutluluğa karşın nesnel evreninde değişme, bozulma, huzursuzluk ve mutsuzluğun hâkim olduğunu savunur (Şenel, 2013: 155-156). Dahası Platon’a göre, “adil”, “bilge”, “cesur”, “ölçülü” vb. etik terimler, önce

idealarda sonra da insanda temellenen, zihinden bağımsız ve gerçek özelliklerine gönderme yaptıkları için, bu terimlerin geçtiği ahlak yargıları nesnel bir doğruluk değerine sahip olmaktadır (Cevizci, 2015: 150).

Ayrıca Platon, amaçlı bir varlık anlayışını benimsemiş ve doğada var olan düzeni “iyi” ideasına bağlamıştır. Ona göre, yaşanan evrende hiçbir şey boşuna ve gelişigüzel değildir. Her varlığın yerine getirmekle yükümlü olduğu belli başlı görevleri mevcuttur (Cevizci, 2002: 63). Ona göre “iyi”, doğru bir yaşayışın kesin ölçüsü, biricik ereğidir. Ruh, gerçek ve doğru düzenine ancak “iyi” ile erişir. Gerçek devlet adamının başlıca işi de, yurttaşlarını “iyi” ye ulaştırmaktır. İnsanın doğal amacı olan mutluluğu sağlayacak yaşam biçimin ne olduğunu bir sorun olarak ele alan Platon, bu problemde tek bir kişiyi değil, toplumu göz önünde bulundurur. Onun ahlakı, “sosyal ahlak”tır. Bu yüzden Platon, tek bir kişinin değil, toplumun mutluluğunu ele alıp, araştırır. Bu mutluluğa da devletle erişileceğini belirtir. Bundan dolayı Platon’un ahlakı ve etik öğretisi, onun ideal devlet öğretisiyle bütünleşmektedir (Gökberk, 1990: 61).

1.1.2.3. Aristoteles ve Etik

“Mutluluk için önemli olan erdeme uyan etkinliklerdir. Erdemli insana yakışan ise, işlerin iyi ve güzel bir biçimde yapılmasıdır.” Aristoteles

Aristoteles, kendisinden önce ortaya konulmuş hemen hemen tüm ahlak öğretilerini sistematik ve eleştirel bir tutumla ele almaktadır. Bu yönüyle, sistematik bir disiplin olarak etiğin kurucusu sayılmaktadır (Özlem, 2010: 57). Aynı zamanda Aristoteles, erdem etiği anlayışını benimseyen ve bu teorinin en önemli temsilcisi olarak kabul edilen bir düşünürdür. Ona göre erdem, ruhun akıllı parçasının güdümünde insanın işlevlerini en iyi şekilde yerine getirme halidir (Özlem, 2010: 60).

Erdem etiği teorisi, uygulanması ve öğrenilmesi gereken iyi alışkanlıklar üzerinde duran etik öğretisidir. Bu görüşe göre önemli olan, iyi alışkanlıklardan ve kazanılmış huylardan oluşan bir karakterin geliştirilmesi, erdemlerin (cesaret, fedakârlık, cömertlik ölçülülük vb.) edinilmesidir. Erdem etiği teorisine göre, eylemi yaparken niyet, uygulanmak zorunda olunan kural ve eylemin sonucundan çok eylemde bulunacak kişi, ahlaki gelişimine ve karakterine önem vermelidir.

Dolayısıyla etikte önemli olan, güzel huy sahibi olabilmektir. Bu yüzden de erdem etiği teorisi, ilke ve kurallardan çok erdemler ve erdem sahibi kişilik üzerinde durmaktadır (Haşlak, 2006: 187; Yaran, 2010: 35) ve “ne yaparsam daha iyi olur?” sorusu üzerine yoğunlaşmaktadır. Aristoteles, kendisinden önceki düşünürlerin de cevaplar aradığı “insan için iyi olan nedir?” sorusuna karşılık, bu iyiyi onlar gibi onur, para ya da haz ile özdeşleştirme yoluna gitmeyerek, sağlam argümanlarla hareket edip bu iyiyi kendisi *Eudaimonia* yani “kutluluk, mutluluk” olarak adlandırmaktadır. *Eudaimonia*, iyi olma durumunda olma ve iyi durumda iken iyi şeyler yapma hali olarak da kabul edilmektedir (MacIntyre, 2001: 223).

Aristoteles’in kendi ahlak öğretisini ortaya koyarken hocası Platon’un izinden gittiği, fakat bazı noktalarda ondan ayrıldığı görülmektedir. Nitekim Aristoteles, hocası Platon gibi erekselci ve rasyonalist bir ahlak öğretisini savunurken, onun gibi bir idealler dünyasının varlığını kabul etmez. Dolayısıyla Aristoteles, ahlak öğretisini ideal bir insana göre değil, dünya ve çevresi ile etkileşimde bulunan insana dayandırmaktadır (Özlem, 2010: 57).

1.1.2.4. Makyavelizm: Machiavelli ve Etik

Etik değerleri ve ilkeleri, amaca ulaşmak için yadsıyan düşünürler de bulunmaktadır ve bu düşünürlerin birisi de Machiavelli’dir. Machiavelli’nin literatüre kazandırdığı Makyavelizm felsefesinin temelinde “*amaca ulaşmak için kullanılacak her türlü araç mübahtır*” fikri vardır. Nitekim O’nun felsefesinde amaca giden yolda kullanılacak araçlar, hukuki ya da ahlaki olarak sınırlandırılmamıştır. Yani, onun felsefesinde amaca ulaşmak için kullanılan her araç yasal ve ahlakidir (Güney ve Mandacı, 2009: 84). Dahası Machiavelli, etikle ilgili çalışmalarında insanı ele alarak, onun bütün tutku ve zaaflarını incelemiştir. Bu tutku ve zaafların da yönetimde nasıl kullanılacağını açıklamıştır. Bu noktada Machiavelli, çalışmalarını, insanların ne yapması gerektiğini ortaya koyan idealler üzerine değil, insanların ne yaptığı üzerinde temellendirilmiş etik normlar üzerine yoğunlaştırmıştır (Yüksel, 2010: 30).

“Prens” adlı eserinde etkili bir yönetim için gerekli özellikleri sıralayan Machiavelli, erdem kavramını bir ülkeyi etkili yönetmek için gerekli olan özelliklerden biri olarak tanımlayarak, etkili bir yönetim için yöneticinin

özelliklerinin, ahlaki veya dini değerlendirmeden bağımsız “doğru” olması gerektiğini savunmuştur (Yüksel, 2010: 30).

1.1.2.5. Teleoloji (Faydacı) ve Etik

Fayda, insan yaşamındaki bütün eylemlerin amacı olduğundan zorunlu olarak ahlakın temel ölçütüdür. Bir eylemin ahlaksal olup olmadığına, sonuçta getirdiği faydaya bakılarak karar verilmektedir (Tepe, 1992: 11). Bu görüş, teleolojik etik yaklaşımının da temel savunusudur.

Teleolojik etik, ahlaki eylemin değerini belirleyen şeyin, eylemin ürettiği sonuç olduğunu öne süren teoridir. Bu teoride en temel problem “*en yüksek iyi*” olup, bireysel mutluluk, kendini gerçekleştirme veya en yüksek sayıda insanın en büyük mutluluğu, ulaşılması gereken nihai amaçlar olarak sıralanır (Cevizci, 2002: 15).

Faydacılığın ilk büyük düşünürü, etik alanındaki çalışmaları ve diğer sosyal bilimlerdeki çalışmaları ile ün kazanmış Jeremy Bentham (1748-1832)’dir. Hukukun doğrudan doğruya etikten türetilmesini savunan Bentham, etik ve politikaya da genel geçer kabuller belirleyerek bilim ya da bilimsel olarak doğrulanabilir disiplinler haline getirmek için çok uğraş vermiştir. Bentham’ın etik anlayışı ise “*en yüksek iyi haz*” düşüncesinde temellenmektedir (Cevizci, 2002: 195). Bentham’a göre, eğer haz ve mutluluk, iyi ile eş anlamlı ise acı da mutsuzluk ve kötülükle eş anlamlı hale gelir. Bu da ruh bilimsel bir gerçektir. Dolayısıyla doğası gereği insan hazza yönelir ve acıdan kaçır. Doğru eylemler toplam hazzı artırma eğiliminde olanlar iken, yanlış eylemler bunu azaltma eğiliminde olacaklarından dolayı kaçınmak da çok doğaldır. Böylesi bir değerlendirmenin sonucu olarak da “en büyük mutluluk ilkesi olan yarar ilkesine” ulaşılmıştır (Macit, 2009: 86).

Faydacılık öğretisinin esasını ortaya koyan düşünür ise, J. Stuart Mill’dir. J.S. Mill, günümüzdeki pek çok etik görüşün hazırlayıcılarından birisi olmuştur (Tepe, 1992: 12). O’nun felsefesi, ampirik bir felsefedir. Deneyim ve gözlemlere dayalı bir etik sistem kurmayı amaçlayan Mill’in felsefesi aynı zamanda sonuçlara dayalı bir felsefedir. Mill, bir davranışın iyi ya da kötü olduğuna, sonuçlarına bakılarak karar verileceğini söyler. Ona göre, insanın amacının, olaydaki güdünün veya karakterin bir önemi yoktur. Bu bakımdan Mill, erdem etiğini de reddetmektedir (Yüksel, 2010: 32).

1.1.2.6. Deontoloji (Ödev) ve Etik

“Etik, nasıl mutlu olabileceğimizi değil, mutluluğa nasıl müstahak olabileceğimizi gösteren doktrindir.” Immanuel Kant

Deontoloji, Yunanca, “ödev, görev, yükümlülük” anlamına gelen “*deon*” sözcüğünden türetilmiştir (Eryılmaz, 2013b: 409). Deontolojik etik anlayışı da, ödev veya yükümlülük etiği olarak kabul görmüştür. Bu anlayışa göre, bir eylemin veya davranışın ahlaki durumunu belirlemek açısından sonuçların hiçbir önemi yoktur. Dolayısıyla, bu anlayışta amaçlara ulaşıp ulaşılmadığı değerlendirmeye alınmamaktadır (Pustu, 2011: 19). Buna göre, deontolojik etik öğretisi, ödev, yükümlülük ya da ilkelere vurgu yaparak, evrensel ahlak yasası veya koşulsuz buyruklar üzerinden ortaya konan ödevde uygun olmaya önem vermektedir (Cevizci, 2015: 133).

Ahlakta eylemin sonucundan ziyade, eylemin temelindeki niyet, ilke ve gerçekleştirdiği ödevin önemli olduğunu öne süren deontolojik etik anlayışı, insanın akıllı ve sorumlu bir varlık olarak yerine getirmekle yükümlü olduğu birtakım ödevleri bulunduğu düşüncesinden hareketle, ahlakın temeline ödevi yerleştirir (Cevizci, 2002: 16). Bu teorinin en önemli temsilcisi de Immanuel Kant’tır. Kant (1724-1807), katı deontoloji görüşüyle tanınan ahlak teorisyenidir. Kant etik anlayışını dört unsur üzerine temellendirmiştir: “ödev”, “ahlak yasası”, “özgürlük” ve “iyi istenç (isteme)” (Örselli, 2010: 45).

Kant etiği, istemeyi merkeze alan, bir eylemin ahlaklı olup olmasını o eylemin arkasındaki istemde gören bir etik yaklaşımıdır. Eylemin temelinde yer alan isteme, bireyin ödevlerini yerine getirmesine imkân veriyorsa ve evrensel ilkelere yani ahlak yasasına uygun ise o eylem ahlakidir. Başka bir deyişle, eylemlerimizin arkasında yatan istemlerimiz bu nitelikte ise o eylemlerimiz özgür ve ahlaklıdır (Tepe, 2016: 166). Kant felsefesinde, “özgürlük” ile “ahlaklılık” arasında güçlü bir bağ vardır. Özgürlük, “isteme” ile ilgilidir ve istemenin bir özelliğidir. Ona göre, özgür bir isteme ile ahlak yasaları altında bir isteme ile aynı şeydir (Tepe, 1992: 9).

Kant’ın, “*Koşulsuz Buyruk*” olarak ifade ettiği bu anlayışa göre, bir kişinin eyleminin ahlaki olarak nitelenebilmesinin temel koşulu, aynı eylemin evrensel bir ilke haline gelebilmesidir. Kant, bu düşüncesini şu şekilde formüle eder: “*Öyle*

davran ki, davranışının evrensel bir yasa haline gelmesini arzula.” Kant ayrıca, hiçbir kişinin amaca giden yolda bir araç olarak kullanılamayacağını belirtmektedir (Yüksel, 2010: 32).

Deontolojik teoriye göre, ahlaki ilkeler ve değerler kamu görevlilerince kabul görüp benimsenmişse, birey karar verirken bu ilke ve değerleri göz önünde bulundurarak karar verecektir. Deontolojik teoriler, kamu yönetimi açısından kamu görevlilerinin uyması gereken kuralların tümü olarak da kabul edilebilir. Söz konusu bu teori, bir eylemin ahlaksal değerini sonucuna göre değil, eylemin arkasındaki niyete bağlı olduğunu öne sürmektedir (Usta, 2011: 44).

Teleolojik teori, kişinin yaşamı pahasına bile sonuçlanacak bir eylemi, diğer seçeneklere göre daha çok fayda yaratıyorsa, etik açıdan doğru olarak kabul etmektedir. Ancak deontolojik teori, böyle bir eylemin doğru olmadığını, kişisel haklara aykırı olduğunu ve adalete uygun olmadığını belirtmektedir. Nitekim deontolojik teori, bireysel haklara saygı, adalet ilkesine uygun davranışları doğru olarak değerlendirmektedir (aktaran İnal, 2012: 18).

1.1.3. Etiğin Unsurları

“Şeref ve erdem ruhun süsüdür. Bunlar olmasa, beden asla güzel gözükmez.” Cervantes

Bireyin dünyaya gelişinden yaşamının sonuna kadar yerine getirmesi gereken birtakım sorumlulukları mevcuttur. Bu sorumlulukların başında ilk olarak iyi, vicdanlı, dürüst, onurlu bir birey olabilmek vardır. Bu nitelikleri taşıyan ve bilinçli bireyler, üstlendikleri her görevi de layıkıyla yerine getirirler. Etiğin unsurları da, etik bilincinin oluşması ve gelişmesi için genel anlamda bireylerde, dar anlamda kamu görevlilerinde var olması gereken temel niteliklerdir. Bu etik unsurların incelenmesi ise alt başlıklarda yapılacaktır.

1.1.3.1. Görev ve Sorumluluk

Etiğin yönlendirici unsurlarından olan görev, bir kimse ya da grubun yapması beklenen ya da gereken her şeydir. Sorumluluk ise, görevin yerine getirilmesi, görev bilinci ile hareket edilmesi ve sonuçlarına katlanılmasıdır ve aynı zamanda etik bir değerdir. Görev ve sorumluluk duygusu ya da bilinci ise etiğin başlangıç ve temelini

oluşturan unsurlardır (Çevikbaş, 2006: 268). Görev ve sorumluluk bilincinde olan bireyler, üstlendikleri görevleri eşit, tarafsız, adil ve doğru bir şekilde yerine getirmektedirler.

1.1.3.2. Vicdan ve İyiniyet

Kişinin niyet, karar, eylem ve işlemlerinde “iyi” ve “doğru”yu bulabilmesi için kendi kendini yargılama yeteneği olan vicdan, ahlaki değer yargısı olarak tanımlanabilmektedir. Başka bir ifadeyle vicdan, kişinin kendi öz benliğinde oluşan ve bir şeyin iyi ya da kötü olduğuna dair yargısal bilinçtir (İzveren, 1980: 97).

İyi niyet(inan) ise, kişinin toplumsal ilişkiler ve olaylar karşısında, ahlaki açıdan karar ve eylemlerine yön vermek için uyguladığı tavır ve düşüncedir. İyi niyet, kişinin kendi vicdanında aldığı kararlar sonucunda takındığı tavır, tutum ve düşünce olduğundan dışarıdan fark edilmesi pek mümkün değildir. Bu durumda da etik açıdan önemli bir sorun olan kişinin gerçek tavır, düşünce ve niyetlerini gizleyerek toplumu ve çevresini yanıltma (takiyye-sahtecilik) ortaya çıkmaktadır (İzveren, 1980: 99). Ayrıca “İyi niyet”, etiğin dayandığı ve hatta dayanmak zorunda olduğu temel koşuldur (Pieper, 2012: 19).

1.1.3.3. Eylemlere Yön Veren Öğeler

İyilik ve Doğruluk Öğeleri: Etik açıdan değerlendirme yapılırken iyi- kötü, doğru- yanlış gibi ölçütler esas alınmaktadır. Ahlaki bakımdan uygun görülen karar, niyet ve eylemler iyi veya doğru olarak nitelendirilirken, olumsuz kabul gören karar ve eylemler kötü veya yanlış olarak değerlendirilmektedir. Ahlaki değeri olanın iyi niyetle eşdeğer olduğu kabul edilse bile, iyi niyetle yapılan her şeyin iyi olduğunu söylemek her zaman doğru olmayabilir. Bu yüzden amaca ulaşmak için kullanılan araç ve yöntemlerin doğru olması da gerekmektedir (İzveren, 1980: 100-101).

Sevgi Öğesi: Sevgi, insanların birbirleri ile olan ilişkilerinde karşılıksız özveriye dayanan duygusal bağıdır. İnsanları birbirine yaklaştıran, dayanışmayı artıran bu öge, bireysel ve toplumsal mutluluğu gerçekleştiren en önemli kuvvettir (İzveren, 1980: 102).

Bencillik Öğesi: Kişinin karar ve eylemlerine yön veren öğelerden biri olan bencillik ögesi, sevgi ögesinin tam karşıtıdır. Bencillik, kendi öz çıkarını gözetme ve

de başkalarından koruma güdüsüdür. Ancak çıkar güdüsü olan bencillığe sahip bireyler, topluma karşı görev ve sorumlulukları yerine getirmeyerek, toplumsal dayanışmanın da yok olmasına neden olmaktadır (İzveren, 1980: 103).

Onur Ögesi: Şeref, namus, haysiyet olarak da kabul gören onur ögesi, kişinin kendine olan saygınlığının, benimsediği değerlerin ve ahlaki niteliklerinin toplumca kabul görmesidir. Tanımı yapılan kişisel onur dışında, aile onuru, devlet onuru, meslek onuru gibi değerler mevcut olup bunlar, içinde bulunulan toplumun olmazsa olmaz unsurları olarak kabul edilmektedir (İzveren, 1980: 115-116).

Kamu Yararı: Kamu yararı, toplumun ihtiyaç duyduğu hizmet ve malların kamu örgütleri tarafından üretilmesidir (Özdemir, 2008:181). Kamu yönetimlerinin varlık nedenleri de kamu yararını gerçekleştirmektir. Bu yüzden de kamu yararı, kamu yönetiminin gerçek amacını gerçekleştirmek ve etik bir yönetim için önemli bir unsurdur.

1.1.4. Etik Düzeyler

Etik düzeyleri, araştırma ve çalışmaların doğrultusunda çeşitli gruplara ayırmak mümkündür. Her bir düzeyin kendine özgü ilkeleri ve sorumluluk biçimleri mevcut olup temelde dört başlıkta gruplandırılmaktadır. Bu belirtilen düzeylerin her birinde ayrı unsurlar ele alınıp, etik açıdan değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Bu noktada bahsi geçen düzeylere bakılacak olursa:

Bireysel Etik: Etik ilkeler her ne kadar ilk etapta toplumsal yargı ve eylemleri düzenleme ve sorgulama bilincinde olsalar da, bireysellik hiçbir zaman arka plana atılamamaktadır. Çünkü bireyler, toplumsal yaşamın özünü oluşturmaktadır. Toplum kimliğinin, bireylerin bir araya gelerek meydana getirdikleri yargı ve eylemler sonucunda oluştuğu ise yadsınamayacak bir gerçektir (Gül ve Gökçe, 2008: 380-381).

Bireysel etik, bireylerin sahip oldukları doğru-yanlış, iyi-kötü gibi temel değerlerle ilgilidir. Bireysel etik değerler, aile, eğitim, dini inanç, kültürel ve sosyal adetler ile kişinin kendi deneyimi gibi faktörlere bağlı olarak şekillenmektedir (Eryılmaz, 2013b: 408). Dahası bireysel anlamda etik olgusu, bireyin bütün hareket ve davranışlarının temelini özel bir sorun alanı olarak araştırılmasıdır. Toplumda hâkim olan değer ve kuralların benimsenmesinin ötesinde, bu değerlerin kişilik

oluşumunda önemli rol oynaması beklenir. Ayrıca bireysel etik, kişinin davranışlarını temellendiren değer yargıları hakkında sahip olduğu bilinç, bireyler arası ilişkilerde uyulması beklenen kuralları ve yapılması gereken görevleri belirtir (Örselli, 2010: 9).

Meslek Etiği: Bu etik düzeyi, özellikle doğrudan doğruya insanla ilgili mesleklerde uyulması gereken davranış kuralları olarak tanımlanabilir. Burada her mesleğin kendi içinde geliştirdiği, toplumla o mesleği icra eden bireyler arasındaki dürüstlüğü ve güveni hâkim kılmaya yönelik etik davranış ilkeleri söz konusudur. Meslek etiğinin en önemli yanlarından biri dünyanın her neresinde olursa olsun, aynı mesleği icra eden bireylerin bu ilkelere uyma zorunluluğu olmasıdır. Aynı meslekte olan bireylerin birbirleri ile ilişkilerinde belli davranış kalıplarına uymaları gerekir ki bu durum meslek etiğinin bir gereğidir (Eryılmaz, 2013b: 408). Meslek etiğinin oluşması için, mesleki etik ilkelerini belirleyecek ve bu ilkelerinin yürütülmesini denetleyecek ve de devamlılığını sağlayacak aynı meslekten kişilerin oluşturduğu örgütlü meslek gruplarına ihtiyaç vardır.

Kurumsal etik: Bu düzey, kurumların kendi yasalarında ve uygulamalarında bulunan etik davranış ilkelerini ifade etmektedir. Etik davranış ilkeleri, kurumsal kültürün oluşması ve gelişmesinde önemli katkı sağlar. Aslında bütün ülkelerde etik davranış ilkelerinin amacı, etik değerlere bağlı bir kurum kültürü meydana getirmektir. Etik değerlere bağlı kurum kültürü olduğu anda halkın hem yönetici ve görevlilere hem de kuruma karşı olan güveni de artar. Bu sayede saydam, hesap verebilir ve açık bir kamu yönetimine sahip olunacaktır (Eryılmaz, 2013b: 408).

Sosyal etik: Bu etik düzeyi ise, bir toplumun kendi içinde süregelen değişkenlere bağlı olarak geliştirdiği iyi-kötü, doğru yanlış gibi değer yargılarının ve bu değer yargıları ile ortaya konan davranışların çerçevesini çizmektedir (Eryılmaz, 2013b: 408).

1.2. ETİK VE İLİŞKİLİ OLDUĞU KAVRAMLAR

Etik, sosyal bilimde birçok bilim dalı ile yakından ilişkili olduğu kadar birçok kavramla da yakından ilintilidir. Etik kavramının önemi ve uygulanması, onun bu kavramlarla bütünleşmesiyle gerçekleşmektedir. Dahası bu kavramlar, etiğin ne anlam ifade ettiği noktasında tanımının yapılmasına da yardımcı olmaktadır. Bu bölümde toplumsal ve yönetsel hayatın önemli kavramlarından olan etiğin, kendisi

gibi toplumsal ve yönetsel açıdan önemli olan ahlak, siyaset, yönetim, hukuk ve kültür olguları ile ilişkisi incelenmeye çalışılacaktır.

1.2.1. Etik- Ahlak İlişkisi

Etik ve ahlak kavramları, kimi zaman birbirleriyle eş anlamda kimi zaman birbirlerinden farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Her iki durumda da bu iki kavram, birbirleriyle iç içe geçmiştir. Kavramların özelliklerini açıklamak ve karşılaştırmalı analiz yapmak birbirleri arasındaki ilişkiyi anlamaya yardımcı olacaktır.

Felsefenin en temel alt disiplinlerinden biri olan etik kavramı ile ahlak kavramı, her ne kadar aynı kökten, yani töre, karakter, huy vb. anlamına gelen kökten türemiş olsalar bile etik denilince ilk akla gelen, “felsefe açısından ahlaktır”, “genel bir ilkeler teorisi”dir. Ahlak, hem felsefeden bağımsız bir alandır, hem de etiğin yani felsefenin alt disiplinlerinden birinin temelini oluşturmaktadır (Cevizci, 2015: 12-13).

Etik ile ahlak kavramının özdeş olmamasının nedeni de tam da bu noktadan yani etiğin ahlak felsefesi olması, ahlakın ise etiğin araştırma konusu olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak her iki kavramın günlük konuşma dilindeki anlamları ile bilim ve felsefe çalışmalarındaki anlamları arasında pek de bilinmese de farklılıklar bulunmaktadır. Genel olarak, belli toplumsal alanlarda beklenen, talep edilen eylem ve davranışlar “ahlak” kavramı ile özdeşleşirken, beklenen ve talep edilenlerin dışındakiler “ahlak dışı” olarak görülmektedir (Dursun, 2005: 17).

Ahlak kavramı, İngilizce karşılığı olan “morality”, Latince “moralis” sözcüğünden türetilmiş olup, görgü ve gelenek anlamlarına gelmektedir. Ahlak, bireyin doğru ya da yanlış davranışlar arasında bir ayırım yapması ya da yapabilme becerisine sahip olması olarak da tanımlanmaktadır. Bu haliyle ahlaki davranış, bireyin, toplumun iyi ya da doğru kabul ettiği ilke ve değerlere uygun davranması olarak değerlendirilmektedir (Özdemir, 2008: 182). Ahlak aynı zamanda felsefenin özgün ve çok köklü bir geçmişe sahip konularından birisidir (Ural, 1998: 41). Dahası ahlak, genel olarak, toplumsal hayat içerisinde yaşanan ilişkiler ve etkileşimler çerçevesinde oluşan değerler ve normlar bütünü olarak da tanımlanabilir (Yüksel, 2002: 180).

Ahlak, bireyin diğ er toplumsal düzen kurallarının etkisi olmadan kendini denetlemesi ve bir tür bireyin kendisine bazı noktalarda hâkim olmasıdır. Ahlakın kapsamına ise erdemli olmak, başkasına yardım etmek, doğruluk gibi davranışlar girmektedir. Ahlak, iradeye, vicdana ve duygulara bağı lı, bireyi iyiliğ e götüren içten gelen bir güçtür. Birey, kendi kendini yargılayıp, davranışlarına ve kararlarına hükmedebildiğ inde ahlak bu anlamdaki özgürlük olacaktır. Dolayısıyla ahlak, bireyin kendi kendine yasakladığı veya kabul ettirdiğ i şeylerin tümü olarak görülebilir (Usta, 2011: 42).

Etik-ahlak karşılaştırmasında ise etiğ in kendisine özgü bir konusu vardır. Bu konu alanı insanın tutum ve davranışlarıdır (Usta, 2011: 41). Ahlakın konusu ise; insan, toplum, davranışlar, birtakım süreçler ve hatta evrenin kendisi olabilmektedir. Ahlak yargıları, insanın bu tür objelere biçtiğ i değ erlerdir (Ural, 1998: 43). Ahlak, davranışların toplumsal kurallarından meydana gelirken; etik ise ahlakla ilgili insan davranışlarının neden ve gerekçeleri hakkında değ erlendirmeler yapar (Usta, 2011: 41). Etik, karakterin eğ itilmesi ve uygulamada karar verebilmeye karş ılık gelirken; ahlak, daha genel olarak bir toplumun doğru ya da adaletli olarak kabul ettiğ i uygulamalar olarak değ erlendirilir. Ve de Etik değ erler ve ilkeler, ahlaki ilke ve değ erlere göre daha evrensel bir nitelik gösterir (Yüksel, 2010: 26).

1.2.2. Etik- Hukuk İlişkisi

“ Bir toplum, etik ve hukuk içinde olmadığı zaman, vatandaşlar kendilerini bir çıkmaz içinde bulurlar. İnsanlar ya ahlaki değ er yargılarını veya hukuka olan saygılarını yitirirler.” Frederic Bastiat

Etik ile bir diğ er önemli kavram arasındaki ilişki ise etik-hukuk ilişkisidir. İki kavramın da önemli ilke ve kuralları mevcut olup, bunlar toplumun bütünü için geçerlidir. Ayrıca iki kavram da hem yönetimde hem toplumsal yaşamda önemli olan iki olgudur. Bu noktadan itibaren etik ve hukuk kavramları arasındaki ilişki değ erlendirmeye tabi tutulacaktır.

Hukuk, Arapça kökenli bir sözcük olup, hak sözcüğünün çoğuludur. Tekil olarak kullanılan hukuk kavramına “tüze” de denilmektedir. Çoğ u zaman hukuk kavramından, belli bir ülke ve belli bir dönemde yürürlükte olan hukuk kurallarının tümünü içine alan, geniş kapsamlı bir deyim olarak bahsedilmektedir (Gözübüyük,

2012: 3). Son olarak hukuk, toplum hayatı bakımından önem arz eden olayları ve oluşumları, toplumsal değerler ve felsefi kabuller çerçevesinde düzenlemeye çalışan bir sosyal kavramdır (Yüksel, 2002: 193).

Hukukun amacı, adaleti gerçekleştirmektir. Buna karşın, etiğin amacı, “iyi”yi gerçekleştirmek ya da iyiye ve doğruya ulaşmaktır. İnsanlık tarihi boyunca temel etik değerlerin birçoğu zaman içerisinde hukuki norm haline gelmiştir. Kanunlar, genellikle yapılmaması gereken insan eylem ve davranışlarını belirlemiş ve sınırlamıştır. Bir başka ifadeyle, insanların eylem ve davranışlarının ahlaki ölçüleri, hukuksal norm haline dönüştürülmüştür. Ancak, hukuk ve etik arasında öteden beri bir çatışma da süregelmektedir. Hukuk, insanların hem kendi aralarındaki hem de devletle olan ilişkilerinde uyulması gereken kuralları belirler ve bunları yaptırıma bağlar. Hukukta “yaptırım gücü”, toplumda yanlışları ve kötülükleri cezalandırır. Bu bakımdan, hukuk kuralları ile etik değerler de korunabilir. Ancak, sorun her zaman bir kanun ile çözümlenemeyebilir. Kanunun gücü, bazen belirli kişi veya gruplara karşı etkili olmayabilir ya da uygulanamayabilir. Bu bakımdan, etik bilincin oluşumu, kanun dışında vicdan ile de yakından ilişkilidir. Vicdan, etik değer yargılarını bir yaptırım gücü olmaksızın korur ve gözetir (Yüksel, 2010: 36).

Etik ve hukuk kavramı arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ise şu dört şekilde değerlendirilebilir (Yüksel, 2010: 36-37):

a) Hukuk kuralları, insanların davranış ve eylemlerini düzenleyerek bunlara birtakım sınırlamalar getirir. Ayrıca, hukuk kurallarına uyulmadığı takdirde belirli yaptırımlar söz konusu olmaktadır. Etik kuralları da insanın uygun olmayan davranışlara yönelmemesi için sınırlamalar getirir; fakat belirli bir resmi yaptırımı mevcut değildir. Resmi bir yaptırımı olmamasına karşın, etik kurallara uyulmadığı takdirde toplumda dışlanma, kınama, ayıplanma gibi tepkiler ortaya çıkabilmektedir. Ancak günümüzde kamu görevlilerinin etik kurallara uymaması halinde uyarma, para cezası, görevden alma, meslekten ihraç gibi disiplin cezaları alması etik kuralların resmi kurallara dönüştüğünün bir göstergesidir.

b) Hukuk kuralları, yazılıdır. Etik kuralları da, son on beş yılda sistemleştirilerek yazılı hale getirilmektedir.

c) Hukuk kuralları, insan eylem ve davranışları sonucunda başka insanların zarar görmesini engellemek için vardır. Etik kuralları ise, kişilerin ya da kurumların etik olmayan davranışlara yönelmemeleri ve bunu kontrol etmek için vardır.

d) Hukuk kuralları, devlet tarafından oluşturur. Etik kuralları ise, devlet, diğer resmi organlar veya kurumlar ve de toplum tarafından oluşturulabilmektedir.

1.2.3. Etik- Siyaset-Yönetim İlişkisi

Etik kavramının ahlak ile ilişkisinin incelenmesinin ardından üzerinde durulması ve irdelenmesi gereken bir diğer nokta ise etik kavramının, kamu yönetiminin temel kavramlarından olan siyaset ve yönetim kavramları ile olan ilişkisidir.

Felsefenin alt bir dalı olarak kabul edilen etik, nasıl bir yaşam sürmeliyim, iyi ve kötü nedir gibi sorulara cevap aramaktadır. Bu soruların kapsamı, tüm insan eylemleri ve de davranışları kapsayacak şekilde genişletilebilir. Bu bakımdan, birey ile içinde bulunduğu toplumdaki tüm diğer kolektif oluşumlar (topluluk, dernek, ev, işyeri, vb.) arasındaki ilişkiden meydana gelen siyaset ve yönetim de, insanı ilgilendiren ve insan eylemlerinin sonucu oluşmaları sebebiyle etik ile iç içedirler (Bayram, 2005: 43). Dolayısıyla, etik kavramının siyaset ve yönetim kavramları ile olan ilişkisi yadsınamayacak kadar büyüktür. Nitekim hepsinin birbirlerini tamamlayan özellikleri bulunmakla birlikte, birbirlerine de ihtiyaç duymaktadırlar (Yılmaz ve Doğan, 2013: 882). Aslında siyaset ve yönetim kavramları, insan yaşamının sadece bir bölümü ile ilgilenirken; etik, bu iki kavramı da içine alan bir bütünü ifade etmektedir.

Siyaset ve yönetim kavramları, toplumsal ve yönetsel açıdan iki önemli kavramdır. Bu iki sistem, dönem dönem hem kurum olarak hem de siyasetçi ve yöneticiler olarak neredeyse bütün ülkelerde önemli bir güven kaybı ile karşı karşıya kalmıştır. Siyaset ve yönetim sistemindeki yozlaşma ve yolsuzluklar, uzun süre az gelişmiş ülkelere özgü bir problem olarak görülürken, gelişmiş ülkelerde özellikle 1970'li yıllarda ortaya çıkan büyük yolsuzluklar ile kamuoyunun dikkatini çekmiş, etik sorunlara ilişkin tartışmalar gündeme gelmiştir. Siyaset ve yönetim sisteminin halk nezdinde benimsenmesinin temelinde de, bu kurumlara karşı güven duygusu yatmaktadır. Bu kurumların, toplumun kendilerine karşı güven sorununu

giderebilmek ve kamuoyunun güvenini yeniden kazanabilmek için, özellikle 1980'li yıllarda itibaren etik alanında önemli düzenleme ve yapılanmaya yöneldikleri söylenebilir. Ayrıca, kamu yönetiminin karar ve eylemlerinde ahlaki değerleri hâkim kılmak için etik, değer, ilke ve kurallar belirlemeye ve bunların uygulanmasını denetleyecek yapılar oluşturmaya başladıklarını da belirtmek gerekir (Eryılmaz, 2013b: 406).

Etik olgusu da, siyaset ve yönetim sistemine karşı güven oluşturmanın ve bunu sürdürmenin vazgeçilmez bir unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim bir siyaset ve yönetim sisteminin kalitesi, etik davranış ilkelerinin siyasal ve bürokratik toplumda uygulama ve benimsenme düzeyiyle yakından ilgilidir (Eryılmaz, 2013a: 252).

1.2.4. Etik- Kültür İlişkisi

Kültür, belli bir coğrafya üzerinde yaşayan insanların ortak birliktelikleri ve yaşanmışlıkları neticesinde oluşan örf, adet, gelenek, görenek gibi nesiller boyu yaşatılarak devam eden maddi ve manevi bütün değerlerdir. Dahası kültür, bir toplumun devamlılığını sağlayan en önemli ve temel öğedir. Nitekim etik kavramı da, bireyin kendisi de dâhil olmak üzere her alanda iyi ve doğru kararlar alıp uygulamasında rol oynayan en önemli unsurdur.

Etik, tutum ve davranışları belirleyen temel ve bağımsız değişkenlerden biri olan kültür, yaşamın ne olduğu ve ne olması gerektiğine dair değerler, tutumlar ve harekete geçme standartlarını belirlemektedir. Bu düşünceler, neyin doğru neyin yanlış olduğu; neyin iyi neyin kötü olduğu; kişinin ne yapabileceği ve nasıl yapması gerektiği ile ilgili tutumları da ortaya çıkarmaktadır. Kültürün etik ile ilişkisi de tam da bu noktadan itibaren başlamaktadır (Ay, 2005: 32).

Etik ile kültür kavramları birbirleri ile iç içe olgulardır. Kültür bir toplumda benimsenen değerler bütünüdür, toplumun yaşam biçimidir ve bu anlamda bireylerin düşünüş, yaşam, davranış süreçlerini etkiler (İnal, 2012: 9). Nitekim davranışlara yön veren etik kurallar da kültürün ürünleridir (Uluğ, 2009: 7). Sonuç olarak etik ve kültür, birbirleri ile iç içe olgular olduğundan nasıl ki bir toplumda veya kurumda etik kurallar benimsenerek bir kültür oluşturulmaya çalışılıyor bunun aksi de

görülebilmektedir. Mesela bir kurumda etik olmayan davranışların sergilenmesi ve bu olumsuz davranışların bir kurum kültürü haline gelmesi örnek olarak verilebilir.

1.3. ETİK TÜRLERİ

Etik görüş ve çalışmalar doğrultusunda etik türleri kimi zaman betimleyici etik, normatif etik, anlatsal etik, meta etik, determinist etik, formel etik, metafizik etik, söylem etiği, ontolojik etik, çevre etiği olarak ayrılırken; kimi zamansa ödev etiği, teleolojik etik, feminist etik, erdem etiği, toplumcu etik, deontolojik etik, faydacı etik; kimi zamansa yönetsel etik, kamu etiği, küresel etik olarak sınıflandırılmaktadır. Dolayısıyla daha önceki başlıkta ele aldığımız etiğe ilişkin felsefi görüşler olan bazı etik türlerine bu başlık altında tekrar değinilmeyecektir. Bu başlıkta diğer önemli etik türleri olan betimleyici etik, normatif etik, meta etik ile birlikte yönetim ve yönetimin icrasında söz konusu olan “yönetsel etik”, kamu yönetiminde söz konusu olan ve kamu görevlilerince uygulanması gereken “kamu etiği” ve yeni bir etik olgusu olarak gündemde yer edinen ve küreselleşme ile birlikte hayatımıza giren “küresel etik” olgusundan bahsedilerek etik açısından yapılan bilimsel ayırım daha iyi anlaşılmasına çalışılacaktır.

1.3.1. Betimleyici Etik

Betimleyici etik, ahlak alanında bilimsel, hatta materyalist yaklaşımı tanımlar veya bilimsel yaklaşımın ahlak alanına uygulanmasını ifade eder. Bu etik türü, norm bildirmek ya da kural koymak yerine, olgu, olay ve insan eylemlerini gözlemleyerek eylemlerin sonuçlarını bilimsel bir yaklaşımla açıklamaktadır (Pustu, 2011: 15).

1.3.2. Normatif Etik

Normatif etik teorisi, ahlaksal kodların sistemli açıklanması ve haklı çıkarılması ile ilgilidir (Erdoğan, 2006: 6). Bu etik türü, insanların hayatlarını olması gereken bir şekilde düzenleyebilmek için bazı norm ve ilkeler öne sürerek, bu şekilde insanlara neyin doğru neyin yanlış, neyin iyi neyin kötü olduğuyla ilgili yol gösterir ve rehberlik eder.

Bu bakımdan normatif etik, insanın nasıl bir hayat sürmesi gerektiğiyle ilgili ahlaki ilkeleri araştırır. Hayatta nihai ve en yüksek değere sahip olan şeylerin neler olduğunu ve varlığını tartışır. Adil bir toplumun hangi unsurları içermesi gerektiğini

ve bir insanı ahlaken iyi kılan şeylerin neler olduğunu sorgulayarak bunlardan bahseder (Cevizci, 2002: 7-8). Böylece, bir yaşamı iyi yapan şeyler, insan için söz konusu olan erdemli davranışlar, bireylerin kendilerine ve diğer kimselere karşı ödevleri ve doğru eylemin ne olduğuna yönelik çalışmalar, normatif etiğin ele aldığı temel sorun alanlarını oluşturmaktadır (Kılavuz, 2002: 257).

Açıklamalardan anlaşıldığı üzere normatif etik türünün, teorik ve pratik olmak üzere iki düzeyi vardır. Teorik düzeyde, normatif etik, temel ahlaki ilkeleri belirlemeye çalışmakta, yani bu düzeyde kural ve ilkelerle ilgilenmektedir. Pratik düzeyde ise, normatif etik, artık uygulamalı etikdir. Yani, özel alanlarla ilgili genel sorunları tartışarak ahlaki ilkeleri özel alanlara uygulamaktadır (Cevizci, 2002: 8).

1.3.3. Meta Etik

Meta etik, temel ahlaki yargıların doğasını ve yöntemini ele alan etik türüdür. “İyi” ve “gerekliğin” ne anlama geldiği ile ilgilenen meta etik, doğru ve yanlışlarla ilgili inanç ve kanaatlerin nasıl temellendirileceğini ve haklılaştırılacağını da araştırır (Cevizci, 2002: 11). Meta etik, dolaylı sonuçları dışında eyleme ilişkin olarak hiçbir ahlaki ilke ya da hedef önermez ve esas olarak, tamamen felsefi analizlerden oluşmaktadır (Frankena, 2007: 173).

1.3.4. Yönetmel Etik

Yönetmel etik kavramını irdelemeden önce, yönetim kavramının tanımının yapılması ve ne olduğunun bilinmesi gerekir. Bu sayede yönetmel etik kavramı, daha iyi bir şekilde anlaşılacaktır.

Yönetim, insanlık tarihi kadar eski sosyal bir ihtiyaç olup insanların birbirleriyle ilişki kurmaları sonucu ortaya çıkmıştır. Çünkü birey sosyal bir varlıktır ve de kendi başına bir hayat sürdüremeyeceğinden başka insanlarla mal, hizmet, yardımlaşma, bilgi ve benzeri konularda karşılıklı ilişkiler içinde olmak zorunluluğu içerisinde (Eryılmaz, 2013b: 1). Yönetim kavramının, organik ve fonksiyonel olarak iki anlamı mevcuttur. Organik anlamda yönetim, kamu yönetimi karşılığı olarak örgüt ve personeli kapsamaktadır. Fonksiyonel anlamda ise, yönetimin çalışmalarını içermekte ve kamu ve özel kesimi içine almaktadır (Tortop vd., 2012: 3). Yönetim kavramının sözlük anlamı ise, “*Yönetme işi, çekip çevirme, idare etme*” olarak tanımlanmaktadır (tdk.gov.tr, 2019).

Yönetim süreci, sürekli olarak başkalarını yakından ilgilendiren ve etkileyen kararlar almayı; karar ve politikaları tüm toplumun yararına olacak şekilde uygulamayı; örgütsel ve bireysel ihtiyaçların karşılanmasını; çatışmaların örgüt ve bireylerin yararlarını gözeterek şekilde çözümlenmesini; örgütte yapılması gereken görevlerin, hakların ve sorumluluk adil olarak paylaşılmasını gerektirir (Aydın, 2016: 53). Zaten kamu yönetimlerinin varlık nedeninin özü de, vatandaşlara eşit, adil bir şekilde kamu hizmeti sunarak onların ihtiyaçlarını gidermek, bu sayede toplumsal refahın artmasını sağlamaktır. Yönetimsel etik olgusu da, tam da bu noktada yani kamu hizmeti sunan kamu görevlilerinin keyfi bir şekilde hareket etmesini önlemek ve etik dışı davranışlarını engellemek için ortaya çıkmaktadır.

Yönetimsel etik, iyi ve kötülerden oluşan bir kültür oluşumu (Saylam, 2007: 37) olarak bir yandan yöneticilerin ahlak dışı davranışlarda bulunmamları ile ilgilendirken, öte yandan yöneticilerin karşılaştıkları çıkar çatışmaları ve ikilemlerin çözümünde onlara yardımcı olabilecek ilke ve standartların oluşturulmasıyla ilgilenebilir (Köprü, 2007: 20). Bu yönü ile yönetimsel etik, örgütlerdeki bireylerin ahlaki karar almalarını ve ahlaki kararların amaçlanmasını sağlamakta, doğru ve yanlış ayırt etme, karar süreçlerinde doğru olanı tercih etmeye yönlendirme görevini üstlenmektedir (Sayılı ve Kızıldağ, 2007: 233). Dolayısıyla yönetimsel etik ile amaçlanan, yönetimsel kararların verilmesinde tutarlı, tarafsız ve gerçeklere dayalı olmayı; bireylerin varlık ve bütünlüğüne saygıyı; herkes için en iyi olacak eylemlerin seçilmesini ve eylemlerde adalet, eşitlik, tarafsızlık, dürüstlük, sorumluluk, saygı, açıklık gibi evrensel değerleri temel almayı sağlamaktır (Aydın, 1992: 4).

Yönetimsel etik bağlamında, önemli bir nokta da yöneticinin etik anlayışıdır. Yöneticinin etik anlayışı, örgütsel karar ve eylemleri etkilemektedir. Etik davranışların benimsenmesi, üst düzey yönetimde başlamalı, buradan orta düzey yöneticiler, oradan da alt kademe yöneticiler vasıtasıyla tüm örgüte yayılmalı ve tüm örgütçe benimsenmelidir (Köprü, 2007: 20). Kamusal alanda ise yönetimsel etik; idari çalışanların yönetimsel kararlar alırken kullandıkları etik standartların düzenlenmesini, bu standartların analiz edilerek kullanılmasını, karar alımında kişisel ve profesyonel sorumluluk gösterecek şekilde davranılmasını vurgulamaktadır (Sayılı ve Kızıldağ, 2007: 233).

Bu bağlamda yönetsel etik genel olarak üç bölümde ele alınmaktadır (Aydın, 2016: 55-56):

- a) *Kişisel uygulamalar ve ahlaki sorunlar:* Bu bölümdeki etik sorunlar, yöneticilerin/kamu görevlilerinin yasadışı olan fakat kişisel doyum veya kazançla sonuçlanan etik seçimlerini içerir. Örneğin kaynakların yanlış kullanımı, cinsel taciz veya bazı çıkar çatışmaları bu gruba girmektedir.
- b) *Mesleki eylemler:* Bu bölüm, yöneticilerin/kamu görevlilerinin görevleri ile ilgili olarak yaptıkları etik seçimleri içermektedir. Örneğin adam kayırma, sorun çıkmasını önlemek için ilgili tarafların baskılarına boyun eğme, iş görenlerin işten atılmaları gibi her ne kadar verilen örnekler olumsuz örnekler olsa da etik seçimlerdir.
- c) *Günlük yönetim işleri:* Bu bölüm, gücün kullanımı, örgütlerin ve bireylerin şekillendirilmesi, doğru değerlerin kararlaştırılması, gücün adil bir şekilde kullanıp kullanılmadığının ve uygulanan seçimlerin haklılığının yargılanmasını içermektedir.

Sonuç olarak yukarıdaki bilgiler ışığında Yönetsel Etiğin, yaşadığımız yüzyılda önemli bir olgu haline geldiği söylenebilir. Ayrıca yönetimde etik ilkeler uygulanır ve etik bilinç oluşturulabilirse demokratik bir hukuk devleti olmak ve de yönetimdeki olası etik sorunları engellemek beklenir bir durum olmaktadır. Bunun gerçekleşmesinde ise en büyük rol, temelde bireylere yani kamu görevlilerine düşmektedir.

1.3.5. Kamu Etiği

Kamu etiğini daha iyi anlayabilmek açısından yönetsel etik de yapıldığı üzere kamu yönetiminin tanımı yapılacak olursa; kamu yönetimi, amacı genel kamu yararı olan ve devletin yapmakla yükümlü kıldığı kamu hizmetlerini, anayasa ve yürütme erkine bağlı olarak gerçekleştirmekle görevli kurum, kuruluş ve örgütlerin bütünüdür (Yatkın, 2015: 7).

Kamu yönetiminde etik olgusunun ise 1970'li yıllardan itibaren kamu sektöründe etik dışı davranışların artması ve bu olumsuz gelişmelerden sonra kamu yönetimine karşı güvenin sarsılması ve giderek azalması ile ortaya çıktığı söylenebilir. Söz konusu bu durum, çoğu ülkeyi kendilerini değerlendirmeye, etik

değerleri benimsemeye, uygulamaya ve denetlemek için de yeni yasal düzenlemeler yapmaya yönlendirmiştir. Hatta ülkelerin demokratik olup olmadıklarının bir göstergesi de kendi kamu görevlilerinin etik ilke ve kurallarına ne ölçüde uyup uymadıklarıyla ilgili olmuştur (Önen ve Yıldırım, 2014: 104) .

Kamu yönetiminde etik olgusu, “kamu yöneticilerinin karar alırken ve kamu hizmetlerini yürütürken uymaları gereken tarafsızlık, dürüstlük, sosyal adalet, şeffaflık, hesap verebilirlik, kamu yararı gözetme gibi bir takım ahlaki ilke ve değerler bütününe” denilmektedir. Bu ilke ve değerleri benimseyen, karar ve işlemlerinde uygulayan yönetime ise “etik yönetim” adı verilmektedir (Eryılmaz, 2013b: 406). Kamu yönetiminde etik, devlete ve kurumlarına karşı güven oluşturmanın ve bunu korumanın önemli bir unsurudur. Etik ayrıca, kamudaki uygulamaların, teamüllerin ve genelde davranışların denendiği bir temel oluşturarak, kamuoyuna toplum çıkarlarının korunduğu ve işlerin doğru olarak yapıldığına dair güven vermektedir. Kamu yönetiminde etiğin en önemli özelliklerinden biri ise, sosyal sorumluluk bilincini içermesidir. Nitekim sosyal sorumluluk bilinci, topluma karşı sadakat ve bağlılığı, dürüstlüğü gerekli kılmaktadır (Yüksel, 2010: 38).

Kamu hizmetinde etik olgusu ise genelde etik anlayışa ve kamu hizmetinde etik değerler bütününe ele almakla birlikte, kamu görevlilerinin kamu hizmetini yerine getirirken karar alma ve yönetsel uygulamalarında uymaları ve benimsemeleri gereken, ilke ve kuralları içermektedir (Öktem ve Ömürgönülşen, 2005: 232).

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa kamu yönetimi etiği, kamu hizmetlerinin gerçekleşmesinde ve sunulmasında etik değerlerle olan ilişkilerinden oluşmaktadır ve bu anlayış 1980 ve 1990’lı yıllarda ancak kendisini göstermeye başlamıştır. Ülkelerin, kamu yönetimlerinde etik anlayışı, benimsemeye yönelmelerinin nedenleri ise şu şekilde sıralanabilir (Kahraman, 2010: 53):

- a) Güven ve yönetim açığını kapatma,
- b) Yurttaşların daha kaliteli hizmet beklentisi,
- c) İyi yönetim gündemi,
- d) Uluslararası örgütlerin öncülüğü,
- e) Yeni kamu yönetimi reformlarının kamuda değer sistemini değiştirmesi,

Kamu yönetiminde etik, bir durum değil bir faaliyettir. Etik davranışların desteklenmesi, sadece uyulması gereken kuralların listesinin ya da ulaşılması gereken bir statünün belirlenmesi değildir. Devletin işleyişinin temelini oluşturan ve hep devam eden bir yönetim sürecidir; yönetişimin başarısında ve evriminde son derece önemlidir (OECD, 1996).

Kamu görevlilerinin toplum içerisinde ortak bir anlayış yaratma yönünde atılması gerekli ilk ve büyük adım, temel etik değerleri belirlemek olmalıdır. Son yıllarda değişen ve çağdaş bir hal alan kamu sektörü ortamında, temel etik değerlerin açıkça ifade edilmesi gerekliliği, ülkeleri kamu hizmeti değerlerini gözden geçirmeye, güncellemeye ve de geleneksel değerlere çağdaş nitelik kazandırmaya yönlendirmiştir. Bu açıdan yeni ve güncellenmiş temel etik değerler veya kamu hizmeti değerleri olarak tarafsızlık, yasallık, dürüstlük, şeffaflık, etkinlik, eşitlik, sorumluluk, adalet gibi ilkeler benimsenmiştir. Bu ilkelerden tarafsızlık ilkesi ise en çok tanımlanan değer olma özelliği taşımaktadır (OECD, 2000).

1.3.6. Küresel Etik

Yaşadığımız yüzyılda, bilgi toplumuna geçiş ile birlikte birey olma bilinci daha da önem kazanmıştır. Kadının konumu tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar ön plana çıkmış, devlet yapısı saydamlaşmaya doğru yönelmiş, mikroekonomilerin yerini makroekonomiler almış, siyaset merkezilikten mahalliye doğru kaymaya başlamıştır. Bu değişim ve dönüşüm süreci ile birlikte, yeni bir şok yaşanmış ve küreselleşme denilen yeni bir kavram ortaya çıkmıştır. Küreselleşen dünyada bilgiye egemen olan güçler, ekonomiye de hâkim olmuşlar ve istedikleri gibi davranarak insanlığın uzun asırlar içerisinde geliştirdiği evrensel değerleri yok sayarak kendi istekleri ve menfaatleri doğrultusunda yeni değerler ortaya koymaya yönelmişlerdir (Oktay, 2015: 13).

Küreselleşme, gelişmiş dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal olayların dünyanın başka toplumları üzerinde de etkili olduğu ve toplumlar arasındaki karşılıklı bağımlılığın giderek arttığı bir sürece işaret etmektedir. Küreselleşme sürecinde uygulanan neo-liberal politikalar, devletlerin sosyal alana ayırdıkları bütçe paylarını kısıtlamalarına neden olmuştur. Dünyada pek çok devletin benimsemiş olduğu neo-liberalizm, ulusların geniş kapsamlı refah politikaları uygulama olanaklarını da zedelemiştir. Bunun sonucunda, gelir

eşitsizlikleri ve yoksulluk özellikle ve öncelikle dezavantajlı nüfus grupları arasında giderek artan bir biçimde yayılmıştır. Küreselleşmenin ortaya çıkardığı ekonomik ve sosyal problemlere ancak, “küresel etik” anlayışının yaygınlaşmasıyla çare bulunacağı inancı, bu yeni gelişmenin en önemli dinamiği olmuştur (Sezgül, 2009: 04).

Küresel etik olgusu, değer ve ilkelerin ulusların üstünde olma niteliğini ön plana çıkarmaktadır. Bu sayede hem ülkelerin kendi yönetim yapılarında hem de dış ilişkilerde evrenselleşmiş ilkelerin göz önünde bulundurulması gerekliliğine vurgu yapmakta ve uluslararası ülkelerin ilişkilerini iyileştirici, yapılarını düzenleyici özelliği bulunmaktadır. Tüm dünya ülkelerini kapsayan, uluslararası kuruluşlarda uyulması ve benimsenmesi gereken temel etik değer ve normları belirleyen küresel etik olgusunun, yerel ya da bölgesel değerler üzerine değil, evrensel değerler üzerine kurulması gereklidir. Günümüz dünyasına ve söz sahibi ülkelere baktığımızda ne kadar uygulandığı ve dikkate alındığı ise, tartışılır düzeydedir.

1.4. ETİK DEĞER VE ETİK DAVRANIŞ İLKELERİ

Kamu yönetiminde etik değer ve ilkeler, kamu görevlilerinin etik ikilemlerle karşı karşıya kaldıklarında kendilerine yol gösterirken, aynı zamanda verilen kararların etik olup olmadığının tespit edilmesinde önemli derecede rol oynamaktadır. Genel olarak etik değer ve ilkeler, kamu görevlilerinin karar verme süreçlerinde rehber işlevi görürler. Ayrıca kamu yönetiminde etik değer ve ilkelerin, kamu görevlileri tarafından benimsenmesi ve içselleştirilmesinin, olası etik dışı davranışların ortaya çıkmadan engellenebilmesi açısından önemli bir husus olduğu söylenebilir (Usta ve Kocaoğlu, 2015: 154).

Kamu yönetiminde etik değer ve ilkeler, başta anayasa ve ceza kanunları olmak üzere, çeşitli kanunlarda, kamu yönetimi disiplin hükümleri içinde ve yönetime ilişkin kılavuz ilkelerde düzenlenmektedir. Etik davranış kodları, toplumda ve sözü edilen mevzuatta dağınık halde bulunan etik davranış ilke ve kuralların, açık ve anlaşılır olarak bir bütün halinde bir araya getirilmesi ile ortaya çıkmaktadır. Gelişen şartlar ve anlayışlar çerçevesinde bu etik davranış ilke ve kuralları, belirli aralıklarla güncellenmektedir. Gerek etik davranış ilkelerinin belirlenmesi ve gerekse bunların güncellenmesi aşamalarında, sivil toplumun ve ilgili aktörlerin katılımı, etik bilincin

geliştirilmesi ve etik kültürün yayılması bakımından çok önemlidir (Eryılmaz, 2013a: 251).

Etik davranış ilkeleri, amaca ulaşmak için kullanılacak araçlara ve alınacak kararlara yön verip kılavuzluk yapan, yol gösterici çerçeve kurallar olarak da tanımlanmaktadır (Uluğ, 2009: 5). Söz konusu etik davranış ilkeleri ile varılmak veya elde edilmek istenen amaç ise devlette ve toplumda yolsuzluğu ve genel olarak yozlaşmayı önlemek ve dürüstlüğü hâkim kılmaktır (Şen, 2012: 11).

Kamu görevlilerinin kendilerine verilen yetki ve kaynakları kullanırken halka hizmet bilinciyle hareket etmesi ve kamu menfaatini ön planda tutması, tarafsızlık, dürüstlük, şeffaflık, hesap verebilirlik gibi etik davranış ilkelerine uymaları etkin, etik ve etkili bir yönetimin vazgeçilmez unsurlarından sayılmaktadır. Aynı zamanda bu ilkeler iyi yönetim anlayışının ve insan kaynakları yönetiminin de vazgeçilmez ilkeleridir. Bu bölümde etik davranış ilkeleri incelenmekle birlikte kamu yönetimi ve kamu görevlileri açısından önemine de dikkat çekilmektedir.

1.4.1. Hesap Verebilirlik

Hesap verebilirlik, kamu görevlilerinin kendilerine verilen yetkileri ve kaynakları nasıl kullandıkları konusunda rapor vermesidir. Günümüzdeki genel kabul görmüş tanımı ise, kararlaştırılmış olan beklentiler çerçevesinde görev üstlenilmesi ve bu görevlerin sonuçlarının başka bir otoriteye cevap verilmesi, açıklamada bulunulması ve rapor edilmesidir (Karakaş, 2005: 292).

Eylemlerinden dolayı rapor ve yanıt vermesi gereken kurum veya kişiler iyi performansları nedeniyle ödüllendirilir ya da yetersiz performansının sonuçlarına katlanırlar. Bu şekilde hesap verebilirlik, başarıyı ve hizmeti göstermenin bir fırsatı olarak kabul edilmekte ve sonuç odaklı ve de saydam bir yönetim kültürünün yaratılmasında ve geniş anlamıyla hükümet ve vatandaşlar arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesinde olumlu bir itici güç olarak değerlendirilmektedir (Kesim, 2005: 270). Demokratik yönetimlerin özünde yer alan bir denetim yetkisi olarak da görülen hesap verebilirlik; devlet-vatandaş ilişkilerinde güvenin tesis edilmesini, bilgi alabilmeyi, kontrol etmeyi ve yön vermeyi de içeren bir kavramdır (Gül, 2008: 73-74).

Bu bağlamda tüm kamu görevlileri, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi sırasında ve sorumlulukları konusunda cevap verebilir olmalı, rapor edebilmeli, açıklama yapabilmeli, yükümlülüklerini üstlenip kamusal değerlendirme ve muhakemeye her zaman açık ve hazır olmalıdırlar. Nitekim kamu görevlileri kendi eylem ve işlemlerinden dolayı halka her an hesap verebilirler ve uygun denetime tabi tutulurlar (Yüksel, 2007: 583).

Hesap verebilirlik ilkesi ile etik arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Zira her ikisi de bir kontrol biçimidir; kişilerin ve kurumların sorumluluğunu geliştirmeyi amaç edinirler. Etik, kişinin içindeki akli ve vicdani kontrolü ve sorumluluğu, kısacası inanç gücünü; hesap verebilirlik ise, dıştan kişiye yönelik bir denetim/kontrol sürecini anlatır (Eryılmaz, 2013b: 407).

1.4.2. Şeffaflık

Şeffaflık; devletin hedeflerini, bu hedeflere ulaşmak için ortaya koyduğu politikaları ve bu politikaların yarattığı sonuçları izlemek için gerekli olan bilgiyi düzenli anlaşılabilir, tutarlı ve güvenilir bir biçimde sunmasıdır (Atiyas ve Sayın, 2000: 28). Şeffaflık ilkesinin en temel taşlarından birisi bilgi ve bilginin paylaşımıdır. Ancak, bilginin bir takım niteliklere de sahip olması gerekir. Öncelikle bilgi, tutarlı ve sürekli olmalıdır. Eğer bu nitelikler söz konusu olmazsa, devletin sahip olduğu faaliyetleri hakkında kamuoyunu da bilgilendirmesi mümkün olmayacaktır. Yani bilginin açık, net ve kolay erişilebilir olması gerekmektedir (Erdoğan ve Gül, 2009: 957).

Şeffaflık için sadece bilgilerin açıklıkla paylaşılması da yeterli değildir. Ayrıca aşağıda belirtilen unsurların da var olması gereklidir (Erdoğan ve Gül, 2009: 957):

- a) Kamu yönetiminde görevli kimselerin görevlerinin ve yetkilerinin açık olarak belirlenmesi,
- b) Kamu yönetiminin tüm faaliyetlerinin mevzuata ve gerekli koşullara uygun olarak bilgisinin tutulması ve saklanması,
- c) Bu bilgilerin kamuya açık ve kolay ulaşılabilir olması,
- d) Mali süreçlerin ve bütçeleme süreçlerinin açık olması,
- e) Denetim mekanizmalarının varlığı ve işlerliği.

Şeffaflık ilkesi, tüm yönetim ve kamu görevlileri tarafından sürekli olarak uygulandığında; etik dışı davranışları azaltan, yönetimi geliştiren, kamu görevlilerine ve devlete olan saygınlığı artıran ve de hesap verme sorumluluğunu teşvik eden önemli bir ilke olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bu ilke ile kamu görevlileri, halkın bilgi edinme hakkını kullanmasına da yardımcı olmaktadır.

1.4.3. Sorumluluk

Genel olarak sorumluluk, manevi bir yükümlülük duygusudur. Bu dünyaya, kişinin manevi inancı, etik değerler ve meslek standartları rehberlik eder. Bu nedenle etik değerler, sorumluluk duygusunun geliştirilmesinde ve kişinin kendi kendini yönetmesinde önemli bir yere sahiptir (Eryılmaz, 2013b: 407). Sorumluluk kavramı çok temel bir konu olarak etik tartışmaların merkezinde yer alan etik bir ilkedir. Sorumlu davranmak, ahlaki bir yaşamın bütün gereksinimlerini karşılayacak bir ifadedir. Dahası sorumluluk, bireyin hem yaşamındaki bireysel rollerinde, hem de toplumsal hayattaki bulunduğu konum itibarıyla kişiye bir takım yükümlülükler yüklemektedir (Aydın, 2016: 69).

Sorumluluk, özellikle takdir yetkisinin kullanımında daha çok önem taşımaktadır. Nitekim kamu yöneticilerinin bir konu hakkında takdir yetkilerini kullanmaları gerekirse bu yetkiyi görevlerine ve halka olan sorumluluk bilinci ile yerine getirmeleri gerekir.

1.4.4. Adalet

Adalet, temelinde eşit toplumsal koşullar ve olanaklar içinde tüm insanların özgürce ve çok yönlü gelişmesini, eşit hak ve sorumluluğun paylaşıldığı bir toplumda herkese temel eşit hak ve ödevler tanınmış olmasını, kişinin erdemlerinin toplumca güvence altına alınmış bulunmasını öngören ve dile getiren bir hukuk ve etik ilkesidir (Aydın, 2016: 61).

Ayrıca kamu görevlisinin topluma hizmet sunma görevini yerine getirirken ekonomik durum, siyasal ve toplumsal itibar gözetmeden herkese karşı adil olmasını öngören bu ilke ile toplumdaki hizmet alma eşitsizliği ve ayrımcılığı ortadan kalmaktadır.

1.4.5. Hukukilik

Kamu görevlileri, kamu görevini yerine getirirken yürürlükteki kanunlara, etik davranış kodlarına ve tüm yasal düzenlemelere uygun davranmalıdırlar. Karar verme aşamasında yasalara ve talimatlara uygun hareket etmeli, takdir yetkilerini anayasal amaçlara ve etik davranış kodlarının ruhuna uygun olarak kullanmalıdır (Yüksel, 2007: 584). Kamu görevlilerine verilen söz konusu takdir yetkisi, idarenin serbest hareket edebilme, serbest karar alma gücüdür. Yani, “*İdarenin belli konuda karar alıp almama veya birden fazla kararlar arasında seçim yapma imkânına*” idarenin takdir yetkisi denilmektedir (Gözler ve Kaplan, 2014: 157). Kamu görevlilerine, görevlerini yaparken belli sınırlar dâhilinde esnek davranmaları için takdir yetkisi verilmiştir. Takdir yetkisi, kaynağını kanundan alır ve tüm kararlarda hukuka uygunluk aranılır. Hiçbir kamu görevlisi, takdir yetkisini keyfi bir biçimde kullanamaz ve buna imkân tanınmaz (Öztürk, 2005: 342).

Dolayısıyla kamu görevlilerinin yasaların uygulanmasında bazı kesimleri koruma, bazı kimselere çıkar sağlama ya da bazı kişi veya kişilerin aleyhine olacak şekilde yasa ve yönetmelikler düzenlemesi hukukun üstünlüğü anlayışına aykırı olacağından ve de yolsuzluk ve yozlaşmayı ortaya çıkaracağından kamu görevlileri kamu hizmeti görevini yerine getirirken tarafsız olmaya eşit ve adil davranmaya dikkat etmelidirler (Yatkın, 2015: 209).

1.4.6. Dürüstlük ve Tarafsızlık

Dürüstlük, genel olarak doğruluk ve adalet kavramlarıyla ölçülmektedir (Koçberber, 2008: 71) ve kamu görevlileri; tüm eylem ve işlemlerinde yasallık, adalet, eşitlik ve dürüstlük ilkeleri doğrultusunda hareket etmek zorundadır. Bu çerçevede, görevlerini yerine getirirken ve halka hizmet sunarken dil, din, felsefi inanç, siyasi düşünce, ırk, cinsiyet ve benzeri sebeplerle ayırım yapamazlar, insan hak ve özgürlüklerine aykırı veya kısıtlayıcı muamelede ve fırsat eşitliğini engelleyici davranış ve uygulamalarda bulunamazlar (Şen, 2012: 38).

1.4.7. Eşitlik

Kamu hizmetlerini sunarken, kamu görevlilerinin uyması gereken ilkelere bir diğeri olan eşitlik ilkesi, kanun önünde eşitlik ilkesinin uzantısıdır. Anayasamızın “kanun önünde eşitlik” başlıklı onuncu maddesinde “*herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet,*

siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir” şeklinde bir açıklama yer almaktadır (AY/md.10).

Bu doğrultuda kamu görevlileri, kamu hizmetlerinden herkesin yararlanmasını sağlamalıdır. Kamu hizmetleri kişi, kurum vb. ayırım gözetmeksizin aynı durumda olanlara, aynı koşullara göre, aynı biçimde sunulmalı ve takdir hakkı kullanılırken dahi bu ilke gözetilmelidir. Zira kamu görevlilerinin, kamu hizmetlerinden yararlananları seçme ve ayrıcalıkta bulunma gibi bir hakları bulunmamaktadır.

1.4.8. Açıklık

Yönetimde açıklık ilkesi ve düşüncesi, demokratik hukuk devleti anlayışının temel unsurları arasında sayılmakta ve kamu hizmetlerinin halkın denetimine açık olarak gerçekleştirilmesinin gerekliliği olarak görülmektedir. Dahası açık yönetim, demokratik bir yönetimin olduğu kadar, sosyal-siyasal istikrarın ve ekonomik gelişmenin olmazsa olmaz koşulu olarak kabul edilmektedir.

Yönetimde açıklık düşüncesi ve uygulamaları, özellikle 1960’lı yıllardan itibaren yaygınlaşmaya başlamıştır. ABD, Fransa gibi gelişmiş demokratik ülkelerde; yönetimde açıklık uygulamaları oldukça ilerlemiş, uygulama alanı yasal bir zemine oturtulmuştur. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ise gelişmeler daha yavaş takip edilmiş, yıllardır beklenen saydam bir yönetim anlayışı henüz yeni yeni uygulama alanı bulmaya başlamıştır (Koçak, 2010: 118).

Yönetimde açıklık ilkesinin uygulanması sonucunda özel kişi, kurum, baskı grupları ve sivil toplum kuruluşlarının, yönetimin almış veya alacağı kararlara ve işlemlere katılma ve denetleme imkânı sağlanmış olacaktır (Yatkın, 2015: 155).

1.4.9. Liderlik

Liderlik ilkesi, kamu görevlilerinin rejimin değerleri arasında diyalog ve işbirliği oluşturma becerisini ve bunların farklı gerilimlerini dengeleyebilmeyi, kamu çıkarı ile ilgili olarak karar veren halkın temsilcisi olabilmeyi, kurumsal performansı ve koruma duyarlılığını gerektiren imajı, kamuoyu fikirleri üzerindeki etkileri sınırlamayı, temel hakları korumayı, hukukun hakimiyetini sağlamayı, vatandaş demokratik yönetişim sürecinde eğitici, yetiştirici ve halktan yana yapmayı gerektirmektedir (Tortop vd., 2012: 344).

1.4.10. Liyakat ve Profesyonellik

Türk kamu personel sisteminin ve kamu yönetiminin en temel ilkelerinden biri olan “liyakat” ilkesi, bir görevi layıkıyla yapabilme olarak tanımlanabilir. Liyakat ilkesinin temelinde daima bir hak ediş, yeterlilik vardır (Şen, 1995: 77). Dar anlamda liyakat ilkesi, sadece işe almada en yetenekli adayların seçilmesini ifade ederken; geniş anlamda liyakat ilkesi ise etkin, etkili, verimli ve rasyonel bir personel sisteminin kurulmasına imkân veren kurallar bütünüdür (Aykaç, 1990: 99).

Liyakat ilkesi, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu temel ilkeler kısmında ve üçüncü maddede şu şekilde düzenlenmektedir (657 DMK/ md. 3): *“Devlet kamu hizmetleri görevlerine girmeyi, sınıflar içinde ilerleme ve yükselmeyi, görevin sona erdirilmesini liyakat sistemine dayandırmak ve bu sistemin eşit imkânlarla uygulanmasında devlet memurlarını güvenliğe sahip kılmaktır.”*

Kamu hizmetleri, kamu görevlilerinin layıkıyla yerine getirmesi gereken görevlerdir. Bu açıdan kamu görevlileri, kamu hizmetleri sırasında kendi yeteneklerini en iyi biçimde kullanarak ve doğru bir şekilde görevlerini ifa etmelidirler (Yüksel, 2010: 63). Liyakat ilkesi, kamu yönetimindeki her türlü kayırmacılığa, partizanca uygulamalara karşı ortaya çıkan bir ilkedir. Bu ilke ve diğer ilkeler ile hedeflenen, etkin ve etik bir kamu personel sistemi oluşturmaktır.

1.4.11. Nesnellik

Bu ilke kapsamında, kamu görevlileri, her türlü kamu hizmetini yerine getirirken, kamusal atamaları yaparken, sözleşmeleri onaylarken herkese karşı nesnel bir tutum sergilemeleri gerekmektedir (Yüksel, 2010: 63). Yani kamu görevlilerinin, kamu görevini ifa ederken duygu, düşünce, önyargılarından uzak ve herhangi bir etki altında kalmadan hareket etmeleri zorunludur.

1.4.12. Sadakat

Kamu görevlileri, yasalara uygun bir şekilde atanmış ulusal, yerel ve bölgesel otoritelere sadakat ile hizmet etmekle görevlidir (Yüksel, 2010: 63). Aynı zamanda kamu görevlileri bayrak, millet, vatan gibi önemli unsurlara da sadakatle yükümlüdür.

1.4.13. Nezaket ve Saygı

25.05.2004 tarihinde TBMM Genel Kurulu'nda kabul edilerek yürürlüğe giren 5176 sayılı “Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”un üç ve yedinci maddelerine dayanılarak hazırlanan, “Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri İle Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik”¹ ikinci bölüm ve on birinci maddede düzenlenen bu ilkeye göre; kamu görevlileri, üstleri, meslektaşları, astları, diğer personel ile hizmetten yararlananlara karşı nazik ve saygılı davranmalı ve gerekli ilgiyi göstermelidir. Konu yetkilerinin dışındaysa ilgili birime veya yetkiliye yönlendirmelidir. Ayrıca hizmetten yaralananlara karşı da gerekli ilgi, nezaket ve saygı ile hareket etmelidir.

1.4.14. Saygınlık ve Güven

Demokratik yönetim, halkla kamu görevlileri arasındaki güvene dayanmaktadır. Bu nedenle kamu görevlilerinin, kamu yönetimine güveni sağlayacak şekilde davranış göstermeleri gerekir. Bu çerçevede kamu görevlilerinin, halkın kamu hizmetine güven duygusunu zedeleyen, şüphe yaratan ve adalet ilkesine zarar veren davranışlar sergilemekten kaçınmaları gerekir.

Kamu görevlilerinin, halka hizmetin kişisel veya özel her türlü menfaatin üzerinde bir görev olduğu bilinciyle hizmet gereklerine uygun hareket etmesi, hizmetten yararlananlara kötü davranmaması, işi savsaklamaması, çifte standart uygulamaması ve taraf tutmaması gerekir. Aynı zamanda yönetici veya denetleyici konumunda bulunan kamu görevlilerinin, keyfi davranışlarda, baskı, hakaret ve tehdit edici uygulamalarda bulunmaması, açık ve kesin kanıtlara dayanmayan rapor düzenlememesi, mevzuata aykırı olarak kendileri için hizmet, imkân veya benzeri çıkarlar talep etmemesi ve talep olmasa dahi sunulanı kabul etmemesi gerekmektedir (Şen, 2012: 43-44).

---

¹ Söz konusu yönetmelik, 13/ 04/ 2005 tarih ve 25785 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

1.5. KAMU YÖNETİMİNDE YOZLAŞMA VE ETİK DIŞI DAVRANIŞLAR

Dünya’da pek çok ülkenin kamu yönetiminde “yolsuzluk”, “kötü yönetim” ve “çıkar çatışması” ana başlıkları altında toplanabilecek yozlaşma ve etik dışı davranışların yaygınlaşması sonucunda halkın devlete ve kamu bürokrasisine olan güveni sarsılmıştır (Yatkın, 2015: 16).

OECD ülkelerinin büyük çoğunluğu, kamu görevlilerin yasa ve etik normlara aykırı bir şekilde gerçekleştirdiği yolsuzluğun aktif ve pasif hallerini suç olarak değerlendirirken; bazı üye ülkeleri dolaylı yolsuzluk ve yolsuzluğa teşebbüs gibi diğer yolsuzluk türleri de suç kategorisine koymaktadır. Ayrıca, OECD’nin “*Uluslararası Ticari İşlemlerde Yabancı Kamu Görevlilerine Rüşvet Verilmesinin Önlenmesine Dair Sözleşmesi*” (21 Kasım 1997’de imzalanmış ve 15 Şubat 1999’da yürürlüğe girmiştir) OECD ülkeleri ve üye olmayan beş ülkede (Brezilya, Bulgaristan, Şili, Arjantin, İsveç) etkin, orantılı ve caydırıcı cezalar yoluyla yabancı kamu görevlilerine rüşvet verilmesinin cezalandırılmasına ilişkin hükümler içermektedir. Her geçen gün daha çok ülke, kamu hizmetinin temel değer ve ilkelerin (karar verme sürecinde tarafsızlık gibi) ve kamu görevinin kişisel çıkarlar için kullanılması hususlarında meydana gelen ihlallerin cezalandırılması için birtakım arayışlara girilmektedir (OECD, 2000).

Bu başlık altında, kamu görevlilerinin görevlerini yerine getirirken hem aldıkları kararlar ve uyguladıkları eylem ve işlemlerinde hem de halk ile olan ilişkilerinde gerekli özeni göstermeleri ve sergilemekten kaçınmaları gereken etik dışı davranışlar incelenmeye çalışılacaktır.

1.5.1. Yozlaşma- Yolsuzluk ve Türleri

Kamusal alandaki bozulma ve çürümeyi anlatmak için çoğunlukla yozlaşma veya dar anlamıyla yolsuzluk kavramı kullanılmaktadır (İzveren, 1980: 115). Yozlaşma ve yolsuzluk olguları birbirleri ile iç içe geçmiş hatta çoğu zaman birbirleri yerine kullanılan ve birbirlerini tetikleyen iki olgu olduğunu söylemek mümkündür. Yozlaşma, bir şeyin özündeki özelliklerinden uzaklaşması ya da uzaklaştırılmasıdır. Yozlaşan insan, özündeki iyi değerleri ve özellikleri de kaybetmiş olur. Genel olarak yozlaşma için, dini, ekonomik, sosyal, siyasal ve yönetsel sistemin işlerliğini kısmen

veya tamamen kaybetmesine neden olacak yasalara aykırı ve etik olmayan eylem ve davranışların bütünüdür denilebilir.

Kamu görevlilerin, kamu adına yetki kullanırken gözetmeleri gereken tek amaç ise kamu yararadır. Aksi bir durum veya davranışta yozlaşma veya yolsuzluk ortaya çıkmaktadır. Dahası kamu görevlilerinin, kamu hizmeti görevlerini yerine getirirken mevzuat gereği yapılmaması istenen davranış ve işlemleri çıkar karşılığı yapmaları “yolsuzluk” olarak adlandırılmaktadır (Çulpan, 1980: 34).

Ergun (1978: 24)’a göre ise yönetimde yozlaşma, “*kamu hizmeti gören kişinin özel amaçları ya da maddi çıkarları için normal görev davranışlarından sapması*”dır. Yolsuzluğun en basit ve yaygın olarak kullanılan tanımı ise, Dünya bankası tarafından “*kamu gücünün özel çıkarlar amacıyla kötüye kullanılması*” şeklinde yapılan tanımdır (<http://www.seffaflik.org/yolsuzluk/yolsuzluk-nedir/>). Birleşmiş Milletler Bölgeler Arası Suç ve Adalet Araştırmaları Enstitüsü’nün bir raporuna göre de, “*kamu ve özel sektör kuruluşlarının karar verme mekanizmalarındaki yozlaşma ve bozulma*” şeklinde tanımlanmaktadır (<http://www.seffaflik.org/yolsuzluk/yolsuzluk-nedir/>). Yolsuzluk, 4 Ocak 2009 tarihli Avrupa Konseyi Yolsuzlukla Mücadele Özel Hukuk Sözleşmesi’nin ikinci maddesinde ise, “*doğrudan doğruya ya da dolaylı yollardan rüşvet ve yasadışı bir menfaat temin eden kişinin yürüttüğü görevlerin veya gerekli davranışların yasalara uygun bir şekilde yerine getirilmesinde sapmalara yol açan rüşvet veya başka her türlü yasadışı menfaatin talep edilmesi, teklif edilmesi, verilmesi ya da kabul edilmesi*” olarak açıklanmaktadır (<http://www.seffaflik.org/yolsuzluk/yolsuzluk-nedir/>).

Berkman (1983: 9) ise, yolsuzluk kavramını şu şekilde tanımlamaktadır: “*Yolsuzluk terimi, maddesel kazanç için (rüşvet gibi) ya da parasal olmayan özel amaçlara yönelik olarak (kayıрма gibi) kamusal yetkinin yasadışı kullanımını içeren davranış ve eylemleri kapsamaktadır. İngilizcede “corruption” sözcüğü yaklaşık olarak bu anlamdadır.*” Berkman’ın yolsuzluk tanımlamasından hareketle, yolsuzluk olgusu için birtakım niteliklerin var olması gerekir. Bunlar (Berkman, 1983: 10-16):

- a) Yetki unsuru; devlet otoritesinin temsilcisi ve kamu görevlisinin yetki sahibi olmasıdır.

- b) Yetkinin kural dışı kullanım unsuru; kamu görevi ve hizmetine ilişkin kurallardan kamu görevlisinin maddesel kazanç veya özel amaçlar için sapmasıdır.
- c) Çıkar unsuru; maddi veya manevi bir çıkar karşılığı değış tokusun gerçekleşmesi şeklinde nitelendirilmektedir.

Görüldüğü üzere bu üç unsur bir eylem veya davranışın yolsuzluk olarak adlandırılmasına yeterli olmaktadır.

Kamu yönetiminde yolsuzluk ve yozlaşmanın önüne geçebilmek için ise adalet, eşitlik, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerine dayalı bir etik bilincin oluşması ve tüm kurum ve kişilerce benimsenmesi zorunludur. Bu da ancak etik ilkelere bağlı ve kamu yararını her şeyin üstünde tutan kamu görevlileri ve siyasetçilerin var olması ile gerçekleşebilir. Ülkemizde politika oluşturanlar ve uygulayıcıları mevcut durumdan şikâyet etme yerine, önce kendi sahip oldukları etik değerlerden başlayarak, kendi sorumluluk alanlarında kamu yararını her türlü beklenti ve çıkarın üstünde tutma bilincini yerleştirme çabası içinde olmalarıdır. Zira kamu yararı bilincinin yerleşmeye başlaması ile sorunların çözümü sürecinin ilk adımı atılmış olacaktır (Özsemerci, 2005: 19) .

Genel etik yaklaşım açısından yolsuzluğun büyüğü ve küçüğü gibi bir ayrım yapılamaz. Çünkü her ikisi de kişideki ve toplumdaki yozlaşmayı, bozulmuşluğu ve hatta tabiri caizse çürümüşlüğü gösterir. Ancak ekonomik, hukuki, siyasi ve toplumsal alanda doğurdıkları sonuçlar açısından bakıldığında iki açıdan sınıflandırma söz konusu olmaktadır. Bunlar; Siyasal Yolsuzluk ve Yönetimsel Yolsuzluk'tur. Bu yolsuzluk türlerini daha ayrıntılı bir incelemeye tabi tutmakta yarar vardır.

1.5.1.1. Siyasal Yolsuzluk

Siyasal yolsuzluğun türlerini ve ortaya çıkış biçimlerini irdelemeden önce özellikleri ortaya koymak da yarar vardır. Siyasal yolsuzluğun özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Aktan, 2001: 52-23):

- a) Siyasal yolsuzluk, siyasal süreçte ortaya çıkmaktadır. Siyasal süreç, devletin karar alma mekanizmasının cereyan ettiği yapıdır.
- b) Siyasal yolsuzluk, siyasal süreçte rol alan aktörlerin (politikacılar, bürokratlar, çıkar ve baskı grupları, seçmenler) birbirleriyle olan ilişkilerinde, daha doğru bir ifadeyle “siyasal mübadele” içerisinde ortaya çıkmaktadır.
- c) Siyasal yolsuzluk ile karar verme yetkisine sahip olan siyasal aktörler sahip oldukları kamusal yetki ve gücü, mevcut yasa, norm ve ahlak kurallarına aykırı olarak kullanmaktadırlar.
- d) Yetki ve gücünü kötüye kullanan kamu görevlileri, kendilerine ve/veya yakınlarına bir ayni veya nakdi “çıkar” sağlamaktadırlar. Çıkarı, yalnızca maddi şeylerle sınırlandırmak doğru değildir. Siyasal yolsuzluk, “kamu zararına özel çıkar sağlama” eylem ve davranışlarını içerir.
- e) Siyasal yolsuzluk genellikle gizlidir. Ancak hoşgörü ile karşılandığı ortam ve durumlarda bu gizlilik ortadan kalkmaktadır. Gizliliğin keşfedilme riski, siyasal yolsuzluğun piyasasına yansımaktadır.
- f) Siyasal yolsuzluk zaman içerisinde toplumun tüm kesimlerine yayılma özelliği gösterir. Ekonomik yolsuzluk, akademik yolsuzluk vb. türdeki siyasal kirlilikler genellikle siyasal kural ve kurumların iyi oluşturulamamasından ve işletilememesinden kaynaklanmaktadırlar.
- g) Siyasal yolsuzluk ile demokratik kurumlar da zaman içerisinde işlerliğini kaybetmektedir. “Çıkar ve Baskı Grupları Demokrasisi”², olarak da bilinen siyasal yolsuzluğun bir sonucudur.
- h) Siyasal yolsuzluğun hâkim olduğu devlet düzeni monarşi, oligarşi veya demokrasi olabilir. Kısaca, tüm devlet yönetim sistemlerinde siyasal yolsuzluk değişik boyutta ve türde mevcuttur. Siyasal yolsuzluğun hâkim olduğu devlet düzeni ise “*kleptokrasi*” olarak adlandırılabilir.
- i) Siyasal yolsuzluk ile sosyo-ekonomik yapıdaki değişme ve gelişme arasında yakın bir ilişki mevcuttur. Sosyo-ekonomik yapıdaki değişme ve gelişmeye paralel bir şekilde siyasal yolsuzluklar yaygınlaşır.

---

² Baskı ve çıkar grupları, kendi grupsal menfaatlerinin karşılanması amacıyla iktidara baskı yapmak için kurulmuş örgütlerdir. Amaçlarına ulaşabilmek için Lobicilik, Propaganda, Tehdit, Para yardımı ve Rüşvet, Grev, Boykot ve Gösteriler gibi yöntemler kullanan baskı grupları, bu yöntemler ile siyasal otoritelerce alınacak kararların kendi istek ve beklentileri doğrultusunda olmasına için, çoğu kez doğrudan doğruya karar alma noktasındaki kişileri etkilemeye çalışırlar. Bu duruma da Baskı ve Çıkar Demokrasi’si adı verilebilir. Bkz. Davut Dursun (2012), *Siyaset Bilimi*, Beta Yayınları, 6. Baskı, s.288,293.

Bu özelliklerden anlaşılacağı üzere siyasal yolsuzluk için kısaca, siyasi yönetimce siyasa yapım sürecinde ortaya çıkan yozlaşma türü denilebilir. Siyasal yozlaşmanın baş aktörleri de siyasa yapım süreci içinde görevli kimselerdir.

Siyasal yolsuzluk, her şeyden önce ekonomik kaynakların israfı, kamu kaynakların kötü dağılımı ve kullanımınıdır (Berkman, 1983: 117). Siyasal yolsuzluk şeklinde ortaya çıkan etik dışı davranışlara ise partizanlık, oy ticareti, lobicilik, patronaj gibi örnekler verilebilir.

1.5.1.2.Yönetmel Yolsuzluk

Yönetmel yolsuzluk, kamu hizmeti görevinde bulunan ve bu görev sorumluluğu ile elinde birtakım yetkilere sahip olan kamu görevlileri ve yöneticilerin, hizmet sunumunda çıkar gözeterek veya ayrımcılık yaparak yasalara ve etik normlara aykırı davranışlar sergilemesi olarak tanımlanabilir. Bir kamu görevlisinin bir çıkar karşılığında çıkarı sağlayana ayrıcalıklı işlem yapması yönetmel yolsuzluğun bir örneğidir (Berkman, 2009: 22). Yönetmel yolsuzluk, kamu görevlileri tarafından idari işlemlere ilişkin olarak uygulama sürecinde ortaya çıkan bir yolsuzluk türüdür.

Yönetmel yolsuzluk, daha çok az gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan bir olgudur. Nedeni olarak da aşırı büyüyen bürokrasinin karşısında siyasi partilerin, meslek kuruluşlarının, sivil toplum örgütlerinin yetersiz kalması gösterilebilir. Dolayısıyla bürokratik yapılanma içinde neler yapıldığının bilinmesi ve müdahale edilmesi zorlaşabilir.

Siyasal yolsuzlukta, bakanlar ve milletvekilleri baş aktörler iken, yönetmel yolsuzlukta genel olarak bürokrat ve memur olarak adlandırılan kamu bürokrasisinde çalışan kamu görevlileri baş aktörlerdir. Hem siyasal hem de yönetmel işlev ve görevleri olan bakanların her iki tür etik dışı davranışlara karşıabilmeleri ise olası bir durumdur (Berkman, 2009: 22-23).

1.5.2. Maddi Çıkar Karşılığı Yapılan Yolsuzluk Türleri

Kamu görevlilerinin, görev ve yetkilerini maddi kazanç gözeterek yasal düzenlemelere ve etik normlara aykırı biçimde kullanması “maddi çıkar karşılığı yolsuzluk” olarak tanımlanabilir. Maddi çıkar karşılığı yolsuzluk biçimleri olarak zimmet, rüşvet, haraç, rant kollama gösterilebilir.

1.5.2.1. Rüşvet

Maddi çıkar karşılığı yapılan yolsuzluk türlerinden ilki olan rüşvet, yolsuzlukların en yaygın şekillerinden birisidir ve en eski örgütlü toplumlardan günümüze kadar varlığını devam ettirmiş sosyal bir problemdir. Kamu yönetiminde etik dışı ve ahlaki olmayan davranışlardan bahsedildiğinde ise pek çok insanın aklına ilk olarak “rüşvet” gelmektedir (Özsemerci, 2002: 23).

Kökeni itibari ile Arapça bir sözcük olan rüşvet kelimesinin anlamı, Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe sözlüğünde, “*yaptırılmak istenen bir işte yasa dışı kolaylık ve çabukluk sağlanması için bir kimseye mal veya para olarak sağlanan çıkar*” şeklinde açıklanmaktadır (tdk.gov.tr, 2019). Bir başka tanımı ise kamu görevlilerinin para, mal, hediye gibi birtakım maddi nitelikli çıkarlar karşılığında bunu sağlayan kişi ve kuruma ayrıcalıklı bir kamu işlemi ile çıkar sağlamasıdır (Berkman, 1983: 21).

Kişilerin, rüşvet alma ya da almama eğilimleri rüşvetin kendilerine sağladığı yarara biçtikleri değer ile rüşvet alma sırasında ortaya çıkacak olan maliyetin bedeli arasındaki farka göre değişmektedir. Rüşveti alan veya veren kişinin elde edeceği yarar, bu davranışın kendi çıkarlarına ne derece hitap ettiğine göre artacak veya azalacaktır. Rüşvet almanın maliyeti ise bu eylemin sonucu yakalanma riskine göre ortaya çıkabilecek maddi veya manevi zararlara karşılık gelmektedir (Pustu, 2011: 75).

Rüşvet ve rüşvet suçu, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 252. maddesinde düzenlenmektedir. Bu maddenin birinci fıkrasına göre, “*Görevinin ifasıyla ilgili bir işi yapması veya yapmaması için, doğrudan veya aracılar vasıtasıyla, bir kamu görevlisine veya göstereceği bir başka kişiye menfaat sağlayan kişi, dört yıldan on iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır*” şeklinde bir düzenlemeyle açıklanmaktadır (TCK, md/252).

1.5.2.2. Zimmet (İhtilas)

Maddi çıkar karşılığı yapılan yolsuzluk türlerinden bir diğeri olan zimmet, kamu görevlisinin para ya da mal niteliği taşıyan ve kamuya ait olan bir kaynağı, yasalara ve etik normlara aykırı olarak kişisel ihtiyaçları için kullanması veya harcaması olarak tanımlanabilir (Berkman, 1983: 25). Maddi çıkar sağlama amaçlı

olan bu yolsuzluk türünde, rüşvet gibi takas süreci ve alıcı-verici yoktur. Sadece kamu görevlisinin tek tarafı olarak kamu kaynaklarını kötüye kullanması mevcuttur.

Zimmet fiili, eğer hileli bir şekilde yapılırsa da buna “ihtilas” adı verilmektedir. Kısaca ihtilas, zimmet suçunun mevsuf şeklidir. Bu bakımdan ihtilas, aynı zamanda Mevsuf Zimmet (Nitelikli Zimmet) olarak adlandırılmaktadır (Aktan, 2001: 57).

Zimmet ve zimmet suçu, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 247. maddesinde düzenlenmektedir. Konu, bu maddenin birinci fıkrasına göre “*Görevi nedeniyle zilyetliği kendisine devredilmiş olan veya koruma ve gözetimiyle yükümlü olduğu malı kendisinin veya başkasının zimmetine geçiren kamu görevlisi beş yıldan on iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır*” şeklinde bir düzenlemeyle açıklanmaktadır (TCK, md/247).

1.5.2.3. İrtikap (Haraç)

Bir diğer maddi çıkar karşılığı yapılan yolsuzluk türü ise irtikap’tır. Bu yolsuzluk türünün özünde, kamu görevlisinin bir işi veya işlemi yapmak için kişi veya kişilerden bir bedel beklemesi veya istemesi vardır. Kamu görevlisinin işlemi yapması ya da yapmaması bu bedele bağlıdır. Diğer bir ifadeyle irtikap, bir memurun yapması gereken bir işlemi yapmak için yasal olmayan bir ödeme talebinde bulunmasıdır. Bu yolsuzluk türü, kamu görevlisinin istek ve davranışlarından kaynaklanmaktadır (Berkman, 1983: 24).

İrtikap, esasen rüşvet suçunun özel bir türüdür. Rüşvet, iki tarafın yani, rüşvet alan ve rüşvet verenin karşılıklı olarak anlaşmaları sonucunda gerçekleşmektedir. Bu çerçevede rüşvet karşılıklı rızaya dayalı bir anlaşmanın sonucudur. Oysa irtikap, kamu görevlisinin tek yanlı olarak karşısındakini rüşvet vermeye zorlamasıdır. Bu bakımdan irtikap suçuna aynı zamanda “zorla yiyicilik” adı verilmektedir (Aktan, 2001: 56).

İrtikap ve suçu, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 250. maddesinde düzenlenmektedir. Konu, bu maddenin birinci fıkrasına göre, “*Görevinin sağladığı nüfuzu kötüye kullanmak suretiyle kendisine veya başkasına yarar sağlanmasına veya bu yolda vaatte bulunulmasına bir kimseyi icbar eden kamu görevlisi, beş yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır*” şeklinde bir düzenlemeyle açıklanmaktadır (TCK, md/250).

1.5.2.4. Rant Kollama

Maddi çıkar karşılığı yapılan yolsuzluk türünün sonuncusu ise rant kollamadır. Aktan (1993: 121)'a göre rant kollama, *“baskı ve çıkar gruplarının devlet tarafından ‘suni’ olarak yaratılmış bir ekonomik transferi elde etmek için giriştikleri faaliyetlere ve bu amaçla yapmış oldukları harcamalara verilen isimdir.”* ‘Suni rant’, bizzat devlet tarafından ortaya çıkan ekonomik desteklerdir. ‘Gerçek rant’ ise, bilindiği üzere toprak ve genel olarak doğal kaynakların gelirine verilen isimdir.

Maddi çıkar karşılığı yapılan yolsuzluk türünden biri olan rant kollamanın uygulamada bazı biçimleri söz konusudur. Bunlar şu şekildedir (Aktan, 1993: 123-124):

1. Monopol Kollama
2. Tarife Kollama
3. Lisans Kollama
4. Kota Kollama
5. Sosyal Yardım Kollama (Alturizm Kollama)
6. Teşvik Kollama (Sübvansiyon Kollama)
7. Tüyo Kollama

1.5.3. Maddi Olmayan Çıkar Karşılığı Yapılan Yolsuzluk Türleri

Kamu görevlilerinin, görev ve yetkilerini bazen maddi çıkar karşılığı olmayıp daha başka sebeplerden dolayı kötüye kullanmasının ülkemizde ve dünyada çeşitli örnekleri görülmektedir. Yasalara ve etik normlara aykırı bir şekilde gerçekleşen maddi olmayan çıkar karşılığı yapılan yolsuzluk türleri ise kayırmacılık, lobicilik, oy ticareti olarak sıralanabilir.

1.5.3.1. Kayırmacılık (İltimas)

Ülkemizde ve dünyada pek çok örneğine rastlayabileceğimiz ve yönetim için büyük problem haline gelen bir diğer yolsuzluk türü de “kayırmacılık”tır. Toplumumuzda genellikle “torpil” şeklinde kullanılmakta olup, en çok görülen siyasal yolsuzluk türü olarak karşımıza çıkmaktadır (Çoban, 1999: 181).

Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe sözlüğünde kayırmacılık, *“belli bir birey, küme, düşünce ya da uygulamayı, bir başkasıyla karşılaştırıp aralarında bir seçim*

yapmak gerektiğinde nesnellikten uzaklaşıp yan tutma” olarak açıklanmaktadır (tdk.gov.tr, 2019).

Ülkemizde kamu personelinin atama ve terfi işlemlerinde liyakat ilkesinin göz ardı edilerek ve maddi olmayan çıkar karşılığı yapılan bir yolsuzluk türü olarak kayırmacılığın değişik türleri mevcuttur. Bunlar:

- a) *Akraba Kayırmacılığı (Nepotizm)*: Bir kimsenin beceri, kabiliyet, başarı ve eğitim düzeyi gibi faktörlere, kısaca o işe ehil olup-olmadığına bakılmaksızın sadece politikacı, bürokrat ve diğer kamu görevlileri ile olan akrabalık ilişkileri esas alınarak bir kamu görevine atanması ya da tayin edilmesine “akraba kayırmacılık” ya da “nepotizm” adı verilmektedir (Aktan, 2001: 57).
- b) *Siyasal Kayırmacılık (Partizanlık-Patronaj)*: Siyasal kayırmacılık, iktidarla birlikte kamu görevlerinin değiştirilmesini ifade etmektedir. Siyasal süreç içerisinde siyasal partilerin iktidara geldikten sonra kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan üst düzey bürokratları görevden almaları ve bu görevlere yine siyasal yandaşlık, ideoloji, nepotizm- kronizm gibi faktörler esas alınarak yeni kimseler atamaları bazen yaygın bir durum olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bu duruma literatürde “Partizanlık”, “Patronaj” adı verilmektedir (Aktan, 2001: 58).
- c) *Eş-Dost Kayırmacılığı (Kronizm)*: Kamu görevlilerinin istihdamında liyakat (yeterlik) ve eşitlik ilkeleri yerine eş- dost ilişkilerinin esas alınması suretiyle yapılan kayırmacılığa Eş - Dost Kayırmacılık ya da kısaca “kronizm” adı verilmektedir (Aktan, 2001: 57). Eş- dost kayırmacılığında, coğrafi anlamda yakınlıklar, hemşehrilik, siyasi parti üyeliği vb. benzerliklerden dolayı kollama ve kayırma söz konusu olabilmektedir (Yatkın, 2015: 205).
- d) *Hizmet Kayırmacılığı*: Siyasal iktidarın gelecek seçimlerde yeniden iktidarda kalabilmek amacıyla bütçe ödeneklerini, oylarını maksimize edecek biçimde kendi seçim bölgelerine tahsis etmesi ve böylece bütçe kaynaklarını yağmalamasıdır. Bu tür kayırmacılık ile kamu kaynaklarının dağıtımında yerleşim bölgeleri ve ihtiyaçlar dikkate alınmamakta, kamusal hizmetler de siyasal iktidarların kendi seçim bölgelerine götürülmektedir (Özsemerci, 2002: 29-30).

1.5.3.2. Lobicilik

Baskı ve çıkar gruplarının siyasal karar alma sürecinde iktidar partilerini, muhalefet partilerini, bürokratları etkileyerek kendi menfaatleri doğrultusunda karar aldirmaya yönlendirmeleri “lobicilik” olarak adlandırılmaktadır. Bu tür faaliyetlerle, kamu yönetiminde kamuoyu adına en uygun kararın alınması ve hizmet sunumu engellenmektedir. Dahası lobicilik faaliyetleri; seçim sürecinde bir siyasal partiye maddi veya daha farklı şekillerde yardımda bulunma, seçimlerden sonra da milletvekilini çeşitli şekillerde etkileyerek parlamentoda kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmelerini sağlama biçiminde ortaya çıkabilmektedir (Kılavuz, 2003: 223).

1.5.3.3. Oy Ticareti (Logrolling)

Oy ticareti, yasama faaliyetlerinin yürütüldüğü süreçte ortaya çıkan bir siyasal yolsuzluk türüdür. Yasama faaliyetini yürüten parlamentoda, siyasal kararların alınmasında siyasal partilerin, kendi menfaatleri doğrultusunda parlamentoya sunmuş oldukları kanunları karşılıklı olarak desteklemelerine “oy ticareti” denilmektedir. Bu durumda bir anlamda karşılıklı oy alışverişi ya da ticareti söz konusu olmaktadır (Özsemerci, 2002: 30).

Maddi olmayan çıkar amaçlı yapılan bu yolsuzluk türünde, bazı durumlarda parlamentonun karar alma süreci ve yasama işlevleri hızlandırabilir. Ancak çoğu durumda oy ticareti siyasal yolsuzluğa neden olmaktadır. Uygulamada daha çok siyasal partilerin “ortak çıkarları” doğrultusunda birbirlerini destekledikleri görülmektedir. Örneğin, milletvekili maaşlarının yükseltilmesi, emekli maaşlarının artırılması, milletvekili emekliliğinin kolaylaştırılması gibi konularda milletvekillerinin daha kolay anlaşmaları ve birbirlerini destekledikleri görülmektedir (Özsemerci, 2002: 30).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK YÖNETİM KÜLTÜRÜNDE SİYASETNAMELERDE ETİK İLKE VE DEĞERLER

Türklerde yönetim sürecinin başlaması ve yönetim uygulamaları çok eskiye dayanmaktadır ve eski, köklü ve sürekli bir yapıya sahip olan Türk devlet teşkilatı içinde zaman zaman bazı gerilemeler, değişmeler ve gelişmeler söz konusu olmuştur. Böylesine bir yönetim yapısındaki gerilemeler, değişmeler ve gelişmeler ise yönetimin tüm yönleri ile ele alındığı, ideal bir devlet yönetiminin nasıl olması gerektiği, yönetici de bulunması gereken özelliklerin ve yönetim ilkelerinin neler olduğu gibi pek çok unsurun birlikte ele alındığı eserlerin yazılmasına sebep olmuştur. Bu sayede Türk tarihinde önemli bir yere sahip olan yönetimin tüm yönleri ile ele alındığı, yöneticide bulunması gereken vasıf ve özelliklerin sıralandığı, yöneticiye adeta nasihatlerin verildiği siyasetname türünde eserler ortaya çıkmıştır.

Bu bölümde çalışmanın ana eksenini oluşturan ve 21. yüzyılda tam olarak belirlenen etik değer ve ilkelerin, Türk yönetim kültüründe önemli bir yere sahip olan dört siyasetnamede; 9.yüzyılda yazılan Erdemli Şehirde, 11.yüzyılda yazılan Kutadgu Bilig ve Siyasetname'de, 17.yüzyılda yazılan Koçi Bey Risalesinde nasıl yer aldığına dair bir inceleme yapılmaya çalışılacaktır. Dahası bu bahsi geçen siyasetnamelerin yazarlarının ve dönemin etik anlayışı da belirlenmeye ve ifade edilmeye çalışılacaktır.

2.1. TÜRK YÖNETİM KÜLTÜRÜNDE SİYASETNAMELER

Türk yönetim kültürü, içerisinde birçok olgu ve unsuru barındıran uzun bir tarihi geçmişe sahiptir. Bu uzun tarihi geçmişte, geniş bir alana yayılarak hüküm sürülmüş ve farklı yeni kültürlerle tanışılmıştır. Her bir yeni kültürün, Türk kültürüne etkisi veya katkısı olmuş olsa da Türk kültürü “ana kültür kalıbı”ndan hiçbir şey kaybetmemiştir. Bu noktada bu başlık altında ilk olarak Türk yönetim kültürünün gelişiminden ve belli başlı unsurlarından bahsedilecektir. Daha sonra siyasetnamelerin tanımı ve içerikleri hakkında bilgiler verilip, genel itibarıyla siyasetnamelerin etik ve ahlak anlayışı hakkında da veriler sunulmaya çalışılacaktır.

2.1.1. Türk Yönetim Kültürünün Unsurları

Milletlerin ortaya çıkışında ve mevcudiyetlerinin devamında en önemli rol hiç şüphesiz kültür olgusuna aittir. Kültür, nesilden nesile aktararak gelişen maddi ve manevi bütün değerleri kapsamaktadır. Bu değer yargılarının içerisinde insanların davranışları, yaptıkları faaliyetler, kurdukları ilişkiler ve geliştirdikleri hemen hemen her şey yer almaktadır (Çeçen, 1985: 115). Dahası kültürün doğuşunda, coğrafi durum ve insan unsuru başlıca rol oynamaktadır. Zira topluluklar ancak yaşadıkları bölge şartlarının etkisi altında kendi kültürlerini oluşturabilir. Ayrıca zaman içinde bir toplulukta benimsenen kültür, bazı iç veya dış etkilere dolaylı olarak evrilebilir, değişiklik gösterebilir. Ancak her ne kadar değişiklik olsa, belli bir gelişme ya da gerileme söz konusu olsa da her kültür kendi öz vasfını kaybetmez. “Ana kültür kalıbı”, belli bir karakter halinde devam edip gider (Kafesoğlu, 1997: 16-17).

Kültür olgusu, aynı zamanda devleti devlet yapan ana fonksiyonlardan birisidir. Dünya tarihinde belli bir toprak üzerinde kurulmuş ve yönetim sürecine dâhil olmuş her devlet, kendi kamu yönetimini düzenlerken kültürün önemli ve korunması gereken bir unsur olduğunu kabul etmiştir. Nitekim ulusal kültür açısından her devletin kendi toplumunun kültürüne sahip çıkması ve onu yönetmesi varlığını devam ettirmesi açısından çok önemlidir (Çeçen, 1985: 21).

Yönetim süreci ve kültürü de devletlerin var oluşundan itibaren söz konusu olmaya başlamıştır. Türk yönetim kültürünün oluşması, Türklerin bir boy halinde yaşarken devlet kurmasına, göçebe bir hayat sürerken yerleşik hayata geçmesine, diğer devletlerle ilişki kurmaya başlayarak yayılmasına kadar çok eski zamanlara götürülmektedir. Türk milletinin, yaklaşık 5000 yıllık bir tarihe ve köklü bir yönetim yapısına ve de dünya medeniyet tarihinde önemli bir role sahip olduğunu söylemek mümkündür. Dahası Türk kültüründeki en büyük değişim ve gelişmeler, ilk olarak göçebe hayattan yerleşik hayata geçişle başlamıştır ve devlet ve yönetim bilincinin oluşması da bu sürece denk gelmektedir. Türklerin yönetim yapısını değiştiren, etkileyen diğer önemli bir gelişme de İslam dininin benimsemesi olmuştur. Bu önemli gelişme ile ayetler, Peygamber hadisleri ve şariat kuralları yönetim ve yöneticiye yola gösteren başlıca kaynaklar olarak değerlendirilmiştir.

Ayrıca asırlardır tarih sahnesinde var olan Türklerin, zaman içinde yönetim yapısı ve şekli, sahip oldukları toprak bütünlükleri de değişiklik göstermiştir. Ancak

bu değişikliklere rağmen yönetici konumundaki kişinin uyması gereken kurallar ve sahip olması gereken özelliklerde pek bir değişme görülmemiştir. Hatta halkın onlardan beklentisi de yüzyıllar içinde pek değişmemiştir. Zira asırlar önce Türklerin tarih sahnesine çıkmasıyla belirlenen “yönetici adil olmalı, eşit hizmet sunmalı, akıllı ve bilgi sahibi olmalı, cesaretli olmalı, akıllı ve bilgeliği ile başarılı olmalı, cömert olmalı, hakka ve halka hizmet bilinci ile hareket etmeli, sağlam yapılı olmalı, güler yüzlü ve yumuşak huylu olmalı” gibi unsurlar günümüzde de aynen geçerlidir (Baykara, 2011: 335).

Bu bağlamda, Türk yönetim sistemi ve kültürünün oluşmasında çeşitli dinamiklerin etkili olduğu söylenebilir. Bu dinamiklerin başlıcaları; toplumsal yapı ve özellikler, ekonomik yapı ve faaliyetler, güvenlik ihtiyacı ve askeri faaliyetler, siyasi özellikler ve inanç sistemidir (Sığrı, Ercil ve Başar, 2015: 22). Bu dinamiklerin yanı sıra Türk yönetim kültürünün belli başlı unsurları bulunmaktadır. Bahsi geçen unsurlar ise;

- a) Devlet geleneği ve Teşkilatlı yapı
- b) Yöneten- yönetilen sınıfın varlığı
- c) Merkezîyetçi ve hiyerarşik yapı
- d) Töre ve hukuk kuralları
- e) Güçlü bürokratik yapı
- f) Lider vasıflı yönetici anlayışı
- g) Adil yönetim ve yönetici anlayışıdır.

a) Devlet Geleneği ve Teşkilatlı Yapı: Türk yönetim kültürünün temel unsurlarından birisi devlet ve devlet geleneğidir. Türklerde devlet kurma düşüncesi, Türk tarihiyle başlamış, aralıksız devam etmiş ve Türk milletinin şuurunda kök salmıştır. Milletın bekası devletle bir görüldüğünden tarih boyunca Türk devletlerinden biri yıkılırken diğeri onun boşluğunu doldurmuştur. Böylesi bir süreç devam ettirilerek, Türk kültürü ve yönetimi daima diri tutulmuştur.

Bu noktada tarihte uzun ömürlü devletlere bakıldığında, bu devletlerin teşkilatlı ve sağlam temellere dayandığı görülmektedir. Nitekim tarih boyunca kurulmuş Türk devletlerinin her birinin bir imparatorluk haline gelmesi, Türklerin teşkilatçı bir karaktere sahip olmalarından kaynaklandığı gibi; devletin idari, sosyal ve iktisadi yapısının her kesimden halkla bütünleşmesinin sonucudur. Ayrıca bu sayede, medeni

düşünce en olgun seviyeye ulaşmış; devlet yapısı içerisinde insani değerlere önem verilmesi, kişi inanç, hak ve hukukuna saygı gösterilmesi gibi ilkeler benimsenmiştir (Halaçoğlu, 2014: XIII).

b) Yöneten- Yönetilen Sınıfın Varlığı: Türk yönetim kültürünün unsurlarından birisi de yöneten-yönetilen sınıfın mevcut olmasıdır. Esasen Türk yönetim kültürünün özünde hiçbir zaman kast sistemine benzer bir yapı söz konusu olmamıştır. Ayrıca, Türk toplumlarında yönetim halk içinden seçkin bir gruba tanınmış bir ayrıcalık olmamış, bir sosyal paylaşım fonksiyonu olarak tanımlanmıştır (Sığrı, Ercil ve Başar, 2015: 27-28).

“On cengaverin içinden hükümet ve dirayeti nefsinde cem edeni diğer dokuzun rızası ile onların başına onbaşı yapılınsın” anlayışı Türk yönetim sisteminde kabul görmüştür. Bu anlayışla birlikte yöneten ve yönetilen sınıf ayrımına gidilmiştir. Ancak ne olursa olsun yönetici vasfına sahip kimselerin ve diğer devlet görevlilerinin hangi seviyede olduğuna bakılmaksızın, halkın onayını almaları şart koşulmuştur. Bu sayede, Türk yönetim anlayışında yönetim, herhangi bir Türk’ün yapabileceği bir devlet fonksiyonu olarak kabul edilmektedir. Bunun için gerekli olan temel husus ise yönetilen sınıf olan halkın onayının alınmasıdır (Sığrı, Ercil ve Başar, 2015: 24).

Dahası başka milletlerin kültüründe “kral hata yapmaz ve her zaman masumdur” inancı yer alırken, Türk yönetim anlayışında bu durum farklıdır. Hükümdar, adil, bilge ve iyi olduğu durumda Tanrı’nın onunla olduğuna, eğer adaletsiz, cahil ve zalim ise Tanrı’nın ondan uzaklaştığına inanılırdı (Kılıç Özkaynar, 2017: 18). Bu durum asırlardır böyle devam etmiştir. Tanrı’nın yanında olduğuna inanılan adil, bilge ve iyi hükümdarlara daima yönetilen sınıf itaat etmiş, aksi durumda ise yönetilen sınıfın hükümdara karşı sevgi ve güveni azalmış, itaatsizlik baş göstermiştir.

Genel olarak Türk yönetim kültürünün oluşması ve sürdürülmesinde yönetilen ve yöneten sınıf arasındaki ilişkiler önemli bir yer tutmaktadır. Yönetenlerin, yönetilenlere etkileşim içinde olduğu, yönetilenlerin istek ve şikâyetlerinin iletildiği, sorunlara yönelik çözümler üretildiği ve hesap verebilirliği artıran mekanizmalara İslamiyet Öncesi Türk Devletlerinden günümüz dünyasına geçen sürede farklı adlarla rastlanılmaktadır (Alodalı ve Usta, 2017: 169).

c) Merkeziyetçi ve Hiyerarşik Yapı: Türk yönetim kültürünün unsurlarından bir diğeri ise merkeziyetçi ve hiyerarşik yapıdır. İlk Türk devletlerinin kurulmasından günümüze kadar güçlü bir merkeziyetçi yapı ve bu merkeziyetçi yapının içerisinde hiyerarşik bir yapılanma mevcut olmuştur. Devlet merkezden tek bir kişinin otoritesi altında bir bütünlük içinde yönetilmiştir. Bu sayede devlet sınırları içinde ayırım gözetmeksizin adil bir yönetim gerçekleştirilmiş ve eşit hizmet sunulmuştur. Merkeziyetçi anlayıştan ne zaman bir taviz verilmeye başlanılmışsa o zaman devlet içinde bozulmalar ve kopmalar meydana gelmiştir.

d) Töre ve Yazılı Hukuk Kuralları: Türk yönetim kültürünün oluşmasında ve sürdürülmesinde etkili olan bir diğers unsur, töre ve yazılı hukuk kurallarıdır. Bazı toplumsal norm ve kurallar zaman içinde Türklerin hukuk anlayışının oluşmasında etkili olurken ilk dönemlerde yazılı olmayan hukuk kuralı olarak benimsenen töre, bu açıdan büyük önem arz etmiştir (Mandaloglu, 2013: 135). Töre, İslamiyet'ten önceki Türk toplumlarının temel değeri olmuştur ve Türk yönetim anlayışında töreye verilen değer “*il (devlet) gider, törü (töre) kalır*” sözü ile ifade edilmiştir (Koca, 2002: 15). Nitekim bu sözle devletin varlığı ve siyasi hâkimiyetin devamının töre sayesinde olduğu, törenin uygulanmadığı yerde siyasi hâkimiyetin elden gideceği ve devletin son bulacağı vurgusu yapılmaktadır.

Aynı zamanda töre, eski Türk yönetim anlayışında hem idare ve siyaset açısından olmazsa olmaz bir unsur, hem de eski Türk ahlakında yer alan cesaret, kötülükten koruyucu, başkalarını aldatmaktan, vicdanın yerini kurnazlığa terk etmekten alıkoyucu ve insana namuslu, vefakârli bir hayat düzeni bağışlayıcı “utanma” duygusu gibi faziletlerin benimsenmesini sağlayan temel öğedir (Kafesoğlu, 1995: 334). Dahası Türk yönetim anlayışında hükümdar, töreye göre ülkenin sahibi sayılırdı. Bundan dolayı tebaasının canı ve malı üzerinde tasarruf yapma hakkına sahipti. Ancak bu durum keyfi olarak değil, kanun, nizam ve diğers uygulamaların gereklerine göre yürütülürdü. İslamiyet'in kabulünden sonra, töre kurallarının yanı sıra, devlet yönetiminde şeriat kuralları da geçerli olmuştur. Türk İslam devletlerinde ve Osmanlı Devleti'nde kanun ve nizamlar İslam hukukuna dayanmış, gerekli kurallar Kur'an, hadis, icma ve kıyas gibi İslam'ın temel ilkelerine göre belirlenmiştir. Öte yandan şer'i hukuka aykırı olmamak şartıyla hükümdarın toplum yararına vereceği hükümler, örf adı altında toplanmış ve hükümdarın yasama yetkisini genişletmiştir (Halaçoğlu, 2014: 2).

Töreye atfedilen değer öylesine büyüktür ki, etkin hukuk kurallarının konulması ve bunlara eşitlik ve adalet ilkeleri çerçevesinde riayet edilmesi hem hükümdarın iktidarının, hem de devletin sürekliliği için en önemli koşullar arasında sayılmıştır. Bundan dolayı, kaynaklarda törenin önemi vurgulanırken devletten bile önemli olduğu, töresini kaybetmiş bir milletin yok olmuş sayılacağı hatırlatılarak, hükümdarlardan her ne koşulda olursa olsun uygun davranmaları beklenmiştir. Bununla birlikte hükümdarlar da töreye uygun davranmayı kendilerine önemli bir görev sayıp, her zaman halka karşı kendilerini sorumlu hissetmişler ve yaptıkları hemen her şey ile ilgili olarak topluma adeta hesap verici açıklamalarda bulunmuşlardır (Pamir, 2009: 360).

e) Güçlü Bürokratik Yapı: Bir diğer Türk yönetim kültürü unsuru ise güçlü bürokratik yapıdır. Türkler, devlet teşkilatlarını kurarken bürokrasi de kendine has özellikleriyle birlikte oluşmuş ve olgunlaşmıştır. Türklerde devlet kadroları uzman kişilerden oluşup, yönetimde kararlılık ve uzun memuriyet düşüncesi esas olmuştur. Dahası tarihin her döneminde Türklerin devlet teşkilatı altında örgütlenerek varlıklarını bugünlere kadar getirmelerindeki en büyük etken, karakterlerine uygun bir yönetim tarzı oluşturmaları ve bunu sürekli geliştirerek uygulamalarıdır. Kurdukları güçlü bürokratik yapı sayesinde de dünyaya nizam verme gibi büyük bir iddianın da sahibi olmuşlardır (Terzi, 2015: 301).

f) Lider Vasıflı Yönetici Anlayışı: Türk yönetim kültürünün en önemli unsurlarından bir diğeri de lider vasıflı yönetici anlayışına sahip olunmasıdır. Tarihe bakıldığında hangi toplumda olursa olsun belli bir topluluk halinde yaşayan insanlar toplumu yönetecek, talep ve ihtiyaçlarının karşılanmasında kendilerine yardımcı olacak, zamana ve şartlara uygun stratejiler uygulayacak bir lidere her zaman ihtiyaç duymuşlardır. Bu sayede toplumun her bir üyesi, belirledikleri hedefe ulaşmalarını sağlayacak kişilerin ardından ilerlemeyi tercih etmişlerdir (Kılıç Özkaynar, 2017: 12). Türkler de, her dönemde etrafında birleşecekleri bir lider bulduklarında tarihin seyrini değiştirmek üzere gayret sarf etmişlerdir. Cesur, akıllı, adil, hitabeti güçlü ve sözü dinlenebilen kişilere daima güvenilmiştir. Türk tarihinde milletin kaderine yön veren liderlere bakıldığında, halkın liderine inandığı ve onunla birlikte hareket ettiği görülmektedir.

Türklerde hâkim olan temel prensip, devlet içinde tek bir otoritenin bulunmasıdır. Zira otoritenin tamamı tek bir kişinin şahsında toplanmıştır. Yöneticilerin toplum içindeki önemi, onların yönetim becerilerini sergiledikleri dönem boyunca kutsal sayılmışlardır (Sığırı, Ercil ve Başar, 2015: 16). Yine tarihe bakıldığında adı hafızalara kazınan birçok Türk lider bulunmaktadır. Bu büyük liderler tarihe damga vuran olayların seyrini değiştirmiş ve sonucunun şekillenmesinde etkili olmuşlardır. Bir çağın kapanmasına yeni bir çağın açılmasına sebep oldukları gibi dünyadaki dengelerin yeniden tanzim edilmesini de sağlamışlardır. Başarıları ile adından sıkça söz ettiren bu liderler yönetim anlayışları, üstün zekâları, cesaretleri, adalet anlayışları, ileri görüşlü ve yaratıcı düşünce yapıları ile dikkat çekmeyi başarmışlardır (Kılıç Özkaynar, 2017: 12). İlk teşkilatlanmayı sağlayan Metehan, Büyük Selçuklu hükümdarı Alparslan, bir boy iken cihana hâkim olan bir devlet kuran Osman Bey, bir çağ kapatıp bir çağ açan Fatih Sultan Mehmet ve yıkılmak üzere olan bir imparatorluktan güçlü bir devlet kuran Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Türk yönetim ve siyaset geleneğinde lider vasıflı yönetici anlayışını en iyi yansıtan örneklerdir.

g) Adil Yönetim ve Yönetici Anlayışı: Türk yönetim kültürünün yapı taşı ve en önemli unsurlarından birisi de adil yönetim ve yönetici anlayışıdır. Türkler, devlet yönetiminin birinci şartı olarak halka karşı adil olma erdemini tarihin ilk dönemlerinden itibaren benimsemişlerdir (Taneri, 1981: 217).

Nitekim gerek töresi, gerek teşkilatlı yapısıyla kendine has bir yönetim modeli olan Türk yönetim sistemi birtakım ilkeler üzerine bina edilmiştir. Bu ilkelerin başında da adalet ilkesi yer almaktadır ve adaletin esasını da kanunlar oluşturmaktadır. Bu kanunlar Türk töresine ve inancına göre oluşturulmakta ve hükümdar dâhil kimseye ayrıcalık tanınmamaktadır (Terzi, 2015: 25).

2.1.2. Türk Yönetim Kültüründe Siyasetnamelerin Yeri

Türk yönetim kültüründe siyasetnamelerin yeri ve önemi oldukça büyüktür. Genel itibariyle siyasetnamelerde işlenen düşünceler, Türk devlet teşkilatının ve yönetim sürecinin genel yapısı hakkında bilgi verirken, ahlaki temelini de oluşturmaktadır. Aynı zamanda siyasetnameler geçmiş ile bugünü birbirine bağlayan köprü görevi görmekle birlikte, bugün bile süregelen yönetsel sorunları işlemeleri ve bu sorunlara çözümler sunmaları bakımından da önem arz etmektedir.

Türklerin teşkilatlı bir devlet kurup yönetim sürecine dâhil olmaları ile birlikte siyasetnameler kaleme alınmaya başlanmış ve yazıldıkları döneme ışık tutan önemli eserler olmuştur. Günümüze de pek çoğu ulaşan ve Türkçe çevirisi yapılan siyasetnameler hali hazırda yöneticilere, devlet adamlarına yol gösterici önemli kaynaklardır. Bu başlık altında siyasetnamelerin tanımı, içerikleri, ortaya çıkış amaçları ve içeriklerinde yer alan etik ve ahlak anlayışından bahsedilecektir.

2.1.2.1. Siyasetnamelerin Tanımı ve İçerikleri Hakkında

Köken itibariyle Arapça *siyaset* (insan topluluklarını yönetme, devlet işlerini yürütme sanatı, politika) kelimesi ile köken itibariyle Farsça *name* (mektup, yazı) kelimesinden meydana gelen Siyaset-name, “*devlet adamlarına siyaset sanatı hakkında bilgi vermek, devlet yönetiminde dikkat edilmesi gereken hususlara dair tavsiyelerde bulunmak amacıyla yazılmış kitap veya bu kitapların oluşturduğu bir tür*” anlamında kullanılmaktadır (Adalıoğlu, 2009: 304). Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe sözlüğünde ise, siyasetname “*siyaset bilimini anlatan ve bu konuda öğüt veren eser*” olarak tanımlanmaktadır (tdk.gov.tr, 2019).

Ayrıca siyasetnameler, devlet teşkilatı ve yönetimi hakkında bilgi vermenin ve yönetimde meydana gelen sorunlara karşı nasihatler sunmanın yanında yöneticilerin adaletli bir yönetim oluşturmalarını sağlamak amacıyla yazılan siyasi ve ahlaki içerikli eserlere verilen genel addır (Belen, 2015: 276).

İnalcık, siyasetnameleri hükümdarın otoritesini pekiştirmek, mevcut gücünü kuvvetlendirmek amacıyla yazılan eserler olarak değerlendirmektedir. Ona göre (İnalcık, 1966: 259):

“Eski Hint-İran nasihatname ve siyasetnamelerinde devlet, hükümdarın kuvvet ve kudretinden, otoritesinden başka bir şey değildir. Siyaset ise, hükümdarın bu otoritesini koruma ve kuvvetlendirme ve bunun vasıtalarını, yani askeri ve parayı halkın hoşnutsuzluğuna sebep olmadan sağlama yoludur.”

Nasihatname, pendname, hükümdar aynaları gibi isimlerle de zikredilen siyasetnameler; devlet yönetiminin temel ilkeleri, devlet yöneticisinin sahip olması gereken temel nitelikler, yönetimde dikkat edilmesi ve kaçınılması gereken hususlar, devlet hizmetinde yer alan görevlilerin özellikleri, tayin ve denetimleri, yöneticinin

Allah'a ve halka karşı sorumlulukları, devletin bekasının şartları gibi konular üzerinde durulması bakımından büyük önem arz ederler. Siyasetnamelerde, yazıldıkları dönem değerlendirilip dönemin problemleri eleştirel bir yaklaşımla ele alınıp çözüm önerileri sunulurken (Önder, 2018: 12), bu hususlara dair Kur'an'dan ve hadislerden ispatlar getirilerek anlatılanlar güçlendirilmiştir. Ayrıca tarihten örnekler verilerek, zalim ve adil devlet görevlilerinin geçmişte yaşanmış olaylardaki durum ve tavırları, zalim, deneyimsiz ve cahil hükümdarların ve vezirlerin yol açtığı felaketler, hikâyelerle anlatılmaktadır (Belen, 2015: 277).

Siyasetnameler, genel itibariyle devlet yönetiminde tüm gücü elinde bulunduran hükümdarlara ithafen yazılan eserlerdir. Bu eserlerde hükümdarın sahip olması gereken özellikler, yönetimin esas ve şartları tek tek sıralanmaktadır. Ayrıca ideal bir devlet yönetiminin nasıl olması gerektiği ve bu olması gereken devlet yönetimine nasıl ulaşılabileceğine dair nasihatler verilmektedir. Aynı zamanda hükümdara halkın durumu ve toplumun genel hali anlatılıp kötü yönetimin zararları da açıklanmaktadır (Levend, 1962: 168).

A.S. Levend (1962: 169-170) Türk yönetim kültüründe önemli bir yere sahip siyasetnamelerin içeriklerini genel itibariyle inceleyerek hükümdar adına yazılan siyasetnamelerin belli başlı hususlar üzerinden yazıldığına dikkat çekmiştir. Bu hususlar: *“1) Saltanatın temeli adalettir. Şecaat ve cömertlik de saltanatu kuvvetlendiren iki dayanaktır. 2) Hükümdar bu nimetin şükürünü, “tebaa” ve “reaya”ya karşı göstereceği adaletle ödemelidir. 3) Hükümdarlık şartları, hükümdara yakışacak huylar. 4) Hükümdarda bulunması gereken başlıca faydalı davranışlar ve erdemler (adalet, cömertlik, şecaat vb.) 5) Dinin ve ahlakın emrettiği maddeler (rahmet, şefkat, hakkı yerine getirmek, çabuk öfkelenmemek vb.) 6) Kaçınılması gereken haller (zulüm, hasislik, kibir, gurur vb.) 7) Danışmanın faydaları. 7) Hükümdarın nedimleri, musahipleri ve yakınları. 8) Devlet işlerinin ehil adamlara verilmesi. 9) Derecelerinin gözetilmesi. 10) Maliye ve hazine hakkında öğütler. 11) Tebaa ve reayanın hali. 12) Tımar ve zeamet erbabının durumu. 13) Hükümdarın vezirlere, kadınlara, bilginlere karşı tutumu. 14) Hükümdarın halkla münasebeti, halkın şikâyetini dinlemesi. 15) Hükümdarın askerlere karşı davranışı; ulufenin zamanında verilmesi. 16) İş başındakilerin halka zulmü. 17) Memurların görev ve şartları. 18) Şeriatın gerektirdiği cezalar. 19) Başka memleketlerle olan münasebetler. 20) Düşmana yapılacak işlem. 21) Cenk, yasa ve töreye uyma. 22)*

Yönetim işleri. 23) Sarayın durumu. 24) Hizmet sahipleri. 25) Memleket yönetimin dayandığı esaslar. 26) Bir devletin çökmesinin nedenleri.”

Bu hususlara yönelik kaleme alınan siyasetnameler, hükümdarın isteği doğrultusunda âlim, filozof ve devlet adamı vasfına sahip kişilerce devletin ve halkın durumu ile yönetimdeki aksaklıklar gözlemlenerek kaleme alınmıştır. Ayrıca bu eserlerde sadece devletin içinde bulunduğu durum anlatılmamakta bu duruma nasıl gelindiği, neden tedbirler alınmadığı ve bu durumdan nasıl kurtulunacağına dair çözümler ve tavsiyeler de açıklanmaktadır.

Hükümdarın isteği doğrultusunda ve hükümdarlar adına yazılan siyasetnameler dışında vezirler ve emirler için yazılmış siyasetnameler de vardır. Bu siyasetnamelerde vezirliğin şartları ve yetkilerinin neler olduğu üzerinde durularak; vezirlerin görevleri, hükümdarlara karşı tutumları, halkla olan ilişkilerinden bahsedilerek çeşitli öğütler verilmektedir. Ayrıca, devlet yönetiminin şerefli fakat güç bir sanat olduğu da sürekli vurgulanmaktadır (Levend, 1962: 168).

Siyasetnameler, Türk yönetim düşüncesi ve siyasal hayatı açısından olduğu kadar ekonomik ve sosyal yapı, hukuk, tarih araştırmaları açısından da birinci derecede kaynak özelliğine sahiptirler. Devletin içinde bulunduğu durumun eleştirilmesi, mevcut ilkelerden sapmalar, adaletsizlik, kurumların aksaklıkları, yöneticilerin sorumluluk ve yetkilerinde dengenin sağlanması, rüşvetin önlenmesi, liyakatin önemi, sosyal yapının sarsılması, ordunun bozulması, erdemli yönetim ilkeleri, yöneticilerin nitelikleri, uyulması gereken kurallar vb. hususlar bu eserlerin ele alınan ortak konularını oluşturmaktadır (Yılmaz, 2009: 307). Siyasetname türündeki eserleri kaleme alan kişiler ise iyi bir eğitim görmesinin yanı sıra, devlet tecrübesine de sahip olan kimselerdir. Bu kişilerin amaçları da yöneticilere, devlet işlerinin en iyi biçimde nasıl yapılacağını öğretmektir (Memiş, 2015: 103).

Özetle siyasetnamelerde, devlet yönetimi ve yönetici(lik) temel konu olarak ele alınmaktadır. Bu konu alanı bazen halkın da dâhil edilmesi ile genişletilmektedir. Genel olarak, yöneticide bulunması gereken özellikleri belirten, halkın durumu, devletin ve toplumun sorunları dile getirilerek yöneticiye öğütler verilen ve etik dışı davranışları engellemek için nelerin yapılması gerektiğinden ve doğru, adil bir yönetim yapısına sahip olmanın koşullarından bahseden eserler siyasetname türü içinde yer almaktadır.

2.1.2.2.Siyasetnamelerin Ortaya Çıkış Amaçları

Türk yönetim kültürü ve siyaset geleneğinde hükümdarlara yönelik olarak yazılan siyasetname türü eserlerin birçoğu günümüze kadar ulaşmıştır. Genellikle devlet adamları tarafından kaleme alınan siyasetname ve bu türdeki eserler, içinde bulunulan dönemin koşullarına uygun olarak yazılmıştır ve siyasi öğüt niteliği taşımaktadırlar. Siyasetnameler içerikleri itibariyle ahlak, siyaset, ekonomi, diplomasi gibi temel konuları kapsarlar. Bu türdeki eserler, siyaset felsefesi ve kamu yönetimi açısından incelendiği takdirde, yazıldıkları dönem ile birlikte, bulunulan coğrafyadaki siyasi hâkimiyet ve devlet yönetimini de açıkça ortaya koymaktadır (Evkuran, 2009: 642).

Genel itibariyle, siyasetnamelerde ideal bir devlet yönetimi için olması ve yapılması gerekenler açık ve geniş bir şekilde anlatılmaktadır. Olması gereken bu yönetim sistemi de devletin, yöneticinin, halkın en iyi durumda olduğu “*tarihteki altın çağ*” olarak adlandırılmaktadır. Ancak “*tarihteki altın çağ*” esasen hiçbir zaman söz konusu olmamıştır. Aksine, yönetim kültürümüzün temel taşlarını oluşturan siyasetname türündeki eserlerin birçoğu devletin bunalım dönemlerinde, bir bozulma/yozlaşma yaşayan devlet adamlarını dürüstlüğe ve ahlaki/etik ilkelere uymaya yönlendirmek ve onlara ideal devlet yönetiminin ve yöneticisinin nasıl olması gerektiğini anlatmak için kaleme alınmışlardır (Çiçek, 1997: 1385). “Hükümdar aynaları”, olarak isimlendirilen Siyasetnamelerin çoğu, devletin buhran yaşadığı dönemlerde yazılmakla birlikte siyasi, ilmi, fikri anlamda en iyi durumda olunan dönemlerde de kaleme alınmışlardır (Önder, 2018: 12).

Dahası geçmişten günümüze, Türk yönetim sistemi içerisindeki devletin ve bürokratik yapının gelişmesi, devlet yönetimi ve toplumsal yapıda meydana gelen birtakım sorunlar, yeni düşünce akımlarının ortaya çıkması, yönetsel ve siyasal alandaki değişme, gerileme ve gelişmeler gibi etkenler zaman içinde siyasetname türündeki eserlerin artışına neden olmuştur (Yılmaz, 2009: 307).

2.1.3. Siyasetnamelerdeki Etik ve Ahlak Anlayışı

Siyasetnamelerin, genel olarak ahlaki eserler sınıfında yer aldığı kabul edilmektedir. Tarihsel olarak Orta çağın bitişi Yeniçağın başlangıcına kadar ahlakın temeli din kabul edilmiş ve siyasetnamelerde işlenen konuların hemen hemen hepsi

de dini esaslara dayandırılmıştır. Bu bakımdan siyasetnamelerde dini esaslar ve ahlaki değerler temel alınıp siyasal, yönetsel ve sosyal hayata etkileri açısından ele alınmışlardır (Levend, 1962: 171). Olması gereken yönetim sisteminin işleyişini şahıslardan bağımsız olarak liyakate ve nizamaya dayandıran siyasetnameler, devlet yöneticisine ve devlet adamlarına, geniş kapsamlı görev ve sorumluluklar vermiştir. (Yılmaz, 2009: 308).

Devlet yöneticilerine devlet yönetimi ile alakalı bir nevi danışmanlık görevi üstlenen siyasetnamelerde (Önder, 2018: 16) genel olarak yetenekli, dürüst, çalışkan ve fedakâr kimselere, devlet işlerinin gördürülmesi gerekliliği vurgulanmakta, devlet yönetiminin kutsal, şerefli bir görev olmasının yanında zor bir zanaat olduğu da dile getirilmektedir. Nitekim en bilinen siyasetname örnekleri olan, Nizamülmülk Siyasetnamesi, Kutadgu Bilig, Erdemli Şehir, Koçi Bey Risalesi yüzyıllar boyunca Türk hükümdarlarının ve devlet adamlarının toplumu ve devleti yönetebilmek için önemle okuyup, içeriğinde belirtilen esaslara göre devleti yönettikleri bilinmektedir (Memiş, 2015: 102).

Tüm siyasetnameler, halk ile siyasi aktörler arasındaki ilişkilerin nasıl olması gerektiğini açıklamaya çalışmakta ve devlet ile halk arasındaki kopukluğun siyasi hâkimiyet unsurlarının sorgulanmasına sebep olacağına işaret etmektedir. Çünkü siyasetname geleneğimize göre devlet, hükümdarın kuvvet ve kudreti, yani otoritesinden başka bir şey değildi. Siyaset ise, hükümdarın bu otoritesini koruma ve kuvvetlendirme ve bunun vasıtalarını, yani askeri ve parayı halkın hoşnutsuzluğuna sebep olmadan sağlama yoluydu. Halkın huzursuzluğu ve hoşnutsuzluğu ise, otoriteyi tehlikeye düşüren, fakirliğe yol açan bir durum olarak nitelendirilmekteydi. Kutadgu Bilig'in yazıldığı dönemden itibaren hükümdara bundan şiddetle kaçınması gerektiğine dair tavsiyeler veriliyordu. Bunun yolu da ancak adil olmakla mümkündü. Çünkü hâkimiyet adalete sıkı sıkıya bağlıydı (Çiçek, 1997: 1385).

Türk yönetim kültüründe yer alan siyasetnamelerde iyilik, görev ve sorumluluk, liyakat, adalet, doğruluk, dürüstlük, eşitlik, halka hizmet bilinci, sadakat, güven gibi etik değer ve ilkelere yer verilmekle birlikte, bu değerlerin yaygınlaştırılması devletin temel fonksiyonu olarak belirlenmiştir. Ayrıca toplumu güçlü kılan ve devlet yönetiminin icrası için gerekli olan faziletlere, ahlaki

özelliklere de siyasetnamelerin içeriklerinde sık sık yer verilmiştir. Bu açıdan siyasetnameler, ahlaki eserler sınıfına da konulabilmektedir.

2.2. FARABİ’NİN EL MEDİNETÜ’L FAZILASI (ERDEMLİ ŞEHİR)’NDA ETİK ANLAYIŞ

“Sevginin kurduğu devleti, adalet devam ettirir.” Farabi

2.2.1. Farabi ve El Medinetü’l Fazıla (Erdemli Şehir)

Farabi’nin hayatı ve kendisi hakkında bilinen bilgiler son derece sınırlı ve doğruluğu tartışılır niteliktedir. Farabi’nin kendi ve çağdaşlarının eserlerinde de hayatına dair derli toplu bilgiler bulunmamaktadır. Onun hayatı ve etik anlayışı hakkında ulaşılan sınırlı bilgilere, etik değer ve ilkeler açısından incelenecek olan eseri El-Medinetü’l-Fazıla (Erdemli Şehir)’dan önce değinmekte yarar vardır.

Tam adı Muhammed bin Tarhan Bin Uzluğ El- Farabi, (d. 870(?) Farab, Maverünnehir- ö. Aralık 950, Şam), Ortaçağın en büyük İslam düşünürlerinden birisidir. Orta Çağ Latin dünyasında Alpharabius ya da Avennasar olarak tanınmış ve Aristoteles’in felsefesini yeniden yorumlayarak İslam düşüncesiyle bağdaştırmaya çalışmıştır. Ayrıca İslam’ın Altın Çağının en önemli isimlerinden olan Farabi, İslam felsefe geleneğinde, “ilk öğretmen” sayılan Aristoteles’ten sonra “ikinci öğretmen” olarak anılmaktadır (Ana Britannica, 1994: 77).

Çeşitli ilimler ve felsefe ile ilgilenen Farabi, başta Aristoteles olmak üzere eserlerini ve düşüncelerini incelediği Yunan filozoflarının asla bir taklitçisi olmamıştır. O, görüşlerinde din ve felsefeyi bağdaştırmaya çalışırken geniş ölçüde İslami ilimlere ağırlık vermiştir ve Farabi’nin İslam-Türk kültürünün yayılmasında büyük emeği olduğu bir gerçektir (Çubukçu, 1989: 16).

Farabi’nin başyapıtı sayılacak Erdemli Şehir adlı eseri ise Türk-İslam düşünce hayatında hiç kuşkusuz oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle Farabi’nin felsefi görüşleriyle kurguladığı toplum-devlet ilişkisini son derece açık bir biçimde anlatması eserin önemini arttıran başlıca unsurlardan birisidir. Bunun yanında Eski Yunan Felsefesi ile İslam Felsefesi arasındaki karşılıklı etkileşimi ortaya koyması “Erdemli Şehir”i önemli kılan bir başka neden olarak karşımıza çıkmaktadır

(Demirel, 2014: 359). Dahası Erdemli Şehir, Farabi'nin etik ve ahlak anlayışını yansıttığı eseri olarak da dikkat çekmektedir.

2.2.2. Farabi'nin Etik Anlayışı ve Erdemli Şehir'deki Etik Değerler

Farabi'nin, etik anlayışı Yunan düşünürlerinden olan Sokrates'in etik anlayışına benzemektedir. Zira Farabi, Sokrates gibi “*mutlulukçu*” bir etik anlayış benimsemiştir. Bu bağlamda Farabi'ye göre insanın nihai amacı, mutluluk ve erdeme ulaşmaktır. Farabi, mutluluk ve erdemi amaçlayan yönetime “El-Medinet'ül Fazıla (Erdemli Şehir)”, mutluluk ve erdemli bir hayata ulaşmayı amaçlayan şehir yöneticisine de Erdemli Başkan adını vermiştir.

2.2.2.1. Mutluluk

Farabi'ye göre “**mutluluk**” salt idea, aynı zamanda salt iyiliktir. Bu mutluluğun başarılması ve elde edilmesi için yararlı olan her şey iyidir; ancak, bu iyilik, onların özünde değil, mutluluk için yararlı olmalarındandır. Herhangi bir mutluluğa giden yolu tıkayan her şey ise salt kötülüktür. Mutluluğun elde edilmesinde yararlı olan iyilik ya tabii olarak vardır ya da irade ile ortaya çıkar. Mutluluğun yolunu engelleyen kötülük de ya tabii olarak vardır ya da irade ile ortaya çıkar (Farabi, 2017a: 84-85). Bütün yapılanlar nihai olarak en mükemmel olana ulaşmak içindir, o da mutluluktur. Mutluluk, insan ruhunun varlık bakımından güç alacağı bir maddeye ihtiyaç duymadığı bir mükemmellik derecesine ulaşmasıdır (Farabi, 2017b: 83-84).

Dahası mutluluk, kendisi için istenen, hiçbir zaman bir başka şeyin elde edilmesi için istenmeyen “*iyi*” dir. Onun ötesinde insanın elde edebileceği daha büyük bir şey yoktur (Farabi, 2017b: 84). Çünkü Farabi'ye göre, mutluluğun elde edilmesi insanın yaratılış sebebini oluşturur. Bu nedenle erdem, iyilik gibi kavramlar mutlulukla kıyaslanınca ikinci derecede önem arz ederler (Farabi, 2017a: 14).

2.2.2.2. İyilik ve Erdem

Farabi'ye göre mutluluğun elde edilmesi için yararlı olan iradi eylemler, güzel eylemlerdir. Bu eylemlerin ortaya çıktığı yetenekler ise erdemlerdir. Bunlar kendi özleri bakımından değil mutluluğun kendisinden ötürü iyi şeylerdir. Mutluluğa engel

olan eylemler, kötü huy ve eylemlerdir. Bu eylemlerin ortaya çıktığı yetenekler ise eksiklikler, erdemsizlik ve aşağılık olan niteliklerdir (Farabi, 2017b: 84).

Farabi'ye göre iradi (istenerak yapılan) iyilik ve kötülükler, yani güzel-çirkin, doğru-yanlış bütün şeyler özellikle insanların davranışlarından kaynaklanır(Farabi, 2017a: 86). İnsan mutluluğu, Farabi'ye göre en üstün, bütün yaratılanların üzerinde, daima bilen, etkin akıl olan (Stroll, Long, Bourke ve Campbell, 2017: 79) ve ideal devlet yöneticisi olmanın meşru ölçütü olan, peygamberlerin ve filozofların bu akılla bir bağ kurmaları sayesinde ideal devlet yöneticisi olabilecekleri vurgulanan akıl olan Faal akıl (Ayaz, 2008: 39) tarafından kendisine verilmiş olan ilkeleri ve ilk bilgileri kullanmakla bilir. O, mutluluğu bilir ve onu elde etmek için çabalar. Onu elde etmek için doğru eylemlere ve davranışlara yönelir ve böylece insandan meydana gelen her şey bütünüyle iyi olur. Bu sayede iradi iyilik ortaya çıkar. İradi kötülük ise insanın mutluluğun bilincinde olup ona doğru yönelmemesi; yarar, zevk, egemenlik, şeref gibi gerçek mutluluğun dışındaki bir şeyi hayatında amaç edinmesi ve onun için çaba harcaması ile her şey tam anlamıyla kötü olur ve böylece iradi kötülük ortaya çıkar (Farabi, 2017a: 86-87). Farabi bu durumu daha açık bir şekilde şöyle ifade eder: *“Gerçek mutluluğun kendisiyle elde edildiği şeyler iyi, asil ve erdemli şeylerdir; gerisi, kötü, bayağı ve erdemsiz şeylerdir”* (Stroll, Long, Bourke ve Campbell, 2017: 79).

Bu noktada Farabi, insanların erdemleri öğrenebilmeleri ve doğru eylemler göstermeleri konusunda onları yöneten devlet başkanının niteliklerinin ve rolünün önemli olduğunu zikreder. Devlet başkanının erdemli olması, yönettiği şehir halkının da erdemli olmasını sağlarken, onun etik ve ahlaki değerlerden yoksun olması noktasında da, yönettiği halkından bu değer ve ilkelerden yoksun kalacağını belirtir (Farabi, 2017b: 101-110).

Erdemli Şehir'de erdemli başkandan sonra milletlerin nasıl mutlu olacakları konusunda eğitim görmüş bir *aydınlar sınıfı* bulunmaktadır. Bu sınıfın görevi, halkı ikna etmek ve eğitmektir ve onlar, bu görevi yerine getirirken başkanın izlediği yolu takip etmektedirler. Aydınlar sınıfının verdiği eğitim, kötü eylemleri ortadan kaldırmalıdır; zira tabii ve iradi kötülükler ortadan kaldırılmadan mutluluk elde edilemez. Eğer eğitim, bazı insanları doğru ve iyi davranışlara yönlendirmede

yetersiz kalıyorsa, o zaman Erdemli Başkan gereken hallerde zorlayıcı usullere başvurmalıdır (Farabi, 2017a: 24-26).

2.2.2.3. Adalet

Farabi'ye göre devlet yönetimi; bilimdir, sanattır, bilgeliktir. Yukarıda zikredildiği gibi Farabi, devlet yönetimini “mutluluk düşüncesi” üzerine kurmuştur. Ona göre, insan mutluluğa ulaşma amacını bireysellikten çok toplumsal ortamda yani erdemli bir şehirde gerçekleştirebilir. Bu noktada devletin temel amacı; mutsuzluğu en aza indirmektir. Devlet toplumunda sevgi bağlarını güçlendirmeli ve adaleti tesis etmelidir (Kars, 2006: 35).

Bu bağlamda Farabi'nin yönetim ve siyaset felsefesinin temelinde en önemli etik değerlerden biri olan “**Adalet**” kavramı yatmaktadır. Farabi, adalet ilkesine dair görüşünü “*herhangi bir erdem, insanın diğer insanlarla olan ilişkisindeki uygulamalara*” bağlı olarak açıklamakta ve bu düşünce, Platoncu adalet tanımına benzer bir düşünce olarak görülmektedir. Bu erdemlerin uygulanışı, toplumu meydana getiren birey ya da sınıflardaki doğuştan gelen yeteneklerin farklılığı sebebiyle toplumda iş bölümünü gerektirmektedir. Bu adalet ilkesi hakkındaki düşünce ise devletin nihai gayesi istila ve tahakkümdür diyenlerin “*tabii adalet*” fikrine karşıdır (Fahri, 1992: 116-117). Farabi, bunu daha açık bir şekilde şöyle dile getirmektedir; “*Eskilere göre adalet, tabiata uygun olan ve zorla elde edilen hâkimiyettir. Adalet, her kim olursa olsun, insanın yolu üzerine dikilen varlığın ezilmesidir. Ezilen, bu ezilme ile bedeninin güvenliğini kaybeder ya da yok olur. Böylece ezen varlıkta tek kalır ya da ezilen bu ezilmede şerefini kaybeder, aşağılanmış bir şekilde hayatını sürdürür veya ezen kişinin kölesi olarak ezen kişi için en yararlı olan şeyi yapmak zorunda kalır. O halde ezen kişinin ezileni kendisine köle yapması adalete uygun olduğu gibi, ezilen kişinin ezen kişi için en yararlı olan şeyi yapması da adalete uygundur. Bütün bu durumlar, tabii adalete uygundur ve erdemli davranışlardır.*” Farabi'ye göre bu aldanılmış ve yanıltılmışlıktan başka bir şey değildir. Adalet ilkesine uygun davranan ve onun kurallarını uygulayan kişi, kendisinin başkasına yapmak istediği şeyin bir yandan da kendisine yapılmasından korkan, zayıf bir insandır. Aynı zamanda aldanmış, aldatılmış bir insandır (Farabi, 2017b: 137-138). Erdem, mutluluk gibi hedefler, adaletsiz bir ortamda bir anlam ifade etmemekle birlikte, adalet ilkesinin uygulanması ile var olacaklardır. Erdemli

şehrin parçaları ve mertebeleri evrensel kozmik yapı gibi sevgi ve inanç birliğiyle bir araya gelmektedir ve adaletle sağlamlaşarak varlığını idame ettirmektedir (Demirel, 2014: 368).

2.2.2.4. Liyakat

Farabi, etik değer ve ilkelerden olan “**Liyakat**” ile ilgili düşüncelerini ise; *“İnsanlar, yatkın oldukları şeylerle, bu şeylerin en son veya en yakın yetkinliklerini almak üzere eğitilirler. Herhangi bir iş konusunda öyle yüksek yaratılışlar vardır ki, bunlar, onların yatkın oldukları şeylerle eğitilmez ve ihmal edilirse, zamanla onların sahip oldukları yetenekler yok olur. Bazen de söz konusu işte kötü şeylerle eğitilirse bayağı şeyler bulunup ortaya çıkarılmış olur”* cümleleriyle belirtmektedir. Farabi’ye göre insanların, yaratılışları itibariyle sanat ve bilim türlerine yatkınlıkları farklıdır. Eşit yaratılışta olanlar, ayrıca yatkın oldukları şeylerde eğitilmelerindeki üstünlük farklarından dolayı birbirlerinden üstündürler. Eşit bir şekilde eğitilenler de buluş güçlerindeki üstünlükten dolayı farklıdır. Bir şeyi bulma gücüne sahip olan, daha az şeyleri bulma gücüne sahip olanların başkanıdır. Ayrıca rehberlik ve öğretimin iyilik ya da kötülüğüne göre, eğitimle kazanılmış güçlerin üstünlüklerine göre kişiler birbirlerinden üstündür. İyi kılavuzluk ve eğitim gücüne sahip olan kimse üstün olur ve diğerlerinin de başkanı olur (Farabi, 2017a: 89-90).

2.2.2.5. Liderlik

Farabi etik değerlerden olan “**Liderlik**” kavramına da Erdemli Şehir’in bütününde yer vermektedir. Nitekim Farabi, kendi tasarladığı ve var olması gerektiğine inandığı Erdemli Şehir’inde lidere çok önem vermiş ve onda bulunması gereken özellikleri ayrıntılı olarak açıklamıştır. Farabi’ye göre başkan kötü ise devlette kötü; başkan iyi ve erdemli ise devlette iyidir. İyi başkan aynı zamanda, peygamber ile filozofun bütün olumlu vasıflarını üzerinde toplayan kişi olarak betimlenmektedir (Farabi, 2017a: 22).

Dahası Erdemli toplumun yöneticisi, kendisinin üzerinde başka bir insanın hükmünün bulunmadığı hâkim kişidir. O, önderdir, erdemli şehrin ilk başkanıdır, erdemli milletin hükümdarıdır. Erdemli şehrin yöneticisi olan insan, insanlığın en üst konumunda ve mutluluğun en yüksek derecesindedir. Ayrıca O, insanları mutluluğa

ve kendileriyle bu mutluluğun elde edildiği eylemlere en iyi bir biçimde yöneltme gücüne sahip olmalıdır. Farabi'ye göre, bu duruma ancak kişiliğinde doğuştan sahip olduğu on iki özelliğe sahip olan insan ulaşabilir. Bu özellikler şu şekildedir (Farabi, 2017b: 105-108):

- a) Erdemli başkanın bütün organları tam ve eksiksiz olmalıdır. Bir eylemi gerçekleştirirken sorunsuz, kolayca yapabilmelidir.
- b) Erdemli başkan, üstün bir anlama ve kendi mantığına uygun olanları yapabilme kabiliyetine sahip olmalıdır.
- c) Erdemli başkanın, hafızası güçlü olmalı, unutmamalı ve yaptığı her şeyi bilinçli yapmalıdır.
- d) Erdemli başkan, uyanık ve çok zeki olmalıdır.
- e) Erdemli başkan, düşündüklerini açık bir şekilde ifade edecek güçlü bir hitabete sahip olmalıdır.
- f) Gümüş, altın ve benzeri dünyevi şeylere karşı zaafı olmamalıdır.
- g) Erdemli başkan, bilgiyi, bilgi edinmeyi ve öğrenmeyi sevmelidir. Ne kadar güç durumda olursa olsun bilmek için uğraş vermelidir.
- h) Erdemli başkan; doğruyu, doğruluğu ve doğru insanları sevmelidir. Yalandan nefret etmeli, yalan söyleyenleri kendinden uzaklaştırmalıdır.
- i) Erdemli başkan, bütün kötü alışkanlık ve zevklerden uzak olmalıdır.
- j) Erdemli başkan, yüksek ruhlu olmalı, şerefi, ululuğu sevmeli, ruhu doğası gereği çirkin ve aşağılık şeylerin üstünde olmalıdır.
- k) Erdemli başkan, yaratılışı gereği adaleti ve adil insanları sevmelidir. Baskı ve zulüm yapanlardan ise nefret etmelidir. Yönettiği kimselere ve diğer insanlara karşı insafli olmalıdır. Güzel ve doğru gördüğü her şeyi desteklemelidir. Adil olmaya ve adaletle yönetim gerçekleştirmeye davet edildiğinde inat etmemeli ve isteksiz olmamalıdır. Aksine haksızlık ve kötülük karşısında dirençli, istekli ve kararlı olmalıdır.
- l) Yapılmasını istediği şey konusunda ısrarcı, azimli olmalı, korku ve zaaf göstermeksizin cesur bir şekilde onu gerçekleştirmelidir.

Yukarıda belirtilen özelliklerin bazıları günümüz etik anlayışını da yansıtan etik değer ve ilkelerden oluşmaktadır. Nitekim bilgili olmak, adil olmak, açıklık, doğruluk ve dürüstlük gibi değerler, modern etik anlayışında da benimsenen önemli etik değerlerdendir.

Bütün bu özelliklerin bir arada olduğu bir insana rastlamanın kolay olmadığına değinen Farabi, doğal yaratılışında bu özellikleri taşıyan insana her çağda bir kere rastlanabileceğini söylemektedir. Eğer erdemli şehirde bu özelliklerin altısına sahip olan bir insan varsa, o kişinin yönetici olması gerektiği de ayrıca vurgulanmaktadır (Farabi, 2017b: 108):

İlk yöneticiden daha sonra gelip ona vekâlet edecek yönetici ise doğuştan sahip olacağı on iki özellik yanında altı özelliğe daha sahip olmalıdır. Bunlar (Farabi, 2017b: 109):

- a) O, bir filozof olmalıdır.
- b) İlk yöneticilerin erdemli şehir için koydukları kanunları, kuralları, usulleri bilmeli ve bunları korumalıdır. Bütün eylemlerinde bu ilk yöneticilerin izinden gitmelidir.
- c) Yeni kanunlar icra etmelidir.
- d) İlk yöneticilerin kendileriyle ilgili olarak herhangi bir kanun koymalarının mümkün olmadığı durumda onların ardından herhangi bir olay karşısında doğru hüküm verebilmeli ve bu konuda akıl yürütme ve derin düşünme yetisine sahip olmalıdır.
- e) İlk yöneticilerin kanunlarıyla kendi çıkardığı yeni kanunları konusunda halka açıklama yapmalı, onlara her konuda rehber olmalıdır.
- f) O, yönetim ve belirli diğer işlerin yanında savaş gibi özel konularda üzerine düşeni yapabilmek için beden sağlığı yerinde olmalıdır.

Eğer bütün şartları yerine getiren bir kişi bulunamazsa, biri sadece filozof olan ve diğeri de geriye kalan tüm şartları taşıyan iki kişi şehrin yöneticileri olmaktadır. Felsefe ve filozof yönetimin bir parçası olmaktan çıktığı vakit Erdemli Şehir hükümdarsız kalmış olur, şehir halkı da helak olma tehlikesi ile karşı karşıya kalır (Farabi, 2017b: 109). Hükümdar yanında Erdemli Şehrin halkı da bilgiye, doğruya, adalete, mükemmelliğe ve tüm erdemli vasıflara uygun hareket etmelidir. Herhangi bir ihmalkârlık, eksiklik, kötülük bu insanlarda vücut bulmamalıdır. Bu halk aynı zamanda amaç olarak bir ve aynı mutluluğa sahip olan, aynı amaç peşinde koşan insanlardan meydana gelmelidir (Farabi, 2017b: 127-128).

2.2.2.6. Bilgi

Farabi, etik değerlerden birisi olan “**Bilgili olmak**” hususuna da sıkça değinmektedir. Zira Erdemli Şehir’in yöneticisi bilgili ve bilge kişi olmak zorundadır. Ona göre, mutluluğu amaç edinen insanların çoğu, onu göz önüne getirerek değil, ancak hayal ederek amaç edinir. İnsanların çoğu da benimsenen, uyulan ve yüceltilen ilkeleri, göz önünde canlandırılmış şekilleriyle değil, ancak hayal edilmiş şekilleriyle kabul ederler. Mutluluğu göz önünde canlandırılmış şekliyle amaç edinen ve ilkeleri bu şekliyle kabul edenler “**bilge kişiler**”dir. Bu şeyleri nefislerinde hayal edilmiş şekilleriyle kabul eden ve amaç edinenler ise inanan (mümin) kişilerdir (Farabi, 2017a: 100-101).

Eserin içeriğinde, erdemli bir başkandan gelen tüm her şeyin iyi, faziletli ve halkın mutluluğu ile doğrudan alakalı olduğunu Farabi ısrarla tekrarlamaktadır. O, tıpkı görüşlerinde benzerlik olan Aristoteles gibi, kötü huy ve davranışlara sahip olan kişilerin cezalandırılmaları gerektiğini de vurgulamaktadır. Kötü davranışlarından dolayı ceza alan bir kimsenin ıslah olmaması durumunda da onun tamamen toplumdan uzaklaştırılmasını tavsiye etmektedir. Nitekim erdemli başkanın, kötüye karşı savaş açma yetkisi vardır ve açılan bu savaş, mutluluğa ulaşmak için faziletli bir savaştır. Aynı zamanda bu savaş, doğru yolda olmayanların kurtuluşu ve mutluluğu için bir çözümdür (Farabi, 2017a: 25-26).

Farabi’nin değerler teorisi, etik/ahlak anlayışı ve siyaset kuramı onun tasarladığı El-Medinetü’l Fazıla adlı eserinde yani Erdemli Şehir’de karşımıza çıkmaktadır. O, bu eserinde mutluluk, iyilik, kötülük, erdem, sevgi, onur, adalet, liyakat gibi değer ve ilkelerden bahsederken, bahsedilen bu ilkelerin karşıt durumlarının yaşandığı şehirleri ise Fasık, Cahil, Sapık şehir sınıflandırması ile de bu şehirleri etik/ahlaki değer ve ilkelere sahip olma durumlarına göre değerlendirir.

Erdemli ve mükemmel şehre zıt olan şehirler; Cahil şehir, Bozuk (fasık) şehir, doğru yolu bulamamış yanlışlık içinde olan (dâlla) şehir’dir. Bu şehirlerin hepsinin halkı da erdemli şehirde yaşayan erdemli halka zıttır (Farabi, 2017b: 111):

- a) **Bilgisiz (cahil) şehir:** Bu şehrin insanları bilgisizlerdir ve mutluluktan uzaktırlar. Mutluluk için eylemde bulunmazlar. Kötü ve kötü şehir halkının oluşturduğu topluluk, servet ve zenginliği, zorunlu şeyleri veya onların yerine

geçen altın ve gümüş parayı bolca elde etmek, sırf zenginlik tutkusundan ve cimrilikten dolayı ihtiyaçlarının ötesinde bir birikim sağlamak için işbirliği yapan, insanın bedeni varlığı için zorunlu topluluktur (Farabi, 2017a: 103-121).

b) Fasık (bile bile kötülük işleyen) şehir: Bu şehrin insanları, mutluluğun ne olduğunu bilirler, onu hayal ederler. Ancak davranışlarında bilgisiz(cahil) şehrin insanları gibi davranırlar. Yani temel amaçları mutluluğa ulaşmak değil; mevki, şeref, egemenlik gibi güçlere erişmektir (Farabi, 2017a: 121-122).

c) Sapık (dâlla) şehir: Bu şehrin insanları kendileri ilkeler belirleyip, gerçek mutluluğun taklidine ulaşmışlardır. Onlara sunulan ve onlar için ortaya konan mutluluk, gerçek mutluluktan başka bir mutluluğun taklididir. Bu nedenle bu şehirde yaşayanlar, sahte mutlulukla bozuk bir şehir hayatı yaşamışlardır (Farabi, 2017a: 122).

Diğer yandan bu kötü yönetim türlerinin sayısı ve çeşidi artabilir. Ancak hepsinin “erdemsiz” başlığı altında toplanması bilgi açısındandır. Çünkü bilgi, genel kanunları kapsar ve tespit eder. Bu yönetimlerin her birisinin eylemleri, bilgiden ve elde edilen yönetim sanatından değil, ancak başkanlarının düşünce ve kendi isteklerinden meydana gelir. Her ne kadar bunlar arasında bazısı bazısından derece bakımından iyi olsa da hepsi kötü siyaset, kötü şehir, kötü ulus, kötü uluslar birliği, kötü başkanlık adını alır (Kars, 2006: 32).

Özetle; Farabi, El-Medinet’ül Fazıla (Erdemli Şehir) adlı eserinde etik anlayışını ortaya koymuş ve etik değerler ile sahip olunması gereken erdemlerden bahsetmiştir. Ona göre en büyük erdem ve insanın nihai amacı mutluluktur. Mutluluğa ulaşmak için yapılan her türlü eylem ise iyi ve faziletlidir. Bu bağlamda Farabi’nin devlet yapısı ve yöneticisi için dönemin şartlarının etkisi ile etik konusunda bir çerçeve çizdiği görülmektedir.

2.3. YUSUF HAS HACİB'İN KUTADGU BİLİG'İNDE ETİK ANLAYIŞ

“Daima iyilik yap ki, kendinden iyilik bul.” Yusuf Has Hacıp

2.3.1. Yusuf Has Hacıp ve Kutadgu Bilig

Türk Yönetim Kültürü ve tarihindeki önemli başarılarından birisi olan Kutadgu Bilig'in yazarı Yusuf Has Hacıp'in hayatı hakkında bilinenler de İslam düşünürü Farabi gibi oldukça azdır. Hayatına dair ulaşılan bazı sınırlı bilgiler mevcuttur. Onun hakkında bilinenler Kutadgu Bilig'e sonra eklenen biri mensur, diğeri manzum iki mukaddime ve eserin içindeki bazı beyitlerden ibarettir.

Yusuf Has Hacıp, 1017 yılında ilk Müslüman Türk devleti olan Karahanlı Devleti sınırları içinde bulunan Balasagun şehrinde doğmuştur. Bu şehirde doğduğundan dolayı ilk olarak Balasagunlu Yusuf olarak tanınmıştır. Daha sonra Karahanlı Devleti hükümdarı Tabgaç Buğra Han'a ahlak, hukuk, devlet idaresi ile ilgili önemli bilgiler içeren ve ilk siyasetname örneği olarak kabul edilen eseri Kutadgu Bilig'i yazıp, sunması vesilesiyle *“Has Hacıp”* unvanını almıştır (DİA, 2002: 478-480).

Yusuf Has Hacıp, Kutadgu Bilig'i kaleme alırken 11. yüzyıldaki devlet teşkilatı ve yönetim yapısı hakkında bilgiler vermeyi, içinde bulunulan dönemin aydın Türklerinin ahlak ve devlet idaresi hakkındaki görüş ve düşüncelerini gelecek nesillere ulaştırmayı, hükümdarlara ve devlet adamlarına bu gelenekleri aşılamay, memleket ve şehirlerin idaresi bağlamında idarecilerin bilmesi gereken şeyler ve siyasi hâkimiyetin koşulları hususunda idarecilere bilgiler vermeyi amaç edinmiştir (Çiçek, 1997: 1385). Yusuf Has Hacıp'in bu amaçlarla meydana getirdiği eseri, sadece devlet yönetimine dair bilgiler içeren bir siyasetname ya da devlet yöneticilerine nasihatler verilen bir nasihatname değildir. Eser, yazıldığı dönem dâhil, düne, bugüne ve geleceğe ışık tutan, devlet idarecileri ve kamu görevlileri için bir kılavuz rehber ve adeta bir devlet reçetesidir (DİA, 2002: 478-480).

Diğ er yandan *“Kut kazanma bilgisi”* (Özden, 2007: 19), *“Devlete erişme bilgisi”* (Arslan, 1987: 42), *“En yüksek iyiliği elde etme bilgisi”* (Taş, 2011: 512), *“Mutluluk veren bilgi”* gibi çevirileri olan Kutadgu Bilig, bir bakıma baştan sona Töre'nin (yasa-ahlak) ortaya çıkması, hükümleri ve dayandığı temel ilkeleri anlatan eser özelliği göstermektedir (Özden, 2011: 19).

Kutadgu Bilig, yapısı itibariyle 6645 beyitten oluşmaktadır. Yusuf Has Hacıp, Kutadgu Bilig'i dört büyük ve önemli ilke üzerine kaleme almıştır ve bu dört büyük ilke; doğruluk, saadet (mutluluk), akıl ve kanaattir. Yusuf Has Hacıp, bu ilkelerden her birine Türkçe ad vermiştir. Doğruluğa Kün-toğdı adını verip padişah yerine, saadete Ay-toldı adını verip vezir yerine, akıla Ödgülmiş adını verip vezirin oğlu ve kanaate Ogurmuş adını verip vezirin kardeşi yerine kabul etmiştir. Bu sayede Yusuf Has Hacıp, kendi fikirlerini, bu kişileri karşılıklı soru ve cevap şeklinde konuşturarak ifade etmiştir (Özden, 2007: 35).

Yusuf Has Hacıp tarafından kurgulanan devlet bürokrasisinin en üst noktasında, hükümdar bulunmaktadır. Hükümdara yönetimde yardımcı olan en önemli devlet görevlileri ise vezir ve kumandandır. Ancak bir yönetimin başarılı sürdürülebilmesi için devlet hizmetinde görev alan herkesin görev ve sorumluluklarını yerine getirmesi gerekliliği de sık sık vurgulanmaktadır. Kutadgu Bilig'de devlet hizmetinde görev alanların bu görevleri ifa ederken nasıl bir tutum içinde olması ve hangi özelliklere sahip olması gerektiğinin ise üzerinde önemle durulmaktadır (Akyol, 2015:176).

Kutadgu Bilig'in genelinde etik/ahlaki değer ve ilkeler, hukuk, devlet, sosyal ve ekonomik hayata ait kavramlar görülmektedir. İçeriğinde ise devleti yöneten kimselerin, erdemli (faziletli) kişilerden seçilmiş olması gerekliliğinden bahsedilmektedir. Böylece kişilerin bir çeşit yetenek ve bireysel üstünlüğüne dayanan bir yönetim (meritokrasi) modeli öngörülmektedir (Özden, 2007: 19). Bu noktada Yusuf Has Hacıp, Kutadgu Bilig'de devleti yönetecek erdemli kişiyi tarif ederek, ideal bir bey'de bulunması gereken özellikleri sıralamıştır. Bu özellikler (Aktan, 1997: 1389-1391):

1. Siyaset Sahibi Olmak
2. Örf ve Kanunlara Riayet Etmek
3. Doğru Sözlü ve Dürüst Olmak
4. Seçkin ve İyi Tabiatlı Olmak
5. Bilgili ve Akıllı Olmak
6. Adil Olmak
7. Haya ve Takva Sahibi olmak
8. Cesaretli Olmak

9. Sabır ve Sükunet
10. Alçak Gönüllü Olmak
11. İlimli Olmak
12. İhtiyatlı ve Uyanık Olmak
13. İnatçı Olmamak
14. Yumuşak Huylu ve Güler Yüzlü Olmak
15. Zulmetmemek
16. Cömert Olmak ve Savurganlıktan Kaçınmak
17. Doğru Kanunlar Koymak ve Halkın Refahını Artırmak

Yukarıda belirtilen ve yönetici vasfına sahip olacak kimsede bulunması gereken özellikler, 11. yüzyılda kaleme alınan bir eserin, içerik bakımından günümüze yönetim anlayışına tabiri caizse yön verdiği ve bu belirtilen ilkelerin halen geçerli olduğu, yıllarca ve belki yüzyıllarca da geçerli olacağını göstermektedir.

2.3.2. Yusuf Has Hacip'in Etik Anlayışı ve Kutadgu Bilig'deki Etik Değerler

Bir siyasetname örneği olarak ele alınan Kutadgu Bilig, içerik bakımından hem yazıldığı dönemi aydınlatmakta hem de günümüzün devlet yönetimi için gerekli olan ve devlet teşkilatı içerisinde görevli olan kimselerin uymaları gereken etik/ahlaki değer ve ilkeleri açıklaması bakımından büyük önem taşımaktadır. Kutadgu Bilig'de etik üzerine yapılan değerlendirmeler o döneme rehber olan pek çok kavramla ve bu kavramların yinelenmesi ile ifade edilmektedir. Bahsi geçen kavramlar, bireysel ahlaki yapısıyla ilgili olduğu kadar, siyaset felsefesinde de belirleyici rol oynayan temel ilkelerdir. Bu noktada Yusuf Has Hacip'in başyapıtı olarak kabul edilen Kutadgu Bilig içerisinde yer alan etik değer ve ilkelerin varlığı irdelenmeye ve beyitler halinde açıklanmaya çalışılacaktır.

2.3.2.1. Adalet

Yusuf Has Hacip'in belki de üzerinde en çok durduğu etik değerlerden birisi “**Adalet**” ilkesidir. Yusuf Has Hacip, Kutadgu Bilig'de siyasetin varlık sebebinin adalet olarak açıklar ve kurulu düzeni temsil eden töre'nin, doğru kanun yani adalet olduğunu belirtir. Kutadgu Bilig içerisindeki, “*İl (devlet) gider, töre kalır*” düşüncesi, adaletin önemine vurgu yaparken bir anlamda hukukun devlet

karşısındaki üstünlüğünü de göstermektedir. Nitekim Kutadgu Bilig’de dört karakterden Adaleti temsil eden Kün-Toğdı hayatta kalırken Ay Toldı ölür. Yani devlet yıkılsa da töre/adalet yaşamaya devam eder (Önder, 2018: 15).

Kutadgu Bilig’de Adalet ilkesi, ahlaki bir erdemden öte siyasi bir erdem olarak görülür. “*Adalet, doğru yasanın herkese eşit derecede uygulanabilirliğidir.*” Bu ilke, tam anlamıyla bireyin olgunlaşmasının olmazsa olmaz şartlarından birisi olarak öne çıkan toplumsallığın ve devlet olmanın yani en yüksek yetkinliğe erişmenin vasıtasıdır (Taş, 2011: 515).

Diğer yandan hemen hemen her siyasetnamede kadim bir denge durumunun sarsılması ve bu denge durumuna tekrar dönebilmek için çözüm yolları aranmaktadır. Bu düzen ve denge durumunu koruyan ve sürekli hareket halini belirleyen şey, toplumdan ekonomiye, maliyeden orduya ve siyasetten hukuka doğru hareket halinde olan “Adalet Dairesi”dir. Adalet Dairesi, yönetilenlerden yönetenlere, toplum, ekonomi, yönetim gibi ana unsurların etrafında adalet olduğu müddetçe, sürekli kendi kendini üretmektedir. Kutadgu Bilig her ne kadar bir denge durumunun sarsılması veya devlet düzeninin bozulması üzerine değil de ideal bir devlet düzeninin nasıl olması gerektiğini işaret etmek için yazılmış olsa da Adalet Dairesi’nin önemi birçok beyitte vurgulanmaktadır (Önder, 2018: 14).

Yusuf Has Hacip’e göre devlet yönetmenin tek gayesi “adalet” olmalıdır. Ona göre ülkesinde uzun süre hüküm sürmek isteyen hükümdar, kanunu eşit uygulamalı ve halkın haklarını gözetmelidir. Hükümdar, örf ve kanuna riayet ederse halk da ona aynı şekilde itaat eder. Kutadgu Bilig’de etik değerlerden birisi olan ve devletin devamlılığını sağlayan en önemli öğelerden birisi olarak kabul edilen adalet ilkesine birçok beyitte rastlanılmaktadır. Kutadgu Bilig içerisinde, adalet ilkesi ile ilgili olarak ve de adalet ilkesinin uygulanması için lazım olan ve Yusuf Has Hacip’in önemle değindiği ilke ve kurallardan olan kanunilik, töreye riayet, doğru kanunlar yürürlüğe koymak ve uygulamak, bu sayede halka faydalı olmak ve onların haklarını gözetmek hususundadır:³

---

³ Etik değer ve ilkelerden birisi olarak kabul edilen “Adalet İlkesi” ile ilgili ele alınan beyitler Yusuf Has Hacip tarafından kaleme alınan ve Reşit Rahmeti Arat tarafından Türkçe’ye aktarılan Kutadgu Bilig adlı eserden alıntılanmıştır. Bkz. Yusuf Has Hacip, *Kutadgu Bilig*, haz., Reşit Rahmeti Arat, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1991.

“Beylik çok iyi bir şeydir, fakat daha iyi olan kanundur ve onu doğru tatbik etmek lazımdır/ Halk işini insanîyet ile tanzim ederse, o iyi insan ne kadar mes’ud bir bey olur.” (KB, b.454,457).

“İnsanların iyisi böyle olur; halkın yükünü hafifleten kimse insanların iyisidir.” (KB, b.543).

“İster oğlum, ister yakınım veya hısımım olsun; ister yolcu, geçici, ister misafir olsun/ Kanun karşısında benim için bunların hepsi birdir; hüküm verirken hiçbiri beni farklı bulamaz.” (KB, b.817-818).

“İyinin vasfı faydalı olmaktır; onun halka çok faydaları dokunur/ O bütün halka hep iyilik eder; fakat yaptığını insanın başına kakmaz/ Kendi istifadesini düşünmez, başkasına fayda temin eder ve buna mukabil, bir karşılık beklemez.” (KB, b.856-857-858).

“Halka kanunu doğru ve dürüst tatbik et ki kıyamet gününde bahtiyar olasın.” (KB, b.1374).

“Eğer devamlı ve ebedi bir beylik istiyorsan, adaletten ayrılma ve halkın üzerinden zulmü kaldır.” (KB, b.1435).

“Adaletli iş gör, buna gayret et; hiçbir zulüm etme; Tanrıya kulluk et ve onun kapısına yüz sür.” (KB, b. 1451)

“Ey kanun yapan iyi kanun koy; kötü kanun yapan kimse, daha hayatta iken ölmüş demektir/ Ey hâkim devlet adamı, kötü teamül koyma; kötü kanunlarla dünyaya hükmedilmez.” (KB, b.1458-1459).

“Bu beylik işini hep beyler bilir; kanun ve nizam, örf ve adet onlardan gelir.” (KB, b. 1931).

“Hangi bey memlekette doğru kanun koydu ise, o memleketini tanzim etmiş ve gücünü aydınlatmıştır.” (KB, b. 2017).

“Ey hâkim memlekette uzun müddet hüküm sürmek istersen, kanunu doğru yürütmeli ve halkı korumalısın/ Kanun ile ülke genişler ve dünya düzene girer; zulüm ile ülke eksilir ve dünya bozulur/ Beyler gönüllerini

temiz tutar ve kanunu tatbik ederlerse, beylik bozulmaz ve uzun müddet ayakta durur.” (KB, b. 2033-2034,2036).

“Beyler örf ve kanuna nasıl riayet ederlerse halk da aynı şekilde örf ve kanuna itaat eder”. (KB, b.2111).

“Memleketin direği, temeli, sağlamlığı, esası ve kökü iki şeye bağlıdır/ Bunlardan biri halkın hakkı olan kanun, diğeri de hizmette bulunanlara dağıtılan gümüştür.” (KB, b. 2132-2133).

“Herhangi bir bey halka kanun vermez, halkı korumaz ve halkın serveti kapanın elinde kalırsa/ o halkın içine ateş atmış olur; memleketi bozulur ve hiç şüphesiz, beyliğin temeli yıkılır.” (KB, b.2136-2137).

“Bütün faziletlerde herkesten üstün olmalı; halka karşı adaletle muamele etmelidir/ Hangi memleketin beyi böyle olursa, o memleket halkı kurtulur; derdi kalmaz.” (KB, b. 2171-2172).

“Kanun su gibidir; zulüm ise ateş gibi her şeyi mahveder; sen berrak su akıttın ve ateş söndü/ Kanunu doğru tatbik ettin, dünya düzene girdi; hiç kimse artık memlekette zorbaya rastlamıyor.” (KB, b. 3107-3108).

“Nerede adaleti ile şöret bulan bir bulunursa, oraya gitmeli, insan onda saadet bulur/ Adaletle istinat eden kanun bu göğün direğidir; kanun bozuluşa gök yerinde durmaz.” (KB, b.3462-3463).

“Sen her vakit doğrulukla hüküm et; beylik kanun ile ayakta durur.” (KB, b.5285).

“Halkı adil kanunlarla idare et; birinin diğesine tahakküme (baskı, zorbalık) kalkışmasına meydan verme, onları koru.” (KB, b.5576).

Bey olan ve bey olacak kimselere “adalet ilkesi”ne riayet etmeleri ve her türlü konuda adil olmaları yönünde nasihatlerde bulunan Yusuf Has Hacıp, diğere devlet görevlilerinin de adil olması, doğru kanunlar icra etmesi ve bu kanunlara da ilk önce kendilerinin uyması gerektiğine de ayrıca dikkat çekmektedir;⁴

⁴ Bkz. Yusuf Has Hacıp, *Kutadgu Bilig*, haz., Reşit Rahmeti Arat, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1991.

“Vezirin yüzü güzel ve düzgün, kendisi de halkın hakkını alabilmesi için, adil olmalıdır.” (KB, b. 2208).

“Kanun, usul ve örfü yerine getirmek ince bir iştir; Ulu Hacıp bunu tanzim ederek, yol ve kapılarını açar.” (KB, b.2490).

“Vezirlik isabet eder ve eline geçerse, kötü kanunlar vaz’etme, daima halim ve yumuşak ol.” (KB, b. 4140).

2.3.2.2. Zulüm Etmemek

Yusuf Has Hacıp’in üzerinde önemle durduğu bir diğer değer ise **“Zulüm etmemek”**tir. Eski Türk yönetim anlayışının temel ilkelerinden birisi olan ve adalet ilkesinin levazımı olan “zulüm etmemek”, günümüz etik anlayışında pek bahsedilmemekle birlikte kamu görevlilerinin halka ve maiyetlerindeki kişilere karşı “zorba” tavır ve davranışlarda bulunmamalarına denk düşmektedir. Oysaki zulüm etmemek Kutadgu Bilig’de belki de en çok zikredilen, hem ahlaki hem de etik değerlerden birisi olarak görülebilir. Zira zulüm ve zulüm etmeme konusunda Kutadgu Bilig’de pek çok beyit mevcuttur. Bu noktada zulmün kötü bir davranış olması, bey ve diğer devlet görevlilerinin halka zulüm etmemesi hususunda:⁵

“Bu dünya için kendini ateşe atma; başkasını malını alma, kimseye zulüm etme.” (KB, b. 1234).

“Bey, iki şey ile kendi beyliğini bozar, eğri yola girer ve doğru yoldan şaşar/ Bunlardan biri zulüm, biri ihmalkârlıktır; bu ikisi ile bey memleketini harap eder.” (KB, b. 2023).

“Zalim adam, uzun müddet beyliğe sahip olamaz; zalimin zulmüne halk uzun müddet dayanamaz.” (KB, b. 2030).

“Zulüm, yanar ateştir, yaklaşanı yakar; kanun sudur, akarsa nimet yetişir.” (KB, b. 2032).

---

⁵ Kutadgu Bilig’in yazıldığı döneme uygun olarak etik değerlerden birisi olarak kabul edilen “Zulmetmemek” ile ilgili olarak ele alınan beyitler Yusuf Has Hacıp tarafından kaleme alınan ve Reşit Rahmeti Arat tarafından Türkçe’ye aktarılan Kutadgu Bilig adlı eserden alıntılanmıştır. Bkz. Yusuf Has Hacıp, *Kutadgu Bilig*, haz., Reşit Rahmeti Arat, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1991.

“Kanun ile ülke genişler ve dünya düzene girer; zulüm ile ülke eksilir ve dünya bozulur/ Zalim zulmü ile birçok sarayları harap etmiş ve sonunda kendisi açlıktan ölmüştür.” (KB, b. 2034-2035).

“Eğer beyler zalim ve kötü olurlarsa, onların hizmetinde bulunanlar iyi izden ayrılırlar.” (KB, b. 2245).

2.3.2.3. Akıl ve Bilgi

Türk tarihine ve yönetim kültürüne bakıldığında **“Akıl ve Bilgi”** ye çok fazla önem verildiği görülür. Verilen bu önem ise bu iki kavramın ilaca benzetilmesinde kendini göstermektedir. Nitekim yüzyıllar boyu devletteki hastalığın tek ilacı **“akıl ve bilgi”** olarak görülmüştür (Sığırı, Ercil ve Başar, 2015: 171). Ayrıca Türk milletinin başarıları ve yok oluşu da **“Bilgi”** sebebine bağlanmaktadır. Zira Türkler, devletin gücünü ve devamını, devlet yöneticilerinin ve vezirlerin **“Bilgi”** derecesine göre ölçmüşlerdir (Taneri, 1981: 36).

Bu bağlamda Yusuf Has Hacıp de yönetimin esasını bilgiye dayandırmaktadır. O, insanoğlunun değerinin bilgi ve akıldan geldiğini söyler. Ona göre, insanlar bir olarak yaratılmışlarsa da bildikleri ve bilgi dereceleri ile birbirlerinden ayrılırlar (Eryılmaz, 2013b: 65). Bu noktada etik değerlerden birisi olarak kabul edilen ve bir yöneticide bulunması gereken en önemli özelliklerden birisi olan akıllı, bilgili ve anlayışlı olmak ve de bilginlere nasıl davranılacağına dair, Yusuf Has Hacıp pek çok beyit kaleme almıştır. Kutadgu Bilig’de yer alan *“insanoğlunun değeri bilgi ve akıldan gelir”* düşüncesine uygun ve bahsi geçen değerler hakkında.⁶

“Anlayış nerede olursa, orası ululuk kazanır; bilgi kimde olursa, o büyüklük bulur/ Bilginin manasını bil; bak, bilgi nerede; bilgiyi bilen insandan hastalık uzaklaşır.” (KB, b. 154- 156).

“Bütün iyilikler bilginin faydasıdır; bilgi ile göğe dahi yol bulunur.” (KB, b. 208).

---

⁶ Etik değer ve ilkelerden birisi olarak kabul edilen **“Akıllı ve Bilgili Olmak”** hususunda ele alınan beyitler Yusuf Has Hacıp tarafından kaleme alınan ve Reşit Rahmeti Arat tarafından Türkçe’ye aktarılan Kutadgu Bilig adlı eserden alıntılanmıştır. Bkz. Yusuf Has Hacıp, **Kutadgu Bilig**, haz., Reşit Rahmeti Arat, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1991.

“İnsan gönlü dibi olmayan bir deniz gibidir; bilgi onun dibinde yatan inciye benzer.” (KB, b. 211).

“Hangi çağda olursa-olsun, bugüne kadar daha yüksek yer daima bilgiye kısmet olmuştur.” (KB, b. 220).

“Kim hâkim ve bilgili bir bey olmuş ise, o bilgili insanları kendisine yaklaştırmıştır/ O eline aldığı her işi dikkatle yapmış ve bilginin getirdiği yolda yürüyerek, halkı idare etmiştir/ Memleketi tanzim etmiş ve halkı zengin olmuş; halkın zenginliğini kendine kalkan yapmıştır.” (KB, b. 254-255-256).

“Dünyaya hâkim olmak ve onu idare etmek için, pek çok fazilet, akıl ve bilgi lazımdır.” (KB, b. 281).

“Akıl karanlık gecede bir meşale gibidir; bilgi seni aydınlatan bir ışıktır/ İnsan akıl ile yükselir, bilgi ile büyür; bu ikisi ile insan itibar görür.” (KB, b. 288-289).

“Dikkat edersen şu söz çok yerinde söylenmiştir: akılsız ve bilgisiz kimse kendini yükseltmez.” (KB, b. 298).

“Akıl olursa, insan olsa olsa asil olur; bilgi olursa, insan yapsa yapsa beylik yapar/ Kimde akıl varsa o, asil insan olur; kimde bilgi varsa o, beylik bulur.” (KB, b. 300-301).

“Akıl ile insan, asil insan adını alır; bilgi ile beyler memleket işini tanzim eder.” (KB, b. 303).

“Bilgi hiçbir zaman fakirliğe düşmeyen bir servettir; hırsız ve dolandırıcının ona eli erişemez ve alamaz/ Bilgi ve akıl insan için köstektir; köstekli olan yakışsız şeylere pek gitmez.” (KB, b. 313-314).

“Akıl senin için iyi ve yeminli bir dosttur; bilgi senin için çok merhametli bir kardeştir.” (KB, b. 317).

“Bilginin kıymetini bilgili bilir, akla hürmet, bilgiden gelir.” (KB, b. 472).

“Çalışmakla elde edilmeyen tek şey akıldır; Tanrı onu insanın hamuruna katar/ İnsan akıldan başka bütün faziletleri öğrenir ve böylece bilgisi gelişir.” (KB, b. 1682-1683).

“Eğer beylik, akıllı bir insanın eline geçerse o, ülkesini huzura kavuşturur; sen bu söz inan.” (KB, b. 1781).

“Akıllı doğrudur, dili ve sözü yumuşaktır; hareketinin esası doğruluk üzerine kurulmuştur.” (KB, b. 1866).

“Bey, bilgili ve akıllı olmalıdır; cömert ve yumuşak huylu olmak da lazımdır/ Beyler bilgi ile halka baş oldular ve akıl ile halkın işini gördüler/ Bey adı bilig kelimesi ile ilgilidir; bilig’in lamı giderse, beg adı kalır/ Bey, çok akıllı olmalı ve aklın kıymetini bilmelidir; bilgili insanın düşmanı çok olur.” (KB, b. 1951-1952-1953-1954).

“Bey, halkı bilgi ile elinde tutar; bilgisi olmazsa, akli işe yaramaz.” (KB, b. 1968).

“Bilgili, akıllı ve hâkim hükümdarın her iki dünyada makamı yüksek olur.” (KB, b. 1972).

“İşe bilerek başlamak ve başarı ile tamamlamak için, beyin çok akıllı olması gerektirir.” (KB, b. 1989).

“İnsan bilgi ile büyür ve şöhret bulur; herkesten üstün olur ve her işi de başarır.” (KB, b. 2451).

“Akıllı olmak çok faydalıdır; bütün iyiliklerde aklın hissesi vardır.” (KB, b. 2454).

“Bilgili kimsenin yeri, gökten daha yüksektir.” (KB, b. 2552).

“Dünya beyi, halkı idare eden, bilgili ve iyi insan ne der, dinle/ İnsanların en seçkini, akıllı ve tam bilgili insanı halka amir et/ Hangi işte akıl ön-ayak olursa, o iş başarı ile neticelenir; bunu çok tecrübe ettim/ İnsan aklını kullanır ve işine bilgi ile başlarsa, giriştiği her işte muvaffak olur.” (KB, b. 2602-2603-2604-2606).

“Akıllı olan insan, hiçbir şeyi unutmaz; işini hesaplı ve düşünerek görür ve hiçbir vakit yanılmaz.” (KB, b. 2770).

“Bilgi edin, anlayış sahibi ol, vaktini boşa geçirme; vakti gelince o sana iyilik getirir.” (KB, b. 3014).

“İş bilirlerse, bilgili ve akıllı insan bilir; iş yaparsa bilgili ve akıllı insan yapar.” (KB, b. 3166).

“Akılsız kimseler bilgiyi tahrif ederler; bilgisiz kimseler halkı harap ederler/ Eğer bir bey, bilgisiz kimseyi yükseltir ve ona mansıp verirse, şunu önceden bil ki, o kimse beyine sadakat göstermez/ Akılsız kimse büyüklüğe ulaşırsa, ey büyük hükümdar o efendisinin başını yer.” (KB, b. 4076-4077-4078).

“Eğer sana gerçekten beylik nasip olursa, ey namlı, işi bilgi ile idare et.” (KB, b. 4136).

“Akıllı kimseleri kendine yakın tut; bilginin sözüne göre hareket et ve onun hakkını gözet.” (KB, b. 5229).

“Ey memleketin başı, ey iktidar sahibi, sen her işte önce bilgiyi tatbik et/ Her türlü işi bilgi ile işle; her güzel iş bilgi ile meydana gelir.” (KB, b. 5252-5253).

“Bilgi bil ve yerin baş-köşe olsun/ Bilgisiz yürek ve dil ne işe yarar; bilgi ile su ile herkese faydalı ol/ Ne kadar bilsen de yine ara; bak, bilen diğerine sorarak erişir/ Bilirim dersin sen henüz bilgiden uzaksın; bilenler arasında sen bilgisizlerden sayılırsın.” (KB, b.6605- 6608).

“Sen ya bilgi bil, insan ol ve kendini yükselt yahut hayvan adını al ve insanlardan uzaklaş.” (KB, b. 6611).

Yusuf Has Hacip, Kutadgu Bilig’de bey olan ya da olacak kimsenin bilgili ve akıllı olmasına ve de onlarında bilgili ve akıllı olanları göreve getirmelerine dair nasihatlerde bulunurken devlet teşkilatında yer alan vezir, elçi, kâtip gibi devlet

görevlilerinin de akıllı ve bilgili olmaları, akla ve bilgiye önem vermeleri hususunda şu beyitleri kaleme almıştır:⁷

“Vezir, akıllı ve bilgili olmalıdır; bu iş için zekâ ve yumuşak huylu olmak lazımdır.” (KB, b. 2188).

“Vezir, hesap bilir, âlim ve zeki olmalıdır; bilgili olmalı ve çeşitli yazıları bilmelidir.” (KB, b. 2218).

“Elçi, insanlar arasında mümtaz, akıllı, bilgili, seçkin ve cesur bir kimse olmalıdır/ Elçi, çok akıllı, temkinli ve sözünü ifade edebilmesi için de bilgili olmalıdır.” (KB, b. 2597-2600).

“Kâtip, bilgili ve akıllı olmalı, güzel bir hatta ve üstün bir belagate sahip bulunmalıdır.” (KB, b. 2693).

2.3.2.4. Liyakat

Etik değerlerden ve belki de en önemlilerinden birisi olan **“Liyakat”** ilkesi, yönetim tarihimizde her zaman üzerinde önemle durulan kavramlardan birisi olmuştur. Bir Siyasetname örneği olarak ele alınan Kutadgu Bilig’in içeriğinde de bu ilkenin siyasi hâkimiyeti devam ettirmenin ve devletin bekasını sağlamanın en gerekli ilkelerinden birisi olduğundan söz edilmektedir.

Eserde devlet teşkilatında, halka hizmet edecek kimselerin seçiminde göz önünde bulundurulması gereken en temel prensibin liyakat olduğuna dikkat çekilmektedir. Dahası görevlendirme yapılırken kim faydalıdır, kim faydasızdır; severek ve gönülden iş yapanların iyi ayırt edilmesi gerekliliği vurgulanır. İşini doğru ve düzgün yapan, görev ve sorumluluk bilincine uygun hareket eden kimselere görev verilmesi üzerinde durulan önemli bir husus olmuştur. Görevlendirme sürecinde sorumluluğun iki kişiye verilmesi işlerin aksamasına, kişilerin görevlerini suiistimal etmelerine neden olacağı, bundan dolayı bu süreçte işin işe en layık olan kişiye görev verilmesi Kutadgu Bilig’de yer alan önemli konuların başında gelmektedir (Akyol, 2015: 178-180).

---

⁷ Etik değer ve ilkelerden birisi olarak kabul edilen “Akıllı ve Bilgili Olmak” hususunda ele alınan beyitler Yusuf Has Hacip tarafından kaleme alınan ve Reşit Rahmeti Arat tarafından Türkçe’ye aktarılan Kutadgu Bilig adlı eserden alıntılanmıştır. Bkz. Yusuf Has Hacip, *Kutadgu Bilig*, haz., Reşit Rahmeti Arat, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1991.

Liyakat ilkesine bağılı olarak bir görev ve sorumluluk yüklenecek kişide ehliyet aranması ve yeterlilik ilkesine uygun olarak yükselmelerin yapılması eserin içeriğinde önemle vurgulanan konulardan biri olmuştur ve bu hususa dair:⁸

“Beyler, kulu hizmetlerinden dolayı yükseltirler; hizmetleri makbule geçtikçe, küçükler yükselir.” (KB, b.611).

“İkbale bir türlü erişemeyen insan hizmeti sayesinde başköşeye geçer; liyakatsiz kimse, ne kadar yaranmağa çalışsa da kapı eşiğini boylar.” (KB, b. 614).

“Tavır ve hareketin makul, muntazam ve iyi ahlaklı, hizmete layık ve meziyet sahibi olsun.” (KB, b.1490).

“Beyler hizmetkârlarına dikkat ve hizmete girecekleri de esaslı bir şekilde tecrübe etmelidir/ Ancak kulun işin ehli olduğu görüldükten sonra, bey ona izzet ve ihsan kapısını açmalıdır.” (KB, b. 1755-1756).

“Ey bey, işin ehline, işe yarayana, hareketi doğru ve dürüst olana ver/ Eğer bey işi ehliyetsiz bir kimseye verirse ehliyetsizliği başkası değil kendisi göstermiş olur.” (KB, b. 1759-1760).

“Vezir, gözü tok, uyanık, ihtiyatlı ve işinin ehli olmalı; işe yarayan ve yaramayan kimseleri ayırt edebilmelidir.” (KB, b. 2236).

“Bu haciplik işi büyük iştir; bunu ancak çok ehil insanlar başarabilir.” (KB, b. 2492).

“Çok görmüşümdür, liyakatsiz kimseler günün birinde memlekete karşı suç işlemişler ve başları kesilmiştir.” (KB, b. 2516).

“Şu iki şey kapının süsüdür; bunlar beyin adını büyütür ve saadete yola açar/ Bunlardan biri hür olan Ulu Hacıp, biri de işinin ehli olan kapıcubaşdır.” (KB, b. 2554-2555).

---

⁸ Etik ilkelerden birisi olarak kabul edilen “Liyakat İlkesi” ile ilgili olarak ele alınan beyitler Yusuf Has Hacıp tarafından kaleme alınan ve Reşit Rahmeti Arat tarafından Türkçe’ye aktarılan Kutadgu Bilig adlı eserden alıntılanmıştır. Bkz. Yusuf Has Hacıp, *Kutadgu Bilig*, haz., Reşit Rahmeti Arat, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1991.

“İşi iş bilen kimselere ver; iş yapamayan insan onu beceremezse, üzülür ve müteessir olur/ Hizmettir diye olur olmaz insanlara iş verme; işi faydalı olacak şekilde becerikli kimselere ver.” (KB, b.5534-5535).

2.3.2.5. İyilik ve İyiniyet

Eski Türk yönetim geleneğinden başlayarak günümüz Türk yönetim düşüncesine hâkim olan anlayış için, yönetim biçimi ne olursa olsun, devletten ve siyasi oluşumdan beklenen kanuna ve adalete dayalı doğru ve iyi bir yönetim gerçekleştirmek olduğu söylenebilir. Doğru ve iyi bir yönetim ile kast edilen aslında herkesin iyiliğini gözetmeyi amaç edinerek yönetmektir.

Yusuf Has Hacıp'e göre en büyük erdem ve değerlerden bir diğeri de **“iyilik”**tir. İnsanlar arasında iyiliğin yaygınlaşmasıyla diğer birçok erdem de ortaya çıkmaktadır (Akyol, 2015: 79,118). Yusuf Has Hacıp, siyaset ve ahlak felsefesini “en yüksek iyi” olarak kabul ettiği kut kavramı ve ona ulaşmak için gerekli olan akıl, bilgi, anlayış, doğruluk ve iyilik gibi erdemlerin üzerine inşa etmiştir. Bu değerlerden her biri Yusuf Has Hacıp'in düşüncesinde “iyi”dir. Ancak bu erdemlerin iyi olma durumları “en yüksek iyi” olan kut sayesinde (Taş, 2011: 511).

“İyi kavramı, insanın eylemlerinde düşünerek ve iradesi ile hareket etmesi sonucu ortaya çıkan bir değerdir.” Kutadgu Bilig'de İslam ahlak felsefesindeki düşüncelerden farklı olarak doğuştan iyi ve kötü insanların olabileceği, bunların ahlaki tutum ve davranışlarının değişmeyeceği vurgulanır. İyi tabiatlı insan daima iyi, kötü tabiatlı insan daima kötü anlayışı hâkimdir. Ayrıca Yusuf Has Hacıp, Kutadgu Bilig'de insanların iyilik yapmayı ve iyi birey olmayı tercih etmelerini ister, bu sayede hiçbir zaman doğruluktan ayrılmayacaklarını dile getirir. İyi insanın, eninde sonunda diğer insanlardan üstün konuma geleceği ve değerinin bilineceği, iyiliğin temel belirleyicisinin de başkalarına karşılık beklemeden fayda sağlamak olduğu sık sık Kutadgu Bilig'de ifade edilmektedir. Devlet teşkilatında görev alacak kimselerin iyiler arasından seçilmesi, kötü niyetli insanların devlet işlerinden uzak tutulması önemli bir husus olarak görülür (Akyol, 68-69, 72, 74-75). Etik değerlerden birisi olan **iyi ve iyilik** ile etiğin unsurlarından olan **iyiniyet** kavramına

Kutadgu Bilig içerisinde çoğu beyitte rastlanılmaktadır. Bey olan kimsenin iyi niyetli ve iyi tabiatlı olması ve de kötü davranışlardan kaçınması hususunda;⁹

“Ey iyi insan, yürü, iyilik yap, iyinin işi hep düz gider.” (KB, b.345).

“Bu devlet dönektir, hem yapar hem bozar; o kararsızdır da; bıcarsa çabuk kaçar/ Bu ikbale inanma; elinden gelirse iyilik et; bil ki ikbal bugün sende ise yarın başkasındadır/ Ey devlet sahibi, sen ikbalin devamını istersen, onun devamı müddetince sende iyilik etmekte devam et.” (KB, b.548-549-551).

“Doğuştan iyi olandan daima iyilik gelir; dünya ondan istifade eder/ Doğuştan kötü olanın ıslahına çare yoktur; o dünya için bela ve halk için felakettir.” (KB, b.878-879).

“Bey iyi olursa, halk da daima ona itaat eder, iyi ve güzel tavır ve harekete sahip olur.” (KB, b.887).

“Beyler, iyi insanları kendilerine yakın tutarlarsa, kötülerde işlerinde iyi hareket etmeğe mecbur olurlar.” (KB, b.888).

“Eğer beyler, bir talih eseri olarak iyi olurlarsa, onların halkı da şüphesiz iyi olur/ Eğer halkın başında bulunan kimse iyi olursa, onun bütün memurları da iyi olur/ Eğer bu beylerin kendileri iyi olurlarsa, onların halkı da zenginleşir ve dünya düzelir.” (KB, b.891-894-895).

“Huzur, arzu, nimet, ehliyet, rahat ve neşe, sevinç hep iyiliğin karşılığıdır.” (KB, b.937).

“Cömertlik, insanlık, fayda ve iyiliğin hep iyi insandan geldiği şüphesizdir.” (KB, b.934).

“Daima iyilik yap, kötülükten uzak dur; ister otur, ister kalk, bundan sana hep iyilik gelir.” (KB, b.1296).

---

⁹ Etik Değerlerden birisi olarak kabul edilen “İyilik ve İyiniyet” kavramları ile ilgili ele alınan beyitler Yusuf Has Hacip tarafından kaleme alınan ve Reşit Rahmeti Arat tarafından Türkçe’ye aktarılan Kutadgu Bilig adlı eserden alıntılanmıştır. Bkz. Yusuf Has Hacip, *Kutadgu Bilig*, haz., Reşit Rahmeti Arat, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1991.

“Ey iyi insan, iyilik yapmakta devam et; iyilik ihtiyarlamaz, onun ömrü ebedidir.” (KB, b. 1639).

“Tanrı kuluna saadet ve fazileti nasip ederse onun tabiatı iyi ve hareketi mükemmel olur/ İl ve şehirleri idare, sulh ve sükûneti te'min etmek için, hükümdarı iyi tabiat ve binlerce fazilet sahibi olması lazımdır.” (KB,b. 1980-1981).

“Hangi bey kötü olursa, her işi ters gider; sevinç yüzü görmez, daima keder içinde yaşar.” (KB, b. 1984).

“Bütün halka içten gelen bir merhamet göster; daima iyilik yap ve kendin iyilik bul/ Halka faydalı ol, ona zarar verme; iyi hareket et, kötülerin zararlarını ortadan kaldır.” (KB, b. 2160-2161).

“Bey iyi olursa, onun hizmetinde bulunanların hareketi iyi olur ve zararları dokumaz.” (KB, b. 2246).

“Beyler iyi insanları kendilerine yakın tutarlarsa, memleketin işi yoluna girer ve iyi ad bırakırlar/ Eğer bey kötü adamları kendisine yakın tutarsa, adını lekeler ve memleket işini bozar.” (KB, b. 2258-2259).

“Mümkün merteye iyilik yap, iyi ad dile ve bu ebedi ad ile yaşamakta devam et.” (KB, b. 5608).

Kutadgu Bilig’de, beylerden başka Ulu hacip, elçiler ve diğer devlet görevlilerinin de iyi tabiata sahip olmaları ve iyilik ile hareket etmeleri sık sık vurgulanır. Bu konuya dair:¹⁰

“Ulu Hacib’in halka faydalı olması ve bununla halkın başına güneş ve ay doğması için, onun soyu-sopu temiz iyi tabiatlı olmalıdır.” (KB, b. 2437).

“Ulu Hacib’in tabiatı iyi olursa, sözlerini tartarak söyler; sözlerini tartan insanın işi çok temiz olur.” (KB, b.2440).

---

¹⁰ Bkz. Yusuf Has Hacip, *Kutadgu Bilig*, haz., Reşit Rahmeti Arat, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1991.

“Elçi, kötü, kof ve boş olursa, onun gittiği yerde, şüphesiz beylerin itibarı kaybolur/ Her işte emniyetle hareket edebilmesi için, elçi olarak gidecek kimsenin çok iyi bir insan olması lazımdır.” (KB, b. 2639-2640).

2.3.2.6. Doğruluk ve Dürüstlük

Başka bir etik değer olan **“Doğru sözlü ve Dürüst olmak”**, ahlak ve ahlak felsefesinin en temel ilke ve değerlerinden birisidir. Bu ilke genel itibariyle insanların tutum ve davranışlarında doğru ve iyi olanı tercih etmelerini sağlamaktadır. Doğruluk, Yusuf Has Hacıp’in üzerinde önemle durduğu değerlerdendir. Kutadgu Bilig’de doğruluk, sadece bireysel olarak insanın eylemlerinde belirleyici bir unsur olarak görülmemekte, siyasi alanda da en önemli erdemlerden birisi olarak değerlendirilmektedir. Yönetici vasfına sahip kişilerin doğrulukla hareket etmesi, aksi durumlarda devlet teşkilatı ve halk arasında sorunlara neden olacağına dair vurgular yapılır. Ayrıca doğruluk değerinden, kanunların uygulanmasının ve adaletin yerine getirilmesinin temel şartı olarak bahsedilmektedir (Akyol, 2015: 80, 85).

Bu noktada Yusuf Has Hacıp, yönetici konumundaki Bey ve diğer devlet görevlilerinin doğru sözlü, dürüst davranışlı olmaları hususunda onlara nasihatlerde bulunur. Ayrıca, Bey’in doğru ve dürüst olmasının halkın refaha kavuşmasının temeli olduğu da sık sık ifade edilir. Yusuf Has Hacıp, Bey’in kendisini doğru yoldan alıkoyacak iki şeyden; zulüm ve ihmalkârlıktan da kaçınması gerekliliğinden ayrıca bahseder. Bu bağlamda etik değer ve ilkelerden birisi olan **“doğruluk ve dürüstlük”**, Kutadgu Bilig’in içerisinde pek çok beyitte yer almaktadır. Bey olan kimsenin ve beyin hizmetinde bulunan ve devlet işini icra eden görevlilerin doğru sözlü ve dürüst olmaları hakkında:¹¹

“Ey yüzü sevinçle parlayan bahtiyar, insan dürüst hareket ederse, bu beylik, ululuk çok iyi şeydir.” (KB, b. 453).

“Bey ne kadar doğru olur ve iyi hareket ederse, halk için o kadar mes’ud bir devir ve hayat başlar.” (KB, b. 455).

---

¹¹ Etik değer ve ilkelerden birisi olarak kabul edilen **“Doğruluk ve Dürüstlük”** ile ilgili ele alınan beyitler Yusuf Has Hacıp tarafından kaleme alınan ve Reşit Rahmeti Arat tarafından Türkçe’ye aktarılan Kutadgu Bilig adlı eserden alıntılanmıştır. Bkz. Yusuf Has Hacıp, **Kutadgu Bilig**, haz., Reşit Rahmeti Arat, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1991.

“Hizmet eden dürüstlikle hizmet etmelidir; hizmeti makbule geçerse, hizmetkâr dileğine erişir.” (KB, b. 615).

“Bu beyliğin temeli doğruluktur; beyler doğru olursa, dünya huzura kavuşur.” (KB, b. 819).

“Onun içi dışı gibi, dışı da içi gibidir; doğru ve dürüst insan böyle olur.” (KB, b. 863).

“Saadete yükselmek için insana doğruluk lazımdır; insanlık, doğruluğun adıdır, inan.” (KB, b. 865).

“Gezip- dolaşan insan pek çoktur; fakat benim için aziz olan doğru, dürüst ve güvenilecek bir insandır.” (KB, b. 868).

“Doğru ol, dürüst hareket et; doğruluk insanı mes’ud eder.” (KB, b. 1289).

“Büyük ve halka baş olmak istersen, doğru yoldan şaşma.” (KB, b. 1293).

“Bu dünya ve devlet seni aldatmasın, bütün işlerde daima doğruluğu göz önünde bulundur.” (KB, b. 1373).

“İnsanlar arasında hangisi mükemmeldir; aramalı, tavır ve hareketi doğru ise ona er demeli.” (KB, b. 1730).

“Beyin dili dürüst ve kalbi doğru olmalı ki, halka faydalı olsun ve güneşi doğsun.” (KB, b. 2013).

“Ey devletli hükümdar, en kötüsü beylerin adının yalancıya çıkmasıdır/ Beyin sözü doğru olmalı, tavır ve hareketi itimat telkin etmelidir ki, halk ona inansın ve huzur içinde yaşasın.” (KB, b. 2037-2038).

“Beyler tavır ve hareketlerini temiz ve doğru tutmalılar; halk yolunu ve gidişini beyin yoluna uydurur.” (KB, b. 2110).

“Doğru ol ve doğruluk üzere hüküm et; beylik ancak böylelikle uzun müddet payidar olabilir.” (KB, b. 5170).

“Halk bozulursa, onu beyler düzene koyar; eğer beyler bozulursa, onları kim düzeltir/ Sen kendi hareketini doğrult, tavrını düzelt; halkın hareketi kendiliğinden düzene girer.” (KB, b. 5203-5204).

“Doğru ve dürüst gönüllü, düşüncesi, sözü, işi ve bütün hareketi iyi olan insan ne der dinle/ Kötüye katılma ve doğruluktan ayrılma; kötüler arasında doğru insanın güneşi kararır.” (KB, b. 5509-5510).

Kutadgu Bilig’de, Bey’in yanı sıra devlet görevini icra eden ve beyin hizmetinde bulunan vezirlerin, ulu hacib’in, elçinin, hazinedarın ve hizmetkârların da doğru söz söylemeleri ve dürüst hareket etmeleri hususunda önemli nasihatlerde bulunulur. Bu konuya dair :¹²

“Vezir, asil bir aileden gelmeli, takva sahibi ve dürüst olmalı, hayatını da dürüstlük ile geçirmelidir.” (KB, b.2186).

“Hizmetkârların başı olan vezir doğru hareket etmezse, beylerin işi hep eğri olur/ Hizmetkârların doğru ve dürüst olması lazımdır ki, beyler inanıp, işlerini emniyetle ona tevdi etsinler.” (KB, b.2210-2211).

“Söyledikleri doğru olmalı ve sözünü emniyet edilmelidir; büyükler yalancı olursa, halkın itimadı kalmaz.” (KB, b.2324).

“Ulu hacip çok emniyetli, dürüst ve doğrulukla birlikte de iyi ve dini bütün bir insan olmalıdır.” (KB, b.2436).

“Elçi, gözü, gönlü tok, içten bağlı, itimat edilir, doğru ve dürüst tabiatlı bir insan olmalıdır.” (KB, b.2607).

“Beyin gönlüne şüphe girmemesi ve onu hizmette tutması için, hazinedarın çok doğru, itimat edilir, iyi ve dürüst bir insan olması lazımdır.” (KB, b.2744).

“Beyler doğru, dürüst ve itimat edilir bir insan bulurlarsa, kendileri huzura kavuşurlar ve hayatları saadet içinde geçer.” (KB, b. 3128).

“Hizmetkâr akıllı ve dürüst tabiatlı olursa, o dilekleri hükümdara arz vazifesine yarar ve çabuk yükselip, ikbale erer.” (KB, b. 4045).

¹² Bkz. Yusuf Has Hacip, *Kutadgu Bilig*, haz., Reşit Rahmeti Arat, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1991.

“Eğer sen ordu veya eyalet başına geçersen, doğruluktan ayrılma, kulağını keskin tut/ Seni hazineye hazinedar yaparlarsa, itimat kazanmağa çalış; daima doğru ve dürüst hareket et.” (KB, b. 4143-4145).

2.3.2.7. Sevgi, Saygı, Sadakat ve Güven

Türk yönetim geleneğinde, devlet yönetiminin oluşumu ve devletin bekasının sağlanabilmesinin öncelikli koşulu yönetim ile halk arasında güvenin oluşmasıdır. Zira gerek devlet yönetiminde görevli kimseler gerekse yönetime tabi olan halk, yöneticilerine güvenmelidir. Ayrıca devlet yönetiminde görevli kimseler ve halk, hem icra etmekle yükümlü oldukları görevlerine hem de yöneticilerine sadık olmalıdırlar. Kutadgu Bilig’de devlet idaresinde görev alanların birbirleriyle ve hizmet ettikleri halkla nasıl bir ilişki kuracaklarına dair ifadeler mevcuttur (Akyol, 2015:176).

Kutadgu Bilig’in genelinde yer alan düşüncede, uygulanan siyasal sistemde başarı sadece hükümdar tarafından sağlanmamaktadır. Yönetici sıfatındaki Bey’in, devlet hizmetinde yer alan görevlilerin ve halk’ın ülkedeki huzur ve güvenin tesisinde kendilerine düşen görev ve sorumlulukları yerine getirmeleri gerekir. Bu konuya dair Kutadgu Bilig’de rastladığımız ve etik değer ve ilkelerden olan **sevgi, saygı, sadakat ve güven** hususunda: ¹³

“İnsanların en hakikisi sadakatli insandır; sadakatli insanın sözünü tut o seni büyütür.” (KB, b. 1359).

“Kapucubaşı olan insan çok sadık olmalı ve bu hizmeti canla, başla benimsemiş bulunmalıdır.” (KB, b. 2529).

“Vefalı hizmetkâr beyin faydasını ister; tenini, canını ve malını beyine feda eder.” (KB, b. 2728).

---

¹³ Etik değer ve ilkelerden birisi olarak kabul edilen “Sevgi, Saygı, Sadakat ve Güven” ile ilgili ele alınan beyitler Yusuf Has Hacıp tarafından kaleme alınan ve Reşit Rahmeti Arat tarafından Türkçe aktarılan Kutadgu Bilig adlı eserden alıntılanmıştır. Bkz. Yusuf Has Hacıp, **Kutadgu Bilig**, haz., Reşit Rahmeti Arat, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1991.

“Servetin günden güne ve saadet içinde artmakta devam etmesi için, hazinedarın gözü tok olmalı, tavır ve hareketi de güven telkin etmelidir.” (KB, b. 2750).

“Sadık hizmetkâr sadık olur; sadık hizmetkâr beyini zengin eder.” (KB, 2767).

“Kul sadık olmalı ve her vakit beyini korumalıdır; ancak böyle kullara beylerin ihsanda bulunmaları doğru olur.” (KB, b. 4081).

“Eğer eşsiz bir yabgu olursan, ne kadar kuvvetli olursan ol, hiçbir vakit sadakatten ayrılma.” (KB, b. 4137).

2.3.2.8. Görev ve Sorumluluk Bilinci ve Amaç ve Misyona Bağlılık

Yusuf Has Hacıp, Kutadgu Bilig’de devlet görevinin kutsal bir görev olduğuna ve kut’a sahip olan kişinin ise kut’un gerektirdiklerine uygun olarak hareket etmesi gerekliliğine dikkat çekmektedir. Ayrıca, Kutadgu Bilig’de “*hak ve halka hizmet*” anlayışının önemi belirgin bir şekilde vurgulanmaktadır. Bu noktada Yusuf Has Hacıp, bey ve diğer devlet görevlilerinin her birinin üstlendikleri görevi amaca, dine ve devlet gereklerine uygun olarak ve de **görev ve sorumluluk bilinci** ile yerine getirmelerine dair öğütlerde bulunur. Aynı şekilde, yapılan iş ve üstlenilen görevde ihtiyatlı davranmakta ele alınan bir başka husustur. Etik davranış ilkelerinden birisi olan amaç ve misyona bağlılık, görev ve sorumluluk ile ihtiyatlılık hususunda Kutadgu Bilig’de rastladığımız beyitler: ¹⁴

“Saadete ermiş olan insanın ihtiyatlı olması ve bütün yakışıksız işlerden uzak durması gerektir.” (KB, b. 726).

“Bey çok ihtiyatlı ve çok da uyanık olmalı; beyler uyanık olurlarsa, bunun cezalarını başkaları çeker/ Bir memleketin bağı ve kilidi iki şeyden ibarettir; biri ihtiyatlılık biri kanun, bunlar esastır/ Hangi bey ihtiyatlı ise, o memleketini muhafaza eder; düşmana boyun eğdirir ve onu sınımsız bağlar.” (KB, b. 2014-2015-2016).

¹⁴ Etik davranış ilkelerinden olan “Amaç ve Misyona Bağlılık”, “Görev ve Sorumluluk Bilinci” ile dönemin şartlarına göre etik değer ve ilkelerden kabul edilebilecek “İhtiyatlılık” ile ilgili ele alınan beyitler Yusuf Has Hacıp tarafından kaleme alınan ve Reşit Rahmeti Arat tarafından Türkçe’ye aktarılan Kutadgu Bilig adlı eserden alıntılanmıştır. Bkz. Yusuf Has Hacıp, *Kutadgu Bilig*, haz., Reşit Rahmeti Arat, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1991.

“Bey ihtiyatlı olursa, memleketine el dokundurmaz; eğer dokunursa, o bu tecavüzü akıl, fikir ve bilgisi ile karşılar.” (KB, b. 2029).

“Devlet işleri ihmal edilir ve vaktinde yapılmazsa arkasından avcı kuşla takip etsen bile, bir daha ele geçmez.” (KB, b. 2094).

“Kumandan ihmalkâr olmamalı ve çok uyanık bulunmalıdır; o ihmalkâr olursa, düşmanın baskısından zarar görür.” (KB, b. 2348).

“Hacip, vazifede çok uyanık ve anlayışlı olmalı; İnsan işinde uyanıklık ile boya tutturur.” (KB, b. 2453).

“Ey hükümdar, hacipler birkaç yerde ihtiyatlı olmalı ve bu hususlarda çok gayret etmelidirler/ Biri, hacip beyin sözünden kat’iyen dışarı çıkmamalıdır; ikincisi haya ve heveslerine aklını yular yapmamalıdır/ Üçüncüsü huzurda müteyakkız olmalı ve ağızına gelen her sözü söylememelidir/ Rüşvet almamalı, üzerine düşen bütün işleri yapmalı ve uzaklaşmış olan insanı beyine yaşlaştırmamalıdır.” (KB, b. 2503-2504-2505-2506).

“Beyler sözlerinde durmazlarsa, itimadı kaybederler, itimad kaybolunca malda gider.” (KB, b. 2812).

2.3.2.9. Açıklık ve Nezaket

Bununla birlikte, etik davranış ilkelerinden **“Açıklık ve Nezaket”** Kutadgu Bilig içerisinde değinilen bir başka konudur. Yusuf Has Hacip, devlet yönetimin icrasında açık olmak ve hem yönetimde görevli kimselere hem de halka karşı nazik olma hususunda Bey'lere nasihatlerde bulunur. Bu husustaki beyitler ise şu şekildedir:

“Bey, tok gözlü, hayâ sahibi ve yumuşak tabiatlı olmalı, sözünde ve hareketinde açık ve vazih davranmalıdır.” (KB, 2000).

“Elçi, hayâ sahibi, çok sakin ve nazik bir insan olmalı; hilm ile beraber, her türlü bilgiye de sahip bulunmalıdır.” (KB,2621).

Genel olarak Kutadgu Bilig’de, iyi ve olumlu değer ve ilkelerden bahsedilmektedir. Yönetici vasfına sahip kimseye ve devlet görevlilerine etik değer ve ilkelere uymaları konusunda nasihatlerde bulunmaktadır. Ayrıca Yusuf Has Hacıp, etik dışı davranış ilkelerinden olan rüşvet ve ihmalkârlık gibi olumsuz tutum ve davranışlara da ara ara değinmektedir. Bu konuya dair ve etik dışı davranış ilkelerinden birisi olan rüşvet laşesi, birçok beyitte zikredilir. Bu hususta:¹⁵

“Gözü tok olan insan vazife başında rüşvet almaz; hacip, rüşvet alırsa, bey gülünç duruma düşer.” (KB, b. 2442).

“Yoluna girmiş işi bozan rüşvettir; olgunlaşan işi çığ bırakan da rüşvettir.” (KB, b. 2443).

“Eğer hacip olursa, rüşvet almamalısın; fakir, dul ve yetimlerin arzularını dinlemelisin.” (KB, 4144).

Özetle, Yusuf Has Hacıp’in 11. yüzyılda kaleme aldığı siyaset, yönetim, hukuk, edebiyat, felsefe ve ahlak açısından önemli olan ve ilk siyasetname örneği olan Kutadgu Bilig’de etik değer ve ilkeler genel itibariyle incelenmiştir. Eserde özellikle yönetim için en gerekli etik ilke adalet ilkesi olarak görülmüş, devletin temeli ve sürekliliği bu ilke ile bağlantılı olarak açıklanmıştır. Öte yandan akıl ve bilgi, liyakat, iyilik ve iyi niyet, doğruluk, dürüstlük, açıklık, nezaket, görev ve sorumluluk bilinci, sevgi, sadakat, güven Kutadgu Bilig genelinde bahsedilen ve dikkat çeken diğer etik değer ve ilkeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.4. NİZAMÜLMÜLK’ÜN SİYERU’L MÜLK (SİYASETNAME’Sİ)’NDE ETİK ANLAYIŞ

“Herkes liyakatine göre değerlendirilmelidir. Kişi de aranması gereken şey mal mülk değil, hünerdir.” Nizamülmülk

2.4.1. Nizamülmülk ve Siyasetname (Siyeru’l Mülk)

Türk yönetim tarihi ve kültürüne “Siyasetname” gibi büyük bir eser bırakan Nizamülmülk’ün hayatına dair bilgiler Farabi ve Yusuf Has Hacıp’te olduğu gibi son

¹⁵ Etik dışı davranış ilkelerden birisi olarak kabul edilen “Rüşvet” ile ilgili ele alınan beyitler Yusuf Has Hacıp tarafından kaleme alınan ve Reşit Rahmeti Arat tarafından Türkçe’ye aktarılan Kutadgu Bilig adlı eserden alıntılanmıştır. Bkz. Yusuf Has Hacıp, *Kutadgu Bilig*, haz., Reşit Rahmeti Arat, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1991.

derece sınırlıdır. Onun hayatına ve devlet yönetimi ile alakalı düşüncelerine dair bilgileri 30 yıla yakın vezirlik görevini icra ettiği Büyük Selçuklu tarihinden ve Türkçe çevirisi yapılan Siyasetname adlı eserinden öğrenilmektedir.

Asıl adı Ebu Ali Hasan Bin Ali (d. 1018/19, Tus, Horasan, İran- ö.14 Ekim 1092, Nihavend yakınları) olan Büyük Selçuklu veziridir. Büyük Selçuklu Sultanı Alp Arslan döneminde vezirlik yapan Nizamülmülk, İranlı yöneticilerin kültürü ile yetişmiş, üstün bilgiye sahip bir devlet adamıydı (AnaBritannica, 1994: 27). Adaleti, idari kabiliyeti, cömertliği, bilgeliği ve güzel ahlakıyla tanınan Nizamülmülk, halka karşı adil olmaya özen gösteren, yönetim altındaki kişilerin zulüm ve haksızlığa uğramaması için çalışan, devlet kapısının bir durum üzerine şikâyete gelen kişilere daima açık olmasını isteyen ve halkın sorunlarına çözümler getiren bir vezirdi (Özaydın, 2007: 195).

Nizamülmülk, vezirliğinin yanı sıra İslam kültür ve medeniyeti ile çeşitli İslam devletleri ve özellikle Büyük Selçuklu devlet teşkilatı hakkında bilgi veren Siyasetname (Siyerü'l-mülük) adlı eseriyle tanınmaktadır. Büyük bir devlet adamı olan Nizamülmülk'ün eseri Siyasetname (Siyerü'l Mülk), siyasetname geleneğinin, en ünlü ve en önemli örneklerindedir. Büyük Selçuklu devletinin en parlak dönemlerinden birinde ve Sultan Melikşah'ın isteği üzerine yazılan bu eser, yine onun emri üzerine devletin yönetim kitabı olmuştur. Eser, Nizamülmülk'ün kendi görüşlerini içermesinin yanında onun verdiği tavsiyeler 30 yıla yakın vezirlik görevini ifa ederken uygulanan ve başarılı sonuçlar aldığı icraatlarından oluşmaktadır. Kısaca eserde yer alan düşüncelerin bütünü için, Büyük Selçuklu devletinin büyümesini ve gelişmesini sağlayan uygulamalar olduğu söylenebilir (Yılmaz, 1993: 99).

Nizamülmülk'ün Siyasetname (Siyer'ül Mülk)'sinin değerini artıran bir başka husus da eserde sadece devlet yönetiminin unsurlarının, yönetici vasfına sahip kimsede bulunması gereken özelliklerin ve hükümdarın hal ve davranışına dair nasihatlerin yer almamasıdır. Bu hususlar yanında eserde geçmişteki iyi ve kötü devlet adamlarının yaptıklarına dikkat çekmek üzere Sasaniler, Hulefay'ı Raşidin, Emeviler, Abbasiler, Saffariler, Buveyhiler, Karahanlılar, Samanoğulları ve Gazneliler gibi Büyük Selçuklu Devletinden önceki dönemlerde hüküm sürmüş devletlerin yönetimi ve tarihi açısından bilgiler sunulmaktadır. Ayrıca bahsi geçen

devletler ile Büyük Selçuklu Devletinin idari, askeri, mali, hukuki durumu arasında yaptığı karşılaştırmalarla, Sultan Melikşah dönemi Büyük Selçuklu devletinin idari ve sosyal durumu gözler önüne serilmektedir (Kafesoğlu, 1955: 231).

Nizamülmülk, Siyasetname (Siyerü'l Mülk)'de yalnız nasihat vermekle yetinmemiş, olayları nakletmiş, Büyük Selçuklu Devleti'nin yönetim yapısı ve işleyişini, askeri, siyasi, mali ve hukuki yapısını, aksayan yönlerini, alınması gereken tedbirleri, yapılması gereken düzenlemeleri ele almış, halkın durumu ile ilgili bilgiler vermiştir. 51 fasıl üzerinden ele alınan ve her fasılda ayrı bir konunun işlendiği bu eserde pek çok hikâye, yaşanmış olay, hadislere de yer verilmiştir (Menekşe, 2005: 199).

2.4.2. Nizamülmülk'ün Etik Anlayışı ve Siyasetname'deki Etik Değerler

Siyasetname (Siyerü'l-Mülk), bir önceki başlıkta belirtildiği üzere 1077 yılında Sultan Melikşah'ın, devlet yönetimi ile ilgili bir kitap yazılması için kendi devlet adamları arasında; *“Her biriniz memleketimiz hakkında düşününüz ve zamanımızda iyi olmayanın ne olduğuna, Dergah, Divan ve Bargah’ımızda o şartları yerine getirmeyenlere veya bizden gizlenmiş olana, bizden önceki padişahların şartlarını yerine getirdikleri, tedbir (tedarik) olmadığımız hangi devlet işleri bulunduğuna bakınız. Selçuklu Sultanları ve başkaları devrinden geçmiş meliklerin her ne kanun ve adetleri varsa, onlar üzerinde düşününüz, açık bir şekilde yazınız ve bize arz ediniz ki, biz onlar üzerinde düşünelim; bundan sonra din ve dünya işlerimizin gereğince yürümesi için emir verelim; gerçekleştirilmesi gerekenleri, gerçekleştirelim ve her devlet işi kendi prensibine göre yürüsün, Yüce Allah’ın emirlerin uyalım; (öteki dünyada) cezalandırılmamız için hayırdan, serden olup bitmiş olanı bilelim; zira yüce Allah dünyayı ve saltanat (mülk)’ını bize ihsan etti, bize nimetlerini tamam eyledi; bozuk veya Yüce Allah’ın emir ve Şeriatının aksine olmamalı ve yürütülmemelidir”*(Nizamülmülk, 2016: XXI) fermanıyla açtığı yarışma üzerine yazılmıştır. Bunun üzerine Siyasetname adlı eserini kaleme alan Nizamülmülk, eserinde başlıca şu bahisleri işlemiştir: siyasi hâkimiyet ve devlet yapısı, devletin amacı, hükümdarın hususi ve resmi hayatı, saray teşkilatı, diğer devletlerle ilişkiler, devlet ve halk arasındaki ilişkiler, devlet görevlilerin görev ve sorumlulukları, devlet hizmetindeki çeşitli unsurlar, merkez ve eyalet teşkilatı, ordunun teşkilatı ve meseleleri (Taneri, 1981: 156).

Nizamülmülk, yukarıdaki konuları işlerken etik değer ve ilkelerden bahsederek etik anlayışını da ortaya koyduğunu söylemek mümkündür. Onun etik anlayışı, diğer incelediğimiz siyasetname örnekleri ile benzerlik göstermektedir. Zira hemen hepsinde din ve ahlak anlayışları ile etik anlayışları arasında bir bütünlük ve ayrılmaz bir ilişki mevcuttur. Nitekim Nizamülmülk'ün etik anlayışı da hem dini hem de ahlaki çerçevede çizdiği düşüncelerden meydana gelmektedir. Nizamülmülk, Siyasetname (Siyerü'l Mülk) de etik anlayışını etik değer ve ilkeler üzerinden ortaya koyduğu görülmektedir. Dahası devlet yönetiminde hükümdarın, vezirlerin, emirlerin, kadıların ve benzeri devlet görevlilerin bu etik değer ve ilkeler doğrultusunda davranışlarını düzenlemeleri gereğini açıkça ifade ettiği söylenebilir.

2.4.2.1. Adalet

Nizamülmülk devlet yönetiminin esaslarını belirttiği ve Selçuklu devletinin bir bakıma anayasası olarak kabul edilen eseri Siyasetname (Siyerü'l Mülk)'de 50 fasıl'ın hemen hemen hepsinde bazı etik değer ve ilkeler ile yönetimde uyulması, dikkat edilmesi gereken hususlara yer vermektedir. Bu konuda fasıllar tek tek incelendiğinde en çok üzerinde durulan etik değer ise **“Adalet”** ilkesi olduğu görülmektedir. Nitekim Nizamülmülk devletin varlığını ve devamını bu ilkeyle bağlantılı olarak açıklamaktadır. Ayrıca, devlet yönetiminde doğru ve temiz yönetim ve temiz toplum anlayışının benimsenerek halkın huzur ve mutluluğu için herkesi kuşatan bir adaletin sağlanmasını öngörür. Bu hususta (Nizamülmülk, 2016: 8):

“Bil ki, Yüce Allah her asırda ve çağda “halk” arasından birini seçer, onu padişahlara layık ve medhe değer hünerlerle süsler insanlar onun adaleti içinde yaşasınlar, emin olsunlar, daima devletin bekasını istesinler diye, dünya işlerini ve Allah'ın kullarının huzur içinde yaşamasını ona tevdi ede, fesad, karışıklık ve fitne kapısını ona kapattırır; onun heybet ve haşmetini Allah'ın kullarında ve gözlerinde yerleştirir.”

Bu satırları ile Nizamülmülk, devlet yöneticilerinin Allah tarafından ve dünya işleri ile ilgilenmesi üzerine seçilmiş kişiler olduğuna vurgu yapmaktadır. Ayrıca devlet yöneticisinin yönetim görevini yerine getirirken; devletin bekasını ve halkın huzur içinde yaşamasını sağlamak için gerekli özeni göstermeleri gerektiğine de dikkat çekmekte ve adalet tarafında olup, adil bir yönetim sergilemelerini, kötü

düşünce ve davranışlardan uzak durmalarını Selçuklu Sultanlarına öğütlemetedir (Nizamülmülk, 2016: 12). Zira adalet, devlet yöneticilerinde bulunması gereken temel özelliklerin en değerlisidir ve devletin sürekli olarak var olmasını sağlayacak vasıtaların en başında yer almaktadır. Dahası adalet, iyilik ve itaate sebeptir ve adaletle her davranış güzel ve faydalı, mallar fazla ve yönetim altındaki kimseler mesut olacaktır. Diğer faziletler de ancak adalet sıfatı ile olgunluk derecelerine ulaşmaktadır (Taneri, 1981: 157).

Nizamülmülk, pek çok hadisten örnek vererek ve hikâyeler anlatarak yöneticinin adil olması gereğini de defalarca vurgulamaktadır. Bu hususa dair (Nizamülmülk, 2016: 39, 41-42):

“Mülkün nizamı ve siyasetin temeli iyi ve sağlam atılınca Müslümanlık ve adalet böyle yürür ve idare edilir(...)Padişah, insaflı ve adil olunca, reayanın işi hep sükûn olur. İyi devir, adil padişahın olduğu devirdir. Adalet olunca civanmertlik de olur(...)Adalet, dinin şerefi, sultanın gücüdür. Ordunun salahı, raiyyette¹⁶dir. Hepsinin terazisi iyiliklerdir. En layık padişah, gönlü adalet mekânı, evi dindarların, akılların dinlenme yeri olan padişaktır. Padişah'ın nedimleri ve memurları insaflı, Müslüman ve Allah korkusu olan olsun.”

2.4.2.2. Kamu Hizmet Bilinci

Diğer yandan Allah'ın rızasını kazanmanın ve halkın itaat etmesinin tek koşulunun halka yapılan hizmet ve onlar arasında gözetilen adalet olduğuna vurgu yapan Nizamülmülk, etik ilkelerden biri olan **“kamu hizmet bilinci”** ile ilgili olarak halka yapılan her hizmetin devleti büyüten ve genişleten birer nimet olduğunu belirtmektedir. Ayrıca *“Mülk, küfürle devam eder, zulüm ile devam etmez”* diyerek etik ilkelerden *“adalet”* ilkesinin önemine dikkat çekmektedir (Nizamülmülk, 2016: 10). Burada bahsedilen mülk, devlet; küfür ise, Allah'a iman etmeme, dinsizliktir. Devlet, dinin icapları yerine getirilirse de devam eder ancak devlet, adaletsizlik ve zulüm olduğu zaman çöküşe gider vurgusu yapılmaktadır. Bu ilke, daha sonraki düşünür ve devlet adamlarınca da sürekli tekrarlanmıştır.

---

¹⁶ Bkz. Devlet hayatında ve devletin sınırları içinde yaşayan halk.

2.4.2.3. İyilik ve İyiniyet

Eserde Türk yönetiminde çok önemli bir husus olan devlet yöneticilerinin iyiniyete sahip olmaları ve iyilikle her işi yapmaları konusu üzerinde de önemle durulmaktadır. Zira Türk yönetiminde yerleşmiş bir düşünceye göre, devletin sağlamca ayakta durması, siyasi hâkimiyetin ve memleketin huzur içinde devamı bu değerli özelliğe sahip olmakla mümkün olmaktadır (Taneri, 1981: 157). Bundan dolayıdır ki devlet yöneticisi iyi bir tabiata sahip olmakla birlikte bu kişinin her hal ve hareketi de iyilik üzerine kurulmalıdır. Nizamülmülk, bu konuda hem devlet yöneticilerinin hem de devlet hizmetinde yer alan görevlilerin iyi ve iyilikle hareket etmeleri hususuna vurgu yapar. Etik değerlerden birisi olan ve etiğe yön veren öğelerden olan **iyilik** ile iyi davranış ve işler konusunda (Nizamülmülk, 2016: 118, 150, 188):

“(...) iyi davranışlı vezir, padişahı iyi ad sahibi ve dünyaca tanınmış yapar. Büyük olmuş bulunan ve cihana emir vermiş olan ve adını iyiliği ile kıyamete kadar götürecektir olan her padişah, (bunlara) iyi rey sahibi vezir yüzünden ulaşmışlardır.”

“(...)padişahın dünya malı ve işlerde (meselelerinde) araya girmesi şöyle olmalıdır. O, her durumda insafli olsun; eski gelenekleri ve iyi meliklerin koydukları kanun ve müesseseleri yürütsün, kötü sünnet ve bid’atler koymasın ve bunlara rıza göstermesin.”

“İyi işler (maslahat)in devam ettirilmesi ve fesatlığın kaldırılması için padişahların her devirde göz önünde bulundurmuş oldukları şeylerden biri.”

2.4.2.4. Doğruluk ve Dürüstlük

Ünlü devlet adamı Nizamülmülk, doğru sözlü ve dürüst olmaya özen gösteren ve her işin hakkıyla doğru bir şekilde yerine getirilmesini isteyen bir devlet adamı olarak anılmaktadır. Bu nedenle Siyasetname (Siyer’ül Mülk)’de etik değerlerden birisi olan **“Doğruluk ve Dürüstlük”** ilkesine sık sık değinilmektedir. O, devlet yöneticilerine ve diğer devlet görevlilerine doğru ve dürüst olmaları konusunda nasihatler verirken, bu ilke ve özelliğin en az adalet ilkesi kadar devlet yönetiminde önemli olduğuna dair vurgular yapmaktadır. Din ve ahlak anlayışı çerçevesinde bu

değer için Peygamber dönemi ve onun yaptıklarından örnekler sunan ve hükümdara itaatin sağlanmasının temel koşullarından birisinin doğrulukla yönetmek olduğunu belirten Nizamülmülk, bu hususta (Nizamülmülk, 2016: 35, 38, 79):

“(...)Peygamber’in yaranı zamanında doğruluktan başka (bir şey) olmaması ve hiç kimsenin ayağını (mahkeme) hükmünden geri çekmemesi için (adaleti) bizzat yerine getirmişler, hiç kimseye havale etmemişlerdir. Âdem peygamberin zamanından şimdiye kadar her vakit her millet ve mülkte (insanlar) adalet dağıtmışlar, insanı gözetmişlerdir; doğruluk için çalışmışlardır; öyle ki, memleket onların hanedanında birçok yıllar karar kılmıştır.”

“(...)terazi ve fiyatları doğru tutması, alışverişten ve etraftan getirilen ve pazarlarda satılan her şeyin doğru olup olmadığını bilmesi, hile ve hıyanet yapmamaları, tartıları doğru tutmaları, emr-i maruf ve nehy-i münkeri¹⁷ yerine getirmeleri için her şehre bir muhtesib memur edilmelidir. Padişah ve padişahın memur ettikleri (gumeştegan)nin muhtesibi desteklenmelidirler. Zira memleket temellerinden ve adaletin neticelerinden biri budur. Eğer bundan başka (türlü) yaparlarsa, fakirler, sıkıntıya düşerler. Pazarcılar istedikleri gibi, alırlar satarlar; halka hâkim olurlar. O zaman doğru yoldan çıkma aşikâr olur; şeriat işi ravnaksız kalır(...)”

“(...)karşısına bir iş çıkınca, padişahın, herkesin (aklına) geleni söylemesi, ortaya atılan fikri; her birinin sözü ile karşılaştırması, doğru olanı tercih etmesi için, ihtiyarlar, âlimler ve dostları ile meşveret etmeyi vazife bilmelidir(...)”

2.4.2.5. Akıl ve Bilgi

Nizamülmülk, ünlü bir vezir ve devlet adamlığının yanında bilgisi ile bilgin sıfatına yaraşır bir kimse olmuştur. Ayrıca bilgiye, bilgili olmaya, bilginlere önem vermiş, akıl ve bilgi sahibi kimselere devlet yönetimi içerisinde görev ve sorumluluk verilmesini istemiştir. Diğer yandan, Kutadgu Bilig gibi Eski Türk Yönetim

¹⁷ Bkz. Kanuni (Şer’i) olanı emretmek, kanuni olmayı reddetmek. Hükmetme durumunda olanlar için değişmez düstur.

düşüncesinin izlerini taşıyan Siyasetname (Siyer'ül Mülk)'de hükümdarın Tanrı tarafından seçilerek bu makama getirildiğine; devleti yönetme yetkisinin Tanrı tarafından **akıl ve bilgi sahibi, liyakatli** hükümdarlara verildiğine dair birçok satıra da yer vermektedir (Nizamülmülk, 2016: 8):

“(…)Allah’ın takdiri ile bendelerden birine saadet ve devlet “hâsıl” olur. Yüce Allah ona çapına göre bir ikbal ihsan eder, akıl ve bilgi verir ki, o bu akıl ve bilgi ile astlarının her birini kendi rütbesinde tutar, her birinin gücü ölçüsünden rütbe ve makama yükseltir. Hizmetkârları ve layık olan kimseleri insanlar arasından seçer ve onlardan her birine mertebe ve makam verir; din ve dünya işlerinin yerine getirilmesinde onlara itimat eder. İtaat yolunu tutan ve kendiişleri ile meşgul olan reayayı sıkıntılarından arınmış tutar; öyle ki, onun adaleti sayesinde onlar rahatlık içinde hayat sürerler.”

Dahası Nizamülmülk, *“Padişahın, bütün fenalık isteyenlerden gam çekmeyecek ve endişe duymayacak kadar, akıllı ve dirayetli olması lazımdır”* (Nizamülmülk, 2016: 61) diyerek devlet yöneticilerinde etik değerlerden olan akıllı olma hususunda tavsiyelerde bulunmaktadır. Nizamülmülk, devlet yöneticilerine çevresinde iyi ve akıllı kimseleri buldurmalarını ve bu kişilere devlet görevini emanet etmelerini ayrıca öğütlemektedir. Özellikle vezir seçimine çok dikkat edilmesi gerektiğini, vezirin iyi olması ve iyilikle hareket etmesinin her alanda huzur ve mutluluğa sebep olacağını, aksi durumda ülkede karışıklıklar meydana geleceğine değinilmektedir. Bu hususta (Nizamülmülk, 2016: 20):

“(…)vezir iyi ve parlak olduğu zaman, memleket mamur olur; ordu ve reaya memnun ve rahat olurlar. Padişahın gönlü ferah olur. (Vezir) kötü olunca, memlekette karışıklıklar doğar ki, onun telafisi güç olur. Padişahın daima zihni karışır, üzülür ve mustarib olur.”

2.4.2.6. Liyakat

Nizamülmülk, etik değerlerden birisi olan **“Liyakat”** ilkesi üzerinde de diğer değerler gibi önemle durmaktadır. O, başarılı ve adil bir yönetim için işlerin en yetkili kişilere ve her kişiye bir iş düşecek şekilde dağıtılmasını önermektedir.

Ayrıca, devlet görevi verilecek kimsenin hizmete layık olması ve yetenekli olması gerekliliğine de özellikle vurgu yapılmaktadır (Nizamülmülk, 2016: 143):

“(...)Asil olmayanlara, faziletsizlere memuriyet (amel) verdikleri, tanınmışları, faziletleri ve asilleri işsiz-güçsüzlüğe ve mahvolmaya terkettikleri veya birine 5-6 meşguliyet (şuğl) buyurdıkları, iş adamı birine bir meşguliyet bile buyurmadıkları her zaman, bilgisizliğe ve kifayetsizliğe delalet eder. Eğer vezir, kifayetli ve âlim olursa, alameti, mülk ve devletin zevalini, padişahın işlerinin fesada uğramasını istememesidir. On memuriyet (amel)i bir kişiye, on kişiye bir memuriyet buyurmadıkları zaman, o memlekette işsiz-güçsüz ve mahrum bırakılan insanlar, memuriyet sahibi ve memnun olanlardan daha çok oldukları için en kötü düşmandırlar.”

Nizamülmülk bir kişiye iki iş verilmesi veya bir işin iki kişiye verilmesinin sakıncalarından da liyakat ilkesi çerçevesinde bahsetmektedir. O, böylesi bir durumun devlet yapısı içerisinde bozulmalara sebebiyet vereceğini dile getirmektedir (Nizamülmülk, 2016: 135-136):

“(...)Her devirde iki meşguliyeti bir kişiye, bir meşguliyeti de iki kişiye asla buyurmazlardı; böylece işleri hep parlak ve düzenli idi. Çünkü iki meşguliyetli bir adama buyurdıkları zaman bu iki meşguliyetten biri daima bozuk ve kusurlu olur. Çünkü eğer bir adam bu meşguliyette gereğince gayret gösterirse, bakımını ciddi olarak eler alırsa, öteki meşguliyette bozukluk ve kusur meydana gelir. Eğer öteki meşguliyette gereğince gayret ve ihtimam gösterirse, bu defa bu meşguliyette mutlaka kusur ve bozukluk meydana gelir. Baktığın zaman, iki meşguliyeti olan her kimsenin daima iki meşguliyeti de bozukluk içinde olurlar. O başarısızdır ve sorumlu bulunur. Amir daima üzülür. Keza, ne zaman ki, iki kişiye bir meşguliyet buyururlar, bu ona, o da buna atar. (Bunun neticesi olarak) o iş daima yapılmamış olur.”

Ayrıca Nizamülmülk, devletin herhangi bir kademesinde veya genelinde meydana gelen bozukluklara sebep olan kişileri ve bunlara karşı önlem almayan, ihmal eden kişileri de eleştirmekte, bu konuda gerekli tedbirlerin alınmasını nasihat etmektedir. Yolsuzluk zemininde etik dışı davranışlarda bulunanların önce

uyarılmaları, eğer bu olumsuz davranışlar sürdürülmeye devam edilirse bu kimselerin görevden alınmaları, liyakat ve yeterlilik ilkesine uygun yeni görevlendirmelerin yapılması gerektiğine vurgu yapılmaktadır (Nizamülmülk, 2016: 8-9):

“Eğer ki, hizmetkârlar, memurlar ve devlet işleri ile alakadar olması için görevlendirilmiş kimseler görevini suiistimal edip, yakışıksız işlere kalkışır veya yolsuzluk yaparlarsa onları uyarmak gerekir. Uyarıldığı takdirde aynı davranışları sergilemekten kaçınmayan kimsenin görevine son verilip yerine o göreve layık kimsenin getirilmesinin zorunlu olduğunu vurgular.”

2.4.2.7.Sorumluluk

Etiğin unsurlarından ve etik değerlerden birisi olan **“Sorumluluk”** üzerinde de duran Nizamülmülk, devlet yöneticisinin bütün ülkenin huzur ve refahından doğrudan doğruya sorumlu bir kişi olduğunu vurgulamakla birlikte, siyasi faaliyetleri dolayısıyla da onları halka karşı sorumlu görmektedir. Ayrıca Nizamülmülk, devlet yöneticilerinin görev ve yetkilerinden ve de halka karşı tutum ve davranışlarından dolayı Allah’a karşı sorumlu olduklarını sık sık ifade etmektedir (Menekşe, 2005: 203).

Nizamülmülk, devlet yöneticisinin görev ve sorumluluk bilincinde olup içinde bulunulan durum veya koşul ne olursa olsun halka hizmet etmek, onların olası ihtiyaçlarını gidermek, halkın sorunlarına çözümler üretmek, zulmü engellemek ve adaleti sağlamak gibi amaçlar benimsemeleri gerekliliğinden bahsederken, ancak bu amaçlar gerçekleştiği takdirde devletin bekasının sağlayabileceğini ve siyasi hâkimiyetini sürdürebileceğini zikretmektedir. Bu konu hakkında (Nizamülmülk, 2016: 12):

“(...)Mademki durum böyledir, bu mühim işin idaresini hiç kimseye bırakmamak, halkın işinden gafil olmamak, muktedir olduğu kadar onların ahvalini gizli ve açık sormak, uzun elleri kısaltmak, zalimlerin zulmünü onların üzerinden kaldırmak gerekir; öyle ki, onun berakati onun devleti zamanına ulaşır(...)”

2.4.2.8. Nezaket

Etik davranış ilkelerinden birisi olan “**nezaket**” ilkesi hususunda da satırlar kaleme alınmıştır. Özellikle Nizamülmülk, memuriyet verilen amillere, halka iyi davranmaları, aldıkları haraç ve öşrü nezaketle talep etmeleri, mahsul elde edinceye kadar para istememeleri konusunun tavsiye edilmesi gerektiğini söylemektedir. Zira amillerin vaktinden önceki taleplerinin yönetim altındaki halkı sıkıntıya düşüreceğini düşünmektedir (Nizamülmülk, 2016: 19).

Özetle; Büyük Selçuklu Devlet yönetimi hakkında bilgiler veren, devlet yönetimi için olmazsa olmaz koşullar ve yönetim ilkelerinden bahseden Nizamülmülk, günümüz etik anlayışında da yer alan bazı etik değer ve ilkelere de yer vererek eserini olgunlaştırmıştır. Esasen onun bahsettiği etik değer ve ilkeler, her dönemde geçerli olan yönetim ilkeleri olup adalet, kamu hizmet bilinci, iyilik, akıllı ve bilgili olmak, doğruluk, dürüstlük, liyakat, sorumluluk ve nezaket eserin genelinde bahsedilen etik değer ve ilkeler olmuştur. Nizamülmülk’ün, hükümdara tavsiyeler verirken ve devletin o dönemki yapısından bahsederken bu değer ve ilkelerin önemine de dikkat çekerek eserini meydana getirdiği ve bu şekilde kendi etik anlayışını da ortaya koyduğu söylenebilir.

2.5. KOÇI BEY’İN RİSALESİNDE ETİK ANLAYIŞ

“Bilginin devamı, Bilginlerdir.”Koçi Bey

2.5.1. Koçi Bey ve Koçi Bey Risalesi

Tam adı Görice’li Koçi Bey (d. Görice- ö. 1650, Görice (bugün Korçe, Arnavutluk)), risaleleriyle ünlenmiş Arnavut asıllı Osmanlı devlet adamıdır. I. Ahmet’in saltanatı döneminde (1603-1617) devşirme olarak alındığı Enderun’da yetişen Koçi Bey, burada birtakım görevleri icra ettikten sonra IV. Murad saltanatı zamanında (1623-1640) Has Oda’ya alınarak danışmanlık görevine getirilmiştir. Bu vazifesini IV. Murad’ın saltanatının sonunda, onun yerine geçen Sultan İbrahim döneminde (1640-1648) de sürdürmüştür (AnaBritannica, 1994: 173).

Koçi Bey’in hayatı ve kişiliği hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Ancak risalelerinden hareketle onun kişiliği hakkında bazı değerlendirmeler yapılmaktadır. Genel itibarıyla risaleleri incelendiğinde Koçi Bey’in iyi bir eğitim aldığı, iyi bir

gözlemci olduğu ve devlet adamlığı vazifesini hakkıyla yerine getirdiği görülmektedir. Koçi Bey'in, Osmanlı devlet yapısı ve işleyişi hakkında oldukça geniş bir bilgiye ve bu bilgileri tahlil edebilme yeteneğine sahip olduğu da anlaşılmaktadır (Dinçer, 1990: 352). Ancak 17. yüzyılda sınırları çok genişlemiş olan Osmanlı imparatorluğunda bir devlet adamı olan Koçi Bey'in, yaşadığı dönemde devletin idaresinde ortaya çıkan aksaklıklar, saray çevresi, isyanlar, devlet adamlarının liyakatsızlığı, ekonomik sıkıntılar, devletin zor bir durumda olduğunu ve çöküşe sürüklendiğini gösteren ciddi emareler olmuştur (Gökçe, 2010: 67).

İlk risalesini, 1631 yılında Sultan IV. Murad'a sunan Koçi Bey, devleti gerilemeye ve bozulmaya sürükleyen devlet yönetimindeki yanlışları açıklarken, devlet içerisindeki bozulmaların başlangıcını Sultan Kanuni dönemine kadar götürmektedir. Ayrıca kanunlara riayet edilmemesi, rüşvet, iltimas, ihmal gibi önemli hususlara değinen, etik/ahlaki değer ve ilkelerden bahseden ve bu durumun düzeltilmesi için alınması gereken önlemler konusunda tavsiyelerde bulunan Koçi Bey'in bu risaleyi hazırlarken devletin eski kanunlarını ve geçmişteki iyi ve kötü icraatları esaslı şekilde incelediği ve devletin o sıradaki durumunu çok iyi bildiği anlaşılmaktadır. Bu risalesi ile Sultan IV. Murad'ın devlet içerisinde derinleşen bunalımla baş etme ve çözümler bulma çabalarında etkili olduğu görülmektedir. Koçi Bey, 1640 yılında Sultan İbrahim'e onun isteği ile hazırlayıp sunduğu ikinci risalesinde ise, padişaha idari, mali ve askeri konularda bilgi vermekte, devlet görevlilerine nasıl bir muamelede bulunacağına dair konuşma biçimlerini öğretmekte, vergi ve para işlerine, elçi kabulüne dair bilgi vermekte ve yer yer de nasihatlerde bulunmaktadır. Koçi Bey'in Sultan İbrahim'e sunduğu risalenin içerik ve dil açısından ise Sultan IV. Murad'a sunulan risaleden daha basit olduğu da dile getirilmektedir (Cezar, 2011: 1901).

Koçi Bey risalesi, Osmanlı Devleti idari yapısını açık bir şekilde anlatan, devlet teşkilatı içerisindeki bozukluk ve bozulmaları ve de bunların nedenlerini gözler önüne seren Türk yönetim kültürüne dair önemli bir belgedir (Gökçe, 2010: 59). Koçi Bey, devlet teşkilatı içerisindeki görevini icra ederken, devlet içerisindeki bozulmaları ve devleti gerilemeye götüren sebepleri dikkatle gözlemlemiş ve bu durumu risalelerinde cesurca kaleme almıştır. Ayrıca Osmanlı tarihinde önemli bir yeri olan ve devrinin sert mizaçlı padişahlarından sayılan IV. Murad'a bile, sarayın ve devlet düzeninin günden güne bozulduğunu, bu koşullar altında padişahın daha

dikkatli davranmaması ve tedbirler almaması durumunda ülkenin felakete sürükleneceğini hiç çekinmeden söylemiş ender kişilerdendir (Kurray, 1988: 1655). Koçi Bey'in IV. Murad gibi sert bir mizaca sahip padişaha risalelerini sunması, onun padişah yanındaki önemini göstermektedir. Ayrıca Koçi Bey'in saray içinde yaşaması ve padişah danışmanları arasında olması, devlet yönetiminin nasıl işlediğini, yapılan hataları, ihmalleri yakından gözlenmesini sağlamıştır (Gökçe, 2010: 66).

2.5.2. Koçi Bey'in Etik Anlayışı ve Koçi Bey Risalesi'ndeki Etik Değerler

Koçi Bey'in etik anlayışı ise risalelerinde bahsettiği düşüncelerle bütünleşmektedir. O, risalelerinde Osmanlı devletinin temel yönetim ilkelerini vurgularken, bu ilkeleri zedeleyen nedenleri de tek tek açıklamaktadır. Koçi Bey'in bahsettiği yönetim ilkelerinin çoğu esasen etik değer ve davranış ilkeleridir. Ayrıca padişaha gerekli tedbirleri alması konusunda öğütler veren Koçi Bey, yanlış ve etik dışı davranışların devleti bozulmaya ve gerilemeye sürüklediğinin üzerinde durmaktadır. Özellikle Sultan IV. Murad'a sunduğu risalelerinde etik dışı davranışlardan, bilhassa rüşvet, iltimas, ihmal, liyakatsizlik üzerinde durarak devletin bekası için gerekli tedbirlerin alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu noktadan itibaren bir siyasetname örneği olarak ele alınan "Koçi Bey Risalesi"nde etik değer ve ilkelerin varlığı incelenmeye çalışılacaktır.

2.5.2.1. Adalet

Koçi Bey, etik değerlerden "**Adalet**" ilkesine risalelerin içeriğinde büyük önem verdiği açıkça görülmektedir. Risalelerinin hemen hepsinde Adalet ilkesinin uygulanmadığı yerde bozulmaların olacağını ve söz konusu dönemdeki bozulmaların nedenlerin birisinin de adaletsizlik olduğuna vurgular yaptığı söylenebilir. Ayrıca tarihteki adil padişahların yönetim uygulamalarından örnekler vererek bir bakıma içinde bulunulan dönemle karşılaştırma yaptığını söylemek mümkündür.

Türk-İslam düşüncesinde "adalet" vurgusu oldukça güçlüdür. Önceki başlıklarda belirtilen Yusuf Has Hacıp ve Nizamülmülk gibi siyasetname kaleme alan devlet adamları da adalet dairesi çerçevesinde eserlerini olgunlaştırmışlardır. Onlar gibi Koçi Bey de, iyi bir yönetim için adalet dairesi denilen, "asker", "hazine", "reaya" ve "adalet" dörtlüsüne dikkat çekmektedir. Dahası Koçi Bey, diğer üç

unsurun temelini de “adalet” olarak açıklamaktadır. Onun bu düşüncesi, aynı zamanda Yusuf Has Hacip, Farabi, Nizamülmülk gibi düşünür ve devlet adamlarının da ortak düşüncesidir (Eryılmaz, 2013b: 68-69). Ayrıca Koçi Bey, hükümdarların adil davranmaları ve adaletle yönetmeleri sonucu halkın sevgi ve bağlılığını da kazanacaklarına değinmektedir. Zira Koçi Bey, devletin ayakta kalabilmesinin de halka bağlı olduğuna (Kuray, 1988: 1660) ve bu nedenle bu etik değerın çok önemli olduğuna dikkat çekmektedir. Aynı zamanda risalelerde adil olma ve adalet, hem bu dünyada hem de öbür dünyada hükümdarları kurtaracak bir ilke, bir vasıta olarak zikredilir. Dahası içinde bulunulan dönem gibi adaletsizliklerin olduğu dönemlerde, halkın zor duruma düşeceğinden, devletin bekasının tehlikeye gireceğinden söz edilmektedir. Bu konuya dair (Koçi Bey, 1993: 34, 36):

“Adalet ömrün uzunluğuna sebeptir. Fukara ahvalinin düzeni padişahların cennetlik olmasına sebep olur.”

“(…)Osmanlı saltanatının şevket ve kudreti asker ile askerin ayakta durması hazine iledir. Hazinesinin geliri reaya iledir. Reayanın ayakta durması adalet iledir. Şimdi âlem harab, reaya perişan, hazine noksan üzere... Kılıç erbabı bu halde... Bir taraftan İslam memleketleri elden gitmekte, yine tedbiri görülmez, ilacı sorulmaz. Çeşitli sefahat eksilmez. Bu gaflet ne gaflettir? (...) Din ve düşmanlarının bunca memleketler alması ve reaya fukarasının zulüm ve sitem ile ayaklar altında kalması asla layık değildir. Bunun tedbiri ve ilacı görülmek padişah hazretlerine farz-ı ayan ve aynı farz olmuştur.”

2.5.2.2. Zulümden Kaçınma

Adil bir yönetim tarafında olan Koçi Bey, adil bir yönetim gerçekleştirmeyi de Sultan IV.Murat’a nasihat etmiştir. Adil bir yönetim için gerekli olanları sıralayan Koçi Bey, risalelerinin hemen hemen hepsinde devlet yönetiminde yer alan padişah dâhil her bir görevlinin zulüm yapmaktan kaçınması gerektiğini, zulüm yapanların da tespit edilip cezalandırılması gerektiğini, dahası adil bir yönetim için zulümden kaçınma gerekliliğini sık sık ifade etmektedir. **“Zulümden kaçınma”** modern yönetim anlayışının etik değerlerinden birisi olmasa da Koçi Bey’in ve onun yaşadığı dönemin etik değerlerinden birisi ve adalet ilkesinin levazımı olarak kabul edilebilir. Bu konu hakkında (Koçi Bey, 1993: 23):

“(...) Zulmettiği anlaşıldıktan sonra cezası görülmek gerektir. Hakikaten onlarda da zalim olanlar tam olarak derinliğine anlaşıldıktan sonra, azil ile yetinilmeyerek kimi sürgün, kimi ömrünün sonuna kadar azil olunmak gerektir. Aldırış etmemekle Âlem elden gider.”

2.5.2.3. Doğruluk

Koçi Bey, risalelerinde etik değerlerden birisi olan **“Doğruluk”** ilkesinden fazlasıyla bahsetmekte ve hükümdarlara doğru kanun koymaları ve uygulamaları, doğru icraatlar yapmaları, söz ve davranışlarında doğru olmalarına dair nasihatlerde bulunmaktadır. Koçi Bey, padişahı sürekli doğru yola teşvik ederek, halkı ezmeden, onlara zulüm etmeden ve onları doğrulukla yönetmeyi hükümdarlara öğütlemektedir (Kuray, 1988: 1659).

Koçi Bey, devlet içinde yaşanan bozuklukların hemen hemen her alanda mevcut olduğundan ve bu var olan ortamda ilim ve eğitim sisteminin de yolsuzlaştığından, bozuk düzenden liyakatsiz kimselerin ortaya çıktığından bahsetmektedir. Daha önceki dönemlerde ilim yolunun temiz, ilim insanlarının ise doğru ve dürüst bir şekilde hem halka hem de devlete hizmet eden kişiler olduğuna değinir. Doğruluk, doğru kanun koyma ve uygulama ile halka hizmet gibi etik değer ve ilkelerin de varlığından şu şekilde bahseder (Koçi Bey, 1993: 20, 26-27):

“(...) Her biri mevkiinde doğruluk ve adaletle iş görüp, vardıkları yerlerde halka rahmet olurlardı. Emekliliği seçtikleri vakit, gece ve gündüz mübarek bilgi ile meşgul olup, nice eserler vücuda getirirlerdi. Devlet hazinesinde bugün nice eserler vardır. Ve iyi namları kıyamete kadar halk dilinde anılmaktadır.”

“Bugün ilim yolu dahi fevkalade bozulmuştur. Aralarında yürürlükte olan eski kanun işlemez olmuştur.(...)Danışmend olup, uzun zaman medreselerde ilim ile meşgul olmayınca mülazım olunmazdı. Ve kimse kimsenin icabetsiz danışmendini alamazdı. İlim yolu, gayet temiz ve derli toplu idi. O yüzden içlerinde cahil olmayıp, her biri yolu ile geldiğinden kadı ve müderrislerden hepsi, bilgisi ve dini mükemmel, ırz ve vakar sahibi adamlar olup, müderris olduğu takdirde din ve devlete doğrulukla hizmet edip, halka gayet faydalı olurdu.”

2.5.2.4. Bilgi

Koçi Bey, “bilgiye ve ilime” fazlaca değer veren bir devlet adamı olarak bilginin ve bilgili insanın olmadığı yerde cahillerin yanlış davranışlarının devlet içinde bozulmalara neden olacağına öncelikli olarak değinmektedir. Dahası Koçi Bey, din ve devletin devamını da bilgi sebebine bağlamaktadır. Koçi Bey, etik değerlerden birisi olan bilginin ve bilgili kimselerin önemine risalelerinde değinerek, bu konu hususunda da şu satırları kaleme almıştır (Koçi Bey, 1993: 19, 63):

“İmdi malum-u hümayun ola ki, mübarek şeriatın devamı bilgi ile dir. Bilginin devamı, bilginlerdir. O yüzden yüce ataları zamanında bilgiye ve bilginlere olan hürmet ve ikram hiçbir devlette olmamıştır(...) Bilginlerin hallerinin düzenli olması, din ve devletin en mühim hususlarından dir.”

“(...) Bilgin duacılarınızdan, kadı ve mevali olarak bilgi erbabı kullanılıp, şeriat seccadesi layık olana verilirse, vardıkları yerlerde hakkı yerine getirip, halk için daima menfaatli olurlardı(...)”

Öte yandan Koçi Bey, risalelerinde bilgin olarak şeyhülislamı, kazaskerleri, kadıları, mülazımları anlatmaktadır. Bilginler içinde en bilgili ve faziletli olan, en yaşlı ve dindar olanın şeyhülislam olduğunu ve şeyhülislamlık görevinde bulunan kimsenin azlolunamayacağına değinmektedir. Şeyhülislamlardan sonra kazaskerin geldiğini, bunların faziletli, bilgili kimselerden seçildiğini ve uzun süre görevde kaldıklarını, görevlerinin bitiminde hak ettikleri miktarlarla birlikte emekliye ayrıldıklarına ayrıca değinmektedir (Gökçe, 2010: 72). Yine geçmişe atıfta bulunarak devlet erkânından şeyhülislamın ehil kimseler olup, devlet ve dine hizmet için çalıştıklarını, halkın durumunu gözettileri ve sorunları ile ilgilendiklerine dair (Koçi Bey, 1993: 20):

“Evvelce şeyhülislam olan kimseler olgunluk ve fazilet kaynağı olduktan başka çekinmeden hakikati söyleyen kimseler olup, âlemin sığınağı padişah hazretlerine her vakit güzel nasihatlerden geri kalmazlardı. Din ve devletin düzenine çalışır olup, halkın ahvali ile ilgilenirlerdi. Fetva makamı böyle bir adam ile şereflendikten sonra ömür boyunca azil olunmamak gerektir. İyilerin kadri bilinmek gerektir.”

2.5.2.5. Liyakat

Koçi Bey, risalelerinde devlet yönetimi içerisindeki görevlerin işinin ehli olan kimselere verilmesi gerektiğini defaatle vurgulamaktadır. Ona göre, devlet hizmetinde yer alan kimseler, yeterlilikleri devam ettiği sürece ve görevlerini ihmal veya suistimal etmedikçe görev başında kalmalıdır. Böyle olduğu sürece her bir devlet görevlisinin görevinde uzmanlaşıp, tecrübe kazanacaklarından da bahseden Koçi Bey, ayrıca belirli bir terfi sisteminin olması gerektiğine ve görevde yükselmelerin buna uygun olarak gerçekleştirilmesine dikkat çekmektedir (Dinçer, 1990: 355). Bu bağlamda Koçi Bey, kaleme aldığı risalelerinin içeriğinde etik değerlerden birisi olan “**Liyakat**” ilkesinin üzerinde önemle durmaktadır. Nitekim O, ehil olan kimselerin devlet teşkilatında hak ettikleri yerde bulunmalarının, devletin bekası için ne kadar önemli olduğunu şu satırlarla dile getirmektedir (Koçi Bey, 1993: 22):

“İlmiyeye ait yüksek makamların şunun bunun aracılığı ile verilmesi doğru değildir. En bilgilisi hangisi ise ona verilmek gerektir.(...) Yaş ve sene, soy ve sop değildir. Şimdi adaletle iş gördükleri vakit, makamı eskilere verirler. Hâlbuki eskilik, Allah yanında kadılığa sebep değildir. Şeriat seccadesi bilgin ve adil olanlara gerektir. Medreseler dahi ilmi incelikler çıkarmağa kadir olanlara gerektir. Bir cahilin, sırf eskidir diye bir bilginin önüne geçirilmesi haksızlıktır. Bilgi ve diyaneti olunca, genç olsa da zarar vermez.”

2.5.2.6. İyilik

Koçi Bey, etik değer ve etiğe yön veren öğelerden birisi olan “**İyilik**” kavramına da sık sık vurgu yapmaktadır. O, Sultan IV. Murad’a yazdığı risalelerinde, halkın hükümdarına itaat etmesinin ve hükümdarının da halkın sevgi, güven ve bağlılığını kazanmasının ilk koşulunun hükümdarın iyi olması, iyilikle hareket etmesi ve halkına iyi örnek olması olarak belirtmektedir (Kuray, 1988: 1660). Padişahların iyi olduğu ve iyilikle hareket ettikleri müddet boyunca devletin uzun ömürlü olacağı ve halkın da refaha ulaşacağını anlatan Koçi Bey, şu satırları kaleme almıştır (Koçi Bey, 1993: 45):

“(…)Âlemin düzeni, padişahların mübarek kalplerine bağlıdır. Padişahlar âlemin kalbidir. Kalp iyi olunca vücut da iyi olur. Hükümdarlar iyiliğe yönelirse âlem baştanbaşa düzen bulur. Kötülüğe yönelirse hal kederli olup, ağaçlar meyve vermez ve yerlerde ot bitmez. Padişahların vücudu büyüülü bir tılsımdır. İşin doğrusu budur.”

Yaşadığı dönemdeki bozukluk ve bozulmaları anlatan Koçi Bey, önceki padişahlardan Sultan Beyazid ve Sultan Selim gibi padişahların dönemlerine atıfta bulunarak, refah bir ortamın hâkim olduğu zamanlarda etik değer ve ilkelere uygun olarak devlet teşkilatında ehil, iş bilir, bilgili, kanunlara uyan, sadık kimselerin göreve getirildiğini vurgularken, bir anlamda içinde bulunulan dönemle karşılaştırma yapmaktadır (Koçi Bey, 1993: 8):

“Geçmişteki padişahların mübarek zamanlarında dergâh-ı ali kapıcı başlıları ve müteferrikaları, sancağa ve beylerbeyliğe layık, Osmanlı hanedanının iyiliğini isteyen, devirler görmüş, fikir sahibi ve iş bilir kimselerdi. Şanı yüksek divan kâtipleri, eli kalem tutan yazı erbabı, kanun bilir, maharetli ve etraftaki hükümdarlara mektup yazmağa muktedir kimselerdi. Defter-i hakanı ve maliye kâtipleri, bilgili, doğru, şuurlu ve sadık olanlardı. Dergâh-ı ali çavuşları tecrübeli, iş bilir, etraftaki hükümdarlar yanında elçilik yapmağa kudreti olan kimselerdi. Her zümrenin belirli sınırı olup, fazla noksan kabul etmezdi.”

Koçi Bey’in yaşadığı dönemdeki etik anlayış ile günümüz modern yönetimindeki etik anlayış nispeten farklıdır. Koçi Bey’in risalelerinde anlattığı dönemde rüşvet ve iltimas her şeye hâkim olmuş, önemli görevlere ehliyetsiz ve yetersiz yöneticiler getirilmiş, kişisel menfaatler ön plana çıkmış, devlet gelirleri azalmış ve halk fakirlik içine düşmüştür. Dahası ihmaller ve tedbirsizlik, devleti zor bir sürecin içerisine sokmuştur. Bu dönemde Koçi Bey, etik değer ve ilkelerin varlığından daha çok, önceden varlığına ve içerisinde bulunulan dönemde etik dışı davranışların ve yolsuzluğun egemen olmasına dikkat çekmektedir.

Koçi Bey, yaşadığı dönemdeki durumu daha iyi gözler önüne serebilmek için geçmişe atıfta bulunarak, etik değerlerden biri olan iyilik ve iyi niyetin yerini kötülüğün aldığını, etik dışı davranışlardan olan adam kayırmacılığın arttığını, hak etmeyen ve liyakat sahibi olmayan kimselere rüşvet, iltimas gibi etik olmayan

yollarla makamlar verildiğini şikâyet ederek belirtmektedir. Yolsuzluğun arttığı bu dönemde adaletsizlik ve zulmün de beraberinde arttığından bahsetmektedir. Böylesi bir ortamda bilgiye, bilgili kimseye ve ilme olan itibarın azaldığından, cahillerin ise saygınlık kazandığından yakınken, cahil ve yabancı kimselerin bu sayede devlet teşkilatında bulunmaları ve onların yaptıkları tutum ve davranışların devletin adını kötüye çıkarttığını anlatmaktadır. Bu önemli husus hakkında (Koçi Bey, 1993: 21-22):

“Giderek her işe hatır karışmakla ve her işe göz yummakla hak sahibi olmayanlara hadden aşırı mevkiiler verilip, eski kanunlar bozuldu. Kazaskerler dahi az zamanda yersiz olarak azil olunmakla, işlerinde tama’ sahibi ve haris olanlar, bulunduğu mevkii fırsat ve fırsatı nimet bilip, memuriyetlerin çoğunu rüşvet ile ehliyetsizlere verir oldular. Mülazimlikler dahi yolu verilmeyip, satılmağa başlayalı voyvoda ve subaşı kâtipleri ve avam tabakasından birçokları beş- on bin akçe ile mülazım oldu, sonra az zamanda müderris ve kadı olup, ilim sahası cahiller ile doldu. İyi ve kötü belirsiz oldu. Çoğunlukla zulüm ve adaletsizlik yapıp, bilginler adını kötüye çıkaran o gibi cahiller ve yabancılardır. Yoksa ilim yoluna hizmet etmiş ve yolu ile yüksele gelmiş bilginler haşa hak yolundan sapalar... Nihayet iyilere, iyilikleri karşılığında riayetler, kötülere kötülükleri için ihanet olmamakla bilgin ve cahil ayırt edilmeyi, bilginlerin kadri bilinmemekle yüce bilginlerin halk gözünde itibarı kalmadı. Yücelikleri ve saygıları gitti. Geçmişteki bilginler din ve diyanet sahipleri olup, doğruluktan zerre kadar sapmayıp, cenab-ı hakk’ın gazabını ve ululuğunu düşünüp, Allah’tan korktukları için bütün halkta onlardan korkarlardı.”

Koçi Bey, devlet teşkilatı içerisinde meydana gelen bozulmaların esas sebebi olarak etik dışı davranış ilkelerinden ve maddi çıkar karşılığı yapılan yolsuzluk türlerinden birisi olan **“Rüşvet”**i görmektedir. Ayrıca, Koçi Bey risalelerinde, rüşvetin kaldırılmadığı bir durumda adil bir yönetimin gerçekleşmeyeceğini, âlemin düzene girmeyeceğini ve hatta devletin çöküşe gideceğini belirtmektedir (Koçi Bey, 1993: 46, 60-62).

Bu noktada Koçi Bey'in sunduğu önerilerin en başında da rüşvetin önlenmesi gelmektedir. Rüşveti önlemek için Vezir-i Azamların görevlerine karışılmaması, Enderun ve Birun'un devlet işlerinden uzak tutulması, beylerbeyi ve sancak beylerinin liyakatli, işini bilen, devletine daha önceden hizmetlerde bulunmuş kişilerden seçilmesi, bunların çeşitli saray entrikaları ile görevden alınmamları gerektiğini belirtmektedir (Gökçe, 2010: 73). Dahası Koçi Bey, rüşvet hususunda şu satırları kaleme almıştır (Koçi Bey, 1993: 46, 60-62) :

*“Bu kadar karışıklık, fitne, reayanın ve memleketlerin harap olmasına, hazinelerin ve malların azalmasına sebep, **rüşvet** şeytanı olmuştur. Dünya yüzünden rüşvet laşesi kaldırılmazsa adalet mümkün olmaz. Âlemin işlerinin düzeltilmesi nasip olmaz.”*

*“(…)Şevketli hünkârıma malum ola ki, **zulüm ve rüşvet** herhangi devlette meydana çıkar ve aşikâr olursa o devlet harab ve düşkün olur. Bu çeşit haller, tarih kitaplarında bu şekilde tahkik ve beyan olunmuştu(...)Eğer tabiatında ve cibilliyetinde zulüm ve fesad da varsa duyulduğu gibi hakkından gelineceğini ve derhal cezasını göreceğini ve akçe vermekle kurtulamayacağını bilince, zulüm ve düşmanlığa cesaret edemeyip, mecburen adil olur. Vakıa **rüşvet** her hususta fesad kaynağı ve sapıklık tohumudur. Fakat bilginler mansıbında gayet uğursuzdur. Çünkü mübarek şeriat mansıbının rüşvet ile satılması, Allah korusun, dinin satılması demektir. Sonunda pişmanlık tabiidir.”*

“Bu ane kadar devlet vükelasının aldıkları rüşvetten ve nice ehliyetizleri malına tama' ederek, yüksek mevkilere götürmelerinden padişahım hazretlerine ne fayda oldu? Ancak kendi ahretlerini yıktılar ve islam memleketlerini harab ettiler(...) Dünyadan garaz kalkıp, rüşvetten vazgeçilse ve her mansıb, her dirlik, ehline ve layıkına verilse, büyük mutluluk değil midir?(...)”

Buraya kadar değinilen kısım, Koçi Bey'in 1041 yılında tamamlayarak Sultan IV. Murad'a ithafen yazdığı risalelerin incelenmesinden oluşmaktadır. Koçi bey, IV. Murad'a yazdığı risalelerinde daha çok etik değer ve ilkelerden ve bozulmaya neden olan yolsuzluk zemininde etik dışı davranışlardan bahsederken Sultan İbrahim'e

yazdığı layihalar daha çok hizmetkârların görevleri, sayıları ve düzenini ve nasıl olması gerektiği ile ilgili olmuştur.

Özetle; Koçi Bey 17. yüzyılda yazdığı ve Osmanlı Devleti'nin belli bir dönemindeki durumuna ışık tuttuğu risalelerinde genel itibariyle etik değer ve ilkeler ile bunların öneminden bahsetmiştir. O, devlet yönetimi içerisindeki sorunların, bozulmaların sebebini de etik değer ve ilkelerin ihlal edilip, rüşvet, iltimas gibi etik dışı davranışlara yönelmeye bağlamıştır. Bu şekilde de kendi etik anlayışını ortaya koymuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE 2000 YILI SONRASI DÖNEMDE KAMU YÖNETİMİNDE ETİK ANLAYIŞ

20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren küreselleşmenin de etkisi ile tüm dünyada gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yönetim yapılarında hızlı bir değişim ve dönüşüm yaşanmaya başlanmıştır. Bu değişim ve dönüşüm süreciyle birlikte kamu yönetimi içerisinde de kapsamlı ve klasik yönetim anlayışının etkilerini azaltmayı amaçlayan yeni yaklaşımlara odaklanılmış ve bu yeni yaklaşımlardan ilki olan Yeni Kamu İşletmeciliği anlayışı ile değerler ön plana çıkmış, kamu hizmeti ve halkın isteği doğrultusunda kamusal hizmetler önem kazanmaya başlamıştır. Yeni Kamu İşletmeciliği anlayışı ile beraber kamu yönetiminde genel olarak etkinlik, verimlilik, şeffaflık, hesap verebilirlik, açıklık gibi temel ilkelerden söz edilmeye başlanmıştır. Bu ilkeler esasen kamu yönetimi etik anlayışının da temel ilkeleri olup 1980'li yıllardan itibaren yönetimde etik kavramının önem kazanmasına kaynaklık etmişlerdir. Bu noktada Yeni Kamu Yönetimi anlayışı ve bu anlayışın etik olgusuna olan etkisi daha ayrıntılı bir şekilde bu başlık altında incelenmeye çalışılacaktır.

Tüm dünyada 19. yüzyılda kabul gören devlet anlayışına göre; devlet, genel olarak güvenlik, adalet ve dış politika gibi klasik görevleri yerine getiren bir mekanizma olarak görülmekteydi. Bu devlet anlayışı, 20. yüzyılın başlarından itibaren gerek ekonomik gerekse siyasal değişimlerle sorgulanmaya başlanmış ve bu sayede hızlı bir değişim-dönüşüm sürecine girilmiştir (Arslan, 2010: 23). Özellikle 1980'li yılların başından itibaren ekonomik ve siyasal değişimler kamu yönetiminde yeni tartışmalara ve arayışlara sebebiyet vermiştir. Söz konusu tartışmalar; hantal, bürokratik, zorlayıcı mevcut idari yapıların etkin ve verimli bir yapıya nasıl kavuşturulacağı, kamu sektörünün hangi hallerde daha iyi yönetileceği gibi konular ile alakalı olmuştur. Ayrıca kamu hizmetleri koşullarının, vatandaşın istediği verimlilik ölçütüne göre uygun bir biçimde etkin yapı ve becerikli yöneticiler eliyle sunulması üzerinde önemle durulan bir konu olmuştur (Özer, 2005: 3-4). Bu bağlamda 20. yüzyılın ortalarında etkisini göstermeye başlayan eşitlik, özgürlük, bireysellik, serbest piyasa gibi temel ilkeler bazında ortaya konan neo-liberal politikalar çerçevesinde devlete verilen rollerde yaşanan değişiklikler ile birlikte klasik kamu yönetimi anlayışı, yerini işletmecilik mantığında yeni bir yönetim

düşüncesine bırakmıştır (Arslan, 2010: 23). Bu yeni yaklaşım genel olarak Yeni Kamu İşletmeciliği anlayışı olarak adlandırılmıştır.

Türk kamu yönetimini de bir hayli etkileyen bu yeni yaklaşımla birlikte toplumun taleplerine karşı duyarlı, katılımcılığa önem veren, açıklık, şeffaflık, hesap verebilirlik, tarafsızlık, dürüstlük, nesnellik gibi ilkelere bağlı yeni kamu hizmeti anlayışı doğmuştur. Nitekim bu yeni kamu hizmeti anlayışıyla birlikte yönetimi, örgütleri ve bireyleri yönlendiren etik ilke ve değerlere de büyük önem verilmeye başlanmıştır. Bu değer ve ilkelere bağlı bir yönetimin, yolsuzlukları önlemede, kaliteli hizmet sunmada, devlete ve kamu görevlilerine güveni sağlamada daha etkin ve başarılı olacağı düşünülmüştür (Bozkurt, 2010: 49). Dolayısıyla küreselleşme sonrası yeni dönemde kabul gören bu anlayışın dayanmış olduğu en önemli özellik ve yönlerden birisinin etik değer, ilke ve kurallara verilen önemin artması olduğu söylenebilir. Nitekim bu süreçte yaşanan yönetsel usul ve teknikler ve denetim sürecinde meydana gelen yeniden yapılanma reformları, açıklığı, saydamlığı ve hesap verebilirliği daha fazla ön plana çıkarmıştır. Açıklık, şeffaflık ve hesap verebilirliğin anlam kazandığı en önemli olgu ise, etik olmuştur (Doğan, 2015: 385).

Ayrıca etik olgusunun ve anlayışının artan önemine dayanılarak, etik değer ve ilkelerin toplumda ve yönetimde yer edinmesi ve uygulanması için etik kavramı, yasal düzenlemelere daha fazla konu olmaya başlamış, etik ile alakalı kamu kurumları oluşturulmuş ve kamu yönetimleri kanunlardan almış oldukları yetkiler ile hazırlamış oldukları düzenleyici işlemlerde kamu görevlilerinin halka hizmet sunumunda uyması gereken etik kod ve davranış kurallarını belirlemişlerdir. Dahası bu kod ve standartlara ne derece uyum sağlandığını kontrol eden bir kurul kurulması da gündeme gelerek Türkiye’de 13.04.2005 tarihinde 5176 sayılı kanunla Kamu Görevlileri Etik Kurulu adıyla bir kurum faaliyete geçmiştir (Doğan, 2015: 391).

Bu noktada yukarıdaki bilgiler ışığında kamu yönetiminde yaşanan bu değişim ve dönüşüm döneminin, etik değer ve ilkeler ile birlikte etik ile alakalı hususlara verilen önemi fazlasıyla artırdığı söylenebilir. Bundan dolayı Yeni Kamu İşletmeciliği anlayışı ve etik kavramı arasında doğrudan pozitif bir ilişkinin var olduğu kuşkusuz bir gerçektir (Doğan, 2015: 385). Ayrıca Türk kamu yönetiminin yeniden şekillenmesinde ve temel ilkeleri ile kamu etiği anlayışının oluşmasında bu anlayışın büyük bir rol üstlendiğini söylemek mümkündür.

3.1. ULUSLARARASI KURULUŞLARIN ETİK POLİTİKALARI VE TÜRKİYE

1980’li yıllardan itibaren neredeyse tüm dünya ülkelerinin ilgilendiği önemli bir husus vardı: Kamu yönetiminde etik olgusunun yerleştirilmesi. Bu doğrultuda birçok politika geliştirilerek ulusal ve uluslararası çalışmalara imza atılmıştır. Türkiye de OECD’ye üye olması sebebi ve AB’ye uyum sürecinde uygulamakla yükümlü olduğu politikalar hasebiyle, reform ve çeşitli taslaklar ile bu yolda etik ilkelere ve değerlere daha çok önem vermeye başlamıştır. Ayrıca Avrupa Konseyi’nin etik ve yolsuzlukla mücadele konusundaki faaliyetleri ve 2004 yılında GRECO (Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu)’ya üye olunması da Türkiye’nin etik politika ve çalışmalarına yeni boyut kazandırmıştır. Nitekim etkin ve etik bir kamu yönetimine sahip olma hem bu bahsi geçen uluslararası kuruluşlar hem de Türk kamu yönetimi için bir ihtiyaç ve zorunluluk arz etmektedir. Bu sebepten dolayı gerek AB’ye üye ülkelerde gerekse ülkemizde bu konuya büyük önem verilmekte ve etik konusunda çalışmalar yapılmaktadır. Bu bağlamda bu başlık altında Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi ve OECD gibi uluslararası kuruluşların etik ve yolsuzlukla mücadele politikaları ve Türkiye’ye olan etkisi incelenmeye çalışılacaktır.

3.1.1. Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinin Etik Politikalara Etkisi

Avrupa Birliği, etik ve yolsuzlukla mücadele konusunda faaliyette bulunan önemli bir ulus üstü kuruluştur. 1958 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu adıyla kurulan bu kuruluşa Türkiye, 1959 yılında başvuruda bulunmuş ve bir ortaklık sözleşmesi kabulüyle Türkiye-AB arasında 12 Eylül 1963 yılında Ankara Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmanın yürürlüğe girmesi ile birlikte Türkiye örgüte uyum çerçevesinde hazırlık, geçiş ve nihai dönem olmak üzere üç aşamalı bir sürecin içerisine dâhil edilmiştir. Hazırlık dönemi 1973 yılında Katma Protokolün yürürlüğe girmesiyle sona ermiş ve geçiş dönemine girilmiştir. 1970’lerdeki ekonomik bunalımlar ve 1980 darbesinin etkisiyle yavaş ilerleyen geçiş dönemi, 1996’da Türkiye’nin Gümrük Birliği’ne girişiyle sona ermiştir (AB Başkanlığı, 2017).

Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirvesi’nde Türkiye’nin adaylığının teyidi ile Türkiye-AB ilişkileri yeni bir boyut kazanmıştır. Bu bağlamda adaylık süreci gerek Türkiye’ye gerek AB’ye Gümrük Birliği süreci ile karşılaştırılmayacak kadar kapsamlı sorumluluk ve yükümlülükler getirmiştir (Eriş, 2002: 99). 17 Aralık 2004

tarihli Brüksel Zirvesi ise AB-Türkiye ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. Söz konusu zirvede Türkiye'nin siyasi kriterleri yeterli ölçüde karşıladığı belirtilerek 3 Ekim 2005 tarihinde müzakerelere başlanması önerilmiştir. Önerilen tarihten itibaren katılım müzakerelerine başlanılmış olup, müktesebat uyum çalışmaları halen devam etmektedir (AB Başkanlığı, 2017).

Türkiye-AB arasındaki ilişkilerin kısa bir tarihçesine değinildikten sonra, bu noktadan itibaren Avrupa Birliği etik anlayışı ve Türkiye'ye doğrudan veya dolaylı etkileri değerlendirmeye çalışılacaktır.

Etik ve yolsuzlukla mücadele konusunu gündeme alan ve özellikle küreselleşen dünya düzeninde söz sahibi ve etkin olma yolunda ilerleyen ve iyi işleyen kamu yönetimine sahip olmayı amaç edinen Avrupa Birliği için yolsuzluk, kötü yönetişimin göstergesi sayılmakta ve etik ilkelere ve yolsuzlukla mücadele konusundaki politikalara büyük önem verilmektedir. Bu husus ile alakalı olarak, AB nezdinde etik alt yapıyı oluşturmak, gerek birlik içerisinde iyi yönetişimin gereklerini yerine getirmek gerekse üye ve aday ülkelere emsal teşkil ederek bu ülkeleri kamu yönetimlerinin aynı şekilde işlemesi noktasında öncü bir rol izlemek açısından büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle iyi yönetim ve etik, AB kamu yönetimi yapısının dayandığı temel ilkeler olarak dikkat çekmektedir (Demiral, 2009: 195-196).

AB'nin açıkça kendisinin belirlediği etik ilkeler mevcut olmamakla birlikte, OECD'nin SIGMA programıyla yayımladığı raporunda, belirtilen etik ilkelerin kabul edildiği görülmektedir. Özellikle SIGMA Programı'nın 1998'de yayımlanmış olduğu "*Avrupa Kamu Yönetimi İlkeleri*" (*European Principles for Public Administration*) isimli raporda kamu yönetimi için öngörülen bazı etik ilkelerden söz edilmektedir. Bunlar (OECD, 1998b):

1. Güvenirlilik ve Öngörülebilirlik İlkesi (Reliability and Predictability)
2. Açıklık ve Şeffaflık İlkesi (Openness and Transparency)
3. Hesap Verebilirlik İlkesi (Accountability)
4. Etkinlik ve Etkenlik İlkesi (Efficiency and Effectiveness).

Nitekim AB'nin yürütme ve denetim organı olan Avrupa Birliği Komisyonu 2002 yılında yayınladığı "Beyaz Kitap"ta iyi yönetim ilkeleri olarak sayılan ve OECD'nin bu bahsi geçen yılda yayımladığı raporunda belirtilen temel ilkelere

benzer ilkeler ortaya koyarak görevini yerine getirmeye çalışmaktadır. Söz konusu ilkeler; açıklık, katılımcılık, hesap verebilirlik, etkinlik ve tutarlılık olarak sıralanabilir (Demiral, 2009: 195-196). Ayrıca diğer pek çok alanda etik ilkeler ortaya koyan ve bu ilkeleri tek bir belgede değil, farklı farklı belgelerde sıralayan AB, bu belgelerde doğruluk, dürüstlük, sorumluluk, hesap verebilirlik, şeffaflık ve tarafsızlık gibi ilkeleri hem üye ülkeler hem de aday ülkeler için geçerli etik ilkeler olarak kabul etmiştir (Cini, 2007: 17; Demiral, 2009: 197). Bununla birlikte, Birlik sadece üye ve aday ülkelere yönelik ilkeler belirlemekle kalmayıp kendi kurumlarına yönelik yayınlar da yapmaktadır. Bu konuda özellikle Avrupa Komisyonu'nun çalışmaları dikkati çekmektedir (Korkut, 2010: 109).

2007 yılının Şubat ayında, AB Komisyonu etik ilkeleri ortaya koymak amacıyla aşağıdan yukarıya doğru bilgi akışını sağlayacak şekilde bir girişim başlatmış ve bunun sonucunda 2008 yılının Mart ayında yayımlanan “*Komisyon Personeli için Profesyonel Etik Standartlar ile İlgili Bildiri*” (*Communication on Standards of Professional Ethics for its Staff*)'yi yayımlanmıştır. Bu belgede Komisyon personelinin görevlerini yerine getirirken uymaları gereken temel ilke ve kuralları bilmeleri gerekliliği vurgulanarak belgenin sonunda “Profesyonel Etik İlkeleri Bildirisi” yayınlanmıştır. Buna göre Komisyon personeli; “Personel Düzenlemeleri” belgesinde yer alan düzenlemelere uygun olarak, görevlerini yerine getirirken aşağıda sayılan ilkelere göre hareket etmek zorundadır (Demiral, 2009: 201-202):

1. Kamu yararını her şeyin üzerinde tutmak ve hesap verebilirlik
2. Liyakat, Sorumluluk ve Tarafsızlık
3. Kamu kaynaklarını ve kamuya ait bilgileri korumak

Avrupa Komisyonu etik ile alakalı bu belgesinde kamu yararını ve bilgilerini koruma, liyakat, sorumluluk ve tarafsızlık ilkelerini sayarak, AB bünyesinde yer alanların faydalarının gözetilmesini ve onlara karşı etik ilkelere uygun bir şekilde davranılmasını sağlamayı hedeflemektedir.

Ayrıca AB bünyesinde kamu etiği ve yolsuzlukla mücadele konusunda önemli çalışmalar yürüten Komisyon, özellikle uluslararası uygulamalar doğrultusunda temel ilkeleri ortaya koyarak, söz konusu ilkeleri uygulamada ve işleyişte etkin kılmaya çalışmaktadır. Komisyon, kamu yararı, şeffaflık, liyakat, sorumluluk ve

tarafsızlık ilkelerini temel etik ilkeler olarak benimsemiş ve yolsuzlukla mücadele bağlamında “*AB Sahtecilikle Mücadele Ofisini (OLAF)*” 1999 yılında kurarak aynı yıl faaliyete geçirmiştir. Komisyon bünyesinde bağımsız bir soruşturma birimi olan ve idari denetim yetkisine sahip bir kurum olarak OLAF’ın temel görevi, sahtecilik, yolsuzluk ve diğer yasadışı faaliyetlere karşı üye ülkelerin mali çıkarlarını güvende tutmaktır. Bu noktada üye ülkelerin yetkili makamları arasında işbirliği sağlayarak koordinasyonu yürüten bir birim olarak faaliyet göstermektedir (Özbaran, 2003: 21-22). Son olarak Komisyon’un yaptığı bir diğer önemli çalışma, etik kavramının önemini idrak edilmesi ve bu konuda daha özenli davranılması amacıyla ilan edilen ve 2006 yılından beri kutlanan Etik Günü’dür (Demiral, 2009: 204). Ülkemizde de 25-31 Mayıs tarihleri arasında kutlanan Etik Günü, etik değerlerin hatırlanması bakımından önem arz etmektedir.

Aday ülke olarak Türkiye’de etik kamu yönetiminin kurulması ve geliştirilmesi için öncelikle ülke ihtiyaçları ve yapılması gerekenler ışığında, daha sonra da Avrupa Birliği’nden gelen talep ve tavsiyeler doğrultusunda gerekli yasal düzenlemeler yapılarak, etik anlamda kurumsal yapıyı oluşturma çalışmalarının devam ettiğini söylemek mümkündür. Söz konusu çalışmaların hem kamu sisteminde etkinliği ve etkililiği arttıracığı hem de adaylık sürecinde Türkiye’nin işini kolaylaştıracağı ayrı bir husustur. Bu sebeple bu konuya ilgi ve de yapılan çalışmalar giderek artış göstermektedir (Demiral, 2009: 195). Özellikle 2000’li yılların başından itibaren Türkiye’de etik ilkelerin belirlenmesinde 5176 sayılı kanun ve Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ve Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin kabul edilip yürürlüğe girmesinde, yolsuzlukla mücadele konusunda çeşitli uluslararası anlaşmaların imzalanmasında AB’ye uyum sürecinin ve AB’nin etik politikalarının önemli etkisinin olduğu şüphesizdir.

Bu bilgiler ışığında Türkiye’de, AB’nin etik ve yolsuzlukla mücadele konusundaki çalışmalarının etkisi yanında saydam ve bireyi merkezine alan bir devlet yapısı oluşturulmaya çalışılmaktadır (Eriş, 2002: 99). Ayrıca üyelik süreci çerçevesinde uygulanan etik ve yolsuzlukla mücadele çalışmaları, AB Komisyonu tarafından gözlemlenmekte olup özellikle kamu yönetiminde ciddi reformların gerekliliği ve yolsuzluğu önlemek adına ciddi bir kararlılığa sahip olmak teşvik edilmektedir (Burtan, 2016: 21). Nitekim Türkiye’de etik ve yolsuzlukla mücadele konusundaki çalışmalar ve politikalar aday ülke olması sebebiyle Avrupa Birliği’nin

gündeminde olup, her yıl düzenli olarak AB Komisyonu tarafından ilerleme raporları yayımlanarak değerlendirilmekte ve konuya ilişkin tavsiyelere de yer verilmektedir. Günümüze kadar yayımlanan ilerleme raporları aşağıda kısaca değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

Aday ülkelerin yönetsel durumlarının sistematik bir biçimde değerlendirilmesi, tam üyelik müzakereleri sırasında ve AB Komisyonu'nun ülkeler hakkındaki düzenli raporları çerçevesinde gerçekleşmektedir. Birliğin talep ve tavsiyeleri, 1998 yılından itibaren düzenli ilerleme raporlarında yer almaktadır ve bu raporlarda etik konusu ve yolsuzlukla mücadele ile ilgili Türkiye'nin çalışmaları, yolsuzlukla mücadele tedbirleri başlığı altında değerlendirilmektedir. 1998-1999 yıllarına dair de raporların yayımlanmasına rağmen bu başlık altında konumuz gereği 2000 yılından günümüze kadar olan etik ve yolsuzlukla mücadele ile ilgili olarak AB Komisyonu'nun Türkiye adına yaptığı değerlendirmeler incelenecektir.

İlerleme Raporu (2000): 2000 yılındaki ilerleme raporunda Avrupa Birliği uyum sürecinde Türkiye'nin yolsuzlukla mücadele konusundaki tedbirleri değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Özellikle OECD'nin Uluslararası Ticari Muamelelerde Yabancı Resmi Görevlilere Rüşvet Verilmesine Karşı Mücadele Hakkında Sözleşmesi'nin onaylanması ve yürürlüğe girmesinden söz edilmektedir. Ancak bu tarihlerde Türkiye'nin Avrupa Konseyi sözleşmelerinden olan “Yolsuzluk Üzerine Ceza Hukuku Sözleşmesi”, “Yolsuzluk Üzerine Medeni Hukuk Sözleşmesi” ve “Suç Hasılatının Aklanması, Aranması, Zaptı ve Müsaderesi Üzerine Sözleşme”lerinden hiçbirini imzalamadığı da Komisyonca belirtilmektedir (AB Komisyonu, 2000).

İlerleme Raporu (2001): 2001 yılındaki ilerleme raporunda Türkiye'nin yolsuzlukla mücadele konusunda bir dizi tedbir geliştirdiğinden ve bu tedbirlerin amacının kamu yönetiminde şeffaflık ve güvenilirlik sağlamak ile birlikte yolsuzlukla mücadeleyi ve iyi yönetimi güçlendirmek olduğundan bahsedilmektedir. Ayrıca yolsuzluk konusunda kapsamlı bir strateji geliştirmek üzere, üst düzey bir yönlendirme komitesi kurulduğundan ve ülke çapında yolsuzluğun boyutunu araştırmak üzere çalışmalar yapıldığından söz edilmektedir. Komisyon bir önceki yılın ilerleme raporunda bahsi geçen Avrupa Konseyi sözleşmelerinin imzalandığına ve Türkiye'nin, uluslararası ticari işlemlerde OECD

Rüşvet Çalışma Grubu tarafından oluşturulan yolsuzlukla mücadele tedbirlerinin izlenmesine iştirak ettiğine dikkat çekmektedir (AB Komisyonu, 2001).

İlerleme Raporu (2002): 2002 yılındaki ilerleme raporunda ise yolsuzluğun Türkiye’de önemli bir sorun olmaya devam ettiği ve 2001 yılında kurulan üst düzey yönlendirme komitesinin yolsuzlukla mücadele konusundaki çalışmalarını hızlandırdığı ifade edilmektedir. Dahası Ocak 2002’de Türk hükümetinin “*Kamuda Saydamlığın Artırılması ve Etkin Yönetim*” konusunda bir eylem planı kabul ettiğinden ve bu planın kamu hizmetlerinin sunumunu iyileştirmek gibi geniş bir amaca sahip olmanın yanı sıra, saydamlığın artırılması amacıyla yolsuzluğun önlenmesine katkı sağlayacağından söz edilmektedir. Nitekim söz konusu plan, kamu görevlileri ve yöneticilerine yönelik etik davranış kuralları yarasının çıkarılması, denetim sisteminin güçlendirilmesi ve kara paranın aklanması ile mücadelenin etkili hale getirilmesi gibi bir dizi tedbir öngörmektedir. Ayrıca TBMM’nin Ocak 2002’de saydamlığın artırılması ve yolsuzluğun önlenmesi amacıyla kabul ettiği Kamu İhale Kanunu (24648 sayılı) da raporda bahsi geçen başka bir husustur. Rüşvet ve bu konuda açılan davalar belirtilerek, raporun yolsuzlukla mücadele tedbirleri başlığının sonunda şu satırlara yer verilmektedir: “*Yolsuzluğun ve yolsuzluk eylemlerinin önlenmesi için birçok adım atılmıştır. Saydamlığı ve etkili yönetimi artırmak üzere bir stratejinin kabul edilmiş olması memnuniyet verici bir gelişme olup, bundan sonra söz konusu stratejinin uygulanmasına gerekli özen gösterilmelidir.*” (AB Komisyonu, 2002).

İlerleme Raporu (2003): 2003 yılındaki ilerleme raporunda, yolsuzlukla mücadele tedbirlerinin kabul edilmesi konusunda önemli yol kat edildiği Komisyonca belirtilmektedir. Bu noktada TBMM’nin yolsuzlukla mücadele konusundaki Avrupa standartlarını izlemekle görevli Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubuna (GRECO) katılmasını sağlayan, Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Özel Hukuk Sözleşmesi’ni onayladığından söz edilmektedir. Dahası Ocak 2003’te, yolsuzluğun sosyal ve ekonomik boyutunun araştırılması ve gerekli önlemlerin belirlenmesi amacıyla bir Meclis Araştırma Komisyonu kurulduğu ifade edilmektedir. Kabul edilen eylem planı ile Türk hükümetinin yolsuzlukla mücadelenin güçlendirilmesi amacına yönelik birçok tedbir ve girişime yer vererek saydamlığın artırılması yönünde Bilgi Edinme Hakkı Kanunu (25269 sayılı)’nu kabul ettiği de raporda değinilen bir başka konudur (AB Komisyonu, 2003).

İlerleme Raporu (2004): 2004 yılındaki ilerleme raporunda, yolsuzlukla mücadele tedbirlerinin kabul edilmesinde bir önceki yıldan daha fazla ilerleme kaydedildiğinden söz edilmektedir. Nitekim Türkiye'nin, BM Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesini imzaladığından ve Avrupa Konseyi Yolsuzluğa ilişkin Ceza Hukuku Sözleşmesini onayladığından (14.01.2004) ve Ocak ayında GRECO (Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu)'ya katıldığından bahsedilmektedir. Raporunda, Mayıs 2004'te 5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulunun Kurulmasına ilişkin kanunun kabulü ile saydamlığın artırılması yönünde önemli bir ilerleme kaydedildiği ve Kamu Görevlileri Etik Kurulunun kurulmasını sağladığı da ayrıca belirtilmektedir. Raporunda, Ocak 2004'te Kamu Sektöründe Şeffaflığın ve İyi Yönetimin Arttırılmasına İlişkin Eylem Planı için Meclis Komitesine yardım etmek amacıyla bir teknik komite kurulduğundan söz edilmektedir. Raporun yolsuzlukla mücadele tedbirleri başlığının sonunda Komisyonca, şu satırlara yer verilerek öneriler sunulmaktadır: *“Türkiye, bağımsız bir yolsuzlukla mücadele kurumu oluşturması ve yolsuzlukla mücadele kanunu kabul etmesi için teşvik edilmektedir. Ayrıca, hükümet, kamu idaresi ve sivil toplum arasındaki diyalogun güçlendirilmesi gerekmekte ve kamu çalışanları ve seçilmiş görevliler için bir Etik Davranış İlkeleri geliştirilmelidir. İlave olarak, yolsuzluğun ciddi bir suç olarak algılanması konusunda kamu bilinci oluşturmak amacıyla daha fazla faaliyette bulunulmalıdır. Yolsuzluğa karşı en üst siyasi düzeyde sürekli olarak sağlanacak destek memnuniyetle karşılanacaktır.”* (AB Komisyonu, 2004).

İlerleme Raporu (2005): 2005 yılındaki ilerleme raporunda, Türkiye'de yolsuzluk sorununun halen ciddiyetini korumasına rağmen, bazı ilerlemelerin de gerçekleştiğinden söz edilmektedir. Özellikle kabul edilen Yeni Türk Ceza Kanunu'nun yolsuzlukla ilgili suçları daha ciddi bir şekilde cezalandırdığından bahsedilmektedir. Ayrıca Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nun faaliyete geçmesi ve kamu görevlileri için davranış ilkeleri hakkındaki yönetmeliğin yürürlüğe girmesi de raporda ilerleme adına değinilen bir başka konu olarak yer almaktadır. Raporunda ayrıca, yolsuzlukla mücadele konusunda kurulan çeşitli yasama ve yürütme birimlerinin etkinliği ve etkisi hususunda var olan bir endişeden ve bu yöndeki politikaların tutarlılığı ile eşgüdüm ve işbirliğinin zayıf olmasından bahsedilmektedir. Raporun “Yolsuzlukla Mücadele Tedbirleri” başlığının sonunda ise Komisyonca çeşitli tavsiyeler sunularak, gereklilikler belirtilmektedir. Bu

bağlamda yolsuzlukla mücadele ile ilgili kurumların güçlendirilmesinin ve özel olarak yolsuzlukla daha etkin bir mücadele için denetim sisteminin elden geçirilmesinin gerekliliğinden söz edilmektedir. Buna ilave olarak yolsuzluğun ciddi bir suç olarak algılanması konusunda kamu bilincini artırmak amacıyla da daha fazla çalışma yapılması gerektiği belirtilmektedir (AB Komisyonu, 2005).

İlerleme Raporu (2006): 2006 yılındaki ilerleme raporunda, saydamlığın artırılması noktasında Bilgi Edinme Hakkı Kanun’unda birtakım değişiklikler yapılması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Raporun “Yolsuzlukla Mücadele Tedbirleri” başlığının sonunda ise özellikle kamu yönetiminde saydamlığın artırılması başta olmak üzere, yolsuzlukla mücadelede bazı sınırlı ilerlemelerin varlığından bahsedilmekte ve yolsuzluğun yaygın ve de yolsuzlukla mücadele eden makam ve politikaların ise zayıf olduğu vurgusu yapılmaktadır (AB Komisyonu, 2006).

İlerleme Raporu (2007): 2007 yılındaki ilerleme raporunda Komisyon bir eleştiri dile getirmektedir. Söz konusu eleştiri etik ilkelere ilişkin 5176 sayılı kanunun, milletvekilleri, akademisyenler, ordu ve yargı mensuplarına genişletilmesi konusunda istenilen ilerlemenin olmaması hususundadır. Ayrıca yolsuzlukla mücadele stratejisi oluşturulması konusunda bir gelişme yaşanmadığından ve yolsuzlukla mücadelede görev alan denetleme kurulları gibi kurumların güçlendirilmediğinden söz edilmektedir. Yolsuzluk konusunda istatistik ve veri toplamakla görevli bir kamu kurumu bulunmaması ile ilgili bir durum tespitine de ayrıca yer verilmektedir (AB Komisyonu, 2007).

İlerleme Raporu (2008): 2008 yılındaki ilerleme raporunda, Türkiye’nin GRECO (Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu)’nun ortak değerlendirme raporlarında yapılan tavsiyelerin üçte birini uygulamaya koymasından söz edilmektedir. Ancak, GRECO (Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu)’nun en önemli tavsiyelerinden birisi olan sivil toplumu kapsayan ve yolsuzlukla mücadele stratejilerinin uygulanmasının denetimi ile yeni stratejilerin önerilmesi görevlerini üstlenecek genel bir gözetim organının henüz yerine getirilmemesi ise raporda üzerinde durulan önemli bir konu olmaktadır. Raporun “Yolsuzlukla Mücadele Tedbirleri” başlığının sonunda genel olarak Türkiye’nin yolsuzlukla mücadelede sınırlı bir ilerleme kaydettiği ve genel bir

strateji, eylem planı ile eşgüdüm mekanizmasının bulunmamasının sürmekte olması ve bu konuda süre gelen endişeden bahsedilmektedir (AB Komisyonu, 2008).

İlerleme Raporu (2009): 2009 yılındaki ilerleme raporunda, Türkiye'nin GRECO (Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu) tavsiyelerini dikkate almak, uluslararası sözleşmelere uymak ve OECD Rüşvet Sözleşmesi hükümlerini uygulamak amacıyla Türk Ceza Kanunu'nda ve Kabahatler Kanunu'nda değişiklik yapılmasını öngören kanunun, TBMM Genel Kurulu'nca kabul edilmesinden söz edilmektedir. Dahası bahsi geçen kanunun, tüzel kişilerin yükümlülükleri, kara paranın aklanmasının önlenmesi ve yabancı kamu görevlilerine rüşvet verilmesiyle ilgili yasal çerçeveyi güçlendirdiğine dair bir vurgu yapıldığı görülmektedir. İyi yönetim ve saydamlığı artırmak amacıyla kurulan Bakanlık Komisyonu'nun yolsuzlukla mücadele konusunda neredeyse hiçbir siyasi girişimde bulunmamış olması da Komisyon tarafından eleştirilmektedir. Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nun ilk kez 2009 yılında, kamu görevlilerinin etik kurallara uymadıkları konusunda seçilmiş bir belediye başkanını ve kamuya ait şirket yöneticilerini de kapsayan dört karar yayımlaması da raporda ayrıca üzerinde durulan bir husustur. Raporun "Yolsuzlukla Mücadele Tedbirleri" başlığının sonunda ise yolsuzluğun halen yaygın olmasına karşın, yolsuzluğun önlenmesine yönelik yasal çerçevenin iyileştirildiğine dair bir not düşüldüğü görülmektedir (AB Komisyonu, 2009).

İlerleme Raporu (2010): 2010 yılındaki ilerleme raporunda, Türk Hükümetinin Şubat 2010'da Saydamlığın Artırılması ve Yolsuzlukla Mücadelenin Güçlendirilmesi Stratejisi'ni (2010-2014) kabul etmesinden bahsedilmektedir. Kamu yönetiminde daha fazla şeffaflık, hesap verebilirlik ve güvenilirlik sağlayarak kamu yönetiminin ve yolsuzlukla mücadeleye karşı önleyici ve caydırıcı tedbirlerin geliştirilmesi gibi stratejileri uygulamak ve bunların uygulanmasını gözetmek amacıyla bakanlar seviyesinde bir komisyon ve kamu kurumları, sendikalar ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin temsilcilerinden oluşan bir yürütme kurulu yeniliğine de dikkat çekilmektedir. Raporda ayrıca, Haziran 2010 itibariyle, GRECO (Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu) değerlendirme raporundaki yirmi bir tavsiyeden on beşinin uygulanmaya konulmasına değinilmektedir. Dahası Aralık 2009'da, Başbakanlık Teftiş Kurulu'nun Avrupa Yolsuzlukla Mücadele Bürosu'nun (OLAF) eş değer bir kurumu olarak tayin edilmesinden bahsedilmektedir. Ülke çapında etik eğitimlerin devam ettiği ve Türk hükümeti tarafından Eylül ayında "Denetim

Görevlilerinin Uyacakları Mesleki Etik Davranış İlkeleri Hakkında Yönetmelik”in kabul edilmesi ise raporda üzerinde durulan bir başka husustur (AB Komisyonu, 2010).

İlerleme Raporu (2011): 2011 yılındaki ilerleme raporunda, Türkiye’nin GRECO(Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu) değerlendirme raporunda yer alan yirmi bir tavsiyeden on dokuzunu uygulamaya koyduğu ancak Mart 2010’da kabul edilen üçüncü değerlendirme raporu sonrasında, “Suç İsnadı” ve “Siyasi Parti Finansmanının Şeffaflığı” alanında iki önemli GRECO(Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu) tavsiyesinin ise uygulanmayı beklediği belirtilmiştir. Raporun “Yolsuzlukla Mücadele Tedbirleri” başlığının sonunda ise yolsuzlukla mücadeleye yönelik strateji ve eylem planının uygulanmasında sınırlı bir ilerleme kaydedildiği belirtilerek birçok alanda yaygın olan yolsuzluğun azaltılması için daha etkili stratejiler uygulanması gerektiği ile ilgili bir gereklilik ifade edilmektedir (AB Komisyonu, 2011).

İlerleme Raporu (2012): 2012 yılındaki ilerleme raporunda, Haziran 2012’de kabul edilen Üçüncü Yargı Reformu Paketi’nin, Türk Ceza Kanunu’nda yer alan yolsuzlukla ilgili hükümlere birtakım değişiklikler getirmesi ve GRECO(Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu)’nun “suçun mahiyeti” ile ilgili bazı tavsiyelerine uygun olarak rüşvet suçunun ve eş değerinde olanların tekrardan tanımlanması söz konusu edilmektedir. Bahsi geçen yılda merkezi ve yerel yönetimlerde görevli pek çok personelin etik eğitim aldığına da raporda yer verilmektedir. Ayrıca raporda, yolsuzluk davalarıyla ilgili soruşturma, iddianame ve mahkûmiyet kararlarına ilişkin bir izleme mekanizmasının henüz oluşturulmaması hasebiyle, yolsuzlukla mücadele davalarında tarafsızlık konusunda ciddi bir endişenin varlığı da bahsi geçen bir diğer konudur (AB Komisyonu, 2012).

İlerleme Raporu (2013): 2013 yılındaki ilerleme raporunda, Türkiye’nin Ulusal Yolsuzlukla Mücadele Stratejisi’ni uygulamaya devam ettiğine ve stratejinin tam anlamıyla uygulanması, çalışma gruplarının yolsuzlukla ilgili meseleler hakkındaki politika önerilerinin takip edilmesi ve sivil toplumla etkin işbirliği kurulması için ek bir çaba gösterilmesi gerekliliğine yer verilmektedir. Ayrıca Türkiye’nin Komisyonu tatmin edecek şekilde tüm yolsuzluk vakalarında caydırıcı cezaların temin edilmesinin zorunlu olduğuna dikkat çekilmektedir (AB Komisyonu, 2013).

İlerleme Raporu (2014): 2014 yılındaki ilerleme raporunda, özellikle Aralık 2013'te başlatılan yolsuzlukla mücadele soruşturmaların ardından, yolsuzluk iddialarının Türkiye'deki siyasi tartışmalarda önemli bir yer işgal ettiğinden bahsedilmektedir. Söz konusu iddiaların ele alınış şekli, görevi kötüye kullanma iddialarının üzerine ayrımcı olmayan, saydam ve tarafsız bir biçimde gidilemeyeceği yönünde Komisyon tarafında ciddi bir endişenin ortaya çıkışından söz edilmektedir (AB Komisyonu, 2014).

İlerleme Raporu (2015): 2015 yılındaki ilerleme raporunda, bir önceki yıla göre şeffaflık konusunda bir ilerleme kaydedilmediği ve yolsuzluk algısının hala yaygın bir şekilde devam ettiğinden söz edilmektedir. Türkiye'de bağımsız bir yolsuzlukla mücadele kurulunun olmaması da raporda bahsi geçen diğer bir husustur (AB Komisyonu, 2015).

İlerleme Raporu (2016): 2016 yılındaki ilerleme raporunda, Türk yasal mevzuatında etik ve yolsuzlukla ilgili hala büyük boşlukların olmasından ve bu durumun da birtakım endişeleri ortaya çıkardığından bahsedilmektedir. Raporda Türkiye'nin özellikle, Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi'ne uygun biçimde, işlevsel olarak bağımsız bir yolsuzlukla mücadele birimi tesis etmesi, GRECO (Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu) tarafından yayımlanan tavsiyeleri, ihtiyaç duyulan mevzuatın kabul edilmesi dâhil, etkin biçimde yerine getirilmesi ve yolsuzluk soruşturmalarının tam bağımsız birimler ve görevlilerce gerçekleştirilmesi tavsiyesi yapılarak, var olan eksikliklerin giderileceği düşünülmektedir (AB Komisyonu, 2016).

2017 yılına ait, AB Komisyonu tarafından hazırlanan Türkiye'yi ilgilendiren bir ilerleme raporu bulunmamaktadır.

İlerleme Raporu (2018): Son olarak 2018 yılındaki ilerleme raporunda, yeni bir mevzuat çıkarılmayan rapor döneminde ilerleme kaydedilmemesi üzerinde durulmaktadır. Ayrıca kamu kurumlarının çalışmalarında, hesap verebilirliğin ve saydamlığın artırılması konusunda net bir ilerlemenin olmadığı yönünde Komisyon görüş bildirmektedir. Raporda, Türkiye'nin GRECO(Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu) tavsiye kararlarının tümünü yerine getirmemesi üzerine 2016 yılında sunulan öneriler yinelenmektedir (AB Komisyonu, 2018).

Sonuç olarak, AB Komisyonu tarafından 1998 yılından itibaren yayımlanan ve yukarıda 2000 yılından itibaren düzenli ilerleme raporlarında Türkiye'nin AB uyum sürecinde yerine getirmekle yükümlü olduğu etik ve yolsuzlukla mücadele konusundaki politikalar “Yolsuzlukla Mücadele Tedbirleri” başlığı altında değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Özellikle ülkemizin uluslararası örgütlerin bu alandaki politika ve tavsiye kararlarını ne kadar ve nasıl uyguladığı, var olan eksiklikler, yolsuzluk algısının devam etmesi, etik altyapı ve Kamu Görevlileri Etik Kurulu ile hukuki ve yönetsel değişiklikler tüm raporlarda ele alınan hususlar olmuştur. Türkiye'yi ilgilendiren bu düzenli ilerleme raporlarının hem Türkiye'nin AB'ye tam üyelik yolunda hem de ülkede etik ve yolsuzlukla mücadele konusunda geliştirilen politika ve çalışmalarda bir yol haritası sunduğunu söylemek mümkündür.

3.1.2. Avrupa Konseyi'nin Etik Politikalara Etkisi

Etik ve yolsuzlukla mücadele konusunda çalışmaları olan bir diğer önemli uluslararası kuruluş Avrupa Konseyi'dir. Avrupa Konseyi, İkinci Dünya Savaşı'ndan hem maddi hem manevi kayıpla çıkan Avrupa'da uzlaşma sağlamak, gerginlik ve çatışma ortamı yerine ortak kurumlar, ilkeler, standartlar ve sözleşmelere dayalı güven ve işbirliği ortamı var etmek amacıyla oluşturulmuş bir örgüttür. Ayrıca Avrupa Konseyi, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa ile kurduğu ilk kurumsal bağı temsil etmektedir. Nitekim Türkiye, Konsey'in kuruluşundan üç ay gibi kısa bir sonra Ağustos 1949'da örgüte üye olmuş ve kurucu üye sıfatı ile yer almıştır (www.mfa.gov.tr). Bu tarihten itibaren Türkiye, Avrupa Konseyi'nin etik ve yolsuzlukla mücadele ilgili çalışma ve politikalarından etkilenmiş ve bizzat üye sıfatı ile bu çalışmalara katılma fırsatı bulmuştur.

Etik ve yolsuzlukla mücadele konusunda çalışmalar yapan Avrupa Konseyi, 2000 yılında yayımladığı ve üye ülkelerin hukuki yapılarına ve yönetim ilkelerine bağlı olarak hazırlanan tavsiye kararında belirttiği “*Avrupa Konseyi Kamu Görevlileri için Model Etik Davranış Kodu*” (*Council of Europe, Model Code of Conduct for Public Officials*) ile kamu etiğinin benimsenmesi ve sürdürülmesi bakımından önemli bir konumda yer almaktadır. Ayrıca model etik davranış kodu, ilkeler ve usullere ilişkin açıklayıcı ve anlaşılır nitelikteki etik kodlar düzenlemek yönünde ortaya çıkan eğilimin en iyi örneklerindedir. Söz konusu kod, kamu

görevlilerinin uymaları gereken davranış kurallarını ve dürüstlük standartlarını belirlemeyi amaç edinerek, kamu görevlileri için tarafsızlık, dürüstlük, hesap verilebilirlik, etkinlik, şeffaflık gibi temel ilkelerden bahsetmiştir. Ayrıca çıkar çatışmasından kaçınma, eski kamu görevlileri ile ilişkiler, kamu görevinin kötüye kullanılması, hediye alma sınırı, yaptırımlar gibi konularda da çeşitli düzenlemeler yapılmıştır (Yüksel, 2010: 202-204).

Bahsi geçen kod'da yer verilen ilke ve hususlara uyulup uyulmadığını denetleme görevi ise Avrupa Konseyi tarafından *Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO)* adlı örgüte verilmiştir. GRECO, yolsuzlukla mücadelede yol gösterici ilkeler ve stratejiler oluşturmak üzere etkin bir sisteme sahip olup, kurumun amacı üye ülkelerin yolsuzlukla mücadele sistemlerinin gözlenmesi ve bu yolda kapasitelerinin artırılmasına yardımcı olmaktır. Bundan dolayı GRECO, yolsuzlukla mücadele alanında ülkelerin ulusal mevzuatlarındaki yetersizlikleri ve eksiklikleri incelemekle kalmayıp, gerekli yasal, kurumsal düzenlemelerin yapılması ve de belli başlı reformların hayata geçirilme sürecine katkıda bulunmaktadır (Özbaran, 2003: 19).

GRECO'ya, Avrupa Konseyi üyeleri veya üye olmayan ancak anlaşmaların hazırlanması sürecinde katkılar sağlayan ülkeler dâhil olmaktadır. Tam üye olmak için ise sadece, GRECO tarafından değerlendirilmeyi koşulsuz kabul etmek ve karşılıklı değerlendirme aşamalarına sınırlamalar koymamak gerekmektedir (Özbaran, 2003: 19; Yüksel, 2010: 204-205). Türkiye' de, 1 Ocak 2004 tarihinde GRECO'ya üye olmuş ve bu tarihten itibaren örgütün yolsuzlukla mücadele ile ilgili çalışmalarına dâhil olmuştur. Avrupa Konseyi tarafından yayımlanan kamu görevlileri için model davranış kural ve standartları, ayrıca Avrupa Birliği üyesi ülkelerin kamu yönetiminde öngördüğü etik standartların bir değerlendirmesidir. Bundan dolayıdır ki Avrupa Birliği uyum sürecinde Türkiye açısından büyük önem arz etmektedir. Nitekim kamu görevlileri için etik standartları belirleyen yasal altyapı çalışmalarının, GRECO standartlarına uygun olması da kamu da etik ilkelere bağlı yasal altyapıda aranması gereken niteliklerin başında gelmektedir (Yüksel, 2010: 205).

Ayrıca Türkiye açısından "iyi idare" ilkesi çerçevesinde kamu görevlilerinin hesap verebilir olması, çalışmaların şeffaflık ve açıklık ilkesi içerisinde yürütülmesi

son derece önemlidir. Bu noktada kamu kurum ve kuruluşlarının denetimlerinin de GRECO tavsiye kararları doğrultusunda etkin bir şekilde yapılması, Türkiye'nin yolsuzlukla mücadelede alması gereken önlemlerin başında gelmektedir (Burtan, 2016: 23).

3.1.3. OECD Raporlarının Etik Politikalara Etkisi

Tüm Dünya ülkelerinin refahını ve ekonomik kalkınmasını sağlamayı amaçlayan OEEC'nin devamı niteliğindeki OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) 1961 yılında kurulan uluslararası bir örgüttür. Ülkemizde aynı yıl 293 sayılı yasa ile OECD'ye katılmıştır (Karluk, 2014: 77).

OECD, kamu yönetiminde etik kavramının önem kazanması ve yolsuzluğun önlenmesi konusunda önemli çalışmalar yapan, Türkiye'nin de kurucu üye sıfatı ile yer aldığı uluslararası bir kuruluştur. 1989 yılından itibaren yolsuzlukla mücadele konusunda birtakım politikalar geliştiren kuruluş, 1994 yılında düzenlenen “Uluslararası Ticari Muamelelerde Rüşvetle Mücadeleye Dair OECD Tavsiyeleri” ile 1996 yılındaki yabancı ülkelerdeki kamu görevlilerine verilen rüşvetin vergiden düşülmesini engelleyen bir sistem geliştirilmesi konusundaki tavsiye kararını yayımlamıştır (Ciğeroğlu Öztepe, 2013: 178; OECD, 1994: 1996).

Ayrıca OECD Kamu Yönetimi Teşkilatı (PUMA), kamu hizmetlerinde etik davranışların yönetimi ve sürdürülmesi konularını incelemek üzere üye ülkelerin katılımı ile bir dizi çalışma yapmaktadır (OECD, 1996: 17). Bu çalışmalar ile etik davranışların sistematik şekilde kurumsallaşmasını hedefleyen OECD, 1997 yılında “*Managing Government Ethics*” başlıklı belgede kamu yönetiminde etik altyapının bileşeni olarak birtakım unsurları sıralamıştır (OECD/PUMA, 1997: 3):

- a) **Siyasal destek:** Siyasi aktörler tarafından etiğin önemi vurgulanmalı ve hepsi etik açıdan birer örnek teşkil etmelidirler.
- b) **Etkili bir yasal çerçeve:** Etik davranış standartlarını belirleyen ve bunların uygulanmasını sağlayan yasa ve düzenlemeler oluşturulmalıdır.
- c) **Etkili hesap verebilirlik mekanizmaları:** Yönetmelik prosedürler geliştirilmeli, denetimler yapılmalı, kurum içi performans değerlendirme mekanizmaları oluşturulmalıdır.

- d) **Uygulanabilir davranış kuralları:** Görev, yetki, sorumluluk ve yükümlülükler açıkça belirtilmelidir.
- e) **Destekleyici personel yönetimi koşulları:** Eşit ve adil uygulamalar ile yeterli maaş ve güvenlik sağlanmalıdır.
- f) **Etik uygulamalarda eşgüdümü sağlayacak bir birim**
- g) **Etkin bir sivil toplum:** Kamu kuruluşlarını inceleyip denetlemeli ve medya ile işbirliği içerisinde hareket etmelidir.

OECD, bir yıl sonra 1998 yılında yayımladığı tavsiye kararında ise üye ülkelerin kamu yönetimlerini etik ve etkili bir hale getirmelerinde kılavuz olacak temel ilkeleri belirlemiştir. “*Kamu Hizmetinde Etik Yönetim için Prensipler*” (*Principles For Managing Ethics In The Public Service*), başlıklı tavsiye kararında belirlediği etik ilkeler şu şekildedir (OECD, 1998a: 3-5):

1. Kamu hizmeti için belirlenen etik standartlar açık ve net olmalı.
2. Belirlenen etik standartlar yasal çerçevede belirtilmeli, bir kanuni dayanağı olmalıdır.
3. Kamu görevlerine rehber olacak etik kılavuzlar olmalı, kamu görevlileri bunlara rahatça ulaşabilmelidir.
4. Kamu görevlileri hak ve yükümlüklerini bilmelidir.
5. Siyasal iradenin etiğe bağlılığı ile kamu görevlilerinin etik davranışları desteklenmelidir.
6. Kamusal karar alma süreçleri şeffaf ve denetime açık olmalıdır.
7. Kamu ve özel sektör arasında etkileşimi sağlamak için açık ve net kurallar benimsenmelidir.
8. Yöneticiler etik ilkelere uygun davranmalı ve bu yönde davranışı teşvik etmelidir.
9. Yönetim politikaları, prosedürler ve uygulamalar etik davranışları desteklemelidir.
10. Kamu hizmeti şartları ve insan kaynakları yönetimi etik davranışları teşvik etmelidir.
11. Kamu hizmetinde etkin hesap verebilirlik mekanizmaları oluşturulmalıdır.

12. Etik standart ve kurallara aykırı davranışlar durumunda uygun prosedürler ve yaptırımlar oluşturulmalıdır.

Bu anlayışa ilaveten OECD ülkeleri, kamu görevlilerinin toplum içerisinde ortak bir anlayış yaratma yönünde atması gereken ilk adımın herkes için ortak temel değerleri belirlemek olduğu görüşündedir. Bu doğrultuda OECD ülkeleri, kamu görevlilerinin günlük iş ve faaliyetlerinde onlara rehber olacak bazı temel değerler belirlemiştir. Günümüzde OECD ülkelerinde en çok benimsenen kamu hizmeti temel değerleri olarak belirtilen etik değerler ise tarafsızlık, kanunilik, adalet, dürüstlük, şeffaflık, etkinlik, eşitlik ve sorumluktur. Bu değerleri benimseyen OECD ülkelerinin büyük çoğunluğunda kamu görevlilerinde etik bilincin artırılması için eğitimlere de önem verilmektedir (OECD, 2000: 1-3).

OECD'nin tavsiye kararlarında belirtilen bu ilke ve değerler üye ülkelerin kamu yönetimlerinde etik kavramının önem kazanmasını sağladığı gibi, bu yöndeki politikaların ve çalışmaların da artmasına kaynaklık etmişlerdir. Türkiye'de kamu yönetiminde kurucu üye sıfatı ile yer aldığı bu uluslararası kuruluşun etik politikalarını uygulamak için 2000'li yıllarda çalışmalara başlamıştır. 25.05.2004 tarihli 5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un kabul edilip yürürlüğe girmesinde ve bu kanunla oluşturulan Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nun kurulması ile Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ve Başvuru Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmelikte sıralanan etik davranış ilkelerinin belirlenmesinde OECD tavsiye kararları ve raporlarının etkisinin olduğunu söylemek mümkündür.

3.1.4. Uluslararası Şeffaflık Örgütünün Etik Politikalara Etkisi

1993 yılında kurulan Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International) yolsuzlukla mücadele eden bir sivil toplum örgütüdür (Pustu, 2011: 72). Örgütün temel amacı, ulusal ve uluslararası güvenilirlik sistemlerini teşvik etmek ve güçlendirmek amacıyla bir küresel işbirliği oluşturarak, yolsuzlukla mücadele etmektir. Bu amaç doğrultusunda Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International), yolsuzluğun nedenlerini araştıran, buna yönelik çalışmalar ve reform programları hazırlayan, çok taraflı sözleşmelerin uygulamaya konmasına öncülük eden ve hükümetlerin, kamu kurumlarının ve sivil toplum

kuruluşlarının faaliyetlerini izleyerek elde ettiği bulguları kamuoyuyla paylaşan bir örgüttür (Özbaran, 2003: 26).

Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International), yolsuzlukla mücadelenin uzun soluklu bir süreç olduğunu kabul etmekte ve uzun dönemlere yönelik çalışmalar yapmaktadır (Özbaran, 2003: 26).

Uluslararası Şeffaflık Örgütünün (Transparency International) temel çalışmalarından birisi yerel ve küresel düzeyde yolsuzluğun büyüklüğünü ve sıklığını; istatistikler, endeksler ve araştırmalar yoluyla saptamaktır. Bu doğrultuda Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International), bir ülkede kamu yöneticilerine ilişkin yolsuzluk algı düzeylerinin ölçülerek değerlendirilmesinde *Yolsuzluk Algı Endeksi (The Corruption Perceptions Index) (CPI)*, yolsuzluk arzı sağlayan ülkeleri değerlendirmek ve belli başlı ihracat yapan ülkeleri ülke dışında iş yaparken rüşvet verme eğilimlerine göre bir sıraya koymak için *Rüşvet Verenler Endeksi (The Bribe Payers Index) (BPI)*, farklı ülkelerin toplumlarının yolsuzlukla ilgili deneyimlerini ve yolsuzluğa karşı tavırlarını genel olarak değerlendirmek için *Küresel Yolsuzluk Barometresi (The Global Corruption Barometer) (GCB)* kullanmaktadır (<https://www.seffaflik.org/hakkimizda/uluslararasi-seffaflik-orgutu/>).

Yolsuzluk Algılama Endeksi (The Corruption Perceptions Index) (CPI), ülkeleri, kamu görevlileri ve politikacılar arasında var olduğuna inanılan yolsuzluğun derecesine göre sıralamaktadır. İndeks, yolsuzluğun en az algılandığı ülkeye 10 üzerinden en yüksek ve en çok algılandığı ülkeye ise en düşük puanı (YAI Puanı) verilerek hazırlanmaktadır. 10 puan yolsuzluğun o ülkede hiç görülmediği, 0 puan ise yolsuzluğun o ülkenin tüm politikacı ve kamu görevlilerine bulaştığını göstermektedir (Yeşilyurt, 2013: 65).

1995 yılında itibaren yolsuzluk algılama indeksi yayınlayan Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International) her yıl aralarında Türkiye'nin de bulunduğu birçok ülkede kamu sektöründe yolsuzluk araştırması gerçekleştirerek elde ettiği verileri kamuoyu ile paylaşmaktadır (Usta, 2013: 164).

Tablo 1: Uluslararası Şeffaflık Örgütü Yolsuzluk Algılama Endeksi- Türkiye (1995-2018)

	Puan	Sıralama	İncelenen Ülke Sayısı
1995	4,1	29	41
1996	3,54	33	54
1997	3,21	38	52
1998	3,4	54	85
1999	3,6	54	99
2000	3,8	50	90
2001	3,6	54	91
2002	3,2	64	102
2003	3,1	77	133
2004	3,2	77	145
2005	3,5	65	158
2006	3,8	60	163
2007	4,1	64	179
2008	4,6	58	180
2009	4,4	61	180
2010	4,4	56	178
2011	4,2	61	182
2012	4,9	54	176
2013	5,0	53	175
2014	4,5	64	174
2015	4,2	66	167
2016	4,1	75	176
2017	4,0	81	180
2018	4,1	78	180

Kaynak: (Usta, 2013: 165; “Transparency International, Corruption Perceptions Index 1995-2018”, <http://www.transparency.org/research/cpi/> (Erişim Tarihi, 05.04.2019).

Tablo 1 verileri incelendiğinde, 1990’lı yılların sonu ve 2000’li yılların başında Türkiye’nin yolsuzluk algılama indeksi verilerine göre düşük puan alarak, gelişmiş ülkelere bakıldığında geri sıralarda yer aldığı görülmektedir (Usta, 2013: 164). 1997

yılında 52 ülke arasında 3,21 puanla 38, 2002 yılında 102 ülke arasında 3,2 puanla 64, 2003 yılında 133 ülke arasında 3,1 puanla 77, 2004 yılında 145 ülke arasında 2,2 puanla 77'nci sırada yer alarak yolsuzluk algısının en fazla olduğu ve diğer ülkeler arasında geride kaldığı görülmektedir. Ayrıca 2012 yılında 176 ülke arasında 4,9 puanla 54, 2013 yılında 175 ülke arasında 5,0 puanla 53'ncü sırada yer alan Türkiye, bu yıllarda da yolsuzluk algısında da diğer yıllara oranla yüksek puan alarak belli bir sırada yer aldığı dikkat çekmektedir.

Tablo 1'de gösterilen Uluslararası Şeffaflık Örgütünün Yolsuzluk Algılama Endeksi'nde Türkiye'nin durumuna bakıldığında aslında etik politika ve çalışmaları artırıcı etkisi bulunmaktadır. Zira Türkiye'nin bu tablosu, Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde AB Komisyonu tarafından Türkiye adına yayınlanan düzenli ilerleme raporlarının "yolsuzlukla mücadele tedbirleri" başlığında defalarca bahsedilmektedir. Küreselleşen dünyada söz sahibi olmaya çalışan ve belli bir konumda bulunan Türkiye'nin Tablo 1'deki verileri göz önünde bulundurarak yolsuzluk algısını en aza indirmesi gerekmektedir. Bu noktada etik politika ve çalışmalar hız kazanmalı, yolsuzluk ve türlerindeki tutum ve davranışlara karşı hukuki ve etik yaptırımlar artırılmalıdır.

3.2. ETİK ALT YAPININ OLUŞUMU VE YASAL ÇERÇEVE

Dünyada pek çok ülkenin kamu yönetiminde 1970'li yıllardan sonra "yolsuzluk", "kötü yönetim" ve "çıkar çatışması" ana başlıkları altında toplanabilecek "yozlaşma ve etik dışı davranış sorunları"nın yaygınlaşması ve halkın devlet kurumlarına ve kamu görevlilerine olan güvenin sarsılması karşısında halkın devlete olan güvenini yeniden tesis ederek kamu yönetiminin saygınlığını koruma düşüncesi "küresel bir reform kaygısı" haline gelmiştir. Bu küresel sorun karşısında, etik davranış ilkelerini belirlemek ve bu ilkelere uyulup uyulmadığını denetleyecek kurumsal yapılar oluşturmak, kısaca "etik altyapı" kurmak, son yıllarda uluslararası alanda yeni bir eğilim olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁸ Bu çerçevede küresel kamu yönetimi etiğinin temel savunusu olan, iyi işleyen bir kamu yönetiminin olabilmesi için iyi işleyen bir etik altyapının da var olması gerekliliği ön plana çıkmıştır. Bu noktada da ülkelerin kendi hukuk sistemleri içerisinde konuya

¹⁸ Bkz. https://www.tbmm.gov.tr/etik_komisyonu/belgeler/sunum_TurkiyedeEtikKamuYonetimininKurulmasi.pdf(Erişim Tarihi: 22.10.2018)

ilişkin hükümler içeren yasal düzenlemeleri ile taraf oldukları çeşitli uluslararası antlaşma veya düzenlemeler, etik altyapının temel unsurlarını oluşturmaktadır (Çiğeroğlu Öztepe, 2013: 193-194).

Tüm dünya ülkelerini etkileyen bu eğilim, Türkiye’de de etik altyapı oluşturma konusundaki çalışmaların ve düzenlemelerin artmasına kaynaklık etmiştir, zira 2000’li yılların öncesine kadar etik davranış ve yolsuzlukla mücadele konusu yasal mevzuatta dağınık ve karmaşık bir şekilde yer almıştır (Yüksel, 2005: 348-349). Bu karmaşıklığı ortadan kaldırmakla birlikte kanun, tüzük ve yönetmeliklerin bunlardan etkilenecek olanlarla görüş alışverişini içeren bir sürecin sonunda tamamlanmasını öngören genel bir mevzuat reformunun da saydamlığa önemli katkılar sağlayacağı düşünülmüştür (TÜSİAD, 2009: 3). Bu bağlamda etik altyapıyı oluşturma noktasında atılan ilk yasal adım 25.04.2004 tarihinde TBMM genel kurulunda kabul edilip yürürlüğe giren 5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’un kabulü ve ardından Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin yürürlüğe konulması ile atılmıştır.

Etik yönetim için bir çerçeve çizen 5176 sayılı kanundan sonra, kamu çalışanları için detaylı davranış kurallarının belirlenmesi ve etik altyapının siyasi kararlılık, etkin yasal altyapı ve saydamlığı artırma mekanizmaları gibi diğer unsurlarla sağlanması, kamu reformunun başarısı ve devlete karşı olan güvenin artırılması bakımından büyük önem arz etmektedir (TÜSİAD, 2004).

5176 sayılı Kanun ve Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin haricinde, başta Anayasanın bireylerin eşitliğine ilişkin maddelerinin yanında, etik ve yolsuzlukla ilgili var olan hukuki düzenlemelere bir bütün olarak bakıldığında ise şu şekilde bir sıralama yapılabilir (Bozkurt, 2000: 46):

- 1982 yılında kabul edilip yürürlüğe konulan Anayasa’nın 10’uncu, 129’uncu ve 137’nci maddesi
- 1965 yılında kabul edilip yürürlüğe konulan 657 sayılı DMK (Devlet Memurları Kanunu)
- 2004 yılında kabul edilip yürürlüğe konulan 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu

- 2531 Sayılı Kamu Görevlerinden Ayrılanların Yapamayacakları İşlere Dair Kanun
- 3628 Sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu
- 4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu
- 1156 Sayılı Kanuna Mugayir Tahakkuk ve Tediye Muamelatını İhbar Edenlere İkramiye İtasına Dair Kanun
- Bağımsız İdari Otoritelerle İlgili Yasal Düzenlemeler
- 832 Sayılı Sayıştay Kanunu
- 2443 Sayılı Devlet Denetleme Kurulu Kurulması Hakkında Kanun
- 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu

Bu yasal düzenlemelerin yanı sıra kamu yönetiminde yolsuzluk, rüşvet ve etikle ilgili Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası anlaşma ve kararlar ise şu şekildedir (Yüksel, 2005: 349):

- 1 Şubat 2000 tarihinde OECD Uluslararası Ticari İşlemlerde Yabancı Kamu Görevlilerine Verilen Rüşvetin Önlenmesi Sözleşmesi 4518 sayılı Kanunla onaylandı.
- 24 Mart 2001 tarihinde içeriğinde yolsuzlukla mücadeleyle ilgili öncelikli hedeflerinde yer aldığı Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar kabul edildi.
- 17 Nisan 2003 tarihinde Yolsuzluğa Karşı Özel Hukuk Avrupa Konseyi Sözleşmesi 4852 sayılı Kanunla onaylandı.
- 10 Aralık 2003 tarihinde Yolsuzluğa Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi Türkiye tarafından imzalandı.
- 14 Ocak 2004 tarihinde Yolsuzluğa Dair Ceza Hukuku Avrupa Konseyi Sözleşmesi 5065 sayılı Kanunla onaylandı.

Yukarıda kısaca bahsedilen etik altyapının oluşumunda ve etik ile ilgili yasal düzenlemelerde hem Avrupa Birliği süreci hem iç dinamikler hem de uluslararası mevzuattan kaynaklı olarak, etik yönetimin sağlanmasına yönelik 2000 yıllardan itibaren önemli reformlar gerçekleştirilmiştir. Kamuda yeniden yapılanma çalışmalarının hedefleri arasında etik yönetimin kurumsallaşması önemli bir yer

tutmuştur. Bu çerçevede, 2004 yılında 5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun kabul edilmiş ve kanunla birlikte Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik çıkarılmıştır (Usta, 2013: 167). Bu noktada Türkiye'nin etik konusu ile ilgili kayda değer gelişmeleri olan 5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ve Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik alt başlıklarda ayrıntılı olarak incelenmeye çalışılacaktır.

3.2.1. 5176 Sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun

25.05.2004 tarihinde TBMM Genel Kurulu'na kabul edilerek yürürlüğe giren 5176 sayılı "*Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun*", Türkiye'de etik kavramının önem kazanmasına ve etik altyapının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu mevzuat esasında var olan yönetim sistemi içerisindeki mevcut kurumlar, yöneticiler, kamu görevlileri vs. içerisindeki sıkıntıları gidermek, etkin, etkili ve etik bir yapıya ulaşmak amacıyla hazırlanıp yürürlüğe konmuştur.

5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un amaç ve kapsamı kanunun birinci maddesinde açık bir şekilde açıklanmaktadır. Buna göre, kanunun asıl amacı, kamu görevlilerinin uymaları gereken şeffaflık, açıklık, tarafsızlık, dürüstlük, hesap verebilirlik, kamu yararını gözetme gibi etik davranış ilkelerini belirlemek ve uygulamayı gözetmek üzere, Kamu Görevlileri Etik Kurulunun kuruluş, görev ve çalışma usul ve esaslarının belirlenmesidir. Kanun, genel bütçeye dâhil daireler, katma bütçeli idareler, kamu iktisadi teşebbüsleri, döner sermayeli kuruluşlar, mahalli idareler ve bunların birlikleri, kamu tüzel kişiliğini haiz olarak kurul, üst kurul, kurum, enstitü, teşebbüs, teşekkül, fon ve sair adlarla kurulmuş olan bütün kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan; yönetim ve denetim kurulu ile kurul, üst kurul başkan ve üyeleri dâhil tüm personeli kapsamaktadır. Ancak Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Cumhurbaşkanı Yardımcıları, Türk Silahlı

Kuvvetleri ve yargı mensupları ve üniversiteler hakkında bu kanun hükümleri uygulanmamaktadır (5176 Sayılı Kanun, md. 1).

5176 sayılı kanun metninin ikinci maddesinden itibaren ise etik ilke ve standartları belirlemek, uygulamak, denetlemek amacıyla kurulan Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nun görev ve yetkilerinin neler olduğu, işleyişin nasıl gerçekleştiği, başvuru esasları, inceleme ve araştırma yöntemleri, bilgi ve belge istenmesi tek tek açıklanmaktadır (5176 Sayılı Kanun, md. 2-3-4-5-6).

Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nun kurulmasını öngören 5176 sayılı kanunun yürürlüğe girmesi, Türkiye'de yolsuzlukların önlenmesi ve etik yönetimin yerleşip bir kültür haline gelmesi yolunda atılmış önemli bir adımdır. Dünyadaki ortak eğilimler ve bu alandaki kurumsallaşmanın neticesinde belirlenen tarafsızlık, dürüstlük, hesap verebilirlik gibi etik ilke ve değerler ile standartların kamu görevlilerine aktarılması, kamuda benimsetilmeye çalışılması ve bu konudaki uyumun denetlenmesi kamu yönetiminde iyi yönetim anlayışının ve etik altyapının temel taşlarından birisini oluşturmaktadır (TÜSİAD, 2004).

3.2.2. Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik

Türkiye'nin tarihsel olarak yakın geçmişine bakıldığında, etik davranış ilkeleri ve bu esaslara ilişkin birçok yasal düzenlemenin yapıldığı görülmektedir. Bunlardan birisi Türkiye Büyük Milleti Genel Kurulu'nca kabul edilip Resmi Gazete'de 13.04.2005 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe giren ve 5176 sayılı "Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" un 3¹⁹.ve 7²⁰.maddelerine dayanılarak Kamu Görevlileri Etik Kurulu tarafından hazırlanan "*Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ve Başvuru Esasları Hakkında Yönetmeliktir.*"

---

¹⁹ Bkz. 5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında kanunun 3. Maddesi; "*Kurul, kamu görevlilerinin görevlerini yürütürken uymaları gereken etik davranış ilkelerini hazırlayacağı yönetmeliklerle belirlemek, etik davranış ilkelerinin ihlâl edildiği iddiasıyla re'sen veya yapılacak başvurular üzerine gerekli inceleme ve araştırmayı yaparak sonucu ilgili makamlara bildirmek, kamuda etik kültürünü yerleştirmek üzere çalışmalar yapmak veya yaptırmak ve bu konuda yapılacak çalışmalara destek olmakla görevli ve yetkilidir.*"

²⁰ Bkz. 5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun 7. Maddesi; "*Bu Kanunun uygulanmasına ilişkin hususlar, Kurulca hazırlanacak yönetmeliklerle belirlenir. Kurul tarafından hazırlanacak yönetmelikler Başbakan onayı ile yürürlüğe konulur.*"

Yürürlükte bulunan bu yönetmeliğin temel gayesi birinci maddede, kamuda etik kültürü yerleştirmek ve kamu görevlilerinin görevlerini ifa ederken uymaları gereken etik davranış ilkelerini belirlemek olarak açıklanmıştır. Ayrıca kamu görevlilerine bu ilkelere uygun davranış göstermeleri açısından onlara yardımcı olmak ve görevlerin yerine getirilmesinde adalet, dürüstlük, şeffaflık ve tarafsızlık gibi değerlere zarar veren ve toplumda güvensizlik yaratan durumları ortadan kaldırmak yoluyla kamu yönetimine halkın güvenini artırmak, toplumu kamu görevlilerinin davranışları konusunda bilgilendirmek ve Kamu Görevlileri Etik Kuruluna dair başvuru usul ve esaslarını düzenlemek amaçlanmıştır.²¹ Söz konusu yönetmelik dört bölüm ve iki ek kısımdan oluşmaktadır. Yönetmeliğin ikinci bölümünde etik davranış ilkelerine yer verilerek, bu ilkeler örneklerle açıklanmıştır. Bu noktada tüm kamu personelini ilgilendiren etik davranış ilkelerinin sayısı on sekiz olarak belirlenip, maddeler halinde şu şekilde sıralanmıştır:

1. Görevin yerine getirilmesinde kamu hizmet bilinci
2. Halka hizmet bilinci
3. Hizmet standartlarına uyma
4. Amaç ve misyona bağlılık
5. Dürüstlük ve tarafsızlık
6. Saygınlık ve güven
7. Nezaket ve saygı
8. Yetkili makamlara bildirim
9. Çıkar çatışmasından kaçınma
10. Görev ve yetkilerin menfaat sağlamak amacıyla kullanılmaması
11. Hediye alma ve menfaat yasağı
12. Kamu malları ve kaynaklarının kullanımı
13. Savurganlıktan kaçınma
14. Bağlayıcı açıklamalar ve gerçek dışı beyan
15. Bilgi verme, şeffaflık ve katılımcılık
16. Yöneticilerin hesap verme sorumluluğu
17. Eski kamu görevlileri ile ilişkiler
18. Mal bildiriminde bulunma

---

²¹ Bkz. Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, md. 1.

Yönetmeliğin Etik Davranış İlkelerinin Uygulanması ve Etik Kültürün Yerleştirilmesi başlıklı üçüncü bölümünde ise kamu görevlilerinin görevlerini ifa ederken yönetmeliğin ikinci bölümünde sıralanan etik davranış ilkelerine uymakla yükümlü oldukları ve kanun kapsamındaki kamu görevlilerinin bir ay içinde “etik sözleşme” imzalamaları gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca personelin bilgilendirilmesi, eğitimi, bilgi ve belge isteme yetkisi ile inceleme ve araştırma yetkisinin kimde olduğu ve etik komisyonun varlığından söz edilmektedir.²² Yönetmeliğin dördüncü bölümünde de Kurul’a başvuru usul ve esasları ile değerlendirmeye ilişkin maddelere yer verilmektedir.²³

3.3. KAMU GÖREVLİLERİ ETİK KURULU

Türk kamu yönetiminde etik alt yapıyı düzenlemek ve sistemli hale getirmek için son yıllarda önemli çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmaların en başında 5176 sayılı “Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” kapsamında ve Başbakanlık bünyesinde²⁴ kurulan Kamu Görevlileri Etik Kurulu yer almaktadır. 25.04.2005 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren bu kanun ile kamu yönetiminde geçerli olan ve kamu görevlilerinden uymaları beklenen etik ilke ve değerleri belirleme yetkisi Etik Kurulu’na verilmiştir. Ayrıca kurul, kamu görevlilerinde etik bilincin oluşturup, yerleştirilmesi noktasında da önemli bir rol üstlenmiştir. Kurul, 13.04.2005 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ve Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” ile faaliyete geçmiştir. Hali hazırda Kamu Görevlileri Etik Kurulu, daha etkin, etik, etkili bir personel yönetimi amaçlayarak varlığını sürdürmektedir.

Kamu Görevlileri Etik Kurulu’nun oluşturulmasına yönelik sebepleri, Demirci ve Genç (2008: 50-52), beş maddede açıklamışlardır. Buna göre;

1. *Kamu yönetimine güvenin kaybolması:* Yasal mevzuatta net olarak belirtilmemiş olmasına rağmen, 2000’li yılların öncesinde yaşanan ve kamu yönetiminde değer kaybına neden olan uygulamalar ve etik dışı davranışlar

²² Bkz. Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, md. 23-30.

²³ Bkz. Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, md. 31-42.

²⁴ 2.7.2018 tarihli ve 703 sayılı KHK’nin 36’ncı maddesiyle, “Başbakanlık bünyesinde” ibaresi madde metninden çıkarılmış ve “Cumhurbaşkanı” şeklinde değiştirilmiştir.

kamu yönetimine olan güvenin sarsılmasına neden olmuştur. Özellikle idari ve siyasi alanda yolsuzluğun yaygınlaşmasından dolayı tekrar kamu yönetimine halkın güvenini artırma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu güvenin tekrar sağlanabilmesi için etkin bir biçimde çalışacak bir kurulun kurulması gündeme gelmiştir.

2. *Vatandaşların daha kaliteli hizmet beklentisi:* Türkiye’de genel olarak 1980’li yıllardan itibaren vatandaşların kendilerine sunulan kamu hizmetlerine yönelik şikâyet ve beklentileri artmıştır. Özellikle kent nüfusunun artması ile birlikte kentlerde kamu hizmetlerine olan talep artmış, vatandaşlara sunulan hizmetler yetersiz kalmıştır. Söz konusu şikâyetlerin bir bölümü de siyasi ve idari alanda yaygınlaşan yolsuzluklar üzerine olmuştur. Bu gelişmeler karşısında kamu yönetiminin daha saydam bir yapıya kavuşması ve toplam kalite yönetimi anlayışının gereklerine uygun hizmet sunulması ihtiyacı doğmuştur.
3. *İyi yönetim gündemi:* Etik, iyi yönetişimin en temel şartıdır. Sağlam ve hesap verebilir bir kurumda etik, bütün karar verme sürecine ve her aşamadaki işlem ve faaliyetlere nüfuz etmektedir. Kamuda etik dışı davranışlar ve yolsuzluğun önlenmesinin öncelikli koşulu da iyi yönetişimin sağlanmasıdır. Merkezi veya belirli bir otoriteye dayalı ve uygulama süreçlerini içeren yönetim kavramından farklı olarak; yönetişim, yurttaşların ve idarenin çıkarlarının birleştiği, hak ve sorumluluklarının hayata geçirildiği mekanizmaları, kurumları ve süreçleri kapsamına almaktadır (Yüksel, 2010: 172).
4. *Uluslararası örgütlerin isteği:* Etik olgusunun yaygınlaştırılması ve yolsuzlukla mücadele konusundaki çalışmalarda BM, AB, OECD, Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası kuruluşların etkili oldukları görülmektedir. Özellikle Avrupa Birliği’ne üyelik süreci, OECD raporlarının etkisi ile bir etik kurul kurulmasının gündeme geldiğini söylemek mümkündür.
5. *Yeni Kamu Yönetimi anlayışını gerekleri:* Kurulun oluşturulmasında belki de başlıca sebep, etik değerlere verdiği önem ve yolsuzlukla mücadele politikalarını yaygınlaştırma amacı güden, neoliberal politikalar ve küreselleşme sürecinin yine bir parçası olarak görülen Yeni Kamu Yönetimi anlayışdır. Bu bağlamda kurulun, 5227 sayılı “Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun” ile başlayan köklü bir değişim sürecinin ürünü olduğunu söylemek pek de yanlış bir ifade olmamaktadır (Ciğeroğlu Öztepe, 2013: 246-247).

Türkiye’de küreselleşme ve Avrupa Birliği sürecinin etkisiyle “Kamu Yönetimi Reformu”nun bir parçası olarak oluşturulan (Demirci ve Genç, 2008: 44) Kamu Görevlileri Etik Kurulu’nun dayandığı kanun ve yönetmelik metinleri incelendiğinde, son yıllarda kamu yönetimi alanında sıklıkla dile getirilen kimi kavram ve ilkelerin mevzuata girdiği görülmektedir. Bu kavramlar “yönetişim”, “hesap verebilirlik”, “şeffaflık”, “açıklık”, “vatandaş odaklılık”, “sonuç odaklılık”, “sürekli gelişme”, “kalite”, “standart”, “misyon”, “performans” vb. gibi kavramlardır. Ayrıca, “kamu yararı”, “hukuka uygunluk” gibi klasik kamu yönetimine ait kavramların da aynı mevzuatta var olduğu ancak eşit bir biçimde yer almadığı da görülmektedir (Arap ve Yılmaz, 2006: 51, 53).

Dahası genel itibariyle Türk kamu yönetimi ilkelerinden olan dürüstlük, açıklık, kamu yararı, kayırmacılığın önlenmesi ve yolsuzluğun ortadan kaldırılmasına vb. ilkeler değerlendirildiğinde, bu ilkelerin İlk Müslüman Türk Devleti olan Karahanlı Devleti dönemindeki yönetim anlayışından bahseden, Kutadgu Bilig’den beri Türk yönetim anlayışına hâkim olan ilkeler oldukları görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında Türk kamu yönetimine 5176 sayılı kanunun ve Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ve Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin, ilkeler ve değerler açısından pek fazla yenilik getirdiği söylenememektedir. Ancak, var olan mevzuatta dağınık halde bulunan ilkelerin sistematik bir hale getirilmesi açısından önem arz etmektedir. Ayrıca 1970’lerden sonra benimsenen “Yeni Kamu Yönetimi” anlayışının temel ilkelerinin, Türk kamu yönetiminde etkin, etkili ve verimli bir şekilde uygulanması için faaliyete geçen Kamu Görevlileri Etik Kurulu da yönetsel açıdan önemli bir yeniliktir. Burada önemli olan husus Kurulun, bu ilkelerin içeriğini doldurması, benimsediği ilkelerin etkinliğini sağlaması ve bu ilkeleri işlevsel hale getirmesidir.

3.3.1. Kurulun Örgütsel Yapısı

5176 sayılı “Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ve bu kanunun levazımı olan “Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ve Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” ile kurulan Kamu Görevlileri Etik Kurulu, on bir üyeden oluşmaktadır. Cumhurbaşkanı, bu Kanun kapsamındaki konularda her türlü kararları almak ve

uygulamak üzere bir başkan ile birlikte üyeleri seçip, atamaktadır. Üyeler şu şekildedir (5176 Sayılı Kanun, md.2):

- a) Bakanlık görevi yapmış olanlar arasından bir üye,
- b) İl belediye başkanlığı yapmış olanlar arasından bir üye,
- c) Yargıtay, Danıştay, Sayıştay üyeliği görevlerinden emekliye ayrılanlar arasından üç üye,
- d) Müsteşarlık, büyükelçilik, valilik, bağımsız ve düzenleyici kurul başkanlığı görevlerinde bulunmuş veya bu görevlerden emekliye ayrılanlar arasından üç üye,
- e) Üniversitelerde rektörlük veya dekanlık görevlerinde bulunmuş öğretim üyeleri veya bunların emeklileri arasından iki üye,
- f) Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarında en üst kademe yöneticiliği yapmış olanlar arasından bir üye.

Kamu kurum ve kuruluşlarında, daha önceden görev yapmış, üst düzey bürokrat, bakan, belediye başkanı, meslek kuruluşları yöneticileri ve üniversitelerde idari görevlerde bulunmuş öğretim üyelerinden kurul teşkil edilmektedir. Farklı alanlarda ve çeşitli görevlerde bulunmuş kimselerin kurula atanmasının önemli bir husus olduğu söylenebilir. Farklı kurumlardaki uygulamalara ve tecrübelere sahip olan kurul üyelerinin, kurul adına farklı bakış açıları getirebilmeleri, çalışmalarını daha dikkatli yürütebilmeleri açısından önemli bir husustur (Usta, 2013: 169).

Üyelerin görev süresi 4 yıl olmakla birlikte görev süresi biten üyeler Cumhurbaşkanınca tekrar atanabilirler. Üyeler, görev süreleri dolmadan görevden alınamazlar. Ancak ciddi bir hastalık veya sakatlık nedeniyle iş görme yeterliliğini veya atamaya ilişkin şartları kaybetmeleri halinde, atandıkları usule göre süresi dolmadan görevden alınabilirler. Üyeler, görevi kötüye kullanmaktan veya yüz kızartıcı bir suçtan mahkûm olmaları halinde ise Cumhurbaşkanının onayıyla görevden alınır. Görevden alma nedeniyle veya süresi dolmadan herhangi bir sebeple boşalan Kurul üyeliklerine bir ay içerisinde Cumhurbaşkanınca yeniden atama yapılır ve bu şekilde atanan üye, yerine atandığı üyenin görev süresini tamamlar (5176 Sayılı Kanun, md. 2).

Kurulun toplantı yeter sayısı ve süresi, 5176 sayılı Kanunun ikinci maddesinde açıklanmaktadır. Buna göre Kurul, Başkanın daveti üzerine en az altı üye ile toplanıp ve üye tam sayısının salt çoğunluğunun aynı yöndeki oyu ile karar vermektedir. Bu

şekilde daha sonra toplantı kararları ilgililere duyurulmaktadır. Kurul ayrıca ayda dört defa toplanmaktadır. Başkan ve üyelerinin bu toplantılara katılmaları zorunludur. Dahası arka arkaya üç toplantıya veya bir yıl içinde toplam on toplantıya katılmayan üyeler istifa etmiş sayılırlar (5176 Sayılı Kanun, md. 2).

Son olarak Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nun sekretarya hizmetleri ise Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı tarafından yerine getirilmektedir (5176 Sayılı Kanun, md. 2). Ayrıca, Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nun tüzel kişiliği ve taşra teşkilatı yoktur. Bununla birlikte; merkezi kamu kurum ve kuruluşlarında ve taşradaki kamu kurum ve kuruluşlarındaki etik komisyonları ve disiplin kurulları ile Kurulun işlevsel bir bağı söz konusudur (KGEK Faaliyet Raporu, 2017: 5).

3.3.2. Kurulun Görev ve Yetkileri

Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nun görev ve yetkileri 5176 sayılı kanunun üçüncü maddesinde açıklanmaktadır. Bu kanun metninin üçüncü maddesine göre; Kamu Görevlileri Etik Kurulu, kamu görevlilerinin görevlerini yürütürken uymaları gereken etik davranış ilkelerini hazırlayacağı yönetmeliklerle belirlemek, etik davranış ilkelerinin ihlâl edildiği iddiasıyla re'sen veya yapılacak başvurular üzerine gerekli inceleme ve araştırmayı yaparak sonucu ilgili makamlara bildirmek, kamuda etik kültürünü yerleştirmek üzere çalışmalar yapmak veya yaptırmak ve bu konuda yapılacak çalışmalara destek olmakla görevlendirilmiş ve yetkilendirilmiştir (5176 sayılı Kanun, md.3).

Kamu Görevlileri Etik Kurulunun kanunda belirtildiği üzere en önemli görev ve sorumluluklarından biri kamuda etik kültürü yerleştirilmesi ve geliştirilmesi yönünde çalışmalar yapmak ve yapılan çalışmalara destek olmaktır. Bu kapsamda; etik kültürün yerleştirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla etik farkındalık projeleri yürütülmekte; genel etik ilkelerin yanında bazı meslek gruplarına ve kurumlarına yönelik olarak etik davranış ilkeleri belirlenmekte ve bireylerde etik bilincin oluşturulması amacıyla etik eğitimleri verilmekte, araştırma, yayın, anket, kamuoyu yoklaması, bilimsel toplantılar ve benzeri faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmalar, kamu kurumları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, sendikalar, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları başta olmak üzere toplumun her kesimi ile işbirliği halinde ve çoğunlukla ulusal bir kampanya halinde yürütülmektedir (KGEK Faaliyet Raporu, 2017: 17).

Kamu Görevlileri Etik Kurulu, bu sıralanan temel görevlerini bir iş bölümü ilişkisi içinde icra etmektedir. Buna göre inceleme ve araştırma faaliyetleri, etik farkındalığın artırılması amacıyla yürütülen projeler ve etik eğitim, seminer ve konferans faaliyetlerinin düzenlenmesi çerçevesinde bir iş bölümü söz konusudur. Kurul Başkanı veya Başkan vekili tarafından yapılan görevlendirmeler sonucunda; inceleme ve araştırma faaliyetleri kurul raportörleri, projeler proje ekibi tarafından; eğitim faaliyetleri ise Kamu Görevlileri Etik Kurulunun veya kurum ve kuruluşların etik komisyonları tarafından yapılan görevlendirmeler etik eğitimcilerce gerçekleştirilmektedir (KGEK Faaliyet Raporu, 2017: 5-6).

Bu bağlamda Kamu Görevlileri Etik Kurulu için, Cumhurbaşkanlığı bünyesinde bir devlet kurumu olarak görevlerini yerine getirip, yetkilerini kamu görevlilerinin iş, eylem ve kararlarında etik usullere uygun davranıp davranmadıkları yönünde ve kamu sektöründe etik kavramının ne anlam ifade ettiğini öğretmek ve beraberinde etik ilke ve değerleri yerleştirmek için kullanmaları gerektiği söylenebilir.

3.3.3. Kurulun İşleyişi ve İşlevselliği

Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nda işleyişin nasıl olacağına ve kurula başvuruların ne şekilde yapılacağına ilişkin düzenlemeler ise 5176 sayılı kanun metninin dördüncü maddesinde yer almaktadır. Bu kanun maddesine göre, kanun kapsamındaki kamu kurum ve kuruluşlarında etik davranışlara aykırı uygulamalarda bulunduğu iddiasıyla en az genel müdür veya eşiti seviyedeki kamu görevlileri hakkında kurula başvuru yapılabilir. Hangi unvanında olanların genel müdür eşiti sayılacağı kurum ve kuruluşların teşkilât yapısı ve yürüttükleri hizmetlerin niteliği dikkate alınarak Kamu Görevlileri Etik Kurulu tarafından belirlenmektedir. Diğer kamu görevlilerinin, etik davranış ilkelerine aykırı uygulamalarda buldukları gerekçesiyle yapılacak başvurular, ilgili kurumların yetkili disiplin kurullarında, Kamu Görevlileri Etik Kurulu tarafından çıkarılan yönetmeliklerde belirlenen etik davranış ilkelerine aykırılık olup olmadığı yönünden değerlendirilmektedir. Değerlendirme sonucu alınan karar, ilgililere ve başvuru sahibine bildirilmektedir. Başvurular, 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun²⁵da belirlenen

---

²⁵ Söz konusu kanun 1.11.1984 tarihinde TBMM genel kurulunca kabul edilip, 10.11.1984 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

esaslara göre, medeni hakları kullanma ehliyetine sahip Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ile Türkiye'de ikamet eden yabancı gerçek kişiler tarafından yapılmaktadır. Ancak, kamu görevlilerini karalama amacı güden, haklı bir gerekçeye dayanmayan, başvuru konusuyla ilgili yeterli bilgi ve belge sunulmamış başvurular değerlendirmeye alınmamaktadır. Ayrıca yargı organlarında görülmekte olan veya yargı organlarınca karara bağlanmış bulunan uyuşmazlıklar hakkında Kamu Görevlileri Etik Kurulu'na veya yetkili disiplin kurullarına başvuru yapılamamakta ve inceleme sırasında yargı yoluna gidildiği anlaşılan başvuruların işlemi derhal durdurulmaktadır (5176 sayılı kanun, md. 4).

Kamu Görevlileri Etik Kurulu, etik sistemin eşgüdüm kuruluşu olarak da kabul edilmektedir. Kurul, bütün diğer etik altyapı unsurları arasında eşgüdüm sağlayarak ve onları destekleyerek bir yönetim işlevi yerine getirmektedir. Yaptırım yetkisine sahip olan Etik Kurulu'nun kontrol işlevi de bulunmaktadır. Ayrıca Kamu Görevlileri Etik Kurulu denetim, danışmanlık, destek ve tanıtım rollerinin tümünü bünyesinde toplayarak, etik bilincin ülkemizde yerleştirilmesi amacıyla yürüttüğü çalışmalarla eğitim işlevi de yüklenmiştir. Etik ilkelerin kamu görevlileri arasında benimsenmesi ve vatandaşlar arasında etik kültürün yerleştirilmesi için konferanslar, seminerler düzenleyip uzmanlardan yardım alan Kamu Görevlileri Etik Kurulu, diğer ülkelerde olduğu gibi birçok işlevi bir arada yerine getiren bir kurul olması bakımından önemli bir konumda yer almaktadır (Yüksel, 2010: 267).

Kamu Görevlileri Etik Kurulu, 5176 sayılı Kanun ve bu Kanuna dayanılarak çıkarılan Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik gereğince; başvuru üzerine veya resen yürütülen inceleme ve araştırma sonucunda elde edilen bilgi ve belgeler ile hakkında inceleme yapılan kamu görevlisinin savunmasının değerlendirilmesi sonucunda iddia konusu tutum veya davranışın etik ilkelere aykırı olup olmadığı yönünde bir karar vermektedir (KGEK Faaliyet Raporu, 2017: 15).

Bu çerçevede Kamu Görevlileri Etik Kurulu, iddia konusu tutum ve davranışın etik ilkelere aykırı olduğu yönünde tespit ve değerlendirme yapıldığında, hakkında inceleme yapılan kamu görevlisinin "*etik ilkelere aykırı davrandığına*" (*etik ihlal kararı*) karar vermektedir. Ayrıca inceleme sonucunda kanaat oluşturmaya yeterli bilgi ve belge mevcut değilse ya da şikâyet edilen kamu görevlisinin sorumluluğunun

anlaşılması durumunda “etik ilkelere aykırılık yönünde karar verilmesine yer olmadığına dair” karar vermektedir. Dahası inceleme konusu olayda şikâyet edilen kamu görevlisinin tutum veya davranışının etik ilkelere aykırı olmadığı kanaatine varıldığında ise “etik ilkelere aykırılık olmadığı”(etik ihlali olmadığı) yönünde karar vermektedir. Bununla birlikte başvuru, başvuranın adı-soyadı, adresi, iddia konusu olayın (tutum veya davranışın) açık ve somut bir şekilde belirtilmesi gibi usulen bulunması gereken şartları taşıyor ise “başvurunun usul yönünden reddedilmesine” karar vermektedir (KGEK Faaliyet Raporu, 2017: 15).

Ayrıca iddia konusunun yargıya yansması durumunda 5176 sayılı Kanununun 4. maddesinin son fıkrası uyarınca iki ihtimal söz konusu olmaktadır. Eğer başvuru yapıldığında konu hakkında yargı mercilerinde açılmış bir dava olduğu tespit edilmiş ise söz konusu başvuru, konunun yargıya yansmış olması nedeniyle *usul yönünden reddedilmektedir*. Ancak başvurunun usule ilişkin şartları taşıdığı değerlendirildikten sonra, inceleme süresi içinde, konunun yargıya yansıdığı tespit edilir ise “*incelemenin durdurulmasına dair*” karar vermektedir. Kurul, zaman zaman ise etik ilkeler çerçevesinde değerlendirme yapılması gereken konularda veya kamu görevlilerine etik rehberlik yapmak amacıyla ya da usule ilişkin bazı konularda veya kamu görevlilerine etik rehberlik yapmak amacıyla ya da usule ilişkin bazı konularda “*ilke kararı*” almaktadır. Yönetmeliğin 30²⁶.maddesi çerçevesinde Kamu Görevlileri Etik Kurulu, kurum ve kuruluşların, etik davranış ilkeleri konusunda uygulamada karşılaştıkları sorunlara yönelik olarak talepte bulunmaları halinde “*görüş*” bildirmektedir (KGEK Faaliyet Raporu, 2017: 15).

Ayrıca Kurulun, hem bağımsız bir yapıda olmaması ve cumhurbaşkanlığı bünyesinde birtakım görevleri yerine getirmesi hem de mali ve idari özerkliğe sahip olmaması işlevselliği önünde bir engel olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte kurulun sadece etik ihlal olup olmadığı yönünde tutum ve davranışları değerlendirme işlevi olmadığı aynı zamanda kamuda etik kültürün yerleşmesi, etik yönetimin sağlanması için çaba dikkate alındığında, kamuda etik değer ve ilkelerin benimsenmesi noktasında önemli bir mekanizma işlevi göreceği söylenebilir (Usta, 2013: 170).

---

²⁶ Bkz. Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 30. maddesi; “*Kurul, kurum ve kuruluşların, etik davranış ilkeleri konusunda uygulamada karşılaştıkları sorunlara yönelik olarak görüş bildirmeye yetkilidir.*”

3.3.4. Kurula Yönelik Eleştiriler

Kamu Görevlileri Etik Kurulu'na yönelik eleştiriler genel olarak 5176 sayılı kanunun hazırlanma aşamasında hızlı hareket edildiği dolayısıyla birtakım eksiklikleri bünyesinde barındırdığı düşüncesi ile yapıldığı söylenebilir. Ayrıca yapılan başvurular ve başvuruların bazılarının yanlış kararlar ile neticelendirilmesi, eksik bilgi ve belge ile işlem yapma gibi gerekçeler ile de bazı eleştirilerin Kurula yöneltildiğini söylemek pek de yanlış bir ifade olmaz.

Kurul'un başkan ve üyeleri haricinde toplamda on beş personelinin olması, etik ihlal iddiasıyla yapılan başvuruların sadece görevli altı Başbakanlık uzman raportörleri aracılığıyla incelenmesi ve bu personellerin de denetim bilgi ve tecrübesinin eksik olduğu yönünde eleştiriler yapılmaktadır. Nitekim kurulun görev alanı, hakkında inceleme yaptığı kamu görevlileri, yürüttüğü projeler ve gerçekleştirdiği eğitim/seminerler dikkate alındığında, nicelik olarak son derece sınırlı bir personel ile bu faaliyetleri icra ettiği görülmektedir.²⁷

Dahası Kurula, 5176 sayılı kanun kapsamı dışında bırakılan kurum ve kuruluşlara ilişkin olarak da eleştiriler yöneltilmektedir. Ancak söz konusu eleştirileri yaparken Kurulun mevcut yapısı, görevleri ve yetkileri de göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü Kurulun kuruluş ve faaliyet alanına bakıldığında kamu görevlilerini esas alarak kurulduğu açıkça görülmektedir. Bu nedenle Kurulun var olan yapısı ve kuruluş amacı ile kapsam dışında bulunan kurum ya da kişileri inceleme ve denetleme yetkisi zaten bulunmamaktadır. Dahası kurulun kapsamı dışında bulunan alanlar ile ilgili de ülkemizde özel çalışmalar yürütülmektedir. Örneğin; siyasi etik, akademisyenler etiği, yargı etiği vb. gibi. Dolayısıyla, Kurulun 5176 sayılı kanun ile kapsamına almadığı kurum ya da kişiler için yapılacak değerlendirmeler, bu kurum ya da kişilerin devlet yapısı içerisindeki konumu, özel düzenlemeler ve Kamu Görevlileri Etik Kurulunun kuruluş amacı çerçevesinde yapılmalıdır (Akdeniz, 2016: 63-64).

---

²⁷ Bkz. Ahmet Ünlü, “ Etik Kurul, 6 Uzmanla Bu Kadar İşi Nasıl Yapacak?”, *Yeni Şafak*, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/ahmetunlu/etik-kurul-6-uzmanla-bu-kadar-isi-nasil-yapacak-2044604> (Erişim Tarihi: 12.12. 2018).

3.4. 2000 SONRASI DÖNEMDE TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE ETİK ANLAYIŞ VE SİYASETNAMELER İLE KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ

Etik; iyi bir yönetimin vazgeçilmez unsuru, devletin devamlılığını sağlayan biricik ögedir. Dahası kamu yönetiminde etik değer ve ilkelerin benimsenmesi ve de kamu görevlilerince bu değer ve ilkelerin içselleştirilmesi halinde daha etkin, etkili, verimli bir yönetim yapısına kavuşmak kaçınılmazdır. Bu doğrultuda, 2000 yılının başından itibaren yönetimde, özellikle kamu görevlilerini ilgilendiren bir etik yapılanma oluşturulmaya başlanmıştır. Bu noktada tüm dünyada kabul gören yeni yönetim yaklaşımlarının, uluslararası kuruluşların, sözleşmelerin, raporların ve geliştirilen politikaların büyük etkisi olduğu söylenebilir.

Çalışmanın genel ekseninde bahsedildiği gibi Türk devlet yönetiminde etik değer ve ilkelere hemen her dönemde önem verildiği görülmektedir. Fakat 1980’li yıllarda etik dışı davranışların artması ve buna binaen yolsuzlukla mücadele konusundaki çalışmaların artış göstermesine paralel olarak küreselleşmenin de etkisi ile 2000’li yıllardan itibaren Türk kamu yönetiminde kamu görevlilerince benimsenmesi gereken etik değer ve ilkelerin belirlenmesi hız kazanmıştır. Bu etik değer ve ilkeler ise son 15 yıldır Türk yasal mevzuatında yer edinebilmiş ve kamu yönetimi alanında ele alınan başlıca hususlardan olmuştur. Özellikle 13.04.2005 tarihli Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik’te tüm kamu görevlilerince uyulması beklenen etik davranış ilkeleri belirlenmiş; klasik yönetim ilkeleri, Yeni Kamu İşletmeciliği anlayışı ve yönetim yaklaşımı dikkate alınarak bir bütün halinde etik değerler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2000 yılından sonra Türk kamu yönetiminde içselleştirilmeye çalışılan ve bu yöndeki çalışmaların hala devam ettiği etik değer ve ilkeler ise şu şekilde sıralanabilmektedir: hesap verebilirlik, şeffaflık, sorumluluk, adalet, hukukilik, dürüstlük ve tarafsızlık, eşitlik, açıklık, liderlik, liyakat ve profesyonellik, nesnellik, sadakat, nezaket ve saygı, saygınlık ve güven, kamu hizmet bilinci, halka hizmet bilinci, hizmet standartlarına uyma, amaç ve misyona bağlılık, yetkili makamlara bildirim, çıkar çatışmasından kaçınma, görev ve yetkilerin menfaat sağlamak amacıyla kötüye Kullanılmaması, hediye alma ve menfaat sağlama yasağı, savurganlıktan kaçınma, mal bildiriminde bulunma, eski kamu görevlileri ilişkiler.

Temel etik değer ve ilkeler olarak sıralanan bu kavramlar, Yeni Kamu İşletmeciliği anlayışı ve iyi yönetim yaklaşımı ile “yeni” değerler seti olarak hayatımıza sokulmak istense de esasen tarihi akış ve toplumsal süreç içerisinde, özellikle Türk yönetim kültürü içerisinde yer almış pek çok devlette, toplumda iyi yönetimin temel değerleri arasında yer etmiş ve içselleştirilmiş kavramlardır.

Bu bağlamda bu çalışmanın ana teması olan Türk yönetim kültürü ve tarihinde yer alan dört siyasetnamede (El-Medinetü'l Fazıla (Erdemli Şehir), Kutadgu Bilig, Siyer'ul Mülk (Siyasetname), Koçi Bey Risalesi) etik değer ve ilkelerin varlığı ve bu siyasetnamelerin yazıldıkları dönemin etik anlayışı ile 2000'li yıllardan itibaren geliştirilen etik politikalar ve özel düzenlemelerle ortaya çıkan etik anlayış arasında bir karşılaştırma yapmaktır.

Tablo 2: Siyasetnameler ve Etik Değer ve İlkeler ile İlgili Kısımlar

Etik Değer ve İlkeler	El-Medinetü'l Fazıla (Erdemli Şehir)	Kutadgu Bilig	Siyer'ul Mülk (Siyasetname)	Koçi Bey Risalesi
Mutluluk	<ul style="list-style-type: none"> • “Salt idea ve salt iyiliktir.” • “En yüksek erdemdir.” 	-	-	-
Adalet	•“Erdem, mutluluk gibi değerler ancak adaletin tesisi ile mümkündür.”	<ul style="list-style-type: none"> • “İl (devlet) gider, töre kalır.” •“Devlet yönetmenin tek gayesi adalet olmalıdır.” 	<ul style="list-style-type: none"> •“İyi devir, adil padişahların olduğu devirdir.” •“Adalet, dinin şerefi, sultanın gücüdür.” 	•“Adalet ömrün uzunluğuna sebeptir. Fukara ahvalinin düzeni padişahların cennetlik olmasına sebep olur.”
İyilik, İyiniyet ve Erdem	•“Mutluluğun elde edilmesi için yararlı olan iradi eylemler, güzel eylemlerdir. Bu eylemlerin ortaya çıkardığı yetenekler ise erdemlerdir.”	<ul style="list-style-type: none"> •“Ey iyi insan, yürü, iyilik yap, iyinin işi hep düz gider.” •“Bey iyi olursa, halk da daima ona itaat eder, iyi ve güzel tavır ve harekete sahip olur.” 	•“İyi davranışlı vezir, padişahı iyi ad sahibi ve dünyaca tanınmış yapar.”	•“Hükümdarlar iyiliğe yönelirse âlem baştanbaşa düzen bulur.”
	•“Rehberlik ve öğretimin iyilik ya da kötülüğe	•“İkbale bir türlü erişemeyen	•“Asil olmayanlara, faziletsizlere	• “İlmiyeye ait yüksek makamların

Liyakat	göre, eğitimle kazanılmış güçlerin üstünlüklerine kişiler birbirinden üstündür.”	insan hizmeti sayesinde başköşeye geçer; liyakatsiz kimse, ne kadar yaranmağa çalışsa da kapı eşiğini boylar.”	memuriyet (amel) verdikleri, tanınmışları, faziletleri ve asilleri işsiz-güçsüzlüğe ve mahvolmaya terk ettikleri veya birine 5-6 meşguliyet buyurdukları, iş adamı birine bir meşguliyet bile buyurmadıkları her zaman, bilgisizliğe ve kifayetsizliğe delalet eder.”	şunun bunun aracılığı ile verilmesi doğru değildir.”
Liderlik	•“Liderlik özelliğine sahip kimse, insanları mutluluğa ve kendileriyle bu mutluluğun elde edildiği eylemlere en iyi biçimde yöneltme gücüne sahip olmalıdır.”	-	-	-
Akıl ve Bilgi	• “Mutluluğu göz önünde canlandırılmış şekliyle amaç edinen ve ilkeleri bu şekliyle kabul edenler bilgi sahibi kimselerdir.”	•“İnsanoğlunun değeri bilgi ve akıldan gelir.” • “Dünyaya hâkim olmak ve onu idare etmek için, pek çok fazilet, akıl ve bilgi lazımdır.”	•“Yüce Allah ona çapına göre bir ikbal ihsan eder, akıl ve bilgi verir ki, o bu akıl ve bilgi ile astlarının her birini kendi rütbesinde tutar, her birinin gücü ölçüsünde rütbe ve makama yükseltir.”	•“İmdi malumu hümayun ola ki, mübarek şeriatın devamı bilgi iledir. Bilginin devamı, bilginlerdir.”
Doğruluk ve Dürüstlük		•“Beyliğin temeli doğruluktur; beyler doğru olursa, dünya huzura kavuşur.” •“Hizmet eden dürüstlikle hizmet	• “Karşısına bir iş çıkınca, padişahın, herkesin aklına geleni söylemesi, ortaya atılan fikri; her birinin sözü ile karşılaştırması,	•“Her biri mevkiinde doğruluk ve adaletle iş görüp, vardıkları yerlerde halka rahmet olurlardı.”

	-	etmelidir; hizmeti makbule geçerse, hizmetkâr dileğine erişir.”	doğru olanı tercih etmesi için, ihtiyarlar, âlimler ve dostları ile meşveret etmeyi vazife bilmelidir.”	
Zulüm Etmemek	-	•“Kanun ile ülke genişler ve dünya düzene girer; zulüm ile ülke eksilir ve dünya bozulur.”	•“Mülk, küfürle devam eder, zulüm ile devam etmez.”	•“Zulmettiği anlaşıldıktan sonra cezası görülmek gerektir. Aldırış etmemekle âlem elden gider.”
Sevgi, Saygı, Sadakat ve Güven	-	• “İnsanların en hakikisi sadakatli insanlardır; sadakatli insanın sözünü tut o seni büyütür.”	-	-
Açıklık ve Nezaket	-	•“Bey, tok gözlü, hayâ sahibi ve yumuşak tabiatlı olmalı, sözünde ve hareketinde açık ve vazih davranmalıdır.” •“Elçi, hayâ sahibi, çok sakın ve nazik bir insan olmalı; hilm ile beraber, her türlü bilgiye de sahip bulunmalıdır.”	•“Memuriyet verilen amiller, halka iyi davranmalı, aldıkları haraç ve öşrü nezaketle talep etmelidirler.”	-
Sorumluluk	-	-	•“Bu mühim işin idaresini kimseye bırakmamak, halkın işinden gafil olmamak, muktedir olduğu kadar onların ahvalini gizli ve açık sormak gerekir.”	-

Görev ve Sorumluluk	-	•“Devlet işleri ihmal edilir ve vaktinde yapılmazsa arkasından avcı kuşla takip etsen bile bir daha ele geçmez.”	-	-
----------------------------	---	--	---	---

İlk olarak Farabi'nin etik anlayışını yansıttığı El-Medinet'ül Fazıla (Erdemli Şehir) adlı eserindeki etik değerlere bakıldığında, 2000'li yıllarda belirlenen etik değer ve ilkelerin sayıca çok az bir kısmının eserde yer aldığı görülmektedir. Çünkü Farabi'nin etik anlayışı, daha çok yaşadığı yüzyıl, eski yunan düşünürlerinin ve İslamiyet'in etkisi ile oluşmuştur. Esasen onun belirlediği ilkeler Farabi'nin ahlak anlayışı olarak çalışmalara konu olmuştur. Farabi, mutluluk temelinde bir etik anlayış ortaya koymuştur. 2000'li yıllardan itibaren etkili olan etik anlayışa bakıldığında mutluluk adına bir ilkeye rastlanmamaktadır. Farabi'nin öğretilerinde tek amaç mutluluk değerine ulaşmaktır. Erdemli Şehrin yöneticisi ve onun yönetimi altında bulunanlar da tek gaye olarak mutluluğa ulaşmayı belirlemelidirler. Ancak şu şekilde düşünüldüğünde Farabi'nin mutluluk değerinin 2000'li yıllardan sonra Türk kamu yönetiminde kamu görevlilerinin görevlerini yerine getirirken halka hizmet bilinci ile hareket ettikleri takdirde hem kendilerinin mutlu olacağını hem de hizmet bekleyen vatandaşı memnun edecekleri noktasında var olduğu söylenebilir.

Dahası Farabi, kendi tasarladığı ve ideal devlet yönetimi ve yöneticisinin nasıl olacağına dair bilgiler verdiği El-Medinet'ül Fazıla (Erdemli Şehir) adlı eserinde, bütün erdemlere sahip olan bir şehir görüntüsü çizmiştir. Etik olgusunu açıklarken, tanımlanan iyi ve kötü kavramlarını da derinlemesine açıklamıştır. 2000'li yıllardan itibaren söz konusu olan etik değer ve ilkelerden “adalet”, “liyakat”, “liderlik”, “bilgili olmak” hususlarına da El- Medinet'ül Fazıla (Erdemli Şehir)'nın genelinde yer verilmiştir. Bu noktada 2000'li yıllardan sonra yönetimde yer alan ve etik kültürün oluşması için benimsenmesi gerekli olan etik değer ve ilkelerden sadece dördünün yer aldığı görülebilir. Tabi ki şunu da belirtmek gerekir ki Farabi'nin benimsemiş olduğu etik anlayış ile günümüz modern etik anlayışı arasında belli farklar söz konusudur. Özellikle bu fark Farabi'nin etik anlayışını din- devlet- ahlak zemininde olgunlaştırması ile ortaya çıkmaktadır. Günümüz modern etik anlayış ise,

uluslararası kuruluşlar, sözleşmeler, yeni yönetim anlayışları etkisi ve genel itibariyle küreselleşme çerçevesinde oluşturulmuştur.

Diğer yandan Yusuf Has Hacıp'in etik anlayışı ve Kutadgu Bilig adlı eserinde etik değer ve ilkelerin varlığı ve önemi araştırılırken, günümüz modern etik anlayışına benzer bir anlayışın söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 2000 yılından sonra belirlenen ve Türk kamu yönetiminde kabul gören etik değer ve ilkelerden birçoğunun eserin genelinde yer aldığı açıkça görülmektedir. Dahası 11. yüzyılda ve dönemin şartları itibariyle kaleme alınan bir eserin içeriğinin, günümüzdeki yönetim anlayışına ışık tuttuğunu söylemek mümkündür.

Yusuf Has Hacıp, Kutadgu Bilig'de iyi ve ideal bir devlet yönetimi ve yöneticisini bir kurgu ile açıklamıştır. Bu kurgu içerisinde yönetim ilkelerine yer vermiştir. Yusuf Has Hacıp'in eserin genelinde belirttiği yönetim ilkeleri özellikle 1980'li yıllardan itibaren Türk kamu yönetiminde yer edinmeye başlayan etik değer ve ilkelerdir. Bu bağlamda Yusuf Has Hacıp 6645 beyit üzerinden kaleme aldığı, yönetimin olmazsa olmaz unsurlarını sıraladığı ve tüm zamanlara hitap ettiği eseri Kutadgu Bilig'de “adalet”, “akıl ve bilgi”, “liyakat”, “iyilik”, “iyiniyet”, “doğruluk ve dürüstlük”, “sevgi”, “saygı”, “güven”, “sadakat”, “görev ve sorumluluk bilinci”, “açıklık”, “nezaket”, “amaç ve misyona bağlılık” gibi etik değer ve ilkelere yer vermiştir. Burada görülmektedir ki, 2000 yılı sonrası düzenlemelerle ortaya konulan etik değerlerden birçoğunun ve 13.04.2005 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren “Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” ile belirlenen ve sayısı 18 olan etik davranış ilkelerinin de birkaçının eserde yer aldığı görülmektedir. Hatta etiğin unsurlarından olan ve etiğe yön veren öğelerden olan sevgi, saygı, iyi niyet de eserin bütününde ele alınan hususlardandır. Dahası “zulmetmemek” değeri de eserin genelinde bahsi geçen konulardan birisidir. Zulmetmemek konusunda her ne kadar 2000 yılından sonra kamu yönetiminde hâkim olan etik anlayışta bir açıklamaya yer verilirse de, bu hususu kamu görevlilerinin halka ve meslektaşlarına baskı yapmamaları, zorba tavır ve davranışlardan uzak durmaları ile bağdaştırmak mümkündür.

Devamında Yusuf Has Hacıp, bey olan kimse başta olmak üzere hacip, vezir, elçi, kâtip gibi devlet yönetiminde görevli kimselerin kanunlara riayet etmelerini, doğru kanun icra etmeleri gerektiğini söyler. 2000 yılı sonrası Türk kamu

yönetiminde bahsedilen etik anlayışta ise, kamu görevlilerinin başta anayasa olmak üzere ilgili bütün kanunlara riayet etmeleri, üstlendikleri görev ve sorumlulukların gereklerine ve bağlı buldukları devlet kurumlarının çıkardıkları yönetmeliklere uygun davranmaları gerekliliği her defasında vurgulanan bir husustur. Özellikle kamu görevlilerinin etik davranmaları konusunda çıkarılan 5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun ve Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin maddelerine uymaları zorunludur.

Ayrıca Yusuf Has Hacıp, Kutadgu Bilig'in içeriğinde bey ve diğer devlet görevlilerinin "rüşvet" gibi yolsuzluk türlerinden kaçınmaları gerekliliğine ve bu türdeki olumsuz davranışların halkın güvenini zedelediği gibi bey ve diğer görevlilerin adlarının da kötüye çıkmasına sebebiyet verdiği dair vurgular yapmaktadır. Nitekim 2000 yılından sonra Türk kamu yönetimindeki etik anlayışta bu düşüncenin aynen geçerli olduğu söylenebilir. Günümüz modern etik anlayışında kamu görevlilerinin her ne şekilde olursa olsun devlet görevini ve kaynaklarını suistimal ederek davranışta bulunmaları yolsuzluk olarak adlandırılmakta ve çeşitli türlerde yapılan bu olumsuz davranışın halk nezdinde devlete, kurumlarına, makamlara, kamu görevlilerine olan güveni azalttığı ve de devletin yönetim alanı başta olmak üzere pek çok alan da krizlere neden olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda yolsuzluk ve türlerine karşı çeşitli kanunlarda cezai yaptırımlar ve Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nca etik yaptırımlar öngörülmüştür.

Diğer yandan Nizamülmülk'ün etik anlayışı ile Siyasetname (Siyer'ul Mülk) adlı eserinde etik değer ve ilkelerin varlığı ve önemi araştırılırken, Nizamülmülk'ün Büyük Selçuklu Devleti'nin devlet yapısı, siyasi hâkimiyet, hükümdarın ve diğer devlet görevlilerinin görev ve sorumlulukları gibi hususlardan bahsederken kendi etik anlayışını da bu sayede olgunlaştırdığı görülmektedir. Nizamülmülk de Farabi gibi din-devlet-ahlak zemininde bir etik anlayış ortaya koymuştur. 2000'li yıllardan itibaren Türk kamu yönetiminde kabul gören etik anlayışta ise etiğin ahlakla olan ilişkisi kabul edilmekle birlikte ondan ayrı bir alan olduğu da vurgulanmaktadır.

Nizamülmülk, Siyasetname (Siyer'ul Mülk)'de devlet yöneticisi ve diğer devlet görevlilerinin yönetimi icra ederken uymaları gereken yönetim ilkeleri üzerinden bazı etik değer ve ilkelerden bahsetmektedir. Bu etik değer ve ilkeler,

2000 yılından sonra Türk kamu yönetiminde hâkim olan etik değer ve ilkelerden sadece birkaçıdır. Nizamülmülk, 2000 yılından sonraki özel düzenlemelerden birisi olan 13.04.2005 tarihli Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelikle belirlenen etik davranış ilkelerinden sayıca çok az bir kısmına yer verdiği gibi her dönemde yönetimin olmazsa olmaz ilkelerinden olan etik değerlerden de bahsetmiştir. Bu etik değer ve ilkeler; “ adalet”, “ kamu hizmet bilinci”, “liyakat”, “iyilik”, “doğruluk ve dürüstlük”, “ akıl ve bilgi”, “sorumluluk”, “ nezaket” dir. Bu etik değer ve ilkelere eserinin genelinde yer veren Nizamülmülk, hikâye ve hadislerden örneklerle bu değer ve ilkelerin önemini güçlendirerek eserini ve etik anlayışını olgunlaştırmıştır.

Öte yandan Koçi Bey’in 17. yüzyıldaki Osmanlı Devleti yönetim yapısı hakkında bilgiler verdiği Risalelerinde, etik anlayışını da ortaya koyduğu görülmektedir. Koçi Bey, etik anlayışında ideal bir devlet yönetiminin esaslarından ziyade etik dışı davranışların devlet yapısı içerisinde meydana getirdiği bozukluklardan ve bunun sebeplerinden bahsetmektedir. Devlet içindeki bozulmaların temel sebebinin her alanda etik değer ve ilkelerden uzaklaşıp, rüşvet ve iltimas gibi etik dışı davranışların varlığına bağlayan Koçi Bey, hükümdara bu düşüncelerini nasihatleri ile birlikte izah etmektedir. 2000 yılı sonrasında Türk kamu yönetiminde hâkim olan etik anlayışta ise devlet yönetimi içerisinde meydana gelen çarpıklıkların, bozulmaların, krizlerin ve devlet görevlilerine güvenin zayıflamasının temel sebebi olarak yönetim içinde meydana gelen, devlet görevlilerinin buldukları görevi ve halka karşı sorumluluklarını suistimal ederek yaptıkları her türlü etik dışı davranışlar görülmektedir. Nitekim hemen her çağ, dönem ve koşulda iyi bir yönetim, ancak temiz tutum ve davranışlar sergileyen, olumlu değer ve ilkeleri benimseyen kimseler eliyle gerçekleştirilebilir.

Koçi Bey, Risalelerinde hükümdarın iyi bir yönetim icra edebilmesi için bazı yönetim ilkelerinden söz etmektedir. Onun söz ettiği yönetim ilkelerinin çoğu, 2000 yılından sonra Türk kamu yönetiminde benimsenen etik anlayışta kabul edilen etik değer ve ilkelerdir. Bunlar; “adalet”, “iyilik”, “ doğruluk”, “liyakat”, “bilgili olma”dır. Görüldüğü üzere Koçi Bey, 2000 yılı sonrası özel düzenlemelerle yönetimde geçerli kılınmaya çalışılan etik değerlerden ve 13.04.2005 tarihli Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik ile belirlenen ve sayısı 18 olan etik ilkelere sadece birkaçına yer vererek eserini

meydana getirmiştir. Dahası Koçi Bey, Yusuf Has Hacıp'in Kutadgu Bilig'inde olduğu gibi “Zulümden Kaçınma” değerine de yer vermektedir. Devlet yönetiminde önemli bir kavram olan bu değer, daha önce de belirtildiği üzere 2000 yılından sonra geçerli olan etik anlayışta kamu görevlilerinin halka ve meslektaşlarına olan tavır ve davranışlarında zorbalıktan kaçınmaları ve baskı yapmamaları olarak değerlendirilebilir.

Diğer yandan Yusuf Has Hacıp'in Kutadgu Bilig'inde, Nizamülmülk'ün Siyasetname'sinde ve Koçi Bey'in Risalelerinde görüldüğü üzere rüşvet, adam kayırma gibi yolsuzluk türlerinin varlığının devlet yapısı içerisindeki bozulmaların temel sebebi olduğu vurgulanmaktadır. Günümüzdeki yönetim anlayışında da işlerin aksamasının, işlemlerin gecikmesinin, var olan düzenin bozulmasının, halkın devlet kurumlarına ve kamu görevlilerine karşı güvenin zedelenmesinin temel faktörü olarak yönetimde söz konusu etik dışı davranışlar olarak görülmektedir. Ele aldığımız siyasetnamelerde, özellikle rüşvet iyi bir yönetimin baş düşmanı, insanı iyi ve olumlu tutum ve davranışlardan uzak tutan bir unsur olarak görülmektedir. 2000 yılı sonrası Türk kamu yönetimi ve etik anlayışında ise, sadece rüşvet veya adam kayırmadan söz edilmemektedir. Siyasal ve yönetsel yolsuzluk olarak sınıflandırılan etik dışı davranışlar, maddi çıkar karşılığı yapıp yapılmadıklarına göre de ayrıca bir sınıflandırmaya tabi tutulmuşlardır. Nitekim Rüşvet, Zimmet, İrtikap maddi çıkar karşılığı yapılanlar; Rant kollama, Kayırmacılık (İltimas), Lobcilik, Oy ticareti maddi çıkar karşılığı olmayıp başka menfaatler güdülerek yapılan yolsuzluklardır.

Ayrıca Farabi, Yusuf Has Hacıp, Nizamülmülk ve Koçi Bey gibi hem düşünür hem devlet adamlarınca, içinde bulunulan durum ve koşullar göz önünde bulundurularak yazılan siyasetnamelerde yönetim ilkelerinin uygulanmasını gözetmek, denetimini yapmak ve ihlallerin olduğu durumlarda gerekli tedbirleri almak üzere devlet yönetiminin başında yer alan yöneticiye sorumluluk verilmiştir. Özellikle Büyük Selçuklu Devlet yönetimi hakkında bilgiler sunan Nizamülmülk'ün Siyasetname'sinde ve Osmanlı Devlet yönetiminin 17.yüzyıldaki vaziyetini gözler önüne seren Koçi Bey Risalelerinde, devlet yöneticisinin divan-ı mezalim'in başı olarak bu sorumluluğu üstlendiği görülmektedir. 2000 yılı sonrasında ise, etik yapılanma adına yürütülen çalışmalardan biri olan ve kamu görevlilerinin karar, iş, eylem ve faaliyetlerinde etik davranıp davranmadıklarına dair denetim yapmayı, etik

dışı davranış ve etik ihlallere karşı yaptırım uygulama yetkisi yeni bir kurum olarak kurulan Kamu Görevlileri Etik Kurulu'na verilmiştir.

Dahası incelenen siyasetnamelerde ele alınan etik değer ve ilkeler bir ferman, berat, yasa vb. ile ifade edilip belirtilmemiştir. Oysaki 2000 yılından sonra etik konusu ile alakalı yapılan ilk düzenleme 5176 Sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile yapılmıştır. Söz konusu kanun ve devamında kabul edilen Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmeliğin kabulü ile etik değer ve ilkeler yasal bir dayanağa dayandırılmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada genel itibariyle etik olgusu ele alınarak bu olgunun yüzyıllar içindeki Türk kamu yönetime yansımaları değerlendirilmeye; var olmuş, olan ve oluşturulmak istenen etik sistem ve etik anlayış üzerine bir inceleme yapılmaya çalışılmıştır. Özellikle etik anlayış konusunda 2000 yılı sonrasındaki atılan adımlar ve Türk yönetim kültüründe belirlenmiş olan yönetim ilkeleri çalışmanın ana eksenini oluşturmaktadır.

Günümüzde etik, Türk kamu yönetiminde kamusal reformların bir parçası, devletin olmazsa olmaz bir unsuru, bireylerin tavır ve davranışlarında doğruyu bulmalarında onlara yardımcı bir rehber olarak karşımıza çıkmaktadır. Esasen etik, kendisi kavramsal olarak çok eski bir geçmişe sahip olsa da, 1980'li yıllardan itibaren çeşitli gelişmelerin etkisi ile tüm dünyada ve Türk kamu yönetiminde önemli yenilikler getirmiş ve son 15 yılda gündemde yer alan özel bir konu olmuştur.

Çeşitli ideoloji, yaklaşım ve görüşlerin bir ifadesi olarak karşımıza çıkan günümüz modern etik anlayışı, kamu yönetiminde insan haklarına saygılı, eşit, adil, demokrasi temelli, vatandaş odaklı bir kamu yönetimi yapısı meydana getirme düşüncesi ile hareket etmiştir. Özellikle kamu yönetimi için geçerli etik kodlar ile genel geçer ilkeler belirlenerek, kamu yönetimini saydam ve hesap verebilir yapıya kavuşturmak, bu sayede daha etkin ve etkili bir yönetim gerçekleştirmek amaçlanmıştır. Bu ilkelere uygun davranılmasının aynı zamanda yönetimdeki etik dışı faaliyetleri azaltacağı ve hatta önüne geçeceği ve böylece hizmet alan halkın devlete, kurumlarına ve kamu görevlilerine güven duydukları bir ortamın sağlanacağı düşüncesi hâkim kılınmaya çalışılmaktadır.

Zira Kamu yönetiminde etik kültürün kamu görevlileri tarafından benimsenmesi ve etik kurallara uyulması etik yönetimin temelini oluşturmaktadır. Kamu görevlilerinin karşı karşıya kalma ihtimali olan etik dışı davranışların önlenmesi, kamu yönetiminde etik kültürün yerleşik hale gelmesi için kamu görevlilerine yönelik etik eğitimin düzenli olarak sunulması, etik dışı davranışlara yönelik yaptırımların ortaya konulması gibi konular kamuda etik politikaların kapsamını oluşturmaktadır (Usta ve Akman, 2018: 773).

Günümüzün etik anlayışının sadece kamu yönetimi için bir sistem öngördüğü de söylenememektedir. Bireyin hem sivil yaşamını idame ettirme noktasında, hem sahip olduğu meslek ve bu mesleğin bireye yüklediği sorumluluklar noktasında hem de bütün olarak sosyal yaşamda etkili olan ve içselleştirilmesi gereken bir olgu olan etik, pek çok alanda sistemleri geliştirme çabası içinde de bulunmaktadır.

Diğer yandan çalışmamızda vurgulandığı üzere Türk yönetim kültürü sürekli bir yapıya sahip olup, uzun bir tarihi geçmişi vardır. Özellikle Türk yönetim kültürünün oluşmasında çeşitli dinamikler ve unsurlar etkili olmuştur. Bunların hepsi Türk devlet yönetiminin adının dünyaya duyurulmasında etkili olan başlıca hususlardır. Bunlar aynı zamanda Türk yönetim kültürünün istikrarlı bir yapıda günümüze kadar ulaşmasında yönetimin unsurları olarak sayılan ve çeşitli değişimlere uğrasa da her dönem geçerli olan yönetim ilkeleridir.

Bazı dönemlerde Türk yönetim süreci içerisinde çatırdamalar, gerilemeler söz konusu olmuştur. Bunun en önemli sebebi devlet görevlilerinin etik dışı davranışlara yönelmeleri sonucunda devlet yönetiminde bozulmaların meydana gelmesidir. Bu bozulma dönemlerinde devleti içerisinde bulunduğu durumdan kurtarmak, var olan aksaklıklara dair çözümler üretmek ve ideal bir devlet yönetime sahip olmak için gerekli şartların neler olduğunu belirtmek üzere bazı düşünür ve devlet adamlarınca siyasetnamelerin kaleme alındığı görülmektedir. Özellikle Türk yönetim kültüründe önemli bir yerde bulunan siyasetnamelerin, devlet yöneticileri başta olmak üzere devlet hizmetinde bulunan görevlileri, doğruluğa ve dürüstlüğe yönlendirmek, halka hizmet düşüncesinin önemini aşılacak, var olan durumdaki olumsuz davranışların zararlarından bahsetmek, adil, eşit, olması gereken bir yönetim gerçekleştirmeyi öğütlemek için yazıldıkları görülmüştür. Ahlaktan siyasete, ekonomiden diplomasiye, devlet ile halk arasındaki ilişkilere kadar devlet yönetiminde yer alan pek çok konuyu kapsamına alan siyasetnameler, dini esaslar, ahlaki değerlerin yanında yönetim ilkeleri olarak zikredilen ve içerisinde etik değer ve ilkeleri barındıran ilkelere yer vererek kaleme alınmışlardır.

Bu çalışmada ise Türk yönetim kültüründe yer etmiş önemli siyasetnamelerden Farabi'nin Erdemli Şehir, Yusuf Has Hacıp'in Kutadgu Bilig, Nizamülmülk'ün Siyasetname adlı eseri ile Koçi Bey'in Risaleleri detaylı bir biçimde incelendiğinde her biri farklı yüzyılda, farklı devletlerin yönetimleri altında kalem alınmış olsa dahi

benzer değer ve ilkelerden söz ettikleri görölmektedir. Dahası içinde bulunduğumuz 21.yüzyıldaki değişen koşullar, düşünce anlayışları, insanların bakış açılarındaki değişmeler, küreselleşme ile ölkelerin kültür ve değer yapılarının birbirine yaklaşması, teknolojik gelişmelerin etkisi ile netleşen ve yasal bir dayanağa dayandırılan etik değer ve ilkeler ile de benzerlik gösterdiği anlaşılmıştır. Bu sebeptendir ki siyasetnameler, buldukları zamanın koşulları yetersiz olsa da, ileri bir bakış açısı ile yazıldıklarından günümüzde yönetimde yerleştirilmeye çalışılan etik anlayışa hitap eden eserler olmuşlardır.

Yüzyıllar öncesinde kaleme alınan siyasetnamelerde olgunlaşan düşünceye göre, yönetim sisteminde şahıslar geçicidir. Bu nedenle yönetim sisteminin, şahıslardan bağımsız liyakat ilkesine uygun ve bir düzen içerisinde oluşturulması, görevlendirmelerin ve kademe yükseltmelerinin yeterlilik ilkesine uygun olarak yapılması gerekliliği vurgusu açıkça görölmüştür. Siyasetnamelerin her birinde liyakat ilkesinin göz ardı edilmesi durumunda ortaya çıkan ya da çıkabilecek sorunlar belirtilmesine rağmen, içerisinde bulunduğumuz 21.Yüzyılda hala liyakat ilkesinin öneminin anlaşılabilmesi, her defasında kurum ya da kişilerce bu ilkenin ihlal edilmesi etik bilincin ve etik kültürün oluşturulmaya çalışıldığı bir dönemde son derece önemli bir sorundur ve acilen gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Dahası Töre'nin bile yönetimdeki kişilerin halka hesap verme sorumluluğunu artıran bir araç olarak görüldüğü bir etik anlayış ortaya konan siyasetnamelerde, temel vurgular, her alanda halkın hakkının korunması, onlara hizmet sunma noktasında devlet görevlilerinin doğruluk, adalet, eşitlik gibi temel değerleri göz önünde tutarak iyi bir yönetim gerçekleştirmek ve yönetimde istikrarı sağlayabilmek üzerine yapılmıştır. Diğer yandan yönetim kültürümüzün bu kadar köklü ve sürekli bir yapıya sahip olmasına ve de yönetim ilkelerinin yüzyıllar öncesinde belirlenmesine ve bahsi geçen siyasetnamelerde yönetim ilkeleri adı altında bazı etik değer ve ilkelerin alınmasına, yolsuzluk türlerinin devlet yönetiminde bozulmalara sebebiyet verdiğinin açıklanmasına ve bu durumla mücadelenin sonuçlandırılması gerekliliğinin bilinmesine rağmen, etik konusunun bugün hala tartışılır olması ve yönetim sürecinde bu olgunun yerleştirilmeye çalışılması son derece üzüntü veren bir durumdur. Nitekim Farabi'nin El Medinetü'l Fazıla'sından başlanıldığında 8. Yüzyıldan itibaren kaleme alınmaya başlanan ve Türk yönetim tarihinin hemen her döneminde yazılmış siyasetnamelerin temel gayesi etik değer ve ilkelerden oluşan

yönetim ilkelerinin devlet yönetiminde benimsenmesi ve yolsuzlukla mücadele konusu ile ilgili olmuştur. İdeal bir devlet yönetiminin ancak etik değer ve ilkelerin yönetimde benimsenmesi ve devlet yöneticisi ile devlet hizmetindeki diğer görevlilerin bu değer ve ilkelere uygun davranmaları ile sağlanacağını vurgulayan bu siyasetnameler günümüze adeta rehber olmuşlardır. Fakat 8. Yüzyılda yaşamış bir kimsenin ideal bir devlet yönetiminin nasıl olması gerektiği, yöneticinin hangi ilkeler doğrultusunda yönetimi gerçekleştirmesi üzerine bir çerçeve çizmesine rağmen günümüzde halen gerek bireylerde gerekse kamu görevlilerinde etik bilincin oluşturulması için çalışmalar yürütülmesi de üzerinde durulması gereken bir başka konudur.

Yusuf Has Hacıp'in Kutadgu Bilig'inde, Nizamülmülk'ün Siyasetname'sinde ve Koçi Bey'in Risalelerinde görüldüğü üzere rüşvet, adam kayırma gibi yolsuzluk türlerinin varlığının devlet yapısı içerisindeki bozulmaların temel sebebi olduğu defalarca vurgulanmıştır. Diğer yandan yolsuzluk ve türleri ile mücadele günümüzde halen devam etmektedir. Kamu yönetimi içerisinde de olmak üzere her alanda yolsuzluk türlerine rastlanması ve yolsuzluk algısının devam etmesi üzüntü veren önemli bir sorundur. Bu sorunu aşmak için her ne kadar uluslararası kuruluşların tavsiye kararlarına uygun olarak idari ve hukuki değişikliklere gidilse de yapılan düzenlemelerin bir türlü yeterli olmadığı görülmektedir. Özellikle yeni Türk Ceza Kanunu'nun kabul edilmesi ile yolsuzluk niteliğindeki her türlü davranışa karşı çeşitli cezai yaptırımlar öngörülmüştür. Fakat Türkiye'de yolsuzluk algısı, bürokratik kadrolar başta olmak üzere her alanda devam etmektedir. Bu sorunu aşmak için özenli bir politika yürütülmesi, cezai yaptırımların daha katı bir şekilde düzenlenmesi ve uygulanması ve de etik yaptırımların da sadece 1965 tarihli 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda belirtilen disiplin cezalarından (uyarma, kınama, aylıktan kesme, kademe ilerlemesinin durdurulması ve devlet memurluğundan çıkarma) ileri bir boyuta taşınması gerekmektedir. Etik yaptırımların uygulanması konusunda da en büyük görev Kamu Görevlileri Etik Kuruluna düşmektedir. Kurulun, etik yaptırımların uygulanması konusunda sadece bir tutum veya davranışın etik ihlal olup olmadığı yönünde karar verip bunu kamuoyu ile paylaşması yeterli değildir. Etik yaptırımlarla alakalı Kamu Görevlileri Etik Kurulunun bağımsız hareket ederek ve etik yaptırımları çeşitlendirerek uygulaması gerekmektedir.

Türk kamu yönetimi içinde etik bir altyapı oluşturmak ve bireylerde etik bilinç yerleştirmek isteniyorsa bunun gerekli denetimleri yapılarak ve bireylerin bu yöndeki çabası gözlemlenerek yürütülmesi gerekir. Dahası çalışmada da ele alındığı üzere siyasetnamelerin bireylerce okunması ve içeriklerinin özümsemesi gerekli olup, etik değer ve ilkeler doğrultusunda sadece kamu görevlileri açısından bir bilinç oluşturma çabası söz konusu olmamalıdır. Tüm toplumda etik değer ve ilkeler doğrultusunda bir etik bilincin oluşturulması ve yerleştirilmesi gerekmektedir. Bundan dolayı zaman kaybetmeden son 15 yılda kat edilen yol göz önünde bulundurularak etik politikalara, eğitimlere, çalışmalara devam edilmelidir.

Çalışmanın son bölümünde ise 2000’li yıllardaki etik anlayış incelenmeye çalışılmıştır. 2000 yılı sonrası etik konusu ile alakalı adımlardan önce bu adımların atılmasına doğrudan ya da dolaylı etkileri olan faktörler ve son 15 yıldaki etik yapılanma adına yapılan çalışmalar üzerinde durulmuştur. Öncelikle 1980’li yıllardan itibaren tüm dünyayı etkileyen siyasal ve ekonomik sebepler ve neo klasik ideolojinin etkisiyle yönetimde yeni bir yaklaşım olarak benimsenen Yeni Kamu Yönetimi anlayışının Türk kamu yönetimindeki etik bilinç oluşturma ve etik politikalara etkisi irdelenmiştir. Bu noktada şu saptanmıştır ki, Yeni Kamu Yönetimi anlayışı ve kamu yönetiminde etik olgusu benzer değer ve ilkelerden (tarafsızlık, dürüstlük, eşitlik, hesap verebilirlik, şeffaflık vb.) söz etmekte, ikisi de bireyi ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca halkın hizmet alma noktasında devlete, kurumlarına ve kamu görevlilerine güvenin tesis edilmesinde bu değer ve ilkelerin önemine dikkat çekildiği gözlemlenmiştir ve demokratik, adil, eşit, bir yönetim amaçlayan bu yönetimi anlayışının 2000 yılı sonrası etik konusu ile alakalı yapılan çalışmalara kaynaklık ettiği görülmüştür.

Bazı uluslararası kuruluşların Türk kamu yönetimindeki 2000 yılı sonrası etik yapılanmaya dair etkileri ise geniş bir çerçevede irdelenmeye çalışılmıştır. Özellikle Avrupa Birliği’nin etik konusunda belirlediği ilkeler, yürütme ve denetim organı olan Avrupa Birliği Komisyonu’nca kabul edilen etik ilkeler ve yürütülen çalışmalar üzerinde durulmuştur. Ayrıca Avrupa Birliği Komisyonu’nun Türkiye adına yolsuzlukla mücadele tedbirleri başlığı ile yayımladığı ve çalışmamızın ana konusu itibarıyla 2000 yılından sonra yayımlanan düzenli ilerleme raporları tek tek incelenmiştir. Söz konusu raporların Türkiye’de etik sistemin oluşturulması, etik sözleşmelerin imzalanması, tavsiye ve raporlara uyulması noktasında önemli bir

etkisi olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda Avrupa Birliği uyum müzakerelerinde Türkiye'nin yolsuzlukla mücadele konusunda bir başarı yakaladığı fakat tam anlamıyla bu önemli sorununun aşamadığı gözlemlenmiştir. Özellikle Türkiye'nin var olan etik olgusundaki kat ettiği mesafe ve yolsuzlukla mücadele konusundaki aldığı tedbir ve uyguladığı politikaların yeterli olması için daha istikrarlı çalışmalar yürütmesi gerekmektedir.

Son bölümün devamında Avrupa Konseyi ve GRECO (Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu)'nun etik ve yolsuzlukla mücadele konusunda verdikleri çaba ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Kamu etiğinin benimsenmesi ve sürdürülmesi için belli bir çaba içerisine giren ve dürüstlük, tarafsızlık, hesap verebilirlik, şeffaflık gibi ilkelere bahseden Avrupa Konseyi, üye ülkelerin hukuki ve idari yapılarında çeşitli düzenlemeler öngörerek, etik altyapı oluşturma ve yolsuzlukla mücadele konusunda politikaların hız kazanmasını sağlamıştır. Özellikle Avrupa Konseyi'nin denetim organı olan GRECO (Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu)'nun üye ülkelerin idari ve hukuki yapılarındaki yolsuzlukla mücadele konusunda yetersizliklerini inceleyerek, belli başlı reformlara ön ayak olduğu açıkça görülmüştür. Burada Türkiye'nin 2004 yılında GRECO'ya üye olması ve etik konusunda belirlenen tavsiyelere uyacağını bildirmesi ile yeni bir sürecin içerisine dâhil olduğu açıkça görülmektedir. Özellikle bu tavsiye kararları, etik konusu ile alakalı olarak Türkiye'de yeni bir dönemi başlatmıştır. Ancak yine de Türkiye'de mevcut durum ve koşulların yeterli olmaması sebebiyle, pek çok tavsiye kararının da uygulanmasının her defasında ertelendiği Avrupa Birliği Komisyonu'nun yayımladığı düzenli ilerleme raporlarında açıkça görülmüştür. Bu nedenle Avrupa düzeyinde bir etik anlayışın sağlanması da her defasında gecikmiştir. Önemli düzenlemelerin ertelenmesi yolsuzlukla mücadele politikalarını sekteye uğratmış, Türkiye'de var olan yolsuzluk algısının bir türlü önüne geçilememiştir.

İncelenen bir diğer önemli kuruluş olan OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)'nin de uluslararası boyutta etik olgusunun önem kazanmasını sağladığı gibi üye ülkeleri, kamu yönetimlerinde etik olgusu doğrultusunda yeniden yapılanmaya teşvik ettiği de görülmüştür. Özellikle kuruluşun yayımladığı tavsiye kararlarının ve devamındaki raporların ülkemizde etik ve etkili bir yönetim yapısı teşkil etme yönündeki çabada büyük etkisinin olduğu görülmüştür. OECD'nin tavsiye kararlarında yönetimi daha saydam, hesap verebilir bir yapıya kavuşturmak

için belirlediği ilkelerin de esasen Türk kamu yönetiminde etik yapılanma adına benimsetilmeye çalışılan etik değer ve ilkelerin esin kaynağı olduğu ve yürütülen etik politikaları da etkilediği görülmüştür.

Ayrıca son bölümde Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International)'nin yolsuzluk algılama endeksi yayımlandığı 1995 yılından 2018'e kadar tablo şekilde değerlendirilmiştir. Türkiye'nin yolsuzluk algısındaki oranının hemen hemen incelenen tüm yıllarda gelişmiş ülkelerden geri kaldığı saptanmıştır. Yolsuzluk algısının düşürülmesi için, etik politika ve çalışmaların artırılması, bireylerde etik bilincin artırılması için eğitimlerin ve teşviklerin hız kazanması ve de yolsuzluk ve türlerinde tutum ve davranışlara karşı daha katı hukuki ve etik yaptırımların olması gerektiği gözlemlenmiştir.

1980 yılından sonraki süreç, üyelikler, kararlar ve raporların Türk kamu yönetiminde 2000 yılı sonrasındaki etik anlayışın şekillenmesini sağladığı açıkça görülmektedir. Öncelikle etik anlayış oluşturma noktasında atılan ilk adım 25.05.2004 tarihli 5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun metninin yürürlüğe girmesi ile atılmıştır. Kamu yönetiminde etik bir sistem oluşturmak ve etik dışı davranışları ortadan kaldırmak için ortaya konan bu ilk düzenlemeler ile yenilikler dizisinin sıralanmaya başlandığı görülmüştür.

Çalışmanın devamında kamu yönetiminde etik bir sistem ortaya koymak ve etik dışı davranışları ortadan kaldırmak için çıkarılan 5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ve Kamu Görevlileri Etik Davranışları İlkeleri İle Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik de detaylı bir şekilde incelenmiştir. Etik yasal altyapıyı oluşturma noktasında önemli bir adım olan bu iki düzenlemenin ayrıca, etik bilincin ve kültürün oluşması için çalışmalar yapan Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nun da kurulmasını sağladıkları görülmüştür. Ancak bu yapılan düzenlemelerin hepsinin hızlı bir dönemin ürünü olduğu ve birçok eksikliği bünyelerinde barındırdığı da kabul edilmesi gereken bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır.

Özellikle 5176 sayılı kanun metnine gelen eleştirilere bakıldığında, apar topar bir şekilde kabul edilmiş bir düzenleme olduğu düşünülmektedir. Dahası bu kanun metnine dayanarak kurulan Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nun da belli bir zemin

hazırlanmadan, gerekli ortam ve koşullar temin edilmeden kurulduğu açıkça görülmektedir. Var olan ya da olacak sorunların bir şey inşa ya da icra edildikten sonra düzeleceği iyimser bakış açısı, Türk yönetim kültürünün temelinde yer almış bir düşüncedir. Nitekim Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nun da bu düşüncenin bir ürünü olduğunu söylemek mümkündür. Öte yandan mevcut eksiklikler, eleştiriler ve etik dışı davranışlar göz önüne alındığında Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nun yeniden yapılandırılması ve bu noktada etik ihlallere karşı ve etik bilincin oluşturulması için kurulun işlevinin ve görevlerinin artırılması gerekmektedir. Bunun içinde öncelikle yasal mevzuattaki boşlukların doldurulması, eleştirilen noktaların giderilmesi lazımdır.

Sonuç olarak Türk kamu yönetimi içerisinde var olan sorunların öncelikle doğru tespit edilmesi, iyice kavranması daha sonra bunun üzerine politika ve çalışmaların üretilmesi gerekmektedir. Tepeden inme ve diğer dünya ülkelerinin uygulamalarının Türkiye'ye uygun olup olmadığının belirlenmeden yapılması daha büyük sorunlara neden olmaktadır. Şunu da belirtmek gerekir ki, yaşanan sorunlar her ülkede benzerlik gösterebilir ve ortaya konulan çözümler de benzer olabilir. Ancak her ülkenin bir tarihi geçmişi ve tarihsel gelişimi ile bu süreçte oluşturduğu bir yönetim yapısı ve kültürü söz konusudur. Bunun içindir ki uygulanacak politikaların, ortaya konulan çözüm ve tavsiyelerin yönetim kültürümüze uygun ve var olan unsurları zedelemeyecek türden olması gerekmektedir.

Ayrıca eksikliklerle birlikte kabul edilmelidir ki etik konusu ile alakalı son yıllarda belli bir mesafe kat edilmiştir. Fakat her şeye rağmen temelinde insan ve insan davranışları söz konusu olduğu için bu yeterli değildir ve olmayacaktır. Zira etik konusunun her anlamda ve her alanda yer edinebilmesinin tek yolu toplumdaki tüm bireylerin etik kavramının ne anlam ifade ettiğini, değerlerini ve ilkelerini, kaçınması gereken hususları öğrenmeleri ve öğrendiklerini hayat boyu uygulamak için içselleştirmeleridir. Devlet yönetiminde istihdam edilen kamu görevlilerin de etkin, etkili, etik ve verimli bir yönetimin parçası olabilmek için “hak ve halka hizmet” anlayışı ile hareket etmeleri, üstlendikleri görev ve sorumlulukları bu anlayışa uygun şekilde yerine getirmeleri lazımdır. Bununla birlikte kamu görevlilerinin Türk yönetim kültürü ve tarihinde değerli eser türlerinden olan siyasetnameleri adeta bir başucu kitabı, bir rehber edinmeleri ve buradaki hususlara uygun hareket etmeleri

gerekmektedir. Zira tüm zamanlara hitap eden bu eserlerin özümsemesi halinde iyi, doğru davranışların uygulanması beklenir bir durum olmaktadır.

Etik bilincin oluşturulması yönünde sarf edilen çabanın ise sadece kamu yönetimi ve kamu görevlileri adına olmaması gerektiği açıkça görülebilmektedir. Öncelikle bireylerde aşılması gereken etik olgusunun, “ağaç yaş iken eğilir” düşüncesi doğrultusunda ilk önce aileden başlanılarak küçük yaşlardan itibaren benimsetilmesi, içselleştirilmesi gerekmektedir. Özellikle toplumdaki her birey, kamu yöneticileri ve kamu görevlileri, hangi amaçla görev yaptığının bilincinde olmalı, iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırt ederek hareket etmelidir. Bu bilincin de çocukluk yaşlarından itibaren kazandırılacağı yadsınamayacak bir gerçektir. Devamında bu dünyaya belli bir görevleri yerine getirmek için gelen bireylerin “ iyi bir insan olmak” için çaba sarf etmeleri, bu düşüncüyü hayatları boyunca misyon edinmeleri gerekir.

Toplumsal düzlemde iyi bir insan yetiştirmek misyonu baki kalmak ve bu inanca sahip olmak düşüncesine ilaveten kamu yönetiminde etkin bir etik sistem meydana getirmek ve etik dışı faaliyetlerin önüne geçebilmek için kamu görevlilerinin iş, eylem ve kararlarının sık sık denetiminin de yapılması süreci daha uygulanabilir kılacaktır. Özellikle kamu görevlilerinin etik konusundaki tavır ve davranışlarını denetleme yetkisini elinde bulunduran Kamu Görevlileri Etik Kurulu ve onu düzenleyen 5176 sayılı kanun ile etik kodlar üzerine düzenlemeler içeren yönetmeliğin tekrar gözden geçirilmesi, var olan boşlukların doldurulması ve eleştirilen noktalardaki eksiklerin giderilmesi gerekmektedir. Kurulun, misyonunu en iyi şekilde icra edebilmesi için bu gerekliliğin en kısa sürede yerine getirilmesi gerekmektedir. Dahası Kamu Görevlileri Etik Kurulu’nun Cumhurbaşkanlığı bünyesinde ve sadece ‘var demek’ için kurulan bir kurum sıfatından çıkıp, aktif faaliyetleri ile işlevli bir hale gelmesi ve faaliyetleri ile adını daha fazla duyurması gerekmektedir. Ayrıca etik konusundaki politika, çalışma, eğitim ve yaptırımların uygulanması için Kamu Görevlileri Etik Kurulu’nun personel eksikliğinin giderilmesi, daha aktif ve hızlı çalışan kamu görevlilerin istihdam edilmesi bir öneri olarak düşünülmektedir. Bununla birlikte Türkiye Cumhuriyeti Kamu Görevlileri Etik Kurulu’nun Amerika’daki Kamu Etiği Ofisi oluşumu benzeri gibi Cumhurbaşkanlığına bağlı bir ofis haline dönüştürülerek faaliyetlerini bu şekilde

yerine getirmesi; yetki, örgütlenme, mali ve insan kaynaklarını da buna göre düzenlemesi diğer bir öneri olarak düşünülmektedir.

Ayrıca Kamu Görevlileri Etik Kurulun internet sitesinin çoğu zaman erişime kapalı olması ve sitenin açık olduğu zamanlarda ise çoğu karar ve faaliyet raporlarına ulaşamaması saydam, hesap verebilir, açık vb. bir yapıda olmayı misyon edinmiş Kurulun önemli bir eksikliğidir. Kamu ve özel sektörde görevli kimseler ile birlikte vatandaşın etik ile ilgili konular ve çalışmalar hakkında bilgi almasının engellenmemesi için, bu eksikliğin acilen giderilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

KANUN VE YÖNETMELİKLER

1982 Anayasası madde 10, Resmi Gazete: 09. 11. 1982, Sayı: 17863

5237 sayılı TCK madde 247, Resmi Gazete: 12. 10. 2004, Sayı: 25611.

5237 sayılı TCK madde 250, Resmi Gazete: 12. 10. 2004, Sayı: 25611.

5237 sayılı TCK madde 252, Resmi Gazete: 12. 10. 2004, Sayı: 25611.

5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Resmi Gazete: 08. 06. 2004, Sayı: 25486.

Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ve Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete: 13. 04. 2005, Sayı: 25785.

02. 07. 2018 tarihli 703 sayılı KHK, Resmi Gazete: 09.07.2018, Sayı: 30473

KİTAPLAR

AKARSU, Bedia (2010), *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İnkılâp Kitapevi, 11.baskı, İstanbul.

AKTAN, Coşkun Can (2001), *Yolsuzlukla Mücadele Stratejileri*, Hak-İş Yayınları, Ankara.

AKYOL, Aygün (2015), *Kutadgu Bilig'de Ahlak ve Siyaset*, Araştırma Yayınları, Ankara.

ARSLAN, Mahmut (1987), *Kutadgu Bilig'deki Toplum ve Devlet Anlayışı*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.

AYDIN, İnayet (2016), *Yönetmelik, Örgütsel ve Mesleki Etik*, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.

BAYKARA, Tuncer (2011), *Türk Kültürü*, IQ Sanat Yayıncılık, 4. Baskı, İstanbul.

BERKMAN, A. Ümit (1983), *Az Gelişmiş Ülkelerde Kamu Yönetiminde Yolsuzluk ve Rüşvet*, TODAİE Yayınları.

BERKMAN, A.Ümit (2009), *Gelişmekte Olan Ülkelerde Kamu Yönetiminde Yolsuzluk ve Rüşvet*, TODAİE Yayınları.

CEVİZCİ, Ahmet (2002), *Etîğe Giriş*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul.

CEVİZCİ, Ahmet (2015), *Etik- Ahlak Felsefesi*, Say Yayınları, 2.Baskı, İstanbul.

CEZAR, Mustafa (2011), “ Dördüncü Murat Devrinin Önemli Simalarından: ‘Koçi Bey’”, *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, Cilt 4, ss. 1901-1902.

CİNİ, M. (2007), *From Integration to Integrity Administrative Ethics and Reform in the European Commission*, Manchester University Press, U.K.

ÇUBUKÇU, İbrahim Agah (1989), *Türk- İslam Düşünürleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, XXIV.dizi, Sayı 8, Ankara.

DURŞUN, Davut (2012), *Siyaset Bilimi*, Beta yayınları, 6.Baskı.

ERYILMAZ, Bilal (2013a), *Bürokrasi ve Siyaset*, Alfa Yayınları, 5.Baskı.

ERYILMAZ, Bilal (2013b), *Kamu Yönetimi*, Umuttepe Yayınları, 6.Baskı.

FAHRİ, Macit (1992), *İslam Felsefesi Tarihi*, çev., Kasım Turhan, İklim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

FARABİ (2017a), *Es- Siyasetü'l- Medeniyye veya Mebadi'ül- Mevcudat*, çev., Mehmet Aydın, Abdülkadir Şener, M. Rami Ayas, Büyüyenay Yayınları, 2. Baskı.

FARABİ (2017b), *İdeal Devlet*, çev., Ahmet Arslan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

FRANKENA, William (2007), *Etik*, çev., Azmi Aydın, İmge Kitapevi, Ankara.

FROMM, Erich (1994), *Erdem ve Mutluluk*, çev., Ayda Yörükan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

GÖKBERK, Macit (1990), *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitapevi, İstanbul.

GÖZLER, Kemal, KAPLAN, Gürsel (2014), *İdare Hukukuna Giriş*, Ekin Basın Yayın Dağıtım, 19. Baskı.

GÖZÜBÜYÜK, Şeref (2012), *Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları*, Turhan Kitabevi, 34. Baskı, Ankara.

HALAÇOĞLU, Yusuf (2014), *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

İZVEREN, Adil (1980), *Toplumsal Törebilim (Sosyal Ahlak)*, Ankara İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Yayını No:130, Ankara.

KAFESOĞLU, İbrahim (1995), *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Neşriyat Yayınları.

KAFEOĞLU, İbrahim (1997), *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Neşriyat Yayınları.

KARLUK, Rıdvan (2014), *Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar*, Beta Yayınevi.

KILAVUZ, Raci (2003), *Etik ve Bir Sorun Alanı Olarak Yozlaşma*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

KOÇI BEY (1993), *Koçi Risalesi*, sad., Zuhuri Danışman, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: 2126, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 437, Tarih Dizisi: 6, İstanbul.

MACLNTYRE, Alasdair (2001), *Erdem Peşinde-Ahlak Teorisi Üzerine Bir Çalışma*, çev., Muttalip Özcan, Ayrıntı Yayınları.

MEMİŞ, Ekrem (2015), *Türk Kültür Tarihi (Türk Kültüründen Bazı Kesitler)*, Ekin Yayınları, 5.baskı.

OKTAY, Ayşe Sıdıka (2015), *Kınalızade Ali Efendi ve Ahlak-ı Alai*, İz Yayıncılık, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul.

ÖZDEN, Hilmi (2007), *Kutadgu Bilig'de Ahlak Kavramı ve Tıp Etiğine Katkısı*, Ötüken Neşriyat Yayınları, İstanbul.

ÖZLEM, Doğan (2010), *Etik- Ahlak Felsefesi*, Say Yayınları, İstanbul.

PİEPER, Annemarie (2012), *Etiğe Giriş*, çev., Veysel Atayman ve Gönül Sezer, Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

SİĞRI, Ünsal, ERCİL, Yavuz, BAŞAR, Ufuk, (2015), *Geçmişten Günümüze Türk Yönetim Uygulamaları*, Beta Yayıncılık, İstanbul.

STROLL, A.A., LONG, A.A., BOURKE, V.J., CAMPBELL, R.(2017), **Etik Kuramları**, der. ve çev., Mehmet Türkeri, Lotus Yayınları, 4. Baskı.

ŞEN, Mustafa Lütü (2012), **Kamu Görevlileri Etik Kurulu Rehberi**, T.C. Başbakanlık Kamu Görevlileri Etik Kurulu, Ankara.

ŞENEL, Alaattin (2013), **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Bilim ve Sanat Yayınları, 4. Baskı, Ankara.

TANERİ, Aydın (1981), **Türk Devlet Geleneği (Dün-Bugün)**, Töre Devlet Yayınevi, Ankara.

TAŞ, İsmail (2011), “ Ögdülmiş ve Odgurmış’ın Dünya Görüşünde Öne Çıkan İyilik Sorunu”, **Doğumunun 990.Yılında Yusuf Has Hacip ve Eseri Kutadgu Bilig Bildirileri (26-27 Ekim)**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

TERZİ, Mehmet Akif (2015), **Türk Devlet Geleneğinde Bürokrasi**, Bilge Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

TEPE, Harun (1992), **Etik ve Meta etik**, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara.

TEPE, Harun (2016), **Teorik Etik**, Bilgesu Yayıncılık, Ankara.

TORTOP, Nuri, İSPİR, Eyüp, AYKAÇ, Burhan, YAYMAN, Hüseyin, ÖZER, M. Akif (2012), **Yönetim Bilimi**, Nobel Akademik Yayıncılık, 9. Baskı.

USTA, Sefa, AKMAN, Çiğdem (2018), “ Kamu Yönetiminde Etik ve Etik Yönetime İlişkin Politikalar”, Eds., Cenay Babaoğlu, Elvettin Akman, **Kamu Politikası Analizi Türkiye Uygulamaları**, Gazi Kitabevi, ss. 735-781.

YARAN, Cafer Sadık (2010), **Ahlak ve Etik**, Rağbet Yayınları, İstanbul.

YATKIN, Ahmet (2015), **Kamuda Etik Yönetimi**, Nobel Akademi Yayınları, Ankara.

YUSUF HAS HACİP (1991), **Kutadgu Bilig**, haz., Reşit Rahmeti Arat, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

YÜKSEL, Cüneyt (2007), “Kamu Yönetiminde Etik Davranış Kuralları”, Eds., Bilal Eryılmaz, Musa Eken, Mustafa Lütfi Şen, *Kamu Yönetimi Yazıları*, Nobel Yayınları, ss. 582-606.

YÜKSEL, Cüneyt (2010), *Devlette Etik*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.

MAKALELER

AKDENİZ, İbrahim (2016), “ Kamu Görevlileri Etik Kurulunu Yeniden Düşünmek”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı 103, Ekim- Aralık, ss. 59-83.

AKTAN, Çoşkun Can (1993), “ Politikada Rant Kollama”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 26, Sayı 4, ss. 119-136.

AKTAN, Çoşkun Can (1997), “ Politikada Liyakat Üzerine Kutadgu Bilig ve Koçi Bey Risalesi’nden Öğreneceklerimiz”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Yıl 3, Sayı 13, Ankara, ss. 1389-1392.

ALODALI, M. Fatih Bilal, USTA, Sefa (2017), “ Türk Yönetim Geleneğinde Hesap Verebilirlik Mekanizmaları: Divan-ı Mezalim ve Kamu Denetçiliği Kurumu”, *Strategic Public Management Journal*, Cilt 3, Sayı 6, ss. 168-184.

ARAP, İbrahim, YILMAZ, Levent (2006), "Yeni Kamu Yönetimi Anlayışının "Yeni" Kurumu; Kamu Görevlileri Etik Kurulu", *Amme İdaresi Dergisi*, 39 (2), ss. 51-69.

ARSLAN, Nagehan Talat (2010), “ Klasik- Neo Klasik Dönüşüm Süreci: “Yeni Kamu Yönetimi”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 11, Sayı 2, ss. 21-38.

ATİYAS, İzak, SAYIN, Şerif (2000), “ Devletin Mali ve Performans Saydamlığı”, *Kamu Maliyesinde Saydamlık*, TESEV, İstanbul, ss. 27-43

AY, Canan (2005), “ İşletmelerde Etiksel Karar Almada Kültürün Rolü”, *Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt 12, Sayı 2, ss. 31-52, Manisa.

AYKAÇ, Burhan (1990), “ Personel Sisteminde Yeterlilik İlkesi”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 24, Sayı 4, ss. 91-109

BAYRAM, Ahmet Kemal (2005), “ Modern Etik ve Siyaset”, **2. Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu**, 18-19 Kasım Sakarya, ss. 43-55

BELEN, Maksut (2015), “ Siyasetnameler ve Bir Siyasetname Örneği: Adab-ı Saltanat”, **JASSS (The Journal of Academic Social Science Studies)**, Sayı 34, ss. 275-283.

BOZKURT, Cevdet (2010), “ Yolsuzlukla Mücadele Boyutuyla Etik ve Etik Kültürü”, **Denetim**, Sayı 5, ss. 44-53.

BURTAN, Çağlar Burak (2016), “ Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu ve AB Üyeliği Çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti’nin Durumu”, **Fasikül (Aylık Hukuk Dergisi)**, Sayı 80, ss. 16-24.

ÇEÇEN, Anıl (1985), “ Kültür Yönetimi”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 18, Sayı 2, ss. 113-140.

ÇEVİKBAŞ, Rafet (2006), “ Yönetimde Etik ve Yozlaşma”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 20, Sayı 1, ss. 265-289, Erzurum.

ÇİÇEK, Kemal (1997), “ Siyasetname Kültürümüze Göre Siyasetteki Yozlaşma ve İdeal Siyaset”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl 3, Sayı 13, Ankara, ss. 1384-1388.

ÇOBAN, Orhan (1999), “ Bir Siyasal Yozlaşma Türü Olarak Rüşvet ve Ekonomik Etkileri”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 13, Sayı 1, ss. 173- 195.

ÇULPAN, Refik (1980), “Bürokratik Sistemin Yozlaşması”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 13, Sayı 2, ss. 31-45.

DEMİRAL, Nalan (2009), “ Avrupa Birliği’nde Etik ve Türkiye’ye Yansımaları”, **Kamu Etiği Sempozyum Bildirileri**, Cilt 1, TODAİE, Ankara, ss. 195-208.

DEMİRCİ, Mustafa, GENÇ, F. Neval (2008), “Türkiye’de Kamu Yönetimi Reform Sürecinde Yeniden Yapılanma”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 41, sayı 2, ss. 43-58.

DEMİREL, Demokaan (2014), “Farabi’nin İdeal Devleti: Erdemli Şehir”, **Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 7(1), ss. 358-369.

DİNÇER, Ömer (1990), “Çağdaş Yönetim Düşüncesi Açısından Koçi Bey Risaleleri”, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1-2, ss. 351-360.

DOĞAN, Kadir Caner (2015), “ Yeni Kamu Yönetimi ve Etik Anlayışının Türk Kamu Yönetiminde Kurumsallaşması: Kamu Görevlileri Etik Kurulu Örneği”, *Turkish Studies*, Cilt 10, Sayı 10, ss. 381-402.

DURSUN, Davut (2005), “ Siyaset ve Ahlak: Gerçeklikle İdealin Bağdaşmazlığı Sorunu”, *2. Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu*, 18- 19 Kasım, Sakarya, ss. 17-25.

ERDİNÇ, Arzu, GÜL, Hüseyin (2009), “ Saydamlık ve Hesap Verebilirliliğin Kamu Yönetiminde Etik Anlayışındaki Yeri”, *Kamu Etiği Sempozyum Bildirileri 2, TODAİE*, Ankara, ss. 953-970.

ERDOĞAN, İrfan (2006), “ Medya ve Etik: Eleştirel Bir Bakış”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı 23, ss. 1-26.

ERGAN, Nevin Güngör (1999), “Siyasetnamelerimizde Çizilen ‘Devlet Adamı’ Portresinin Temel Özellikleri”, *Bilig*, Kış, Sayı 8, ss. 27-46.

ERGUN, Turgay (1978), “Yönetimde Yozlaşma Olgusu Üzerine”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 11, Sayı 1, ss. 24-30.

ERİŞ, Meral Gezgin (2002), “Avrupa Birliği Vizyonu”, *Mercek*, Cilt 7, Sayı 25/Özel Sayı, ss. 99-103.

ERYILMAZ, Bilal, BİRİCİKOĞLU, Hale (2011), “Kamu Yönetiminde Hesap Verebilirlik ve Etik”, *İş Ahlakı Dergisi*, Cilt 4, Sayı 7, ss. 19-45.

EVKURAN, Mehmet (2009), “ Siyasal Kültür, Kamu Etiği ve Yolsuzluk Sorunu”, *Kamu Etiği Sempozyum Bildirileri 2, TODAİE*, ss. 639-659.

GÖKÇE, Ali Fuat (2010), “ Osmanlı Klasik Döneminde İdari Reform Hareketleri: Koçi Bey Risalesi”, *Yasama Dergisi*, Sayı 14, ss. 59-78.

GÜL, Hasan, GÖKÇE, Hakan (2008), “ Örgütsel Etik ve Bileşenleri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 13, Sayı 1, ss. 377-389, Isparta

GÜL, Serdar Kenan (2008) “ Kamu Yönetiminde ve Güvenlik Hizmetlerinde Hesap Verebilirlik”, *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt 10, Sayı 4, ss. 71-94

GÜNEY, Semra, MANDACI, Gamze (2009), “ Makyavelizm ve Etik Algısı İlişkileri: Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma”, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 27, Sayı 2, ss. 83- 104.

HAŞLAK, İrfan (2006), “ Etik Kongresi Ardından”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Sakarya, ss. 185- 192.

İNALCIK, Halil (1966), “Kutadgu Bilig'de Türk ve İran Siyaset Nazariye ve Gelenekleri”, *Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını -Reşit Rahmeti Arat İçin*, Ankara, ss. 259-271.

KAFESOĞLU, İbrahim (1955), “ Büyük Selçuklu Veziri Nizamü'l-Mülk'ün Eseri Siyasetname ve Türkçe Tercümesi”, *Türkiyat Mecmuası*, Cilt XII, ss. 231-256.

KARAKAŞ, Mehmet (2005), “ Kamu Mali Yönetiminde Yeniden Yapılanma Aracı Olarak Hesap Verme Sorumluluğu ve Saydamlık”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2, ss. 291-305.

KARS, Zübeyir (2006), “Farabi'de İnsan-Devlet İlişkisi”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, ss. 21-38.

KESİM, Erdoğan (2005), “ Bir Etik Davranış İlkesi Olarak Hesap Verebilirlik”, *2. Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu*, 18-19 Kasım, Sakarya, ss. 269-281.

KILAVUZ, RACİ (2002), “Yönetimsel Etik ve Halkın Yönetimsel Etik Oluşumuna Etkileri”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 26, Sayı 2, Aralık, ss. 255-266.

KILIÇ ÖZKAYNAR, Gülnaz (2017), “ Tarihte Öne Çıkan Türk Lider Örnekleri Üzerine Bir İnceleme, *Ekonomi, İşletme ve Yönetim Dergisi -Karabük Üniversitesi*, Cilt 1, Sayı 1, ss. 10-31.

KOÇBERBER, Seyit (2008) “ Dünya’da ve Türkiye’de Denetim Etiği”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı 68, ss. 65-89.

KOÇAK, Süleyman Yalman (2010), “ Kamu Yönetiminde Açıklık İçin Bilgi Edinme Hakkı”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 23, Konya, ss. 115-125.

KURAY, Gülbende (1988), “ Türkiye’de Bir Machiavelli: Koçi Bey”, *Bellekten*, Cilt 53, Sayı 205, Aralık, ss. 1655-1662.

LEVEND, Agah Sırrı (1962), “Siyaset-Nameler”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Bellekten*, Cilt 10, Ankara, ss. 168-183.

MACİT, M. Hanifi (2009), “ Teleolojik Etik Anlayışının Deontolojik Eleştirisi”, *Kaygı- Uludağ Üniversitesi Felsefe Kulübü Dergisi*, Sayı 13, Bursa, ss. 83-91.

MANDALOĞLU, Mehmet (2013), “İslamiyetten Önceki Türklerde Aile Hukuku”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 33, ss. 133-159.

MENEKŞE, Ömer (2005), “ İslam Düşünce Tarihinde Devlet Anlayışı: Maverdi ve Nizamülmülk Örneği”, *Dinbilimler Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, ss. 193-211.

ÖKTEM, M. Kemal, ÖMÜRGÖNÜLŞEN, Uğur (2005), “ Kamu Yönetiminde Etik Çalışmalarına Yönelik Genel Bir Çerçeve Anlayışı”, *2. Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu*, 18-19 Kasım, Sakarya, ss. 231-237.

ÖNDER, Özgür (2018), “ Siyasetnameleri Yeniden Okumak”, *Sungur Türk Fikir Mecmuası*, Sayı 3, Ocak- Şubat, ss. 12-16.

ÖNEN, S. Mustafa, YILDIRIM Ali (2014), “ Kamu Yönetiminde Etik Denetimi: Oecd Ülkeleri Örneği”, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, ss. 103-126.

ÖZATEŞ, Özge Sanem (2010), “ Sosyal Hizmet Etiğinin Felsefi Temelleri”, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, Cilt 21, Sayı 1, Ankara, ss. 85-97.

ÖZBARAN, M. Hakan (2003), “ Yolsuzluk ve Bu Alanda Mücadele Eden Uluslar arası Örgütler ve Birimler”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı 50-51, ss. 17-34.

ÖZDEMİR, Mustafa (2008), "Kamu Yönetiminde Etik", **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi** , Cilt 4, Sayı 7, ss. 179-195.

ÖZER, M. Akif (2005), “ Günümüzün Yükselen Değeri: Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı”, **Sayıştay Dergisi**, Cilt 59, Sayı 10-12, ss. 3-46.

ÖZTÜRK, Namık Kemal (2005), “ İtaatkâr Kamu Görevlilerinin Etik Sorunları”, **2. Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu**, 18- 19 Kasım, Sakarya, ss. 327-345.

ÖZSEMERÇİ, Kemal (2005), “ Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzluk ve Yozlaşmanın Kültürel Altyapısı”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı 58, ss. 3-20.

PAMİR, Aybars (2009), “ Orta-Asya Türk Hukukunda “Töre” Kavramı”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 58, Sayı 2, ss. 359-375.

SAYLI, Halil, KIZILDAĞ, Duygu (2007), “ Yönetimsel Etik ve Yönetimsel Etiğin Oluşmasında İnsan Kaynakları Yönetiminin Rolünü Belirlemeye Yönelik Bir Analiz”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 9, Sayı 1, Haziran, ss. 233-251.

SEZGÜL, İbrahim (2009), “ Küreselleşme, Neo-Liberalizm ve Etik”, **TÜBAV Bilim Dergisi**, Cilt 2, Sayı 4, ss. 504-509.

ŞEN, Mustafa Lütfi (1995), “ Liyakat İlkesi ve Türk Personel Sistemindeki Uygulaması”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 28, Sayı 1, ss. 76-92.

ULUĞ, Feyzi (2009), “ Yönetim ve Etik”, **Kamu Etiği Sempozyum Bildirileri 1**, TODAİE, 25-26 Mayıs, Ankara, ss. 3-15.

URAL, Şafak (1998), “ Epistemolojik Açıdan Değerler ve Ahlak”, **Doğu Batı Dergisi**, Sayı 4, ss. 41-49.

USTA, Sefa, KOCAOĞLU, Mustafa (2015), “ Kamu Yönetiminde Etik Davranış İlkeleri: Kırşehir Belediyesi Çalışanlarının Etik Algıları Üzerine Bir Araştırma”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 20, Sayı 3, ss. 153-173.

USTA, Aydın (2010), “ Kamu Görevlisinin Etik Amaç ve Ahlaki Yükümlülüğüne Yönelik Bir Değerlendirme”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı 468, ss. 159-181.

USTA, Aydın (2011), “ Kuramdan Uygulamaya Kamu Yönetiminde Etik ve Ahlak”, *Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, ss. 39-50.

YATKIN, Ahmet (2008), “ Etik Düşünce ve Davranışın Yerel Yönetimlerde Hizmet Verimliliğinin Arttırılmasında Rolü ve Önemi (Elazığ Belediyesi Örnek Alan Araştırması), *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 18, Sayı 1, Elazığ, ss. 211-231.

YEŞİLYURT, Kerem (2013), “Yolsuzluk Algılama İndeksi: Türkiye ve Ülkeler Genel Analizi, *Denetişim*, Sayı 11, ss. 64-68.

YILMAZ, Çoşkun (1993), “Nizamülmülk Siyasetnamesi’ne Göre Büyük Selçuklu Devleti’nin Yönetim İlkeleri”, *İlim ve Sanat Dergisi*, Sayı 35-36, İstanbul, ss. 99-107.

YILMAZ, Nihat, DOĞAN, Kadir Caner (2013), “ Max Weber’de Etik-Siyaset İlişkisi”, *Turkish Studies*, Cilt 8, Sayı 6, Ankara, ss. 881-893.

YÜKSEL, Cüneyt (2005), “ Türk Kamu Yönetiminde Etik Mevzuatı Değerlendirmesi ve Çözüm Önerileri”, *2. Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu*, 18-19 Kasım, Sakarya, ss. 347-360.

YÜKSEL, Mehmet (2002), “ Modernleşme Bağlamında Hukuk ve Etik İlişkisine Sosyolojik Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 57(1), Ankara, ss. 177-195.

ANSİKLOPEDİLER

AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi, (1994), “ Farabi”, Cilt 12, s. 77-78,

AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi (1994), “ Nizamülmülk”, Cilt 24, s. 27

AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi (1994), “Koçi Bey”, Cilt 19, s. 173

ÖZAYDIN, Abdülkerim (2007), “ Nizamülmülk”, *TDVİA*, Cilt 33, ss. 194-197

ADALIOĞLU, Hasan Hüseyin (2009), “Siyasetname”, *TDVİA*, Cilt 37, ss. 304-306

AKÜN, Ömer Faruk (2002), “Koçi Bey ”, *TDVİA*, Cilt 26, ss. 143-148

DİA (2002), “ Yusuf Has Hacip”, *TDVİA*, Cilt 26, ss. 478-480

KOCA, Salim (2002), “ Eski Türklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat”, Türkler Ansiklopedisi, Cilt 3, *Yeni Türkiye Yayınları*, Ankara, ss. 15-37.

KAYA, Mahmut (1995), “Farabi”, *TDVİA*, Cilt 12, ss. 145-162.

YILMAZ, Coşkun (2009), “ Siyasetname (Osmanlı Dönemi)”, *TDVİA*, Cilt 37, ss. 306-308.

TEZLER

AYAZ, Adnan (2008), “ Farabi’de Siyaset Kaynakları ve Etkileri”, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul.

CİĞEROĞLU ÖZTEPE, Mısra (2013), “Kamu Yönetiminde Etik Sorunu: Türk Kamu Yönetiminde Etik Sisteminin Eleştirel Çözümlemesi”, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara.

İNAL, Gülçin Yüksel (2012), “Kamu Yönetiminde Merkezileşmiş Bir Otorite Olarak Kamu Görevlileri Etik Kurulu”, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi* , Pamukkale Üniversitesi SBE, Denizli.

KAHRAMAN, Seden (2010) “Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzlukla Mücadelede Hukuki ve İdari Düzenlemeleri Etkisi”, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kocaeli Üniversitesi SBE, Kocaeli.

KORKUT, Mert (2010), “Avrupa Birliği Etik Anlayışının Türk Kamu Yönetimi’ne Yansımaları”, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Trakya Üniversitesi SBE, Edirne.

KÖPRÜ, Burcu (2007), “Türk Kamu Yönetiminde Etik Değerlerden Sapma ve Yönelimsel Yozlaşma”, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi SBE, Ankara.

ÖRSELLİ, Erhan (2010), “Türkiye’de Toplumsal ve Yönelimsel Etik Değerler ile İlişkileri Uygulamalı Bir Araştırma”, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Konya Selçuk Üniversitesi SBE, Konya.

PUSTU, Yusuf (2011), “ Kamu Yönetiminde Etik Bir Sorun Olarak Rüşvet”, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Gazi Üniversitesi SBE, Ankara.

SAYLAM, Görkem (2007), “Kamu Yönetiminde Etik Çalışmalar ve Türkiye'deki Son Gelişmeler”, Gazi Üniversitesi SBE, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.

USTA, Sefa (2013), “Kamu Yönetiminde Çıkar Çatışması”, Sakarya Üniversitesi SBE, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Sakarya.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

TDK Güncel Türkçe Sözlük, “*Etik*”,

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c6334ddc1dd45.20100921 (Erişim Tarihi: 09.01.2019).

TDK Güncel Türkçe Sözlük, “*Siyasetname*”,

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c41f879011ff6.62972028 (Erişim Tarihi: 09.01.2019).

TDK Güncel Türkçe Sözlük, “*Rüşvet*”,

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c5595d66190d9.34328332 (Erişim Tarihi, 09.01.2019).

TDK Güncel Türkçe Sözlük, “*Yönetim*”,

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c5595dc76fdc2.83608547 (Erişim Tarihi: 09.01.2019).

<http://www.seffalik.org/yolsuzluk/yolsuzluk-nedir/> (Erişim Tarihi: 12.01.2018).

<http://www.mfa.gov.tr/avrupa-konseyi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 02.01.2019).

T.C. Dış İşleri Bakanlığı, AB Başkanlığı (2017), https://www.ab.gov.tr/ab-ile-iliskiler_4.html, (Erişim Tarihi: 11. 01. 2019).

https://www.tbmm.gov.tr/etik_komisyonu/belgeler/sunum_TurkiyedeEtikKamuYonetimininKurulmasi.pdf (Erişim Tarihi: 22.10.2018).

Transparency International, Corruption Perceptions Index 1995-2018”, <http://www.transparency.org/research/cpi/> (Erişim Tarihi, 05.04.2019).

RAPORLAR

AB Komisyonu (2000), *“Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2000 Yılı İlerleme Raporu”*,

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2000.pdf (Erişim Tarihi: 02. 01. 2019).

AB Komisyonu (2001), *“Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2001 Yılı İlerleme Raporu”*,

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2001.pdf (Erişim Tarihi: 02. 01. 2019).

AB Komisyonu (2002), *“Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu”*,

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2002.pdf (Erişim Tarihi: 02. 01. 2019).

AB Komisyonu (2003), *“Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu”*,

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2003.pdf (Erişim Tarihi: 02. 01. 2019).

AB Komisyonu (2004), *“Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2004 Yılı İlerleme Raporu”*,

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2004.pdf (Erişim Tarihi: 02. 01. 2019).

AB Komisyonu (2005), *“Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2005 Yılı İlerleme Raporu”*,

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2005.pdf (Erişim Tarihi: 02. 01. 2019).

AB Komisyonu (2006), *“Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2006 Yılı İlerleme Raporu”*,

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2006.pdf (Erişim Tarihi: 02. 01. 2019).

AB Komisyonu (2007), **“Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2007 Yılı İlerleme Raporu”**,

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2007.pdf (Erişim Tarihi: 02. 01. 2019).

AB Komisyonu (2008), **“Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2008 Yılı İlerleme Raporu”**,

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2008.pdf (Erişim Tarihi: 02. 01. 2019).

AB Komisyonu (2009), **“Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2009 Yılı İlerleme Raporu”**,

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2009.pdf (Erişim Tarihi: 02. 01. 2019).

AB Komisyonu (2010), **“Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2010 Yılı İlerleme Raporu”**,

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf (Erişim Tarihi: 02. 01. 2019).

AB Komisyonu (2011), **“Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2011 Yılı İlerleme Raporu”**,

https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf (Erişim Tarihi: 02. 01. 2019).

AB Komisyonu (2012), **“Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2012 Yılı İlerleme Raporu”**,

https://www.ab.gov.tr/files/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf (Erişim Tarihi: 02. 01. 2019).

AB Komisyonu (2013), “*Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2013 Yılı İlerleme Raporu*”,

https://www.ab.gov.tr/files/2013%20ilerleme%20raporu/2013_ilerleme_raporu_tr.pdf (Erişim Tarihi: 02. 01. 2019).

AB Komisyonu (2014), “*Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2014 Yılı İlerleme Raporu*”,

https://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf

(Erişim Tarihi: 02. 01. 2019).

AB Komisyonu (2015), “*Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2015 Yılı İlerleme Raporu*”,

https://www.ab.gov.tr/files/5%20Ekim/2015_ilerleme_raporu_tr.pdf (Erişim Tarihi: 02. 01. 2019).

AB Komisyonu (2016), “*Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2016 Yılı İlerleme Raporu*”,

https://www.ab.gov.tr/files/pub/2016_ilerleme_raporu_tr.pdf (Erişim Tarihi: 02. 01. 2019).

AB Komisyonu (2018), “*Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2018 Yılı İlerleme Raporu*”,

https://www.ab.gov.tr/siteimages/pub/komisyon_ulke_raporlari/2018_turkiye_raporu_tr.pdf (Erişim Tarihi: 02. 01. 2019).

Kamu Görevlileri Etik Kurulu (2017), “*2017 Yılı Faaliyet Raporu*”,

http://etik.gov.tr/faaliyetraporu_2017.pdf , (Erişim Tarihi: 15.02.2019).

OECD (1994), *Council Recommendation C(94) 75/ Final on Bribery in International Business Transactions*, 27 May 1994, 33 ILM, 1389, 1994.

OECD (1996), *Kamu Hizmetinde Etik, Güncel Konular ve Uygulama*, TÜSİAD, Eylül 2003, Ankara.

OECD/PUMA (1997), *Managing Government Ethics*, Puma Policy Brief,

[http://www.cjgiurgiu.ro/portal/giurgiu/cj/portal.nsf/All/2CB880180B05298FC22580E60031BCC6/\\$FILE/oecd_puma_managing_government_ethics.pdf](http://www.cjgiurgiu.ro/portal/giurgiu/cj/portal.nsf/All/2CB880180B05298FC22580E60031BCC6/$FILE/oecd_puma_managing_government_ethics.pdf) (Erişim Tarihi: 11.01.2019).

OECD (1998a), *Principles for Managing Ethics in the Public Service*, OECD Recommendation,
<https://www.kpk-rs.si/kpk/wp-content/uploads/2018/04/Recommendations-and-Principles-for-Managing-Ethics-in-the-Public-Service-OECD-23.-4.1998.pdf> (Erişim Tarihi: 11.01.2019).

OECD (1998b), *European Principles for Public Administration*, SIGMA Papers No: 27,
<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/nispacee/unpan006804.pdf> (Erişim Tarihi: 10.01.2019).

OECD, (2000) “ Kamuya Güvenin Tesisi: OECD Ülkelerinde Alınan Etik Önlemler (Ethics Measures)”, *Araştırma Raporu*, (çev. Umut Evin ÖZDEMİR),
https://dergiler.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/md138/INTKAMU OYU.pdf.

ÖZSEMERÇİ, Kemal (2002), *Türk Kamu Yönetiminde Yolsuzluklar, Nedenleri, Zararları ve Çözüm Önerileri*, (TODAİE Kamu Yönetimi Lisansüstü Uzmanlık Programı).

TÜSİAD, *Yolsuzlukla Mücadele Strateji Planı Hakkında TÜSİAD Görüşü*, 20 Temmuz 2009, TS-PAS/09-31, file:///C:/Users/win-7/Downloads/2009-07-20-YolsuzlukStratejisiGorusu.pdf (Erişim Tarihi: 10.12.2018).

TÜSİAD, *Kamu Görevlileri Kanunu, Ülkemizde Etik Altyapının Sağlamlaştırılması Yolunda Önemli Bir Adım*, TÜSİAD Basın Bülteni, TS/BASBÜL/04-58, 11 Haziran 2004.

ÖZGEÇMİŞ

1994 yılının Mart ayında Ankara'nın Altındağ ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Ankara'da tamamladı. 2012 yılından itibaren Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünde eğitim hayatına devam etti. 2016 yılının Haziran ayında Yüksek Onur derecesi ile Lisans eğitimini başarı ile tamamlayarak, mezun oldu. Aynı yıl 2016 yılının Eylül ayında Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana bilim dalında Tezli Yüksek Lisans eğitimine başladı.

